

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง
จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

นางสาวหฤทัย ปัญญาอุตรตระกูล

คุยฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาคุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. 2560

**Participatory Communication in the Cultural Tourism Communities: Mae Kam
Pong Village, Chiang Mai Province, and Na Ton Chan Village,
Sukhothai Province**

Miss Hareuthai Panyarvuttrakul

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Doctor of Philosophy in Communication Arts

School of Communication Arts

Sukhothai Thammathirat Open University

2017

หัวข้อคุณิพนธ์ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม:
หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

ชื่อและนามสกุล นางสาวหฤทัย ปัญญาวุฒระกุล

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนวิภา วงรุจิระ
2. รองศาสตราจารย์ ดร.บุษบา สุธีธร
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี กรรพุมมาลย์

คุณิพนธ์นี้ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาเอก เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2561

คณะกรรมการสอบคุณิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรทิพย์ เย็นจะบก)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนวิภา วงรุจิระ)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุษบา สุธีธร)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี กรรพุมมาลย์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.จิตราภรณ์ สุทธิวิเศษชัย)

.....ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณา รุ่งโรจน์วณิชย์)

ชื่อคุณลักษณะ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

ผู้วิจัย นางสาวหฤทัย ปัญญาบุตรตระกูล รหัสนักศึกษา 4551500137 **ปริญญา** ปรัชญาคุณวุฒิบัณฑิต (นิเทศศาสตร์)
อาจารย์ที่ปรึกษา (1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนวิภา วงรุจิระ (2) รองศาสตราจารย์ ดร.นุชบา สุธีธร
 (3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี กรรพุมมาลย์ **ปีการศึกษา** 2560

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย 2) เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง 3) เสนอแนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การวิจัยนี้เป็นเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนแห่งละ 1 คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง การสนทนากลุ่ม กลุ่มกรรมการแห่งละ 5 คน รวม 10 คน และกลุ่มชาวบ้านแห่งละ 10 คน รวม 20 คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ และการสังเกตการณ์แบบมี ส่วนร่วมในชุมชนทั้งสองแห่ง และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ช่วงเริ่มต้นใช้การสื่อสารไม่เป็นทางการมีทิศทางสื่อสารแบบบนลงล่าง เนื้อหาสาระเน้นการสร้างรายได้และการพัฒนาสาธารณูปโภค ช่วงดำเนินการ ใช้การสื่อสารเป็นทางการและไม่เป็นทางการมีทิศทางแบบแนวราบและบนลงล่าง ช่วงธำรงรักษา ใช้การสื่อสารกลุ่มมีทิศทางแบบหลายทิศทาง เนื้อหาสาระเน้นการแก้ปัญหาภายนอก ส่วนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย ช่วงเริ่มต้นใช้รูปแบบการสื่อสารไม่เป็นทางการมีทิศทางสื่อสารแบบบนลงล่าง เนื้อหาสาระเน้นการสร้างรายได้จากสินค้าโอท็อป ช่วงดำเนินการ ใช้การสื่อสารเป็นทางการและไม่เป็นทางการมีทิศทางแบบแนวราบและบนลงล่าง ช่วงธำรงรักษาใช้รูปแบบการสื่อสารกลุ่มแบบหลายทิศทาง เนื้อหาสาระเน้นการแก้ปัญหาภายในชุมชน 2) เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม พบว่า รูปแบบและทิศทางสื่อสารของชุมชนทั้งสองแห่งเหมือนกัน เนื้อหาสาระมีความแตกต่างกัน คือ ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ช่วงเริ่มต้นเน้นการสร้างรายได้และการพัฒนาสาธารณูปโภค ช่วงธำรงรักษาเน้นแก้ปัญหาภายนอก ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย ช่วงเริ่มต้นเน้นพัฒนาผ้าทอหมักโคลนซึ่งเป็นสินค้าโอท็อปของชุมชน ช่วงธำรงรักษาเน้นแก้ปัญหาภายในชุมชน และ 3) แนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสาร ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการมีทิศทางแบบบนลงล่าง ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบปรึกษาหารือกับชาวบ้าน รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมีทิศทางแนวราบและล่างขึ้นบน ระยะที่ 3 การสื่อสารกลุ่มมีทิศทางสื่อสารแบบหลายทิศทางที่กระจายอำนาจการสื่อสารให้ชาวบ้านทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม

คำสำคัญ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านแม่กำปอง หมู่บ้านนาต้นจัน

Dissertation title: Participatory Communication in the Cultural Tourism Communities: Mae Kam Pong Village, Chiang Mai Province, and Na Ton Chan Village, Sukhothai Province

Researcher: Miss Hareuthai Panyarvuttrakul; **ID:** 4551500137;

Degree: Doctor of Philosophy (Communication Arts);

Dissertation advisors: (1) Dr.Monwipa Wongrujira, Assistant Professor; (2) Dr.Bussaba Suteetorn, Associate Professor; (3) Dr. Montri Kunphoomarl, Assistant Professor;

Academic year: 2017

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the process of participatory communication in the cultural tourism communities of Mae Kam Pong Village, Chiang Mai Province, and Na Ton Chan Village, Sukhothai Province; 2) to compare the process of participatory communication in those two communities; and 3) to recommend approaches for developing participatory communication in cultural tourism communities.

This was a qualitative research, data were collected through interviews with one community leader in each community, chosen through purposive sampling; through focus group discussions with five committee members from each community (total 10) and with ten local residents from each community (total 20), chosen through snowball sampling; and through participatory observation in both communities. Data were analyzed through descriptive analysis.

The results showed that 1) in Mae Kam Pong Village, in the beginning period of participatory communication for cultural tourism, communication was informal and top-to-bottom, and most of the content was about generating income and developing infrastructure. During the operations period, both formal and informal communications were used with both horizontal and top-to-bottom directions. During the maintenance period, communication was multi-directional group communication and most of the content was about solving the problems of outside investors. In Na Ton Chan Village, in the beginning period of participatory communication for cultural tourism, communication was informal and top-to-bottom, and most of the content was about generating income from the sale of OTOP products. During the operations period, both formal and informal communications were used with both horizontal and top-to-bottom directions. During the maintenance period, communication was multi-directional group communication and most of the content was about solving internal problems in the community. 2) A comparison of participatory communication in the two cultural tourism villages showed that the forms and directions of communication were the same in both but there were some differences in the content. In Mae Kam Pong Village, in the beginning period most of the content was about generating income and developing infrastructure and during the maintenance period most of the content was about solving problems involving external capital. In Na Ton Chan Village, in the beginning the content was about the main OTOP product of woven textiles made with a mud dyeing technique, and during the maintenance period, the content was about solving problems within the community. 3) Recommended approaches for developing participatory communications in cultural tourism communities can be divided into three phases. For the first phase of giving news and information, communications should be informal and top-to-bottom. For the second phase of consultation with local people, both formal and informal communications should be utilized, with both horizontal and top-to-bottom communications. In the third phase of group communications, communications should be multi-directional and decentralized so that everyone in the community participates.

Keywords: Participatory communications, Cultural tourism communities, Mae Kam Bong Village, Na Ton Chan Village

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณา และความเมตตาเป็นอย่างยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนวิภา วงรุจิระ สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ที่ได้ให้ความกรุณาแนะนำและติดตามการทำคุษฎีนิพนธ์ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ พ่อหลวงธีรเมศวร์ ขจรรัตนภิรมย์ ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และคุณเสงี่ยม แสงวงลาก ชุมชนบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัยทุกท่าน ที่เสียสละเวลาและให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ครอบครัวโดยเฉพาะคุณแม่ดวงใจ ปัญญาวุธตระกูล ที่ให้การสนับสนุนให้กำลังใจในทุกเรื่อง และคณาจารย์สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำคุษฎีนิพนธ์ในครั้งนี้ทุกท่านที่ได้กรุณาให้การช่วยเหลือตลอดมา

हत्य पूणुवुरठरुकुल

मकराम 2560

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ปัญหานำวิจัย	6
วัตถุประสงค์การวิจัย	6
กรอบแนวคิดการวิจัย	7
ขอบเขตของการวิจัย	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	11
ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	11
แนวคิดการบริหารจัดการชุมชน	23
การท่องเที่ยวโดยชุมชน	26
บริบทชุมชน	35
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	49
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	55
ผู้ให้ข้อมูลหลักและหน่วยในการวิเคราะห์	55
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	58
การเก็บรวบรวมข้อมูล	59
การตรวจสอบเครื่องมือ	60
การวิเคราะห์ข้อมูล	61

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยว	
เชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่.....	62
ช่วงเริ่มต้นปี พ.ศ. 2540 – 2545.....	62
ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552.....	74
ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 - 2559.....	90
บทที่ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	
หมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย.....	104
ช่วงเริ่มต้นปี พ.ศ. 2540 – 2545.....	104
ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552.....	116
ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559.....	131
บทที่ 6 เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน	
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	149
บทที่ 7 แนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	172
บทที่ 8 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	187
สรุปผลการวิจัย.....	187
อภิปรายผล.....	194
ข้อเสนอแนะ.....	203
บรรณานุกรม.....	206
ภาคผนวก.....	213
ประวัติผู้วิจัย.....	221

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1	รูปแบบและแนวความคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาตามกระบวนการพัฒนา..... 13
ตารางที่ 2.2	กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม..... 16
ตารางที่ 6.1	เปรียบเทียบบริบทชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจัน..... 150
ตารางที่ 6.2	เปรียบเทียบพัฒนาการของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจัน..... 152
ตารางที่ 6.3	เปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจัน..... 157
ตารางที่ 6.4	เปรียบเทียบประเด็นเนื้อหาสารในช่วงเริ่มต้นของชุมชนทั้งสองแห่ง..... 162
ตารางที่ 6.5	เปรียบเทียบประเด็นเนื้อหาสารในช่วงดำเนินการของชุมชนทั้งสองแห่ง..... 163
ตารางที่ 6.6	เปรียบเทียบประเด็นเนื้อหาสารในช่วงธำรงรักษาของชุมชนทั้งสองแห่ง..... 164
ตารางที่ 7.1	เปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย..... 173
ตารางที่ 7.2	เปรียบเทียบประเด็นเนื้อหาสารของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย..... 182
ตารางที่ 7.3	แนวทางเนื้อหาสารในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม..... 183

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	7
ภาพที่ 2.1 ขั้นตอนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน.....	20
ภาพที่ 2.2 กระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	33
ภาพที่ 2.3 เส้นทางเข้าหมู่บ้านแม่กำปอง.....	36
ภาพที่ 2.4 บริเวณหน้าหมู่บ้านแม่กำปอง.....	36
ภาพที่ 2.5 ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านแม่กำปอง.....	37
ภาพที่ 2.6 ลักษณะบ้านเรือนของหมู่บ้านแม่กำปอง.....	38
ภาพที่ 2.7 แผนที่เส้นทางภายในหมู่บ้านแม่กำปอง.....	38
ภาพที่ 2.8 เส้นทางภายในหมู่บ้านแม่กำปอง.....	39
ภาพที่ 2.9 อาชีพหลักปลูกเมือง.....	39
ภาพที่ 2.10 น้ำตกแม่กำปอง.....	41
ภาพที่ 2.11 โรงคั่วกาแฟและกาแฟสำเร็จของรูปหมู่บ้านแม่กำปอง.....	41
ภาพที่ 2.12 ของที่ระลึกจากใบชาแห้ง.....	42
ภาพที่ 2.13 บริเวณทางเข้าหมู่บ้านนาต้นจั่น.....	43
ภาพที่ 2.14 เส้นทางภายในหมู่บ้านนาต้นจั่น.....	45
ภาพที่ 2.15 สภาพบ้านเรือนในหมู่บ้านนาต้นจั่น.....	45
ภาพที่ 2.16 แผนที่เส้นทางภายในหมู่บ้านนาต้นจั่น.....	46
ภาพที่ 2.17 ข้าวเปียบอาหารพื้นเมือง.....	46
ภาพที่ 2.18 จุดชมวิวยุคต้นไฮ.....	47
ภาพที่ 2.19 ผ้าหมักโคลน.....	47
ภาพที่ 2.20 เฟอ์นเจอร์จากตอไม้.....	48
ภาพที่ 2.21 ตุ๊กตาบาร์โหน.....	48
ภาพที่ 4.1 พ่อหลวงธีรเมศวร์ ขจรรัตนภิรมย์ (แกนนำหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแม่กำปอง).....	63
ภาพที่ 4.2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านแม่กำปองในช่วงเริ่มต้น.....	71

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.3 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านแม่กำปองช่วงเริ่มต้น.....	73
ภาพที่ 4.4 การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ (ฮ้องขวัญมัดมือ) แก่นักท่องเที่ยว.....	82
ภาพที่ 4.5 การแสดงดนตรีพื้นเมือง (สะล้อซอซึง).....	83
ภาพที่ 4.6 อาหารพื้นบ้านแก่นักท่องเที่ยว.....	83
ภาพที่ 4.7 การแสดงฟ้อนพื้นเมืองของเยาวชนในหมู่บ้าน.....	84
ภาพที่ 4.8 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านแม่กำปองในช่วงดำเนินการ.....	86
ภาพที่ 4.9 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง ช่วงดำเนินงาน.....	89
ภาพที่ 4.10 ชาวบ้านช่วยกันปรับปรุงพื้นที่จอดรถ.....	92
ภาพที่ 4.11 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านแม่กำปองในช่วงธำรงรักษา.....	100
ภาพที่ 4.12 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง ช่วงธำรงรักษา.....	102
ภาพที่ 5.1 นางเสงี่ยม แสงลาก เป็นแกนนำหลัก.....	105
ภาพที่ 5.2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านนาต้นจันในช่วงเริ่มต้น.....	113
ภาพที่ 5.3 การสื่อสารภายในชุมชนเพื่อเผยแพร่แนวคิดการก่อตั้งสหกรณ์ทอผ้า.....	114
ภาพที่ 5.4 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านนาต้นจันช่วงเริ่มต้น.....	115
ภาพที่ 5.5 ชมวิถีชีวิตอาชีพ.....	123
ภาพที่ 5.6 อาหารพื้นบ้านสำหรับนักท่องเที่ยว.....	124
ภาพที่ 5.7 นักท่องเที่ยวชมการสาธิตทอผ้าหมักโคลน.....	124
ภาพที่ 5.8 วงดนตรีไทยกลุ่มเยาวชนหมู่บ้านนาต้นจัน.....	126
ภาพที่ 5.9 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านนาต้นจันในช่วงดำเนินการ.....	128

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 5.10 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านนาต้นจันทน์ช่วงดำเนินงาน.....	130
ภาพที่ 5.11 ปรับปรุงหน้าบ้าน โฮมสเตย์ให้ทันสมัย.....	134
ภาพที่ 5.12 ตกแต่ง โฮมสเตย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่.....	134
ภาพที่ 5.13 ตลาดสามแยกย้อนยุคที่ชุมชนท่องเที่ยววนาต้นจันทน์.....	141
ภาพที่ 5.14 คัดแปลงเกวียนไถนาเป็นรถรับนักท่องเที่ยว.....	142
ภาพที่ 5.15 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านนาต้นจันทน์ช่วงธำรงรักษา.....	145
ภาพที่ 5.16 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านนาต้นจันทน์ช่วงธำรงรักษา.....	147
ภาพที่ 6.1 พัฒนาการของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง และหมู่บ้านนาต้นจันทน์.....	154
ภาพที่ 6.2 ทิศทางการสื่อสารกลุ่มของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	158
ภาพที่ 6.3 รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจันทน์.....	160
ภาพที่ 6.4 ประเด็นเนื้อหาสาระเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่ง.....	161
ภาพที่ 6.5 เครื่องมือและความถี่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	168
ภาพที่ 7.1 กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	176
ภาพที่ 7.2 ทิศทางการสื่อสารกลุ่มของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	178
ภาพที่ 7.3 เครื่องมือและความถี่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	180
ภาพที่ 8.1 แนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	194

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศไม่ว่ารูปแบบใดๆ ก็ตามไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่า การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะส่งผลให้เกิดผลสำเร็จในงานพัฒนา เนื่องด้วยการสื่อสารทำหน้าที่เป็นกลไกที่จะผลักดันให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ การนำแนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development communication) เริ่มต้นราวทศวรรษที่ 1960 เป็นอย่างก้าวของการพัฒนาสู่ความทันสมัย (Modernistic paradigm) เน้นการนำสื่อมวลชนมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาสังคม และสื่อบุคคล เช่น รัฐ หรือเจ้าหน้าที่พัฒนาของรัฐ ทำหน้าที่ในการเผยแพร่แนวคิดและแนวปฏิบัติของภาครัฐสู่ประชาชน

ข้อดีของกระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในลักษณะดังกล่าวข้างต้น เป็นการสื่อสารที่รวมอำนาจที่ศูนย์กลาง และประสิทธิภาพของการสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ขึ้นอยู่กับปริมาณของการเปิดรับสื่อของประชาชน ถ้าหากเปิดรับสื่อมากแนวคิดในการพัฒนาต่างๆ ก็จะถูกถ่ายทอดสู่ประชาชน (Servaes, 1996)

จนกระทั่งทศวรรษที่ 1970 การพัฒนาได้ปรับเปลี่ยนสู่กระบวนการทัศน์ทางเลือก (Alternative paradigm) ที่มีแนวคิดว่าสังคมแต่ละชุมชนมีวิธีการและรูปแบบการพัฒนาชุมชนของตนเองตามลักษณะของความเป็นท้องถิ่น และภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นนั้นๆ รูปแบบของการสื่อสารในการพัฒนาปรับเปลี่ยนไปที่ให้การสื่อสารเข้ามามีบทบาทสร้างสรรค์การมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านรูปแบบที่เรียกว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication)

รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาเน้นการใช้สื่อทุกประเภทไม่จำกัดเฉพาะสื่อมวลชน เป้าหมายการใช้สื่อที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในสังคมมีอิสระในความคิดที่จะตัดสินใจร่วมกันเพื่อพัฒนาสังคมของตนเอง มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและปรึกษาหารือร่วมกันในลักษณะของการสื่อสารแบบสองทาง และเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบแนวนอนทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล และสังคมร่วมกันภายใต้บรรยากาศทางการสื่อสารแบบประชาธิปไตย (Democratic communication) (Servaes, 1996) ที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) นำไปสู่ความเท่าเทียมกัน

2) อยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติ และการแสดงออกอย่างอิสระและเสรีอย่างแท้จริง 3) อยู่บนพื้นฐานของความเปลี่ยนแปลงที่เห็นพ้องต้องกันในชุมชน (Thomas, 2004)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมพัฒนามาจากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการพัฒนาที่เน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วม เริ่มตั้งแต่การร่วมกันค้นหาปัญหา กำหนดแนวทางในการพัฒนา การวางแผน การตัดสินใจร่วมกัน การนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ การบริหารจัดการร่วมกัน การติดตามประเมินผล ตลอดจนการรับประโยชน์ต่างๆ ร่วมกัน เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนจะเน้นให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น (จุฑาพรรณ ผดุงชีวิต, 2555) เป็นพื้นฐานสำคัญในการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนร่วมกำหนดทิศทางตามความต้องการของตน ตลอดจนเห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจภายในชุมชน

ที่ผ่านมาจะพบว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และพัฒนาเศรษฐกิจภายในชุมชนจากการมีรายได้เสริมที่มาจาก การท่องเที่ยว (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552) ก่อให้เกิดธุรกิจชุมชน (Community enterprise) สร้างงาน กระจายรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อดูแลรักษาทรัพยากรของท้องถิ่น ตลอดจนภูมิปัญญา อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชน (Fennell, 1999 อ้างถึงในชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2540)

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภาครัฐเริ่มเห็นชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2519-2524) และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวแหล่งวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นเพื่อนำรายได้เข้าสู่ประเทศ ทำให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อๆ มามีแนวทางเดียวกัน คือ มุ่งเน้นพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งรายได้หลักของประเทศซึ่งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องเป็นไปตามบริบทสภาพแวดล้อมของชุมชน และเน้นการรวมกลุ่มของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างอาชีพของคนในท้องถิ่นให้สัมพันธ์กับกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อสร้างงานสร้างรายได้และผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกัน

ผลจากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 – 10 (พ.ศ.2530 –2558) ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ เพื่อนำงบประมาณจากภาครัฐไปพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำนวนมาก แต่ในระยะแรกด้วยการขาดความรู้ อย่างแท้จริง ขาดการจัดการที่ดี ขาดการมีส่วนร่วมในชุมชน เพียงรอรับความช่วยเหลือจากภาครัฐ

เป็นหลัก ทำให้ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่สามารถดำเนินงานต่อไปอย่างยั่งยืนได้ และส่งผลกระทบต่อท้องถิ่น ดังนี้

1. วัฒนธรรมที่ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวขาดกลิ่นอายของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. บริษัทดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวจากภายนอกได้รับผลประโยชน์อย่างมหาศาล แต่คนในชุมชนกลับไม่ได้รับผลประโยชน์หรือส่วนแบ่งจากการท่องเที่ยว และได้รับผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น เกิดการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมถูกทำลายจนขาดความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่ เนื่องด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างไม่เหมาะสม

3. ทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ได้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ อย่างแท้จริง

จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ซึ่งแม้จะยังคงเน้นพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ก็มุ่งมิติให้เกิดความยั่งยืน โดยศึกษาองค์ความรู้ของชุมชนสู่ “ชุมชนต้นแบบ” และการถ่ายทอดให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ตามบริบทของพื้นที่และเน้นกระบวนการ “การมีส่วนร่วม” ของชุมชน

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ เห็นได้ชัดเจนว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และมีงานวิจัยหลายชิ้นแสดงให้เห็นชัดเจนว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นปัจจัยพื้นฐานแรกของความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เช่น สิ้นธุ์ สโรบล (2551) ศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยในการกำหนดรูปแบบและกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนและก่อให้เกิดการบริหารจัดการภายในที่ดีของชุมชน ในขณะที่ ชุกกลีน อุ่นจิตร (2555) ได้ศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในชุมชนเป็นปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จของชุมชนท่องเที่ยว เช่นเดียวกับงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของต่างประเทศ เช่น Claiborne (2010) พบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศปานามา เช่นเดียวกับ Grybovyeh (2003) ได้ศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประสบความสำเร็จได้ต้องเริ่มจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการดำเนินงาน

การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ต้องมีสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นตัวให้เกิดพลังของชุมชน เพราะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดการถ่ายทอดทางความคิด ความจริง ความคิดเห็น และการเปิดโอกาสให้สมาชิกแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อเจรจาหาข้อตกลงในการบริหารจัดการพื้นที่ชุมชนร่วมกัน

จากงานวิจัยของพรหมมินทร์ พวงมาลา (2547) แสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนที่ได้รับรางวัลการท่องเที่ยวระดับนานาชาติ (PATA Gold Awards) มีพัฒนาการเติบโตจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการชุมชนของตนเองสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่นเดียวกับที่เพชรศรี นนท์ศิริ (2557) ได้ศึกษาปัจจัยสู่ความสำเร็จของชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน และสมศักดิ์ เตชะเอราวัณ (2550) ศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ชุมชนที่ได้รับรางวัลการท่องเที่ยวระดับนานาชาติ (PATA Gold Awards) เช่นเดียวกัน พบว่าปัจจัยที่มีส่วนสำคัญส่งผลต่อความสำเร็จในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือการมีส่วนร่วม

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย เนื่องจากเป็นเพียงสองชุมชนในประเทศไทยที่ได้รับรางวัลจากการประกวดในระดับอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวระดับนานาชาติ (PATA Gold Awards) ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association : PATA) โดยชุมชนแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับรางวัลในปี 2553 และชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ได้รับรางวัลปี 2555

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่วนใหญ่มุ่งเน้นศึกษาศักยภาพของการจัดการ และปัจจัยสู่ความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการวิจัยว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หากแต่ยังขาดประเด็นในเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยงานวิจัยที่นำแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมส่วนมากเน้นมิติด้านการเมือง มิติด้านการผลิตสื่อชุมชนและมิติด้านเศรษฐกิจชุมชน

ในขณะที่การศึกษารท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมุ่งเน้นศึกษารูปแบบการสื่อสารภายในชุมชนและการสื่อสารเพื่อการจัดการท่องเที่ยว โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นผู้นำชุมชนเป็นหลัก อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่ก็เป็นเพียงการศึกษาในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเพียงอย่างเดียว

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย” วิเคราะห์กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสอง ชุมชน โดยทั้งสองชุมชนได้รับรางวัลด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association : PATA) ชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับ

การยอมรับในระดับนานาชาติ ทั้งในประเทศไทยมีชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก แต่ก้าวสู่ความสำเร็จในระยะยาว และเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติมีน้อย

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านแม่กำปอง ชุมชนบ้านนาต้นจั่น มีกลไกในการบริหารจัดการชุมชนและประสานความสัมพันธ์ต่างๆ ของชุมชนให้ดำรงอยู่เป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ท่ามกลางสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ผู้วิจัยเชื่อว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีส่วนสำคัญในการดำรงอยู่ของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสอง การสื่อสารเข้ามามีส่วนช่วยหนุนเสริมในการจัดการชุมชนท่องเที่ยว โดยเฉพาะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีส่วนในการเสริมศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและความเกี่ยวข้องของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การจัดการชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นจุดสนใจร่วมในการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย” ที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน ได้แก่ รูปแบบการสื่อสาร ระดับการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร

2. เนื้อหาสาร ได้แก่ ประเด็นเนื้อหาสาร

3. เครื่องมือในการสื่อสาร ได้แก่ เครื่องมือ ช่องทางการสื่อสาร และความถี่ในการสื่อสาร การวิจัยชิ้นนี้ ศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงเริ่มต้น ช่วงดำเนินการ และช่วงธำรงรักษา ตามกรอบประเด็นของการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Buckley อ้างถึงใน มิศรา สามารถ, 2543) ดังนี้

1. มิติด้านพื้นที่ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดพื้นที่

- การกำหนดพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน
- การทำนุบำรุงรักษาพื้นที่ในชุมชนร่วมกัน

2. มิติด้านการจัดการ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการบริหารชุมชนท่องเที่ยวร่วมกัน

ที่ส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของคนในชุมชน

- กฎ ระเบียบในการบริหารจัดการภายในชุมชนท่องเที่ยว
- การจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชนท่องเที่ยว
- การตลาดและการประชาสัมพันธ์

3. มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน คือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชน สร้างความรู้ พัฒนาศักยภาพภายในชุมชน ปลุกจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวต่อประชาชนภายในชุมชน เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือ และการสนับสนุนทรัพยากรด้านต่างๆ ตลอดจนการประเมินผลการดำเนินงานนำมาเปรียบเทียบสู่การนำเสนอแนวทางสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยต่อไป

2. ปัญหาวิจัย

2.1 กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัยเป็นอย่างไร

2.2 กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัยแตกต่างกันอย่างไร

2.3 กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรมีลักษณะอย่างไร

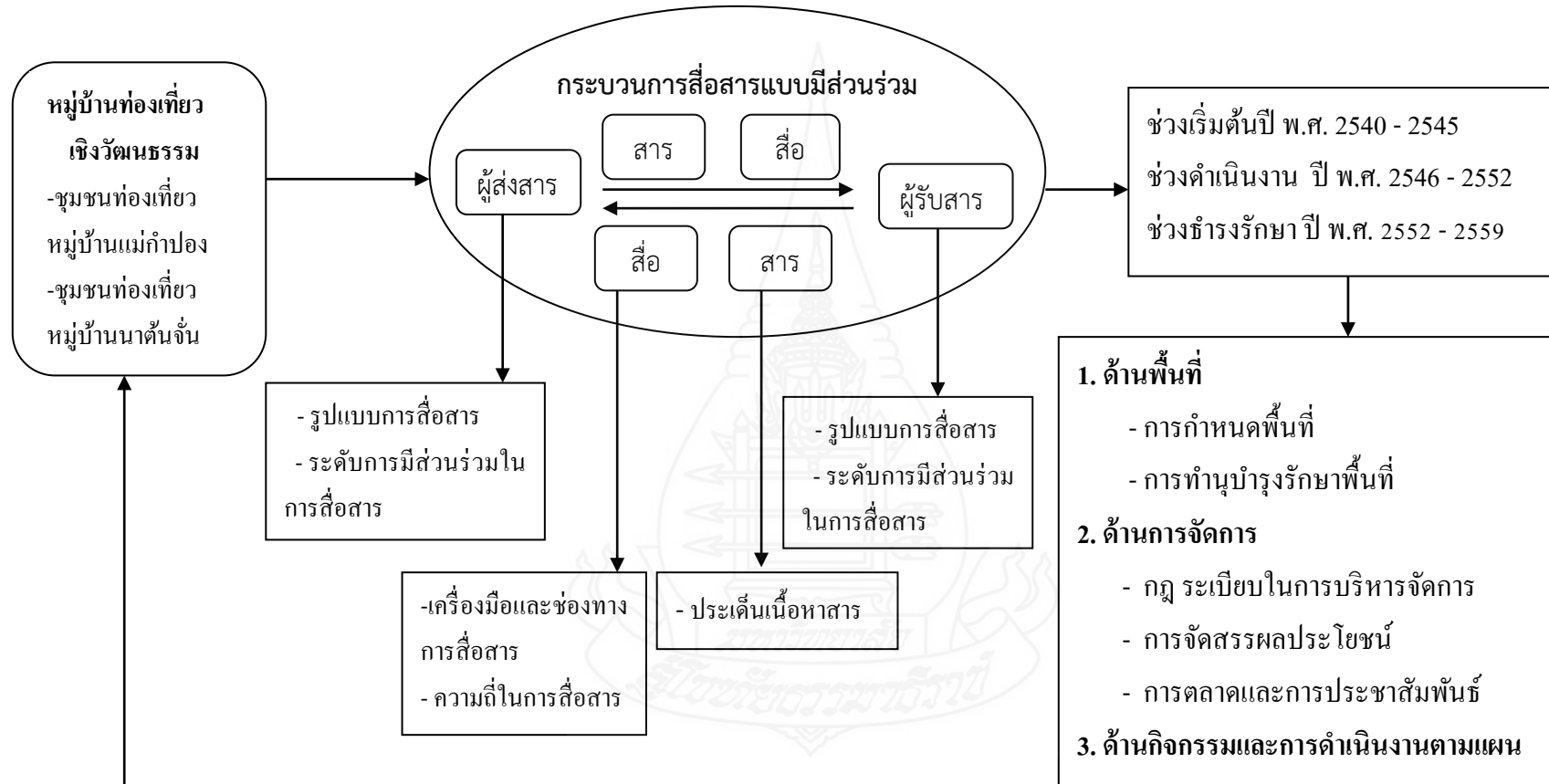
3. วัตถุประสงค์การวิจัย

3.1 เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

3.2 เพื่อเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

3.3 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

5. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย มีขอบเขตในการวิจัย ดังนี้

5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

5.2 ขอบเขตด้านเวลา ศึกษาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตั้งแต่เริ่มก่อตั้งถึงปัจจุบัน โดยแบ่งระยะเวลาในการศึกษาเป็น 3 ระยะ ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 - 2545 รวม 5 ปี ช่วงดำเนินการ ปี พ.ศ. 2546 - 2552 รวม 6 ปี และช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 - 2559 รวม 6 ปี

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง รูปแบบการสื่อสาร (แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ) ทิศทางการสื่อสาร (บนลงล่าง ล่างขึ้นบน แนวระนาบ และหลายทิศทาง) วิธีการสื่อสาร (การประชุมกลุ่มเล็ก การพูดคุยกลุ่มเล็ก การประชุมแบบเป็นทางการ การประชุมเฉพาะกิจ การพูดคุยแบบเผชิญหน้า และการสื่อสารกลุ่ม) ระดับการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร (ความเข้มข้นของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 4 ระดับ คือ ระดับที่ 1 การมีส่วนร่วมในการรับรู้เพื่อแสดงประชามติ ระดับที่ 2 การมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการ ระดับที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่การวางแผน ดำเนินงานและการรับผลประโยชน์ ระดับที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลและการตรวจสอบการดำเนินงาน) เนื้อหาสาร เครื่องมือและช่องทางการสื่อสารในลักษณะปรึกษาหารือ แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร วางแผนการดำเนินงาน การแก้ปัญหา ร่วมกันภายในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

6.2 การบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การดำเนินการในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคน ผลประโยชน์ พื้นที่และโอกาสของสมาชิกในชุมชนให้เกิดผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยอาศัยทุนในชุมชนในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 1) ด้านการจัดการ 2) การดำเนินงานตามแผน 3) ด้านเงินทุนที่เป็นกระบวนการจัดสรรผลประโยชน์ 4) ด้านกลยุทธ์การตลาดและการประชาสัมพันธ์

6.3 การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชนของตนเอง ดังนี้

- 1) ด้านการจัดการกลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดจากการรวมตัวของชุมชน กลยุทธ์การจัดการด้านตลาดและประชาสัมพันธ์
- 2) ด้านการดำเนินการ ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชนเพื่อสร้างความรู้ พัฒนาศักยภาพคนภายในชุมชน
- 3) ด้านการจัดการพื้นที่ ภูมิ ระเบียบของการกำหนดพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยว
- 4) ด้านการทำนุบำรุงรักษา การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการดำรงรักษาพื้นที่ในชุมชนร่วมกัน

6.4 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เน้นการเชื่อมโยงในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญในการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนผ่านทางประวัติศาสตร์ การดำเนินวิถีชีวิตสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา อัตลักษณ์ ความเป็นอยู่ของคนในสังคม สภาพทางเศรษฐกิจและขนบธรรมเนียมประเพณี งานวิจัยชิ้นนี้ ได้แก่ ชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่และ ชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

6.5 การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นสมาชิกในกลุ่มเดียวกันได้มีโอกาสแสดงทัศนะ ความคิดเห็น และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยความสมัครใจและเห็นพ้องต้องกันสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกระบวนการ 5 ขั้นตอนดังนี้

- 1) การวางแผน
- 2) การปฏิบัติตามแผน
- 3) การใช้ประโยชน์ร่วมกัน
- 4) การติดตามและประเมินผล
- 5) การบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน

6.6 การดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง ระยะเวลาพัฒนาการของการดำเนินงานในช่วงต่างๆ ของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย งานวิจัยชิ้นนี้แบ่งออกเป็น 3 ช่วง

- (1) ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 - 2545 รวม 5 ปี เริ่มจากปีที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มดำเนินการสู่ชุมชนท่องเที่ยวจนถึงช่วงเวลาเปิดทดลองดำเนินการและชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มดำเนินการพัฒนาสินค้าชุมชนจนถึงช่วงเวลาในการพัฒนาหมู่บ้านสู่ชุมชนท่องเที่ยว
- (2) ช่วงดำเนินการ ปี พ.ศ. 2546 - 2552 รวม 6 ปี ช่วงเวลาที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ได้รับตราสัญลักษณ์มาตรฐานหมู่บ้านโฮมสเตย์ไทย
- (3) ช่วงธำรงรักษาปี พ.ศ. 2552 - 2559 รวม 6 ปี ช่วงเวลาที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม PATA Gold Awards (วัฒนธรรม) ของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก หรือ Pacific Asia Travel Association (PATA) ซึ่งเป็นรางวัลระดับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

6.7 มิติด้านพื้นที่ หมายถึง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดพื้นที่ท่องเที่ยวภายในชุมชนและการสื่อสารมีส่วนร่วมในการสร้างกฎ ระเบียบของการกำหนดพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน และการทำนุบำรุงรักษาในการดำรงรักษาพื้นที่ในชุมชนร่วมกัน

6.8 มิติด้านการจัดการ หมายถึง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการบริหารชุมชนท่องเที่ยวร่วมกันที่ส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของคนในชุมชน ดังนี้ กฎ ระเบียบในการบริหารจัดการภายในชุมชนชนท่องเที่ยว การจัดการในการจัดสรรผลประโยชน์ การตลาดและการประชาสัมพันธ์

6.9 มิติด้านของกิจกรรมและการดำเนินงาน หมายถึง การสื่อสารภายในชุมชนเพื่อสร้างความตระหนักรู้ พัฒนาศักยภาพภายในชุมชน ปฏิบัติกิจสำนึกด้านการท่องเที่ยวต่อประชาชนภายในชุมชน และการประสานความร่วมมือในการสนับสนุนทรัพยากรด้านต่างๆ

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 เชิงวิชาการได้เพิ่มองค์ความรู้ด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาแนวคิด ทฤษฎี ความรู้ด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อบูรณาการสร้างความรู้เฉพาะศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

7.2 เชิงการบริหารจัดการชุมชนได้เพื่อเพิ่มศักยภาพในชุมชนท่องเที่ยวต่างๆ ของประเทศไทย สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางจากผลการวิจัยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนำไปปรับสู่การพัฒนาชุมชนอื่นๆ ต่อไป

7.3 เชิงนโยบายภาครัฐสามารถนำไปเป็นต้นแบบเพื่อต่อยอดวางแผนพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่สามารถนำไปใช้กับการท่องเที่ยวในลักษณะอื่นๆ ในประเทศไทยได้

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 2 แห่ง โดยใช้แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
2. แนวคิดการบริหารจัดการชุมชน
3. แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. บริบทชุมชน
 - 4.1 บริบทหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่
 - 4.2 บริบทหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
 - 5.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน
 - 5.3 งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory)

การสื่อสารมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคม เพื่อให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ แม้ในอดีตมุ่งเน้นใช้การสื่อสารในการพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนสังคมในทิศทางเดียวกัน เมื่อเวลาเปลี่ยนไป การสื่อสารปรับเปลี่ยนไปตามกระบวนการพัฒนา นับตั้งแต่ราวทศวรรษที่ 1960 การดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมที่ผ่านมา สามารถแบ่งกระบวนการพัฒนาออกเป็น 3 ยุค (Singhal & Stapitanond, 1996) ได้แก่

1. กระบวนทัศน์ความทันสมัย (Dominant paradigm)
2. กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบพึ่งพา (Dependency paradigm)
3. กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบทางเลือกใหม่ (Alternative paradigm)

1.1 กระบวนทัศน์ความทันสมัย (Dominant paradigm) เน้นการพัฒนาโลกที่สามให้มีความทันสมัยแบบตะวันตก แนวคิดนี้นำมาใช้ในการดำเนินงานด้านการพัฒนาเกือบทั่วโลก ลักษณะสำคัญ คือ ยึดแนวทางการพัฒนาตามแบบประเทศตะวันตกที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักมุ่งการเพิ่มรายได้ประชาชาติโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างที่หลากหลายของแต่ละประเทศ

การสื่อสารที่ใช้ในการพัฒนาในยุคนี้สะท้อนให้เห็นแนวทางการสื่อสารแบบทางเดียวจากบนลงล่าง (Vertical communication) เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมในทิศทางที่ภาครัฐต้องการ เน้นสื่อมวลชนมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาสังคม โดยสื่อมวลชนทำหน้าที่ในการเผยแพร่แนวคิดและแนวปฏิบัติด้านการพัฒนาประเทศของภาครัฐสู่ประชาชน และใช้สื่อบุคคลเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาต่างๆ ผ่านผู้นำที่มีอำนาจในสังคม เช่น รัฐ หรือเจ้าหน้าที่พัฒนาของรัฐ เป็นต้น

1.2 กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบพึ่งพา (Dependency paradigm) แนวคิดนี้ยังคงรูปแบบการสื่อสารแบบบนลงล่างเน้นสื่อมวลชนและสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิดในการสื่อสารถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารสู่ประชาชนเหมือนกระบวนทัศน์ความทันสมัย (Dominant paradigm) แตกต่างที่เน้นนโยบายให้ประเทศกำลังพัฒนาพึ่งพาตนเอง ไม่คำนึงถึงระบบเศรษฐกิจมวลรวมของประเทศที่เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนา

ปัญหาสำคัญของการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ความทันสมัย และกระบวนทัศน์การพัฒนาแบบพึ่งพา ที่เน้นแบบอย่างของตะวันตกทำให้ประเทศต่างๆ ที่กำลังพัฒนาทั่วโลกถูกรอบงำโดยจักรวรรดินิยมแบบตะวันตกประเทศเหล่านั้นต้องพึ่งพิงประเทศที่พัฒนาแล้วเพียงอย่างเดียว อีกทั้งประสิทธิผลของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้วยการสื่อสารแบบบนลงล่าง ขึ้นอยู่กับปริมาณของการเปิดรับสื่อของประชาชน ถ้าหากมีการเปิดรับสื่อมากแนวคิดในการพัฒนาต่างๆ ก็จะถูกถ่ายทอดสู่ประชาชน (Servaes, 1996)

1.3 กระบวนทัศน์ทางเลือก (Alternative paradigm) เกิดขึ้นในทศวรรษ 1970 เน้นมิติของความเป็นมนุษย์และความหลากหลาย ไม่ได้มุ่งเน้นมิติด้านเศรษฐกิจเหมือนที่ผ่านมา แนวทางนี้เชื่อว่าแต่ละสังคม เชื้อชาติ กลุ่มคน ต่างมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น โครงการพัฒนาจะต้องออกแบบให้เหมาะสมกับสิ่งที่ประชาชนต้องการ (Singhal & Stapitanond, 1996) การพัฒนาต้องคำนึงถึงประชาชนเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงและเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับชุมชนและสังคม

กระบวนกรสื่อสารทางเลือกเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม ในกระบวนทัศน์นี้จึงเน้นการสื่อสารแบบสองทางในแนวระนาบ (Horizontal communication) ที่สมาชิกในสังคมใช้วิธีการสื่อสารแบบหลากหลายและเน้นการแลกเปลี่ยนและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร ไม่ว่ากระบวนทัศน์การพัฒนาจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การสื่อสารยังคงมีบทบาทสำคัญเป็นเครื่องมือขับเคลื่อน

การพัฒนา ผู้นำในการพัฒนาจะต้องวางแผนการสื่อสาร ทั้งผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร ช่องทางการสื่อสาร เพื่อให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ ทั้งนี้แนวทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนทัศน์ในการพัฒนาต่างๆ ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 รูปแบบและแนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนาตามกระบวนทัศน์การพัฒนา

การสื่อสาร	กระบวนทัศน์ความ ทันสมัย	กระบวนทัศน์แบบพึ่งพา	กระบวนทัศน์แบบ ทางเลือก
แนวคิดในการสื่อสาร	ใช้สื่อมวลชนในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเพื่อไปสู่การสร้างควมทันสมัยในสังคม	ยังคงใช้สื่อมวลชนในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเพื่อไปสู่การพัฒนาในสังคม	กลยุทธ์เนื้อหาสาร การใช้สื่ออย่างผสมผสาน เน้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน
รูปแบบการสื่อสาร	- การสื่อสารจากบนลงล่าง หรือแนวคิด - รวมอำนาจการสื่อสารจากศูนย์กลาง - การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม	- การสื่อสารจากบนลงล่าง หรือแนวคิด - รวมอำนาจการสื่อสารจากศูนย์กลาง	- การสื่อสารจากล่างขึ้นบน หรือแนวระนาบ - กระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดการมีส่วนร่วม

ที่มา : ดัดแปลงจากกาญจนา แก้วเทพ, (2548).

จากตารางที่ 2.1 รูปแบบการสื่อสารในการพัฒนาจะผันแปรไปตามกระบวนทัศน์ของการพัฒนา กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบทางเลือกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน จากภาครัฐที่เป็นผู้กำหนดแนวทางพัฒนาไปสู่ผู้สนับสนุนหรือมีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้สมาชิกภายในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญ

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication theory) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ทางเลือก (Alternative paradigm) มีแนวคิดหลักว่าสังคมแต่ละชุมชนมีวิธีการและรูปแบบการพัฒนาชุมชนของตนเองตามลักษณะของความเป็นท้องถิ่น และภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นนั้นๆ เหล่านี้ต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ตามแนวคิดของ White (1994) คือ กระบวนการร่วมกันคิด และเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในชุมชน ร่วมวิเคราะห์ประเด็นปัญหา

แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ร่วมกันค้นหาแนวทางและตัดสินใจร่วมกัน นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เหมาะสม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมเพื่อคิดค้นหาแนวทางแก้ปัญหาทางสังคม โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของ Nair & White (1993) ที่ให้ความหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ว่าเป็นการดำเนินกิจกรรมที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารซึ่งต้องปรึกษาหารือร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ในขณะที่ Bordenve (อ้างถึงใน Wanjiru, 2015) ให้ความหมายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องแสดงให้เห็นความเท่าเทียมกันผ่านการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีการถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างสมาชิกในสังคมเพื่อตัดสินใจในการกระทำร่วมกัน และร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆ เพื่อพัฒนาสังคมร่วมกัน

เมื่อพิจารณาจากนิยามความหมายต่างๆ สามารถสรุปได้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication) เป็นลักษณะการสื่อสารแบบสอง หรือหลายทิศทางเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตามกระบวนการพัฒนาแบบทางเลือก สอดคล้องกับแนวคิดของ Noorzai (อ้างถึงใน Qasmi, 2013) ที่อธิบายถึงหลักของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงาน มีการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเพื่อเปิดรับฟังมุมมองของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล และสังคมร่วมกันภายใต้บรรยากาศทางการสื่อสารแบบประชาธิปไตย (Democratic communication) โดยมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ (Thomas, 2004) คือ

1. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องนำไปสู่ความเท่าเทียมกันของคนในชุมชนกับภาครัฐ
2. ประชาชนในชุมชนจะอยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติ และการแสดงออกอย่างอิสระและเสรีอย่างแท้จริง
3. การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนต้องอยู่บนฐานของความเปลี่ยนแปลงที่เห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในชุมชน

หัวใจสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมรับฟังและเคารพในความคิดของผู้อื่น ร่วมวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนกระบวนการค้นหาแนวทางและการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในสังคมจนนำไปสู่การเกิดสำนึกสาธารณะร่วมกัน และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อนำไปสู่

การพัฒนาเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เห็นพ้องร่วมกันของสมาชิก (White, 2004) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ 5 ประการ ดังนี้ (Freire อ้างถึงใน Qasmi, 2013)

1. มีรูปแบบการสื่อสารแบบสองทางระหว่างสมาชิกภายในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาของชุมชน
2. การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เกิดจากความร่วมมือของคนภายในชุมชนเป็นหลัก
3. การปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนต้องสามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานจริงได้อย่างต่อเนื่อง
4. ต้องคำนึงถึงบริบท สภาพแวดล้อมและข้อจำกัดของชุมชน ตลอดจนความสามารถของสมาชิกในชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก
5. สมาชิกภายในชุมชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างเท่าเทียมกัน และมีส่วนร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ กิจกรรมของชุมชน

จากการประชุม ณ กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ในปี ค.ศ. 1977 องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) ได้กำหนดสาระสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา 3 ประการ (Servaes & White, 1996) คือ

1. การเข้าถึง (Access) หมายถึง สิทธิในการเข้าถึงการให้บริการต่างๆ แก่ชุมชน รวมถึงสิทธิในการเข้าถึงสื่อประเภทต่างๆ รวมทั้งสิทธิในการเลือกรับข่าวสารในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และการมีช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น
2. การบริหารจัดการตนเอง (Self-management) หมายถึง ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารในทุกระดับ ตั้งแต่การวางแผนการสื่อสารต่างๆ ภายในชุมชน การบริหารจัดการ จนกระทั่งกระบวนการผลิตสื่อภายในชุมชน
3. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง กระบวนการตัดสินใจของประชาชนในชุมชนที่มีสิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเองในระดับต่างๆ ตั้งแต่ การคิดกำหนดนโยบาย วางแผน และการจัดสรรงบประมาณ

จากการนำเสนอข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนารูปแบบการสื่อสารมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการทัศน์การพัฒนา และเมื่อพิจารณาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นมี 2 นัยยะ คือ

นัยยะที่ 1 ตามแนวความคิดของ Freire (อ้างถึงใน Servaes & White, 1996) กล่าวคือ การสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงและสมาชิกในชุมชนสู่การบริหารจัดการชุมชนมีวัตถุประสงค์หลักในการให้อำนาจกับชุมชนในการตัดสินใจและปฏิบัติงานร่วมกันแบบกลุ่ม

นัยยะที่ 2 นำเสนอโดย UNESCO คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารทั้งใน กระบวนการผลิต การบริหารจัดการ และการวางแผนระบบการสื่อสาร เน้นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเองในชุมชน (Servaes & White, 1996)

อย่างไรก็ตาม จุดหมายปลายทางของกรอบนัยยะทั้งสองต่างเน้นการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน สังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอำนาจประชาชนในชุมชนให้คิดริเริ่มขับเคลื่อนชุมชนด้วยตนเอง รวมถึงสื่อสารที่เน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งระบุประเด็นปัญหาของชุมชนอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ตารางที่ 2.2 กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	
แนวคิดหลัก	การสื่อสารเน้นการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น การแก้ปัญหา การปฏิบัติร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา
รูปแบบการสื่อสาร	การสื่อสารแบบสองทาง และการสื่อสารในแนวระนาบ เน้นให้ชุมชนเป็นหลักในการเรียนรู้ปัญหา และแก้ปัญหาร่วมกัน
บทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร	เน้นวิธีการสื่อสาร ทักษะการสื่อสาร กระจายอำนาจในการสื่อสารสู่การบริหารจัดการร่วมกันภายในชุมชน
เครื่องมือในการสื่อสาร	เน้นการใช้เครื่องมือในการสื่อสารทุกประเภทที่นำสู่การร่วมมือภายในชุมชนและเปิดรับฟังมุมมองของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
สาร	การออกแบบสาร ลักษณะเนื้อหาสารที่สามารถเข้าถึงทุกคนภายในชุมชน
พฤติกรรม	การเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลสู่ระดับปฏิบัติการกลุ่มและสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ภายใต้การมีส่วนร่วม
มุมมอง	การพัฒนาเน้นการเปิดรับฟังความคิดเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นหลัก

จากตารางที่ 2.2 กระบวนการสื่อสารตามแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม แตกต่างจากเดิมที่เน้นการใช้สื่อมวลชนและสื่อบุคคล เช่น เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำชุมชน เป็นผู้ส่งสารหลัก เป็นการใช้สื่อทุกประเภทไม่จำกัดเฉพาะสื่อมวลชน โดยมีเป้าหมายที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีอิสระในการตัดสินใจร่วมกันในการพัฒนาสังคมของตนเอง

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติงานที่เข้าใจชุมชนอย่างแท้จริง และต้องคำนึงถึงขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างการเมือง วัฒนธรรม และสังคมของชุมชน (Tuffie & Mefalopulos, 2003) ลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนประกอบด้วย 9 ลักษณะ ดังนี้ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2549)

1. การสื่อสารในแนวราบในลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เท่าเทียม
2. กระบวนการในการปรึกษาหารือในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การรับรู้ การทำความเข้าใจร่วมกัน การตัดสินใจ การดำเนินการ และการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน

3. เกิดการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว

4. การดำเนินงานในลักษณะของกลุ่มบุคคลที่ตัดสินใจร่วมกัน

5. การทำงานเน้นบุคคลในชุมชนและบุคคลภายนอกให้การสนับสนุน

6. เน้นให้ความสำคัญกับชุมชนเป็นหลัก

7. เน้นการหารือร่วมกันในชุมชนและพัฒนาเครื่องมือสื่อสารให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

8. สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

9. สร้างสำนึกและความเข้าใจที่มีต่อชุมชน

ลักษณะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนต้องคำนึงถึงสิทธิความเท่าเทียมกันของบุคคลในการแสดงความคิดเห็น โอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (Servaes & White, 1996) ที่จะนำไปสู่การเพิ่มพลังให้กับสมาชิกในสังคม โดยการกระตุ้นให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจการหรือโครงการๆ ที่ร่วมกันกำหนด ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการและตรวจสอบโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมกัน (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2547)

จากการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม พบว่าลักษณะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการค้นหาแนวทางและการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในสังคม ตั้งแต่ขั้นการวางแผน การปฏิบัติงาน การรับผลประโยชน์ การตรวจสอบ และการประเมินผลสู่เป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วม คือ ความสามารถในการบริหารจัดการภายในชุมชนของตนเอง (Self-Management) ดังที่พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์ (2556) ระบุว่า การบริหารจัดการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนแนวคิดในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ดังนี้

1. **ชั้นวางแผน** ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่การระบุปัญหา การค้นหาวิธีการแก้ไข และการดำเนินการแก้ไข

2. **ชั้นปฏิบัติงาน** ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อชักนำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในงานพัฒนา

3. **ชั้นการตรวจสอบและการประเมินผล** ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการกระตุ้น ให้ประชาชนตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานพัฒนาตามสายตาของชุมชน

ในขณะที่ Bessette (อ้างถึงใน Kheerajit Cherdpong, 2013) นำเสนอขั้นตอนของการ ดำเนินงานการพัฒนาชุมชนสู่การปฏิบัติที่ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย 10 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นักพัฒนาหรือผู้นำชุมชนต้องเข้าใจบริบทของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ใช้การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาร่วมกันกับประชาชน ภายในชุมชนและคำนึงถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมาย และดำเนินกิจกรรม ร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 5 ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนที่พัฒนาเครื่องมือการสื่อสารที่ เหมาะสมกับชุมชน

ขั้นตอนที่ 6 ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับชุมชน ร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 7 ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการสร้างพันธมิตร และเครือข่ายในการ พัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 8 ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชนร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 9 ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการประเมินผลแผนร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 10 การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน

Tuffite & Mefalopulos (2009) กล่าวถึง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน 4 ระยะ ดังนี้

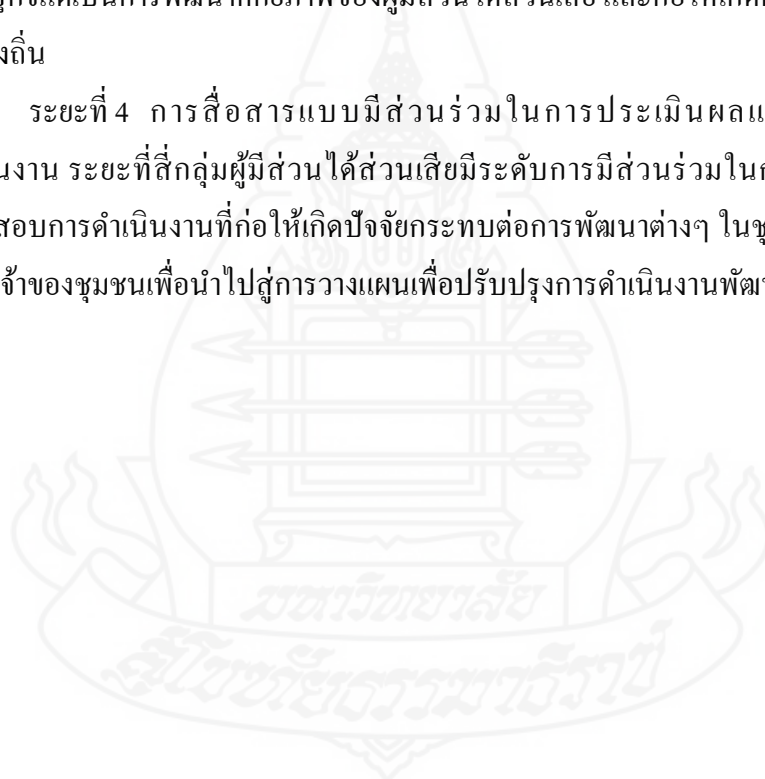
ระยะที่ 1 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียต่อการดำเนินงานพัฒนาชุมชนโดยประเด็นเนื้อหาเน้นความสำคัญของการพัฒนาที่ คำนึงถึงผลกระทบของชุมชนเป็นหลักและความต้องการของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งเรื่อง การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่คำนึงถึงศักยภาพของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

เกิดเป้าหมายเดียวกัน โดยระยะที่หนึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อแสดงประชามติเพื่อนำไปสู่การดำเนินงานร่วมกัน

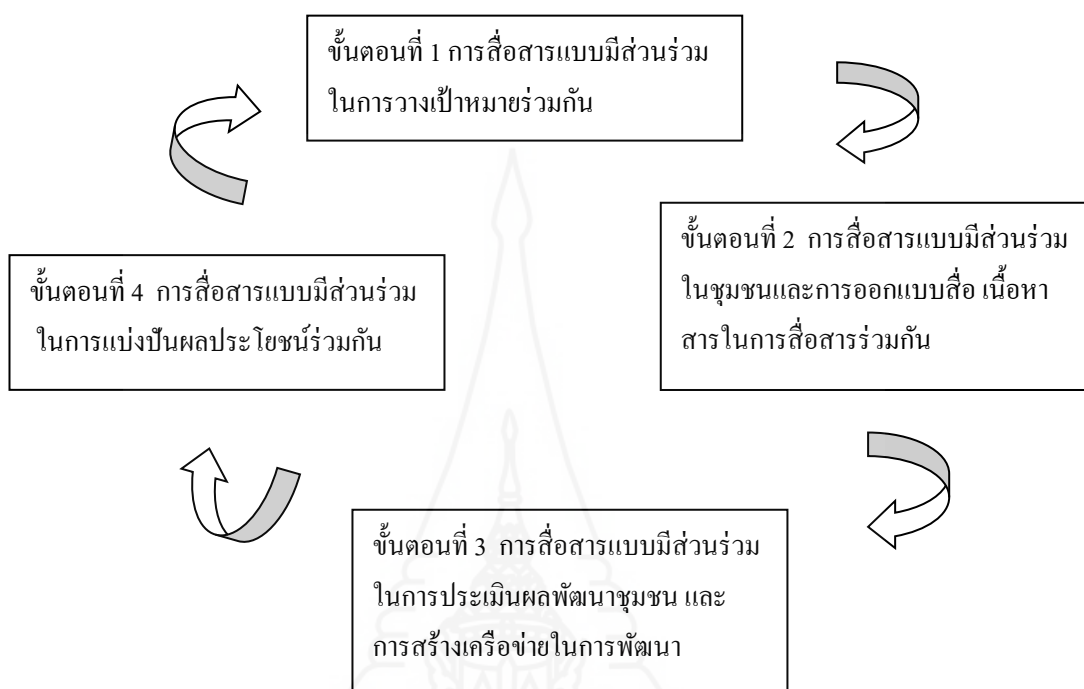
ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่การกำหนดนโยบายตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันที่แสดงออกถึงพลังของชุมชน โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่แสดงออกถึงการดำเนินงานที่เปลี่ยนแปลงทั้งความตระหนักรู้ ความรู้ ทศนคติ ความเชื่อ และการปฏิบัติในทิศทางเดียวกันที่ขับเคลื่อนสู่การพัฒนา

ระยะที่ 3 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่การวางแผนดำเนินงานและการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ระยะที่สามนี้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในปรึกษาหารือเพื่อวางแผนการดำเนินงาน ลงมือปฏิบัติงานตามแผนที่วางและร่วมรับผลประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้จากอาชีพเสริมที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับที่ และประโยชน์มิใช่ด้านเศรษฐกิจแต่เป็นการพัฒนาศักยภาพของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น

ระยะที่ 4 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการประเมินผลและการตรวจสอบการดำเนินงาน ระยะที่สี่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีระดับการมีส่วนร่วมในการประเมินผลและการตรวจสอบการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดปัจจัยกระทบต่อการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนที่แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวางแผนเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานพัฒนาชุมชนต่อไป

จากการศึกษาสามารถสรุปขั้นตอนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน
ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 ขั้นตอนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

จากแผนภาพที่ 2.1 ขั้นตอนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน แบ่งออกได้
4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในศึกษาบริบทของชุมชน จุดเด่น จุดปรับปรุง
ความต้องการในการพัฒนาและวางแผนเป้าหมายร่วมกันตามสภาพความเป็นจริงของชุมชน

ขั้นที่ 2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการในชุมชนและการออกแบบสื่อ เนื้อหาสารใน
การสื่อสารร่วมกัน

ขั้นที่ 3 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการประเมินผลพัฒนาชุมชน และ การสร้างเครือข่าย
ในการพัฒนา มีลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน แสวงหาความร่วมมือจากหลาย
ฝ่ายและก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม ทำให้เกิดโอกาสของการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 4 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันหรือใช้
ประโยชน์ร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานตามขั้นตอนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ควรคำนึงถึง 7 ประการ (กาญจนา แก้วเทพ, 2547) ดังนี้

1. ด้านเทคโนโลยี คุณสมบัติของเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนและความจำเป็นของเทคโนโลยีที่มีต่อชุมชน
2. ด้านการเข้าถึงสื่อ ความเหมาะสมของวัน เวลา สถานที่
3. ด้านของเนื้อหาสาระ ผลิตเนื้อหาสาระที่ชุมชนมีความคุ้นเคย
4. การกำหนดแผนงานในการบริหารจัดการที่ชุมชนสามารถดำเนินงานได้จริง
5. การกำหนดแนวทางในการสนับสนุนให้สื่อสามารถเข้าถึงชุมชน และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง
6. ด้านนโยบาย เช่น นโยบายให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ ทั้งในด้านการบริหารจัดการ และการตัดสินใจเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
7. ด้านงบประมาณ

จากงานวิจัยของ Paolo Mefalopulos (2003) เรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโครงการอาหารของสหประชาชาติในแอฟริกาใต้” แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะเกิดผลสำเร็จได้ต้องเริ่มจากการสื่อสารให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการพัฒนาที่แตกต่าง และให้อำนาจประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เขาเห็นถึงความสามารถของตนเอง ประชาชนก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริง ซึ่ง Buber (อ้างถึงใน Thomas, 2004) ได้เสนอแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาต้องมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่สำคัญใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดพลังที่มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน ต้องสื่อสารให้สมาชิกเกิดความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันในลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางเพศ ชนชั้นและมีผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเท่าเทียมภายในชุมชน
2. ทักษะการสื่อสาร ผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชนต้องมีทักษะและวิธีการปฏิบัติในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ มีความคิดสร้างสรรค์และยึดหยุ่นตามสถานการณ์ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดแบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic model) ที่ผู้สื่อสารต้องมีทักษะการสื่อสารที่ต้องสร้างความเข้าใจร่วมกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2547) การที่ผู้สื่อสารจะสามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันได้นั้น จำเป็นที่ผู้สื่อสารจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อารมณ์ ความรู้สึก ประสบการณ์ ผ่านการสื่อสารแบบสองทางที่ไม่มีใครผูกขาดบทบาทการเป็นผู้สื่อสารและผู้รับสาร มีการสลับบทบาทเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารหมุนเวียนกันไป เป็นการเปิดโอกาสให้คู่สนทนาทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร

3. การบริหารจัดการชุมชน ผู้นำชุมชนควรมีทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน การจัดสรรการทำงาน การจัดรูปแบบชุมชนในลักษณะของการขับเคลื่อนแบบองค์การ

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม นำไปใช้กับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน เพราะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ถ่ายทอดข่าวสาร การตระหนักรู้ ความคิดสร้างสรรค์ การสร้างเครือข่ายในการสนับสนุน และการลดความขัดแย้งในชุมชน และการสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อสารที่ดีจะช่วยให้การท่องเที่ยวของชุมชนประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน (World Tourism Organization, 2006)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นปัจจัยสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ที่จะส่งเสริมให้เกิดกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนภายในชุมชน ในอันที่จะจูงใจผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน ผู้สื่อสารต้องมีทักษะการสื่อสารที่สร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชน เพราะการพัฒนาชุมชนเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นบริบทชุมชน การขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ฯลฯ สาร ต้องมีการออกแบบและวางแผนการสื่อสารที่จะกระตุ้นและเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกันในการบริหารชุมชนในขั้นตอนต่างๆ ตลอดจนกระบวนการในการพัฒนาชุมชนด้วย ช่องทางการสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในชุมชน ผู้วิจัยใช้กรอบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ จังหวัดสุโขทัย ดังนี้ 1) ผู้ส่งสารและผู้รับสาร ได้แก่ รูปแบบการสื่อสาร วิธีการสื่อสาร ระดับการมีส่วนร่วม 2) สาร ได้แก่ ประเด็นในการสื่อสาร 3) เครื่องมือในการสื่อสาร ได้แก่ ประเภทของสื่อ ความถี่ในการสื่อสาร

2. แนวคิดการบริหารจัดการชุมชน (Community Management)

การทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชน เป็นแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างการบริหารจัดการ (Management) ซึ่งเป็นกระบวนการการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมสมาชิกในองค์การ และการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่องค์การกำหนดไว้ (Stoner & Wankel, 1987) กับแนวคิดชุมชน (Community) หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์กิจกรรมและมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงและเกื้อกูลกัน มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มระหว่างกันและมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน (ประเวศ วะสี, 2540)

ในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกจำนวนมากในชุมชนจำเป็นต้องมีกฎระเบียบเพื่อจัดการชุมชนให้อยู่ในทิศทางที่เหมาะสมตามบริบทและเงื่อนไขของแต่ละชุมชน และสมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนได้ส่วนเสียกับกิจกรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้นของชุมชน (อินสอน บัวเขียว, 2546) การบริหารจัดการชุมชนที่เหมาะสมจึงเป็นแนวทางที่สามารถพัฒนา แก้ปัญหา และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

การบริหารจัดการชุมชนจึงเป็นกระบวนการในการวางแผน ดำเนินกิจกรรมของชุมชน และควบคุมสมาชิกมีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนให้เกิดการขับเคลื่อนชุมชนร่วมกันตามลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน อินสอน บัวเขียว (2546) นิยามความหมายของคำว่า การบริหารงานชุมชน (Community organizing) คือ การที่หัวหน้าหรือผู้นำที่จะต้องกระทำเพื่อให้กลุ่มที่มีคนหมู่มากอยู่ร่วมกันนั้น ร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้จนสำเร็จ ซึ่ง การบริหารจัดการของชุมชนต้องคำนึงถึงประเด็นหลัก 3 ประการ (อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ, 2547) ดังนี้

1. การบริหารจัดการชุมชนไม่ใช่เพียงแต่การกระทำที่ก่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมโดยคนหมู่มากที่อยู่ร่วมกันเท่านั้น หากแต่ต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นด้วยความสมัครใจและมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน เนื่องจากองค์ประกอบต่างๆ ภายในชุมชนที่ต้องบริหารจัดการเป็นเรื่องส่วนร่วมและสมบัติสาธารณะ

2. การบริหารจัดการชุมชนต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนที่เป็นเป้าหมายร่วมกันของคนในชุมชน

3. บทบาทสำคัญของการบริหารจัดการชุมชนแบ่งได้ 2 ระดับ คือ 1) บทบาทหน้าที่ในการคิดและวางแผนเชิงนโยบาย เป็นหัวหน้ากลุ่มหรือผู้นำเป็นผู้กระทำ 2) บทบาทหน้าที่ในเชิงปฏิบัติหรือการลงแรงกระทำ ซึ่งสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ร่วมกระทำ

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการบริหารจัดการชุมชนเป็นการดำเนินการให้เกิดการจัดโครงการหรือกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชุมชน หรือเป็นการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนที่มีการดำเนินงานกับทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งต้องมีวางแผนการดำเนินงาน การวางแผนกลยุทธ์ในการจัดการชุมชนที่ถือว่าเป็นองค์กรประเภทหนึ่ง สอดคล้องกับ Trecker (อ้างถึงในอมรรัตน์ ทิพย์เลิศ, 2547) ที่ระบุว่าการบริหารเป็นกระบวนการหนึ่ง que แสดงถึงการทำงานของมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ ที่มีความต่อเนื่องกัน และดำเนินตามกลวิธีที่เหมาะสม โดยการจัดการทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรทางสังคมเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

หัวใจสำคัญของการบริหารจัดการชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความต้องการในการบริหารจัดการของชุมชน ซึ่งเป็นการลดความขัดแย้งจากความแตกต่างทางความคิด การให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น ก่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันและให้การสนับสนุนในการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบคิดของชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่ง เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2551) ได้อธิบายถึงกระบวนการบริหารงานจัดการในชุมชนประกอบด้วยขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

1. การจัดองค์กร การบริหารจัดการชุมชนจะต้องมีการออกแบบโครงสร้างของกลุ่มว่าประกอบด้วยองค์ประกอบใด มีการแบ่งงานกันอย่างไร สมาชิกในชุมชนต้องร่วมกันกำหนดให้ชัดเจน คำนึงถึงเป้าหมายหลักร่วมกัน ความสัมพันธ์ของชุมชนและทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่
2. การจัดคนเข้าทำงาน เมื่อกำหนดโครงสร้างของชุมชนแล้วแต่ละองค์ประกอบมีการจัดคนรับผิดชอบ โดยให้สมาชิกในชุมชนร่วมกันดำเนินการ ทั้งนี้การจัดคนเข้าทำงานจะต้องพิจารณาตามความสมัครใจ ประสบการณ์และการยอมรับของสมาชิกในชุมชน เน้นการให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน
3. การวางแผน ขั้นตอนนี้ผู้นำและสมาชิกจะร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์และกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน ซึ่งการวางแผนต้องมีการกำหนดแผนหลายลักษณะ เช่น แผนการตลาด แผนการผลิต เป็นต้น
4. การอำนวยการ ผู้นำชุมชนจะต้องมีการติดตามให้คำปรึกษาการทำกิจกรรมของสมาชิกในชุมชน ซึ่งในส่วนนี้ผู้นำชุมชนต้องใช้ศิลปะในการบริหารงานในด้านต่างๆ และการติดต่อสื่อสาร
5. การประเมินผล การควบคุมติดตามการดำเนินงานว่าได้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ มีการกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงานของกลุ่มอย่างชัดเจน

วิเคราะห์จากการแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการชุมชน จำเป็นต้องใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการประสานความสัมพันธ์กับกลุ่มคน การแบ่งงานกันทำในชุมชน ซึ่งเมื่อพิจารณาแนวคิดดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงประเด็นที่ต้องนำมาวิเคราะห์ในการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ มิติด้านการจัดการ

การบริหารงานจัดการชุมชน ต้องอาศัยการสื่อสารเพื่อดำเนินกิจการ การบริหารจัดการปัญหาอุปสรรคร่วมกันของสมาชิกในชุมชน การสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง สอดคล้องกับที่ ปารีชาติ วัลย์เสถียร (2556) การบริหารจัดการงานชุมชนต้องเป็นไปตามความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม ตลอดจนการรับผลประโยชน์ กระจายผลประโยชน์ร่วมกันที่ต้องใช้การบริหารจัดการอย่างดี (Good Governance) ได้กำหนดลักษณะเงื่อนไขไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Public participation) คือ กลไกกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างชัดเจน

2. ความสุจริตและความโปร่งใส (Honesty and transparency) คือ กลไกที่มีระบบกติกาและการดำเนินการที่โดยประชาชนสามารถเข้าถึงและได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี เป็นธรรม ถูกต้องสามารถตรวจสอบการบริหารงานและติดตามผลได้

3. ความรับผิดชอบต่อสังคม (Responsiveness and accountability) คือ กลไกที่มีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของสาธารณชน

4. กลไกทางการเมืองที่ชอบธรรม (Political legitimacy) คือ กลไกที่มีผู้นำมีความชอบธรรมเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมโดยรวมไม่ว่าจากการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้ง

5. กฎเกณฑ์ที่ยุติธรรมและชัดเจน (Fair legal framework and predictability) คือ กรอบของกฎหมายที่เป็นธรรมสำหรับกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม ซึ่งกฎเกณฑ์มีการบังคับใช้และสามารถบังคับใช้ได้ โดยคนในสังคมทุกส่วนสามารถคาดหวัง และรู้ได้ว่าเกิดผลอย่างไร

เมื่อวิเคราะห์ตัวชี้วัดการบริหารจัดการชุมชนที่ดีทั้ง 5 ข้อ ดังกล่าวข้างต้น เห็นว่าจำเป็นต้องใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ทั้งการสร้างการมีส่วนร่วม หรือการทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลอย่างเปิดเผย โปร่งใส สอดคล้องกับ สังคีต พิริยะรังสรรค์ (2542) กล่าวว่า ยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการบริหารจัดการชุมชนที่ประกอบธุรกิจจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนให้ชุมชนเป็นทั้งผู้ประกอบการและเป็นเจ้าของในเวลาเดียวกัน การวิจัย เรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการศึกษาชุมชนท่องเที่ยวที่มีเกี่ยวข้องกับการจัดการของธุรกิจมีการดำเนินกิจกรรม ตลอดจนรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเมื่อพิจารณาแนวคิดดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงประเด็นสำคัญที่ต้องนำมาวิเคราะห์ คือ มิติด้านกระบวนการจัดสรรและรับผลประโยชน์ของชุมชน

จุดร่วมของงานวิจัยส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนในสังคมไทย คือ การบริหารจัดการที่ต้องเริ่มจากภายในชุมชนเป็นหลัก ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องมีการเริ่มต้นจากกลไกภายในชุมชนเป็นหลักสำคัญ เมื่อนำมาผูกเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดการบริหารจัดการชุมชน ทำให้ผู้วิจัยได้ประมวลข้อค้นพบ แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กับแนวคิดการบริหารจัดการชุมชนประกอบกันช่วยให้ผู้วิจัยสร้าง เกณฑ์การวิเคราะห์ โดยพิจารณาองค์ประกอบสำคัญดังนี้ 1) ด้านการจัดการ 2) ด้านกิจกรรมและการดำเนินงานตามแผน 3) ด้านเงินทุน ซึ่งในรูปของการบริหารจัดการชุมชนอยู่ในรูปแบบของ องค์การที่ต้องมีการจัดสรรเงินเป็นกระบวนการจัดสรรและรับผลประโยชน์ 4) ด้านการจัดการ ด้านตลาด อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการชุมชนไม่ได้กล่าวถึงมิติด้านการสื่อสารอย่างชัดเจน แต่ข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการชุมชนเริ่มต้นที่กระบวนการจัดการภายในชุมชน หรือการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นแนวทางในการวิเคราะห์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับ

3. การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – based tourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการเตรียมความพร้อมภายในชุมชนให้สามารถดำเนินการได้เอง ภายในชุมชน เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง (Goodwin, 2011) อยู่เป็นพื้นฐานของ แนวคิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริง ส่งเสริมศักยภาพชาวบ้านในชุมชนให้มีความรู้ในการจัดการชุมชน Mitchall & Muckosy (อ้างถึงใน Claiborne, 2010)

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2550) อธิบายถึงการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน เช่นเดียวกับ World Tourism Organization (2006) การท่องเที่ยวในชุมชน เกิดจากความร่วมมือของประชาชนในชุมชนและนำมาซึ่งผลประโยชน์และปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นภายใน ชุมชน ต้องมีการวางแผนในการพัฒนาและการจัดการที่ดี ก่อให้เกิดอาชีพ รายได้ในชุมชน ทำให้ คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น สอดคล้องกับสิทธิ สโรบล (2546) การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีการส่งเสริมศักยภาพชาวบ้านในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการชุมชน ตั้งแต่ ร่วมคิดวางแผน ดำเนินการ การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ และการประเมินผล ในขณะเดียวกัน

มุ่งเน้นให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น การคงความเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ ทั้งวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาดั้งเดิม

หัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation) เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนด้วยการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองตามบริบทของพื้นที่และเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชนในชุมชนเป็นหลัก คือ การมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันในชุมชน และนำไปสู่การปฏิบัติ ตามกระบวนการขั้นตอนการมีส่วนร่วม 4 ระดับ (Cohen & Uphoff อ้างถึงใน (ถวิลวดี บุรีกุล, 2551)

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วย การริเริ่ม การตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการว่าควรทำอะไร ด้วยวิธีใด
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุน ทรัพยากร การบริหาร การประสานร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ ด้านวัสดุ ด้านสังคมและส่วนบุคคลอันเกิดจากโครงการที่ร่วมกัน
4. การมีส่วนร่วมการประเมินผล (Evaluation) ประกอบด้วย การประเมินผลโครงการที่เกิดขึ้นร่วมกัน

งานวิจัยของสินธุ์ สโรบล (2551) ศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยในการกำหนดรูปแบบและกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนและก่อให้เกิดการบริหารจัดการภายในที่ดีของชุมชน เช่นเดียวกับ ชุกกลิ่น อุ่นวิจิตร (2555) ได้ศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในชุมชนเป็นปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จของชุมชนท่องเที่ยว

เช่นเดียวกับงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของต่างประเทศ Grybovych (2003) พบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนประสบความสำเร็จได้ต้องเริ่มจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนและการดำเนินงาน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ Newstrom & Davis (1993) กล่าวว่า หลักการมีส่วนร่วมต้องดำเนินงานภายใต้ภาวะจิตใจ อารมณ์และความรู้สึกของบุคคลในสถานการณ์กลุ่มที่จะกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์ที่จะกระทำใ้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วยการแบ่งความรับผิดชอบกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sseruwagi (2012) เรื่อง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนใน โครงการ Bukoba Women's Empowerment Association (BUWEA) แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาประสบความสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับ

มีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเป็นสำคัญ และผู้ที่เข้าไปพัฒนาต้องมีความรู้สภาพแวดล้อมภายในชุมชน และให้ความเสมอภาคไม่ควรแสดงอำนาจเหนือกว่าสมาชิกในชุมชนจะก่อให้เกิดการร่วมมือได้มากยิ่งขึ้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนเน้นการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านบนฐานของต้นทุนทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมให้ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวตามองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน 7 ด้าน (Breugel, 2013) (Goodwin, 2011) และ Mitchall & Muckosy (อ้างถึงใน Claiborne, 2010) ดังนี้

1. เมืองค์กร/กลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดจากการรวมตัวของชุมชนเพื่อเป็นแกนนำในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการ

2. ระบบการบริหารจัดการที่ยั่งยืน

- มีกฎ กติกา และระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาอื่นๆของชุมชน

- การเสริมสร้างศักยภาพของคนในกลุ่มท่องเที่ยวและชุมชน

- การปฏิบัติตามกฎระเบียบและรูปแบบที่ใช้สำหรับการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชน

- การตลาดและการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างรายได้ให้เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน

- สนับสนุนการพัฒนาชุมชน

- กระจายรายได้การท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นธรรมและสร้างโอกาสในการมีรายได้เสริม

4. การส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน

- กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น

- มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากภายในสู่ภายนอก

- มีกฎ กติกาและแนวทางเพื่อการเคารพและปกป้องวัฒนธรรมชุมชน

- กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริม อนุรักษ์ พิธีกรรมและสืบต่อวัฒนธรรม

5. มีส่วนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมกับชุมชน

- กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและอนุรักษ์

ความหลากหลายทางชีวภาพ

- มีการป้องกัน จัดการ และแก้ปัญหาหมาลภาวะ

6. สร้างการเรียนรู้

- กิจกรรมท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ ความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรม

ของชุมชนให้แก่ผู้มาเยือน

- สร้างจิตสำนึกและองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

ทั้งคนในชุมชนและผู้มาเยือน

7. มีการบริหารที่ดีและปลอดภัย ทั้งด้านที่พัก ยานพาหนะ นักสื่อความหมายท้องถิ่น

เจ้าของบ้าน และการประสานงานที่ดีระหว่างกลุ่มในชุมชนเพื่อให้บริการการสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Socio cultural tourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มีกระบวนการดำเนินงานจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา และการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน และได้รับประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างเท่าเทียมกันภายใต้ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมของชุมชน สังคมและวัฒนธรรม ประเทศไทยมีแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน

นักวิชาการนิยามการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Socio cultural tourism) ไว้หลากหลาย เช่น Fennell (1999) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการให้สัมผัสกับทรัพยากรท่องเที่ยวด้านสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น โดยเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรดั้งเดิมให้คงไว้ โดย (Sugar อ้างถึงใน พลอยศรี โปราณนทร์, 2554) กล่าวว่า วัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นประกอบด้วย เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ งานหัตถกรรม กิจกรรมทางประเพณี ภาษาอาหาร ศิลปะ ดนตรี ศาสนา สถาปัตยกรรม การศึกษา ลักษณะการแต่งกาย เทคโนโลยีของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมยามว่างต่างๆ

ในขณะที่ ชาลวาทย์ เกษตรศิริ (2540) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน 2 นัยยะ นัยยะที่หนึ่งเป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตผู้คน นัยยะที่สอง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเอง อย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพา

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ศึกษาหาความรู้ หรือมีประสบการณ์ในวัฒนธรรมด้านต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เนื่องจากชนชาติต่างๆ ทั่วโลกมีวิถีชีวิตแตกต่างกันมีวัฒนธรรมที่ชนชาตินั้นๆ ร่วมกันสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของแต่ละชนชาติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติจึงเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการเดินทางเพื่อการศึกษาเรียนรู้ในวัฒนธรรมของชนชาติอื่นๆ เพื่อสร้างประสบการณ์ชีวิตของตนเองนอกเหนือจากการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญมี 6 ด้าน (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, 2548) ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีสิ่งจูงใจนักท่องเที่ยว
2. องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสภาพแวดล้อมมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
3. องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อมเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้ผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยวซึ่งผู้ประกอบการท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
4. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยวคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวที่มีคุณภาพโดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจอีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
5. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและได้รับประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น
6. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อถ่ายทอดอัตลักษณ์ และสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของชุมชนภายใต้แนวทางการท่องเที่ยว โดยชุมชนของสิทธิ์ สโรบล (2547) ดังนี้

1. การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product sales) อาทิ สินค้าหัตถกรรม อาหารประจำท้องถิ่น รวมถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ ของชุมชนด้วย
2. กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural shows activities) เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน และการแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน
3. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village based activities) หมายถึง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการเพื่อเสนอแก่นักท่องเที่ยว เช่น การจัดกิจกรรมเดินชมธรรมชาติ ในบริเวณหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง
4. กิจกรรมพักค้างแรมในหมู่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนั้น ได้แก่ การจัดแคมป์ (Camping) และการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ (Home stay) นักท่องเที่ยวมีการศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาวบ้าน เป็นต้น

ลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะเน้นที่ศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่บอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัย (Bywater, 1993) ได้แบ่งประเภทนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. นักท่องเที่ยวตามแรงกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Culturally motivated) หมายถึง ผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรมนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจเรียนรู้ ศึกษาวัฒนธรรม และมีพฤติกรรมที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นระยะเวลาานาน
2. นักท่องเที่ยวตามแรงบันดาลใจทางวัฒนธรรม (Culturally inspired) หมายถึง ผู้ที่รู้สึกดึงดูดใจด้วยศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จัก หรือได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะใช้เวลาในการพักอาศัยน้อยกว่าประเภทแรก แต่มีโอกาสกลับมาท่องเที่ยวในสถานที่เดิมอีกครั้ง
3. นักท่องเที่ยวตามแรงดึงดูดทางวัฒนธรรม (Culturally attracted) หมายถึง ผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีลักษณะมาเยี่ยมชมมากกว่าการพักอาศัย

จากลักษณะของนักเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น สามารถนำไปใช้สร้างกลยุทธ์เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวอันนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับแหล่งท่องเที่ยว Garrod & Fyall, 1998 (อ้างถึงในกาญจนา แสงล้อมสุวรรณ, 2555) นำเสนอแบบจำลองการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

1. การตลาดและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การตลาดในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันซึ่งต้องคำนึงถึงปัจจัยใน 2 ด้าน คือ

1.1 ผลกระทบที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่วนมากเน้นความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ แหล่งท่องเที่ยวต้องมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และมีศักยภาพที่สามารถดึงดูดได้

1.2 การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การนำจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว สื่อสารไปยังนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการรับรู้และสัมผัสประสบการณ์จนเกิดเป็นกระบวนการท่องเที่ยว

2. การวางแผนโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มี 5 ขั้นตอน

2.1 การวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว ความน่าสนใจที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยว คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยู่ในระดับใด

2.2 การวางแผนการใช้พื้นที่และการคมนาคมขนส่ง

2.3 การกำหนดศักยภาพการรองรับ ความสามารถในการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานและความพร้อมของการรองรับนักท่องเที่ยว

2.4 การประเมินผลกระทบ ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ผลกระทบต่อการดำรงรักษาวัฒนธรรม

2.5 การฝึกอบรมประชาชนในพื้นที่ให้รับรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว

3. โครงสร้างองค์กรและการจัดการ การวางแผนจัดการสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดโครงสร้างการทำงานอย่างเป็นระบบ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่าย การแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกัน

4. การดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีหลักสำคัญ 4 ประการ

4.1 พัฒนา บุรณะ ที่ยังคงรักษาวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิม

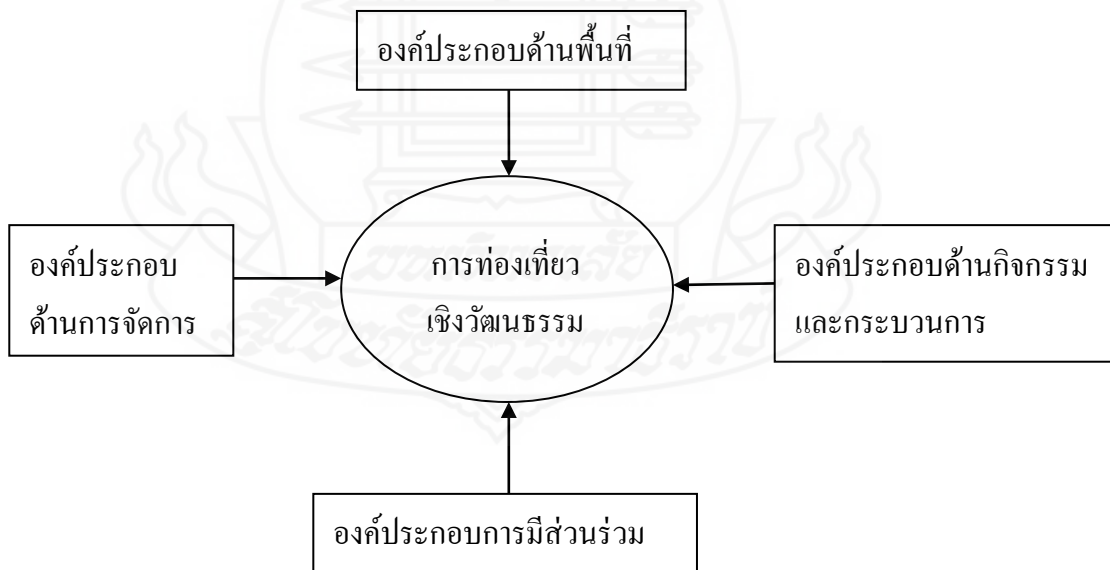
4.2 การเพิ่มความหลากหลายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

4.3 การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก

4.4 การส่งเสริมความเชื่อมโยงกับหน่วยงานท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นเพื่อสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมากขึ้น

ความพิเศษของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เน้นให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อดำรงรักษาทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญา อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชน ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจภายในชุมชน ซึ่ง(Buckley อ้างถึงใน มิศรา สามารถ, 2543) นำเสนอกระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม
2. องค์ประกอบด้านการจัดการ การส่งเสริมให้มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืนที่ไม่กระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของคนในชุมชน
3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ การสื่อสารในการสร้างความตระหนักรู้และการปลูกจิตสำนึกต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง
4. องค์ประกอบการมีส่วนร่วม การสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

ภาพที่ 2.2 กระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

งานวิจัยของพรหมมินทร์ พวงมาลา (2547) แสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ มีพัฒนาการเติบโตจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการชุมชนของตนเอง ผู้การเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่นเดียวกับเพชรศรี นนท์ศิริ (2557) ศึกษาปัจจัยสู่ความสำเร็จของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ คือ การมีส่วนร่วมภายในชุมชน และสมศักดิ์ เศษะเอราวัณ (2550) ศึกษาปัจจัยความสำเร็จของชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย พบว่า การมีส่วนร่วมของชาวบ้านภายในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต้องเริ่มจากกระบวนการจัดการภายในชุมชน และการมีส่วนร่วมภายในชุมชนเป็นหลักสำคัญ

ผู้วิจัยประมวลข้อค้นพบแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยพิจารณาองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้ 1) ด้านการจัดการ กลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดจากการรวมตัวของชุมชน การตลาดและประชาสัมพันธ์ 2) ด้านกิจกรรม การสื่อสารภายในชุมชนเพื่อสร้างความรู้ พัฒนาศักยภาพคนภายในชุมชน รวมทั้งการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ และสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของชุมชน 3) ด้านการจัดการพื้นที่ กฎ ระเบียบของการกำหนดพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยว ปัจจัยหลักสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อน และเมื่อเชื่อมโยงกับแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงแนวทางในการวิเคราะห์ถึงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ประเด็นเนื้อหาสาร เครื่องมือและช่องทางการสื่อสารมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมต่อไป

4. บริบทชุมชน

4.1 ชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านแม่กำปอง ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่หมู่บ้านทั้งหมด 6.22 ตารางกิโลเมตร ระยะทางห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ 50 กิโลเมตร ชุมชนของคนพื้นเมืองเกิดขึ้นเมื่อกว่า 100 ปี ความเป็นมาของหมู่บ้านแม่กำปองเกิดจากพ่อฮุยป่า กิ่งแก้ว เป็นบุคคลแรกที่บุกเบิกเข้ามาเพาะปลูกไร่เมี่ยง หรือไร่ชา บริเวณพื้นที่หมู่บ้านแม่กำปอง ต่อมาเมื่อมีญาติพี่น้องอพยพโยกย้ายตามมาจนชุมชนขยายออกไปเรื่อยๆ ปัจจุบันหมู่บ้านแม่กำปอง มีประชากร 128 หลังคา จำนวน 426 คน แบ่งเขตการปกครองในหมู่บ้านเป็น 6 ปาง ได้แก่ ปางกลาง ปางนอก ปางใน 1 ปางใน 2 ปางโตน และปางขอน

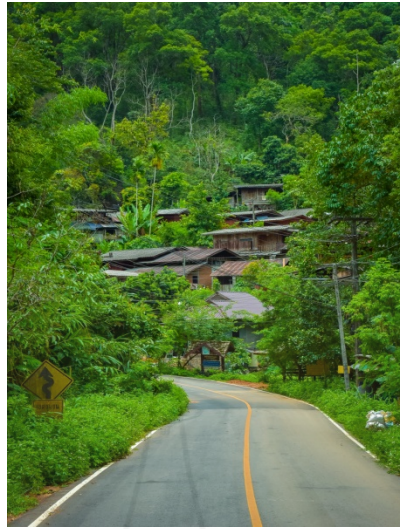
หมู่บ้านแม่กำปองอยู่กลางหุบเขาของอำเภอแม่ออน ห่างไกลจากตลาดและชุมชนภายนอกมีทรัพยากรทางธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ล้อมรอบด้วยพืชพรรณธรรมชาติ ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำจากน้ำตกไหลทอดยาวตลอดหมู่บ้าน สภาพอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี

สภาพภูมิศาสตร์

ทั่วไปเป็นที่ดอนเฉลี่ยสูงกว่าระดับน้ำทะเล 1,300 เมตร ทำให้มีอากาศเย็นและชื้นตลอดปี มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำหลายสายในภาคเหนือ ปลูกกาแฟ ชา เมี่ยงที่เป็นอาชีพเก่าแก่สืบทอดกันมายาวนาน ชื่อของหมู่บ้านมาจากดอกกำปองที่ขึ้นภายในหมู่บ้าน

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับหมู่บ้านแม่ลาย
ทิศใต้	ติดกับหมู่บ้านแม่รวม
ทิศตะวันออก	ติดกับอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
ทิศตะวันตก	ติดกับอำเภอบ้านธารทอง

ภาพที่ 2.3 เส้นทางเข้าหมู่บ้านแม่กำปอง

ภาพที่ 2.4 บริเวณหน้าหมู่บ้านแม่กำปอง

ลักษณะทางกายภาพของชุมชนบ้านแม่กำปอง มีความพร้อมด้านระบบนิเวศของชุมชน พื้นที่ภูเขาครอบคลุมตั้งแต่ยอดเขาสูง 1,800 ลงมาถึง 700 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ภูมิอากาศเย็นสบายตลอดปี พื้นที่โดยทั่วไปยังมีความเป็นธรรมชาติสมบูรณ์

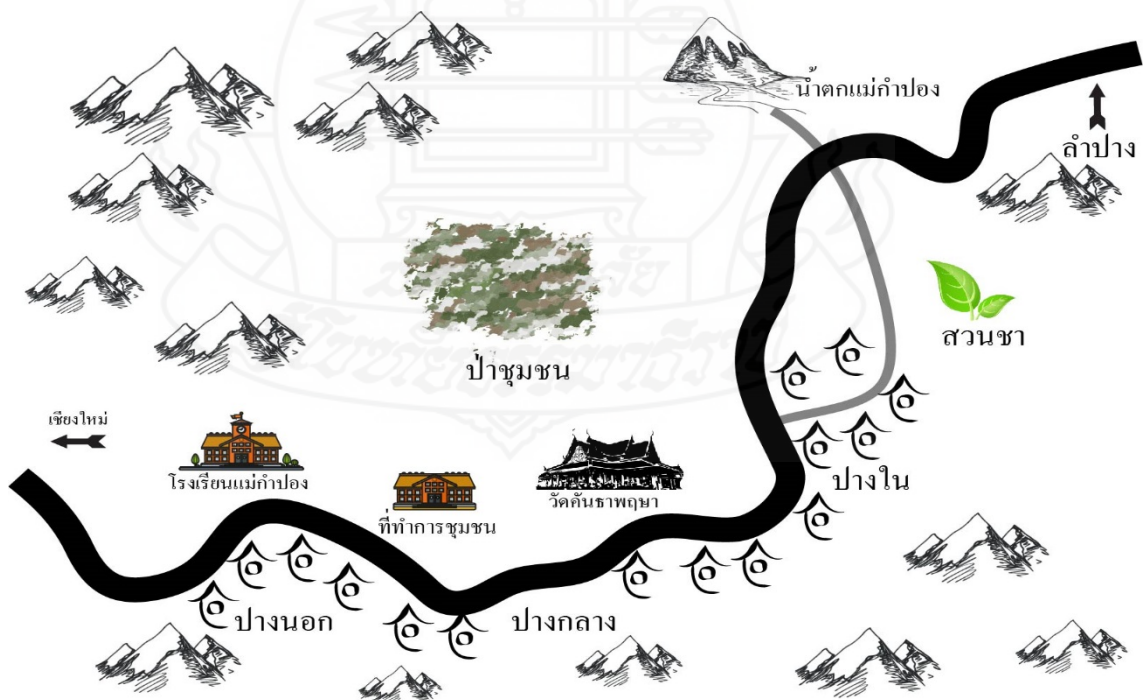
ภาพที่ 2.5 ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านแม่กำปอง

สภาพบ้านเรือน

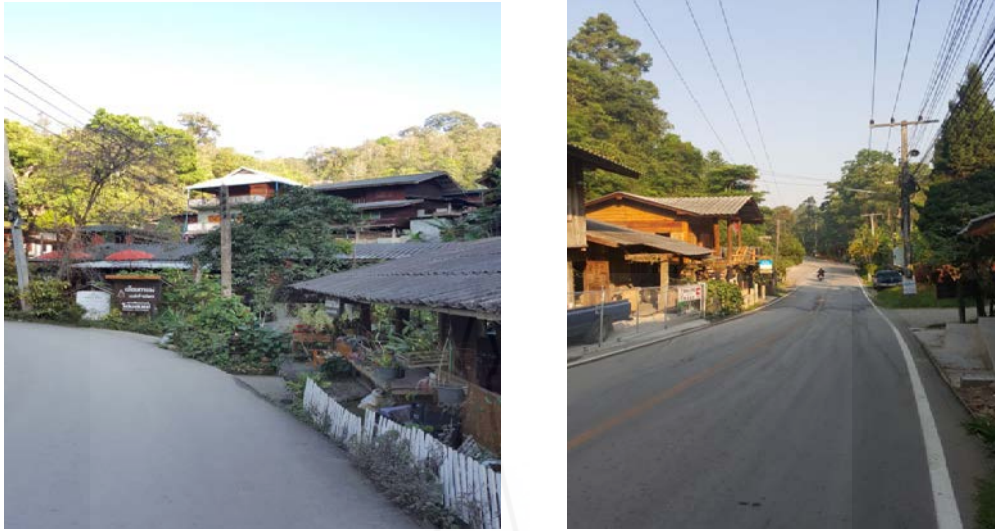
ลักษณะบ้านเรือนของชาวบ้านแม่กำปอง ปลูกอยู่ในพื้นที่แคบๆ และชันเรียงรายไปตามเส้นทางน้ำและถนนของหมู่บ้านที่มีพื้นที่ได้ระดับตามความสูงของลักษณะภูมิประเทศ เมื่อสำรวจลักษณะบ้านเรือนในหมู่บ้านแม่กำปอง พบว่า ลักษณะบ้านเรือนปลูกเรียงรายตามแนวเขาในหมู่บ้านลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านไม้ที่ไม่มีรั้วกัน มีเพียงคันทันไม้เป็นแนวบอกอาณาเขตของแต่ละบ้านเท่านั้นในลักษณะของบ้านในชนบท และมีบ้านเรือนบางส่วนที่ปลูกกระจุกตัวในบริเวณใกล้เคียงกันเนื่องจากเป็นเครือญาติ

ภาพที่ 2.6 ลักษณะบ้านเรือนของหมู่บ้านแม่กำปอง

ภาพที่ 2.7 แผนที่เส้นทางภายในหมู่บ้านแม่กำปอง

ภาพที่ 2.8 เส้นทางภายในหมู่บ้านแม่กำปอง

ภาพที่ 2.9 อาชีพหลักปลูกเมี่ยง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่าสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านอยู่ในเกณฑ์ดี โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้วิธีการเดินภายในหมู่บ้าน มีเพียงส่วนน้อยที่ใช้จักรยานยนต์และรถกระบะ ชาวบ้านในหมู่บ้านมีอาชีพหลักทำเมี่ยง และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นวัยกลางคนและวัยชรา ชาวบ้านหนุ่มสาวออกไปทำงานนอกพื้นที่ และเมื่อมีการตัดถนนที่สะดวกสบายเข้ามาในหมู่บ้าน ประจวบกับ

หมู่บ้านแม่กำปองเป็นที่รู้จักแพร่หลายในกลุ่มนักท่องเที่ยวมากขึ้น จนในปี 2558 หมู่บ้านแม่กำปอง กลุ่มชาวบ้านหนุ่ม-สาว เริ่มกลับมาทำอาชีพในพื้นที่มากขึ้น เช่น ไกด์ท้องถิ่น เปิดร้านค้าขายในหมู่บ้าน

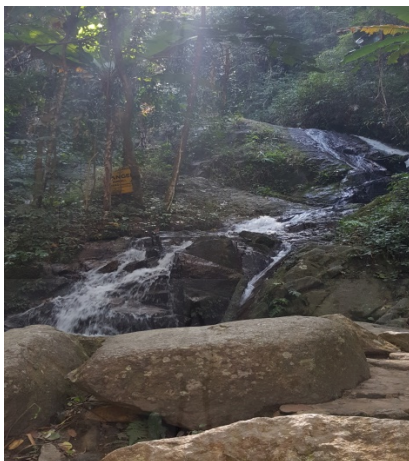
วัฒนธรรมและประเพณี

ชุมชนบ้านแม่กำปองมีความเป็นชุมชนพื้นเมืองเหนือที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน มีการดำรงชีวิตที่สะท้อนให้เห็นผ่านศิลปกรรมภายในวัดคันธาพฤกษาที่มีอยู่เพียงแห่งเดียวในชุมชนที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งประเพณี และความเชื่อทางศาสนาของชาวบ้านผ่านพิธีกรรมพื้นถิ่น ความเชื่อด้านโชคลาง ในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ

1. ประเพณีเดือนสี่เป็ง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนมกราคม ชาวบ้านจะทำพิธีตักข้าวใหม่ คือ ทำบุญใส่บาตรด้วยข้าวใหม่หลังฤดูเก็บเกี่ยว
2. ประเพณีวันปีใหม่ หรือประเพณีสงกรานต์ในเดือนเมษายน ซึ่งจะมีพิธีตามรูปแบบล้านนาของภาคเหนือ เช่น ขนทรายเข้าวัด
3. ประเพณีเข้าพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ตรงกับเดือนกรกฎาคม
4. ประเพณีวันสิบสองเป็ง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ตรงกับเดือนกันยายน มีพิธีตักก๋วยสลาก อุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับ
5. ประเพณีเดือนยี่เป็ง หรือลอยกระทง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ตรงกับเดือนพฤศจิกายน พิธีกรรมการเดินเข้าแขวงกต ที่จัดทำขึ้นเป็นทางเดินปริศนาธรรม

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

1. คอยม่อนล้าน อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 1,700 เมตร เป็นเส้นทางเดินป่าสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติ บนยอดคอยสามารถมองเห็นได้ 3 จัหวัดในภาคเหนือได้แก่ ลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ คอยม่อนล้านยังคงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติพบพรรณไม้หายากชนิดต่างๆ เช่น ดอกสะเด็ดดาว ดอกกุหลาบพันปี ดอกพญาเสือโคร่ง และสมุนไพรหายากชนิดต่างๆ
2. น้ำตกแม่กำปอง น้ำตกสูง 7 ชั้น อยู่ห่างจากหมู่บ้าน 1 กิโลเมตร มีต้นกำเนิดมาจากต้นน้ำรากไม้เหลือง ตลอดเส้นทางพบต้นเฟิร์น และธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ตลอดเส้นทาง การเดินทางเพื่อขึ้นไปจุดชมวิวน้ำตกม่อนล้าน

ภาพที่ 2.10 น้ำตกแม่กำปอง

ผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. สมุนไพรพื้นบ้านจากน้ำผึ้ง ชาวบ้านในหมู่บ้านแม่กำปองมีอาชีพเสริมในการเลี้ยงผึ้ง มีการจัดทำกลุ่มผลิตภัณฑ์จากน้ำผึ้ง เช่น ครีมบำรุงผิวน้ำผึ้ง สบู่เหลว น้ำผึ้ง เป็นต้น
2. กาแฟสดอารบิก้า ชาวบ้านหมู่บ้านแม่กำปองปลูกกาแฟเป็นพืชหลัก และได้รับการพัฒนาวิธีการปลูก การออกแบบบรรจุภัณฑ์จากโครงการหลวงตีนตก ภายในหมู่บ้านมีโรงผลิตเมล็ดกาแฟอารบิก้า

ภาพที่ 2.11 โรงคั่วกาแฟและกาแฟสำเร็จของหมู่บ้านแม่กำปอง

3. ของที่ระลึกจากใบชา ชาวบ้านหมู่บ้านแม่กำปองมีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเพื่อทำของที่ระลึกจากใบชาแห้ง เช่น หมอนใบแห้ง

ภาพที่ 2.12 ของที่ระลึกจากใบชาแห้ง

4.2 ชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

บ้านนาต้นจั่น ตั้งอยู่ในหมู่ 5 ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีเนื้อที่ 188.35 กิโลเมตร จากทั้งหมด 14 หมู่บ้านในอำเภอบ้านตึก เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบ มีภูเขาล้อมรอบ มีลำน้ำสายหลักที่ไหลผ่านคือ ลำห้วยแม่ราก มีพื้นที่ทั้งหมด 20,140 ไร่ โดยแบ่งได้ดังนี้ ที่ราบ 2,000 ไร่ ภูเขา 10,000 ไร่ พื้นน้ำ 140 ไร่ และ พื้นที่ป่าไม้ 8,000 ไร่ ทิศเหนือ ติดกับหมู่บ้านปากทรง หมู่ที่ 12 ทิศใต้ ติดกับหมู่บ้านแม่รากได้ หมู่ที่ 2 ทิศตะวันออก ติดกับหมู่บ้านดงคู หมู่ที่ 9 ทิศตะวันตก ติดกับตำบลแม่สำ มีประวัติการก่อตั้งชุมชนยาวนานกว่า 200 ปี ชุมชนดั้งเดิมอพยพมาจากนครลำปาง เพื่อตั้งรกรากเพียง 10 หลังคาเรือน ต่อจากนั้นมีชาวบ้านจากอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์อพยพย้ายถิ่นฐาน เพิ่มเป็น 30 ครัวเรือน และในบริเวณที่อพยพมีต้นจั่นเป็นจำนวนมาก จึงให้ชื่อว่า “หมู่บ้านนาต้นจั่น” ภาษาที่ใช้จึงมีลักษณะแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดสุโขทัย

ในอดีตชาวบ้านนาต้นจั่นมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านนาต้นจั่น ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำไร่ข้าวเหนียว การทำสวนพริก และพืชผักต่างๆ มีภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สะท้อนการดำเนินชีวิต เช่น วิธีการทำไส้ตะเกียงเพื่อให้แสงสว่าง ที่เรียกว่า ไต้ปอ มีส่วนผสมระหว่างขี้ขี้กับน้ำมันยางและไม้ผสมกัน จากนั้นนำใบเตยห่อเป็นท่อนๆ ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร อาหาร การทอผ้า และแกะสลักไม้

สภาพภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ดอนอยู่หลังเขาในเขตอุทยานแห่งชาติศรีสัชนาลัย มีประชากรทั้งสิ้น 270 ครัวเรือน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ข้าวโพด ถั่ว ทำสวนผลไม้ กล้วยของป่า ยามว่างจากฤดูเก็บเกี่ยวผู้ชายทำเฟอร์นิเจอร์ จากซากไม้ในป่า ส่วนผู้หญิงทำผ้าหมักโคลนเป็นอาชีพเสริม

การเดินทางเข้ามาในหมู่บ้านนาต้นจันทน์เข้าได้ 2 ทาง คือ เส้นทางถนนสายอุตรดิตถ์-ศรีสัชนาลัย และเส้นทางแพร์-ศรีสัชนาลัย ปัจจุบันทั้งสองเส้นทางเชื่อมกันบริเวณองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตึกซึ่งเป็นถนนสายเดียวที่เข้าสู่หมู่บ้าน ปัจจุบันถนนเข้าหมู่บ้านนาต้นจันทน์เป็นถนนลาดยางอย่างดี แต่เส้นทางนี้ใช้ในการขนส่งของรถบรรทุกขนาดใหญ่เพื่อลำเลียงผลผลิตทางการเกษตรทำให้ก็ยังพบว่ายังมีหลายช่วงที่สภาพถนนยังชำรุดอยู่

ภาพที่ 2.13 บริเวณทางเข้าหมู่บ้านนาต้นจันทน์

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับหมู่บ้านปากทรง
ทิศใต้	ติดกับหมู่บ้านแม่รากใต้
ทิศตะวันออก	ติดกับหมู่บ้านดงคู
ทิศตะวันตก	ติดกับอำเภอแม่สตา

ลักษณะกายภาพภายในหมู่บ้านพบเห็นบ้านที่มีการทอผ้าตั้งอยู่เรียงรายเป็นจำนวนมาก โดยลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของการเป็นชุมชนปิดก็คือ ทั้งด้านชีวิตความเป็นอยู่และการดูแลหมู่บ้าน จึงมีการรวมกลุ่มบ้านแต่ละบ้านจำนวน 10 – 15 หลังคาเรือนตั้งเป็น “คุ้ม” เพื่อร่วมช่วยเหลือกันดูแลหมู่บ้านและคนในหมู่บ้าน

จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชน พบว่า ชุมชนนาต้นจันทน์มีลักษณะเป็นชุมชนปิด มีการพึ่งพาอาศัยกันแต่ภายในหมู่บ้าน มีชีวิตอยู่ด้วยกันเองภายในหมู่บ้าน ไม่ค่อยได้เปิดรับสังคมภายนอก ยังคงมีการดำรงชีพตามวิถีแบบดั้งเดิมที่เคยทำมาแต่ในอดีตลักษณะเฉพาะที่เด่นชัดที่ผู้ศึกษาพบ คือ ลักษณะความสัมพันธ์ในอดีตของชาวบ้านหมู่บ้านนาต้นจันทน์ มีลักษณะความสัมพันธ์แบบชุมชนไทยดั้งเดิม กล่าวคือ มีความสัมพันธ์ในรูปแบบการเอื้ออาทรพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทุกคนรู้จักกัน คู่กันเคยกันเหมือนเป็นญาติพี่น้องกัน ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุว่า

“สมัยก่อนชาวบ้านอยู่กันแบบที่แบบน้อง การทำมาหากินมีการช่วยเหลือกันมาตลอดการสื่อสารอาศัยผู้ใหญ่บ้านประชุมด้วยการตีเกาะเกาะไม่เป็นสัญลักษณ์”

นายหลิน แสงลาภ - กลุ่มแกนนำ
สัมภาษณ์ 27 สิงหาคม 2559

นอกจากนั้นผู้สูงอายุในชุมชนได้ขยายความ ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านหมู่บ้านนาต้นจันทน์ในอดีตเพิ่มเติมอีกว่า

“เมื่ออดีตขนาดปลูกบ้านยังไม่มีมีการจ้างกันแต่จะช่วยกัน ตกเย็นก็มานั่งคุยเล่าเรื่องราวในอดีต หรือนิทานพื้นบ้านต่างๆ ให้ลูกหลานฟัง”

นายชลอม เพิ่มพูน -กลุ่มสมาชิก
สัมภาษณ์ 14 ตุลาคม 2559

การศึกษาภายในหมู่บ้านมีโรงเรียนขนาดกลาง ชื่อว่าโรงเรียนบ้านนาต้นจันทน์ ที่เปิดการเรียนการสอนระดับชั้นประถมศึกษาสามารถรองรับนักเรียนภายในหมู่บ้านและนักเรียนจากหมู่บ้านใกล้เคียงได้

ระบบสาธารณูปโภคภายในหมู่บ้านมีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ครบทุกปัจจุบัน มีสัญญาณโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ตติดตั้งเกือบทุกครอบครัว ระบบชลประทานภายในหมู่บ้าน

มีการสร้างฝายชะลอน้ำในบริเวณลำน้ำแม่รากซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญในชุมชนเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรและมีการจัดทำประปาหมู่บ้านไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภคชุมชนตลอดทั้งปี

สภาพบ้านเรือน

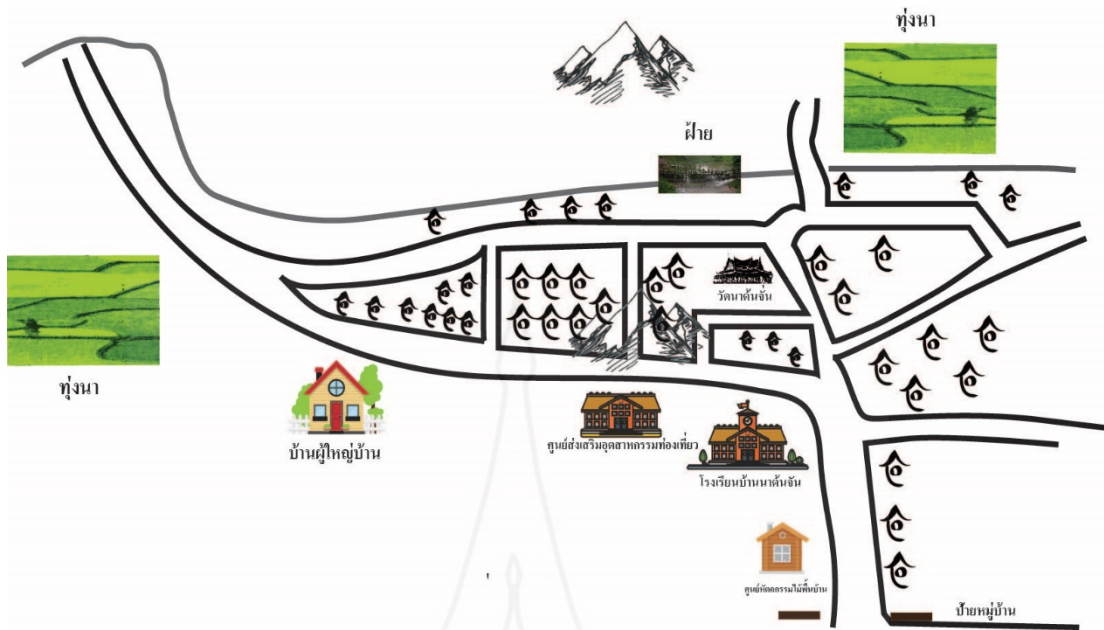
ปัจจุบันหมู่บ้านนาต้นจันมีชาวบ้าน จำนวน 263 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 752 คน อาชีพของชาวบ้านนาต้นจัน ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำนาข้าว (ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว) ทำไร่ (ปลูกหัวหอม) ทำสวนผลไม้ (ยางสาด ลองกอง ทูเรียน มะไฟไข่) โดยมีอาชีพเสริม คือการทอผ้า และชาวบ้านส่วนหนึ่งเข้าร่วมกลุ่มโฮมสเตย์เปิดบ้านเป็นที่พักแบบเพื่อรองรับการเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมเพื่อการท่องเที่ยว

ภาพที่ 2.14 เส้นทางภายในหมู่บ้านนาต้นจัน

ภาพที่ 2.15 สภาพบ้านเรือนในหมู่บ้านนาต้นจัน

ภาพที่ 2.16 แผนที่เส้นทางภายในหมู่บ้านนาต้นจั่น

วัฒนธรรมและประเพณี

ประเพณีและวัฒนธรรมที่ของหมู่บ้านนาต้นจั่น ประกอบด้วย

1. เดือน 8 ขึ้น 15 ค่ำ ทำบุญตักบาตรเข้าพรรษา
2. วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันทำบุญตักบาตรออกพรรษา
3. เดือน 11 แรม 4 ค่ำ ตั้งมาลัย แรม 15 ค่ำ วันเทศน์มหาชาติ
4. เดือนเมษายน ช่วงสงกรานต์มีการเฉลิมฉลองด้วยการละเล่นพื้นบ้าน

อาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านนาต้นจั่น คือ ข้าวเป็็บ หรือก๋วยเตี๋ยวพระร่วงทำจากข้าวสารมาไม่ด้วยหินจนเป็นข้าวเจ้าและนำมากรองด้วยผ้าขาวคนเป็นครีมขาว นำมานึ่งจนเป็นแผ่นบางๆคล้ายปากหม้อ ใส่ผักพื้บแผ่นแป้งห่อนำไปนึ่งราดด้วยน้ำซุบกระดูกหมู และไข่ดาวนึ่ง

ภาพที่ 2.17 ข้าวเป็็บอาหารพื้นเมือง

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

จุดชมวิวย้ายต้นไฮ จุดชมทะเลหมอกบนเขานารายณ์ เส้นทางเดินชมธรรมชาติที่จะได้เห็นวิวของหมู่บ้านนาต้นจั่น โดยรอบ จุดเชื่อมต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชน

ภาพที่ 2.18 จุดชมวิวย้ายต้นไฮ

ผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. ผ้าหมักโคลน ภูมิปัญญาตั้งแต่สมัยอดีตที่การหมักโคลนทำให้ผ้านุ่ม การย้อมเส้นฝ้ายสีขาวให้เป็นสีต่าง ๆ จากวัสดุธรรมชาติ เช่น แก่นไม้ ใบไม้ เปลือกไม้ เมล็ด อาทิ ฝางให้สีแดงนำจั่นก็ทอผ้า เมื่อได้ผ้าเป็นผืนให้นำมาหมักโคลนไว้หนึ่งคืน แล้วนำไปต้มทับสีธรรมชาติอีกครั้ง

ภาพที่ 2.19 ผ้าหมักโคลน

2. เฟอร์นิเจอร์จากตอไม้ งานฝีมือของชุมชนที่ทำมาจากตอไม้ให้เป็นเฟอร์นิเจอร์ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ตั่ง เติง ชั้นวางของ ชิงช้า

ภาพที่ 2.20 เฟอร์นิเจอร์จากตอไม้

3. ตุ๊กตาบาร์โหน สินค้าที่สะท้อนภูมิปัญญาและวิถีในอดีตของชุมชน จากของเล่นสมัยก่อนสู่อุปกรณ์ที่นำมาใช้การบริหารมือ บริหารนิ้ว

ภาพที่ 2.21 ตุ๊กตาบาร์โหน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” นอกจากจะใช้ทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวข้างต้นเป็นกรอบความคิดในการศึกษา ผู้วิจัยพบทวนวรรณกรรมจำนวนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้ 3 ประเด็น กล่าวคือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม และการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

5.1 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ทำให้ทราบมุมมองการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่ศึกษาด้านการเมือง การพัฒนาสื่อชุมชน วิสาหกิจชุมชน ส่วนด้านการท่องเที่ยว งานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อจัดการท่องเที่ยว และมุ่งเน้นศึกษาที่ผู้นำชุมชนเป็นหลัก ดังต่อไปนี้

ศรีธรรม์ โรจนสุพจน์ (2545) เรื่อง “การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการสื่อสารที่สร้างพลังอำนาจให้กับชุมชน โดยในช่วงแรกของการดำเนินงานแกนนำมีการติดต่อสื่อสารและสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชนเป็นจำนวนมากแต่กลับไม่ประสบผลสำเร็จ และสมาชิกในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือและไม่สนใจในการเข้าร่วมการจัดการป่าชุมชน แต่เมื่อแกนนำมีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้สมาชิกในชุมชนเห็นถึงความสามารถของตนเอง และให้สมาชิกในชุมชนทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอนของการผลิตก่อให้เกิดผลสำเร็จ 5 ประการ คือ 1) สมาชิกในชุมชนมีการการสร้างและการถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน 2) ก่อให้เกิดการสานความสัมพันธ์ภายในของชุมชน 3) การเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงและเด็กได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นซึ่งทำให้เห็นถึงศักยภาพในการทำงานของผู้หญิง 4) ชาวบ้านจุดประเด็นการพูดคุยและให้ความสนใจในเรื่องการจัดการป่าชุมชน 5) การสร้างผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร จึงทำให้เกิดผลสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

นนทญา หงส์รัตน์ (2550) เรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน โรงเรียนชานา จังหวัดสุพรรณบุรี วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน โรงเรียนชานา จังหวัดสุพรรณบุรี

ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การสื่อสารของโรงเรียนชานาแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ 1) กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้ส่งสาร 2) กลยุทธ์ในการสร้างสาร และ 3) กลยุทธ์การใช้สื่อ และปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโรงเรียนชานา จังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านผู้ส่งสารที่มีลักษณะใกล้เคียงกับผู้รับสาร ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร 2) มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างของเกษตรกรในโรงเรียนชานาร่วมกัน 3) การใช้สื่อกิจกรรมของเจ้าหน้าที่ภาครัฐในการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม 4) ปัจจัยด้านผู้รับสาร ผู้รับสารได้รับผลประโยชน์จากการเข้าร่วมโรงเรียนชานา 5) ปัจจัยสนับสนุนภายนอกการสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชน และในงานวิจัยชิ้นนี้ยังพบว่าเกษตรกรในโรงเรียนชานา จังหวัดสุพรรณบุรีเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของโรงเรียนชานาใน 4 ขั้นตอน การริเริ่มการวางแผน การดำเนินงานและการประเมินผลตามกระบวนการมีส่วนร่วม

กรวรรณ เวชชานุเคราะห์ (2556) เรื่อง “การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสาคร” มีวัตถุประสงค์ ศึกษารูปแบบและวิธีการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น กระบวนการสื่อสารที่จะสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และศึกษาปัญหาอุปสรรค ปัจจัยที่สนับสนุนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลองโคกน

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการสื่อสารของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสาครเกิดจากผู้ส่งสาร คือ ผู้นำทางความคิดทำการแพร่กระจายนวัตกรรมโดยใช้สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม และเสียงตามสายภายในชุมชน เพื่อให้ความรู้กับชาวบ้านในชุมชนคลองโคกน จนเกิดการยอมรับนวัตกรรมรูปแบบใหม่และนำไปสู่การปฏิบัติ โดยใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา ร่วมคิด และร่วมปฏิบัติของชุมชนในท้องถิ่น และการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียม

กมลวรรณ สุวรรณพะโยม (2556) เรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชนบ้านหนองขาว อำเภอบางแพ จังหวัดกาญจนบุรี” วัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชน องค์การภายนอกชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชนมีการสื่อสารแบบสองทาง สื่อบุคคลมีความสำคัญต่อการสื่อสาร การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับองค์การภายนอกชุมชน มีการสื่อสารแบบสองทาง ซึ่งมีการสื่อสารผ่านบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสนใจให้ความสำคัญกับสื่อที่น่าสนใจผ่านคำพูด

สุชาดา แสงดวงดี (2556) เรื่อง “กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการสื่อสาร ศึกษากระบวนการสื่อสารและแนวทางการสร้างกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสื่อสารเพื่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่สมาชิกวิสาหกิจชุมชนจากภาครัฐวิสาหกิจชุมชน และจากวิสาหกิจชุมชนสู่สมาชิกแบบเป็นองค์กรร่วมยังมีไม่มีโดยตรง แต่พบว่าจะช่องทางการสื่อสารที่เป็นสื่อบุคคล การประชุมแบบเป็นทางการ และการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการเป็นช่องทางหลักที่ทำให้การสื่อสารเพื่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครปฐมเกิดผลสำเร็จแต่ยังขาดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม

Paolo Mefalopulos (2003) เรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโครงการอาหารของสหประชาชาติในแอฟริกาใต้” ที่เข้าร่วมในโครงการอาหารของสหประชาชาติ งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาที่ประเทศซารารี และซิมบับเว มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับการนำไปใช้ในการดำเนินงานจริงในโครงการอาหารของสหประชาชาติ

ผลการวิจัยพบว่า ตั้งแต่ต้นจนจบโครงการอาหารของสหประชาชาติได้นำกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการดำเนินกิจกรรม โดยในระยะเริ่มแรกใช้การสื่อสารเพื่อให้ความรู้กับประชาชนในประเทศซารารี และซิมบับเว เพื่อให้ค่อยๆ เห็นความสำคัญของการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความแตกต่างที่ดีขึ้น และให้อำนาจประชาชนในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อสารให้ประชาชนเห็นศักยภาพ ความสามารถที่ซ่อนอยู่ในตัวเอง โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจการดำเนินงานจากเล็กน้อยและเพิ่มมากขึ้น ให้โอกาสประชาชนแสดงความคิดเห็นตามลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาแบบประชาธิปไตยในระดับนานาชาติที่ต้องการให้มีโครงการพัฒนาโดยใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น และเป็นการสนับสนุนการพัฒนาที่เน้นผู้รับผลประโยชน์เป็นหลัก

Jude William Genilo (2013) เรื่อง การสื่อสารภายในชุมชนแนวทางใหม่ของการพัฒนา งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษา การสื่อสารภายในชุมชนของชาวนาในหมู่บ้าน โนนไส จังหวัดชัยนาท ประเทศไทย วัตถุประสงค์เพื่อสำรวจการไหลของข่าวสาร การเผยแพร่ความรู้ใหม่ๆ ในกลุ่มชาวนาในจังหวัดชัยนาท เพื่อศึกษาการกำหนดข่าวสาร อิทธิพลต่อการตัดสินใจรับข้อมูลข่าวสาร มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารภายในชุมชนเป็นลักษณะเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการ ผู้นำชุมชนใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารที่หลากหลาย โดยใช้สื่อบุคคลเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพียงอย่างเดียว ส่วนการสื่อสารกับกลุ่มเครือข่ายภายนอกชุมชนแกนนำหลักใช้การประชุมแบบเป็นทางการ กลุ่มชาวนาในหมู่บ้านโนนไส จังหวัดชัยนาทมีการยอมรับข่าวสารใหม่ๆ โดยการหาข้อมูลที่ตนเองต้องการหรือสงสัยจากการพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการกับในกลุ่ม และมีการพูดคุยร่วมกันในกลุ่มก่อนที่จะตัดสินใจรับข้อมูลข่าวสาร ส่วนการสื่อสารแบบเป็นทางการกลุ่มชาวนาจะจัดการกับความรู้ที่ได้โดยให้ตัวแทนกลุ่มเข้าร่วมการอบรมและนำมาเผยแพร่ต่อไป และกลุ่มชาวนาหาความรู้เพิ่มเติมจากสื่อสมัยใหม่ผ่านโทรศัพท์มือถือ การรับชมจากวีซีดี คอมพิวเตอร์ และ ซีดี ตามลำดับ

5.2 การบริหารจัดการชุมชน

การศึกษากาการบริหารจัดการชุมชน ทำให้ทราบถึงการจัดโครงสร้างการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม จากการศึกษางานวิจัยพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนในสังคมไทยมีผลการวิจัยใกล้เคียงกันว่าการบริหารจัดการชุมชนที่ดีต้องเริ่มจากภายในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งงานวิจัยส่วนใหญ่ไม่ได้กล่าวถึงมิติด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ชัดเจน จะมีงานวิจัยบางชิ้นที่กล่าวถึงความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำ แต่ยังไม่ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนทั้งกระบวนการ ดังต่อไปนี้

อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ (2547) “ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง” (2547) วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความสามารถของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารในการบริหารจัดการมีการนำกลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการบริหารจัดการชุมชนซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารของผู้นำในโครงสร้างชุมชนแบบใหม่มาผสมผสานกับกลยุทธ์การสื่อสารแบบเก่าให้สอดคล้องกับความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีมิติเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง ในการสื่อสารบริหารจัดการชุมชนมีการนำกลยุทธ์ในการสื่อสาร 4 ด้าน 1) กลยุทธ์การสื่อสารคนเข้ามามีส่วนร่วม 2) กลยุทธ์การสื่อสารในการระดมทุน 3) กลยุทธ์ในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ 4) กลยุทธ์การสื่อสารลดความขัดแย้ง

จันทร์ธิดา สังขจันทร์ (2552) เรื่อง “การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพธิภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านม่วง จ.ราชบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิบัติการในการบริหารจัดการพิพธิภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนและรูปแบบการสื่อสารในช่วงการดำเนินงานรื้อฟื้นพิพธิภัณฑ์

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดม่วงแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ช่วงก่อตั้ง ช่วงดำเนินการ ช่วงที่หน่วยงานภาครัฐเข้ามาดูแลปัญหาที่เกิดขึ้น ในส่วนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนทั้งในฐานะผู้รับสาร ผู้ร่วมผลิตและในฐานะผู้วางแผนกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการไม่มีลักษณะการทำงานเป็นทางการแต่มีปัจจัยสนับสนุนจากภายในชุมชน ผู้นำชุมชน และต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ในรูปแบบการสื่อสารเน้นที่การจัดการประชุม และการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กลับชุมชนในระยะเริ่มต้น เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชนและสร้างกลุ่มแกนนำภายในชุมชนเพื่อทำหน้าที่ในการสนับสนุนในการทำงานของภาครัฐ

วิทยา จันทรแดง (2555) เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยได้ข้อค้นพบใหม่ในการบริหารจัดการชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ 1) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน 2) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง 3) แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ ด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางการดำรงอยู่ของชุมชน

Sseruwagi, Gerald K. (2012) เรื่อง “การมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนในโครงการ Bukoba Women’s Empowerment Association (BUWEA)” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภายในชุมชนต่อโครงการพัฒนาสตรี Bukoba Women’s Empowerment Association (BUWEA)

ผลการวิจัยพบว่า นักพัฒนาหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะเข้าไปพัฒนาในชุมชนต้องมีความรู้ในสภาพแวดล้อมภายในชุมชน และไม่ควรแสดงอำนาจเหนือกว่าสมาชิกในชุมชนซึ่งจะเป็นผลเสียต่อการสร้างความร่วมมือในการพัฒนา การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดในชุมชนต้องมีการสื่อสารและกำหนดประเด็นเนื้อหาสาระเพื่อสร้างแรงผลักดันให้กลุ่มชาวบ้านเกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยในการวิจัยครั้งนี้พบว่ากลุ่มชาวบ้านเพศหญิงมีการตระหนักรู้ถึงการกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนามากที่สุด

5.3 การท่องเที่ยวโดยชุมชน

การศึกษาแนวคิดเรื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้นศึกษามิติด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำให้ทราบถึงลักษณะการจัดการพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และกระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า กระบวนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องใช้กระบวนการจัดการภายในชุมชนหรือการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นหลักจึงจะเกิดผลสำเร็จ ซึ่งงานวิจัยส่วนมากไม่ได้กล่าวถึง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

ชายชาญ ปฐมกาญจนา (2557) เรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” วัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า ควรมีการพัฒนาบุคลากรภายในชุมชนเพื่อเป็นจิตอาสาในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน มีการบริหารจัดการชุมชนอย่างเป็นระบบ ประชาชนในชุมชนขาดความร่วมมือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การประสานงาน การให้ข้อมูลซึ่งกันและกัน และการสร้างเครือข่าย ควรมีการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและบทบาทในการบริหารจัดการตลาดคลองบางหลวง ปัญหาสำคัญต้องสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนในทิศทางเดียวกัน

Oksana Grybovykh (2003) เรื่อง “การวางแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน แวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการวางแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องเข้าใจอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน และต้องมีการวางแผนบริหารจัดการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การวางแผนและการดำเนินงานร่วมกัน

Petra Claiborne (2010) เรื่อง “การมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ประเทศปานามา มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการมีส่วนร่วมในชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวในประเทศปานามาเข้มแข็งและยั่งยืนได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายในชุมชน จุดอ่อนของการมีส่วนร่วมในชุมชน คือ ความสามารถในการสื่อสารของรัฐกับประชาชนที่จะสร้างความรู้สึกร่วมกับประชาชนให้เข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยว โดยรัฐไม่สามารถสื่อสารให้ประชาชนเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนบ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย และศึกษาความแตกต่างของกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของสองชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างแนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม รวมถึงการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลักและหน่วยในการวิเคราะห์

ผู้ให้ข้อมูลหลักและหน่วยในการวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย กลุ่มแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ กลุ่มชาวบ้าน และหน่วยในการวิเคราะห์เป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ ชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่และชุมชนบ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย รายละเอียดดังนี้

1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) เป็น 3 กลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

1.1.1 แกนนำหลัก คือ บุคคลที่เป็นผู้ริเริ่มในการจัดตั้งชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ชุมชนละ 1 คน รวม 2 คน ได้แก่

1) นายธีรเมศวร์ ขจรรัตนภิรมย์ (เดิมชื่อนายพรหมมินทร์ พวงมาลา) เคยดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านชุมชนแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันเป็นประธานคณะกรรมการบริหารหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่

2) นางเสงี่ยม แสงวาลก ชุมชนบ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย เคยดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตึก ปัจจุบันเป็นประธานคณะกรรมการบริหารหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

1.1.2 กลุ่มกรรมการ คณะกรรมการของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนละ 6 คน รวม 12 คน คัดเลือกโดยการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกเป็นกรรมการของกลุ่มท่องเที่ยวในชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น

1) กลุ่มกรรมการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่

- (1) นายประทีป นงศ์ยา รองประธาน
- (2) นายประดิษฐ์ ถมมา เลขานุการ
- (3) นายสุเทพ กิติคุณ กรรมการฝ่าย
- (4) นายสมจิต บุญเลิศ กรรมการฝ่ายความปลอดภัย
- (5) นายจำนงค์ อุ่นเรือน กรรมการฝ่ายเหรียญก

2) กลุ่มกรรมการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่

- (1) นางแห่ม แสงลาภ รองประธาน
- (2) นางบุญช่วย นนทกะทิ เลขานุการ
- (3) นางเกตุทิพย์ วุฒิสาร กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
- (4) นางสุรินทร์ คำจ้อน กรรมการฝ่ายจัดสรรบ้านพัก
- (5) นายชิน พลฤทธิ์ กรรมการฝ่ายปฏิคม

1.1.3 กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มประชาชนในชุมชนที่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตั้งแต่เริ่มจัดตั้งจนถึงปัจจุบัน ชุมชนละ 10 คน รวม 20 คน ผู้วิจัยทำการเลือกด้วยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) เกณฑ์ในการคัดเลือกเป็นชาวบ้านที่เข้าร่วมกลุ่มท่องเที่ยวในชุมชนไม่ต่ำกว่า 6 ปี

1) กลุ่มชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่

- (1) นางจารี วงศ์คุ้ม
- (2) นางวันเพ็ญ นงอินตา
- (3) นางเดือนแรม นงศ์ยา
- (4) นางดาเรศ ถมยา
- (5) นางนงลักษณ์ สมมุดิ
- (6) นางมาลี ไชยพล
- (7) นางลัดดา บุญเลิศ

- (8) นางฟองจันทร์ ต๊ะอูด
- (9) นางอรุณ อุ่นเรือน
- (10) นางคารินทร์ ธรรมวงศ์

2) กลุ่มชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น

จังหวัดสุโขทัย ได้แก่

- (1) นางมีนา นับบัลลังค์
- (2) นางจอม แก้วคด
- (3) นายชลอม เพิ่มพูน
- (4) นางคำปอง ตามดี
- (5) นางตุ๋น รับเนตร
- (6) นายนิคม รับเนตร
- (7) นายมัน สายหยุด
- (8) นางธีรการ ทับสุข
- (9) นางคำพู แสงลาภ
- (10) นายวันชัย พรสวรรค์

1.2 หน่วยในการวิเคราะห์

การเลือกหน่วยในการวิเคราะห์และเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเลือกชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับการคัดเลือกจากกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นชุมชนที่มีการดำเนินงานไม่ต่ำกว่า 10 ปี ได้รับรางวัลในระดับนานาชาติระหว่างปี 2550-2558 ได้ชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 2 ชุมชน คือ ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ซึ่งทั้ง 2 ชุมชน ได้รับรางวัลด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association: PATA) หรือ PATA Gold Awards โดยชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับรางวัลปี 2553 และชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ได้รับรางวัลปี 2555

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ชนิด คือ แบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์กลุ่ม และแบบบันทึกการสังเกตการณ์ ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ใช้สำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยกำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า ใช้แนวคำถามปลายเปิด (Open-ended questions) ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์บอกเล่าเรื่องราวต่างๆ เพื่อรวบรวม ข้อมูลจากแกนนำหลักในการก่อตั้งหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยได้สร้างประเด็นในการสัมภาษณ์แกนนำหลัก ดังนี้ (รายละเอียดในภาคผนวก)

2.1.1 ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณี

2.1.2 สภาพชุมชนก่อนการก่อตั้งเป็นชุมชนท่องเที่ยว

2.1.3 รูปแบบการก่อตั้งเป็นชุมชนท่องเที่ยว

2.1.4 การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการร่วมกลุ่มระหว่างแกนนำหลัก

กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้าน

2.1.5 การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และ

กลุ่มชาวบ้าน

2.1.6 บทบาทหน้าที่ และลักษณะของการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

2.2 แบบสนทนากลุ่ม ใช้กับการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) จำนวน 2 ชุด เพื่อรวบรวมข้อมูลจากการสนทนา 4 กลุ่ม คือ กลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ 2 กลุ่ม และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย 2 กลุ่ม พิจารณาภายใต้กรอบประเด็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบเชิงวัฒนธรรมใน 3 ช่วง คือ ช่วงเริ่มต้น ช่วงดำเนินงาน และช่วงธำรงรักษา ผู้วิจัยได้สร้างประเด็นในการสนทนากลุ่ม แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้าน ดังนี้ (รายละเอียดในภาคผนวก)

2.2.1 เหตุผลของกลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมกลุ่มชุมชนท่องเที่ยว

2.2.2 การสื่อสารระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านในการเข้าร่วมกลุ่ม

2.2.3 การสื่อสารระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านในการสร้างบรรทัดฐาน เช่น กฎ ระเบียบในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวร่วมกัน

2.2.4 การสื่อสารระหว่างกลุ่มแกนนำในการดำเนินงาน

2.2.5 การสื่อสารระหว่างกลุ่มชาวบ้านในการดำเนินงาน

2.2.6 การสื่อสารระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้าน

ในการแก้ปัญหา

2.3 แบบบันทึกการสังเกตการณ์ โดยผู้วิจัยใช้แบบบันทึกการสังเกตการณ์ จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation observation) โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกระทำในชีวิตประจำวันหรือกิจกรรมสำคัญ เช่น การเข้าร่วมในการประชุมกลุ่ม การจัดงานประเพณีต่างๆ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่สะท้อนบทบาทของชาวบ้านในชุมชนผ่านกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และสังเกตการณ์บริบทที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาด้านกายภาพ เช่น สภาพชุมชน สภาพบ้านเรือน จุดสำคัญในชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยผู้วิจัยใช้แบบสังเกตการณ์และสมุดบันทึกภาคสนามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บข้อมูลทั้งสิ้น รวม 11 เดือน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – พฤศจิกายน 2559 การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ขั้นตอนก่อนการวิจัยภาคสนาม

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 2 แห่ง คือ หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย ครั้งที่ 1-2 ผู้วิจัยลงพื้นที่ในฐานะนักท่องเที่ยว พร้อมกันนั้น ครั้งที่ 3-4 ผู้วิจัยติดต่อประสานงานกับแกนนำหลักของทั้งสองชุมชน และขออนุญาตในการเข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล เมื่อได้รับอนุญาตผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่วิจัยในเบื้องต้นเพื่อทำความรู้จักกับแกนนำ กลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้าน และสำรวจสภาพบริบทชุมชนก่อนการลงพื้นที่วิจัยภาคสนามจริง

3.2 ขั้นตอนการวิจัยภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นการทำวิจัยภาคสนามนี้ ภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้รับอนุญาตจากแกนนำและชุมชนในการสัมภาษณ์ สันทนาการ และ การสังเกตการณ์ภายในชุมชนแล้ว ในการลงพื้นที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

3.2.1 แนะนำตัวกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อสร้างความสัมพันธ์และความเป็นกันเองสร้างความไว้วางใจในเบื้องต้น หลังจากนั้นแจ้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยอีกครั้งจากที่ได้แจ้งให้ทราบแล้วในขั้นตอนการติดต่อขออนุญาตจากแกนนำ

3.2.2 ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ในลักษณะอย่างไม่เป็นทางการ โดยวิธีการพูดคุยซักถามในรูปแบบการสนทนาต่างๆไป ปรับปรุงและยืดหยุ่นคำถามตามสถานการณ์

3.2.3 ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ในลักษณะอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างความคุ้นเคย โดยวิธีการพูดคุยซักถามในรูปแบบการสนทนาต่างๆไป ปรับปรุงและยืดหยุ่นตามสถานการณ์

3.2.4 ใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation observation) ในพื้นที่จริง โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยว และเข้าร่วมการประชุมหรือกิจกรรมประเพณีที่หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย จัดขึ้น ผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บข้อมูลทั้งสิ้น รวม 11 เดือน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – ธันวาคม 2559

4. การตรวจสอบเครื่องมือ

ก่อนนำเครื่องมือไปใช้เก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยนำแนวคำถามในการสัมภาษณ์ ไปขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นผู้วิจัยนำแนวคำถามไปทดสอบสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยได้ทดสอบถึงความเหมาะสมในการใช้ภาษา ความชัดเจนของคำถาม และความครอบคลุมของคำถามและแนวทางที่ได้รับและนำกลับมาตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงพร้อมขอคำปรึกษาและแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้เครื่องมือดังกล่าวมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยควบคุมสถานการณ์ในขณะที่ทำการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนและชัดเจนที่สุด โดยการตรวจสอบข้อมูลในการวิจัยพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูล กล่าวคือ ผู้วิจัยจัดการข้อมูลที่ได้รับทั้งจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมแบบวันต่อวัน และสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมทันทีเมื่อยังได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วนหรือไม่เข้าใจคำตอบของกลุ่มเป้าหมาย และตรวจสอบข้อมูลที่ได้อีกด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งในด้านข้อมูล (Data triangulation) และด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological) ดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) โดยใช้ผู้ให้ข้อมูลที่ต่างกัน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ได้แก่ แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อเป็นการตรวจสอบและยืนยันข้อมูลให้มีความถูกต้อง และครอบคลุมในทุกมิติของกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ด้วยการใช่วิธีการสังเกตการณ์ควบคู่กับการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์เนื้อหา และประกอบกับการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3. การยืนยันข้อมูล ใช้การยืนยันข้อมูลแบบ Member Check โดยการนำข้อมูลที่วิเคราะห์เรียบร้อยแล้ว คืนให้กับผู้ให้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล ก่อนนำไปสู่การสร้างข้อสรุปต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลหลายรูปแบบ ทั้งจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงสรุปประเด็นที่ศึกษาแล้วจึงวิเคราะห์สรุปรวมโดยนำเนื้อหาสาระสำคัญของข้อมูลแต่ละประเด็นมาพิจารณาตีความเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงและสัมพันธ์ของแต่ละปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อนำสู่การสร้างข้อสรุป ลำดับขั้นตอนการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ตรวจสอบข้อมูลที่ได้ว่าครบถ้วนและเพียงพอที่จะตอบวัตถุประสงค์การวิจัยหรือไม่
2. จัดทำดัชนีโดยนำข้อมูลที่ได้อาจจัดกลุ่มว่ากลุ่มใด จัดแยกตามระยะเวลา ดังนี้ ช่วงเริ่มต้น ช่วงดำเนินงาน ช่วงธำรงรักษา เพื่อวิเคราะห์ประเด็นเรื่องกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. สร้างข้อสรุปชั่วคราวโดยนำข้อมูลที่ได้อีกเป็นหมวดหมู่มาตีความตามกรอบของทฤษฎี กรอบแนวคิดด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงและสัมพันธ์ของแต่ละปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น
4. เชื่อมโยงข้อมูลให้สมบูรณ์และพิจารณาตรวจสอบอีกครั้งเพื่อให้ข้อสรุปที่ได้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย” ในบทที่ 4-8 ผู้วิจัยรายงานผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของหมู่บ้านทั้งสอง และแนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในบทที่ 4 นี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งการวิเคราะห์ตามช่วงเวลา 3 ระยะ คือ ช่วงเริ่มต้นปี พ.ศ. 2540 – 2545 ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 และช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ดังนี้

1. ช่วงเริ่มต้นปี พ.ศ. 2540 – 2545

ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองริเริ่มจากผู้ใหญ่บ้านธีรเมศว์ รัตนภิรมย์ (เดิมชื่อพรหมมินทร์ พวงมาลา) ขณะนั้นเป็นผู้ใหญ่บ้านที่มองว่าหมู่บ้านแม่กำปองมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและความเข้มแข็งของชาวบ้านที่สามารถพัฒนาเติบโตเป็นชุมชนท่องเที่ยวได้ และช่วยแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชน และชุมชนได้รับการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคต่างๆ

“ผมไปดูงานที่ต่างๆ คิดว่าทำหมู่บ้านเป็นท่องเที่ยวจะช่วยให้ชาวบ้านในหมู่บ้านมีรายได้ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเงินให้คนในชุมชน ที่สำคัญชุมชนบ้านเราจะพัฒนาด้านอื่นๆ ด้วย”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

21 พฤษภาคม 2559

ภาพที่ 4.1 พ่อหลวงธีรเมศวร์ ขจรรัตนภิรมย์ (แกนนำหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแม่กำปอง)

ช่วงเริ่มต้นแกนนำหลักเน้นให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการรับรู้ เรียนรู้ เข้าใจ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจดำเนินการชุมชนท่องเที่ยวร่วมกัน วิเคราะห์ตามมิติด้านต่างๆ ดังนี้ มิติด้านพื้นที่ เน้นการปรับปรุงพื้นที่ภายในชุมชนสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว มิติด้านการจัดการเน้นการจัดการเงินทุนในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว และมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน เน้นการสร้างความรู้ ความเข้าใจสู่การดำเนินงานร่วมกันในชุมชน รายละเอียดต่อไป

1.1 มิติด้านพื้นที่

จากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม พบว่า ระยะเริ่มต้นของมิติด้านพื้นที่ของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มต้นจากที่พ่อหลวงธีรเมศวร์ ขจรรัตนภิรมย์ แกนนำหลักเป็นผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้นดำเนินการเพื่อให้ชาวบ้านเกิดการรับรู้ในการจัดการชุมชนท่องเที่ยว เริ่มจากการประชุมกลุ่มย่อยชาวบ้านตามเขตการปกครอง (ปาง) ให้ชาวบ้านเล่าถึงความต้องการของตนเอง และสิ่งที่อยากให้หมู่บ้านพัฒนา หลังจากนั้นอธิบายรูปแบบการจัดการชุมชนท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่รายได้ที่มากขึ้นของชาวบ้านในชุมชน และการพัฒนาสาธารณูปโภคของชุมชน ดังคำบอกเล่าว่า

“พ่อหลวงมาหาป่าที่คุ้มถ้ำถึงปัญหาและสิ่งที่ยากให้หมู่บ้านของเราพัฒนาตอนนั้นหมู่บ้านเราชาวบ้านจน ไม่มีเงิน สามีพีก็ออกไปทำงานในเมือง...ตอนนั้นหมู่บ้านเราเข้ามายาก ถนนเป็นลูกรังไม่มีถนนตีๆ ไม่มีไฟฟ้า บ้านป่านี้ระรวยได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว”

นางจารี วงศ์ชัย-กลุ่มชาวบ้าน

21 พฤษภาคม 2559

“พ่อหลวงเป็นมาบอกผมว่าถ้าหมู่บ้านเราพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชาวบ้านเรา ก็ไม่ต้องออกไปล่าบากนอกหมู่บ้าน ธรรมชาติบ้านเราสวยนะ... พ่อหลวงเป็นก็เอาเรื่องนี้เข้าไปคุยกันในกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน...เราก็ไม่เข้าใจนะว่าจะให้คนมาเที่ยวบ้านเราอย่างไร ถนนเข้าหมู่บ้านก็ล่าบาก ถนนในหมู่บ้านเป็นดินลูกรัง บ้านช่องของชาวบ้านก็อยู่กันแบบกันเองและคนอื่นจะมาอยู่กับเราอย่างไร ความสะอาดห้องน้ำ ห้องครัว”

นายสุเทพ กิติคุณ-กลุ่มกรรมการ

21 พฤษภาคม 2559

หมู่บ้านแม่กำปองอยู่ในหุบเขาลึกทางเข้าออกล่าบาก เมื่อปี 2527 มีถนนลูกรังเล็ก ๆ ตัดเข้าหมู่บ้าน จากการบอกเล่าชาวบ้านมองว่าการมีถนนเข้ามาในชุมชนเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของความเจริญที่ทำให้ชุมชนติดต่อกับภายนอกได้สะดวกขึ้น เมื่อมีการประชุมกลุ่มย่อยให้ชาวบ้านเล่าถึงสิ่งที่ยากให้หมู่บ้านพัฒนา ถนนจึงเป็นสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ชาวบ้านในชุมชนต้องการเป็นอันดับแรก

ช่วงเริ่มต้นมุ่งการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการเป็นชุมชนท่องเที่ยว กลุ่มกรรมการหมู่บ้าน (ในช่วงเริ่มต้นยังไม่มี การเลือกตั้งกลุ่มกรรมการท่องเที่ยว) ได้รับมอบหมายจากแกนนำหลักให้ร่วมกันเขียนโครงการของงบประมาณเพื่อปรับปรุงถนนลาดยางเข้าสู่หมู่บ้าน และงบประมาณปรับปรุงพื้นที่ภายในหมู่บ้าน เพื่อเตรียมพร้อมด้านพื้นที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว

“...กลุ่มกรรมการออกไปอบรม คุณานเรื่องท่องเที่ยววนำกลับมาเล่าให้ชาวบ้านฟังต่อในหมู่บ้าน กรรมการร่วมกันประชุมเขียนเราก็ช่วยกันคิดนะเขียนเสนอรัฐในการของบประมาณเพื่อปรับปรุงถนนเข้าในหมู่บ้าน...”

นายสุเทพ กิติคุณ-กลุ่มกรรมการ

20 กรกฎาคม 2559

ปี 2542 รัฐบาลทำการปรับปรุงถนนเข้าหมู่บ้าน หลังจากนั้นได้รับงบประมาณปรับปรุงพื้นที่ภายในหมู่บ้าน แกนนำหลักเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงพื้นที่ในชุมชน และได้มอบหมายแบ่งงานให้ชาวบ้านในชุมชนช่วยกันปรับปรุงพื้นที่ภายในชุมชนเพื่อเตรียมรองรับนักท่องเที่ยว ดังคำบอกเล่าว่า

“...ส่วนการปรับปรุงพื้นที่ที่เราเริ่มต้นทำกันจริงๆ ประชุมชาวบ้านในหมู่บ้านให้ช่วยกันออกความคิดเห็นและช่วยกันออกแรงปรับปรุงเส้นทางเดินในหมู่บ้าน ให้พร้อมต้อนรับคนเข้ามา... พ่อหลวงจะแบ่งงานให้ชาวบ้านร่วมกันทำ...”

นายประดิษฐ์ ถมมา-กลุ่มกรรมการ

2 กุมภาพันธ์ 2559

เมื่อวิเคราะห์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในมิติด้านพื้นที่ พบว่า ระยะเริ่มต้นการพัฒนา ปรับปรุงพื้นที่ภายในชุมชนให้พร้อมผู้การเป็นแหล่งท่องเที่ยว แกนนำหลักเป็นผู้ริเริ่มหาแนวทางการดำเนินงานปรับปรุงพื้นที่ภายในชุมชน โดยใช้วิธีการสังการ กล่าวคือ กลุ่มกรรมการหมู่บ้านได้รับมอบหมายให้ดำเนินการประชุมร่วมกันเขียนโครงการเสนอของงบประมาณปรับปรุงพื้นที่ภายในหมู่บ้าน และโครงการขอปรับปรุงถนนทางเข้าหมู่บ้าน และกลุ่มชาวบ้านลงมือช่วยกันปรับปรุงพื้นที่ภายในชุมชนตามการแบ่งงานของแกนนำหลักแสดงให้เห็นถึง รูปแบบการสื่อสารแบบบนลงล่าง อย่างไรก็ตาม พบว่า แกนนำหลักเปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นในการปรับปรุงเส้นทางเดินภายในหมู่บ้าน

1.2 มิติด้านการจัดการ

จากการศึกษา พบว่า หมู่บ้านแม่กำปองเริ่มต้นผู้การเป็นชุมชนท่องเที่ยวในปี 2540 ระยะเริ่มต้นแกนนำหลักนำเสนอแนวคิดการพัฒนาหมู่บ้านแม่กำปองเป็นชุมชนท่องเที่ยว โดยการประชุมกลุ่มย่อยชาวบ้านตามเขตการปกครอง 6 เขต (ปาง) ได้แก่ ปางกลาง ปางนอก ปางใน 1 ปางใน 2 ปางโตน และปางขอน ให้ชาวบ้านเล่าถึงความต้องการของตนเอง และสิ่งที่อยากให้หมู่บ้านพัฒนา ขณะนั้นชาวบ้านในชุมชนประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจแกนนำหลักจึงอธิบายรูปแบบการจัดการชุมชนท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่รายได้ที่มากขึ้นของชาวบ้านในชุมชน และการพัฒนาสาธารณูปโภคของชุมชน หลังจากหมู่บ้านแม่กำปองกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

หลังจากนั้นแกนนำหลักใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กเดินตามบ้านแต่ละหลัง (คุ้ม) ทุกวัน เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน และเมื่อชาวบ้านในชุมชนมีความคิดเห็นคล้อยตามแกนนำหลักจึงนำเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเข้าสู่การประชุม

ของหมู่บ้านเพื่อจัดการให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ใช้ระยะเวลาในการสื่อสารเพื่อจัดการก่อตั้งชุมชนท่องเที่ยว 1 ปี

“... เป้าหมายของผมที่จัดทำ คือ คนในชุมชนของเราทั้งหมดต้องได้รับผลประโยชน์ ผมเริ่มหาวิธีที่จะทำให้เข้าใจตรงกันอย่างไรอยากให้มันเดินต่อไปได้...กลุ่มคนที่เริ่มกับผมตั้งแต่ที่แรกผมก็ให้เขาไปอบรมดูงานเอากลับมาอธิบายต่อ...ชาวบ้านในหมู่บ้านผมก็เดินตามบ้านแต่ละคุ้มทุกวันเป็นเดือนถามปัญหาและค่อยๆ นำเสนอความคิด...การท่องเที่ยวที่คิดริเริ่มโดยชุมชนและบริหารจัดการโดยชุมชนผมเข้าใจว่าเป็นเรื่องใหม่และเป็นสิ่งที่ยากสำหรับคนชุมชนจะเข้าใจ เพราะชาวบ้านทุกคนไม่มีประสบการณ์ในเรื่องการบริหารจัดการท่องเที่ยวเลย...”

...ผมใช้วิธีการติดต่อหัวหน้าคุ้มหมู่บ้านเรามี 7 ปาง ผมเวียนไปประชุมที่ละปาง ผมเดินคุยกับชาวบ้านทุกหลังพูดเรื่องนี้กันเกือบปี ให้ชาวบ้านเขาเข้าใจ เขาสงสัยอะไรเขาก็จะถามผมก็มีค่อยๆ ตอบอธิบายเขา...สุดท้ายชาวบ้านเห็นดีด้วยก็เริ่มมาประชุมในหมู่บ้านเราต่อ...”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

2 กุมภาพันธ์ 2559

ช่วงเริ่มต้นแกนนำหลักพูดคุยกับกลุ่มกรรมการหมู่บ้านเรื่องการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมอบหมายให้กลุ่มกรรมการหมู่บ้านออกไปอบรม ศึกษาดูงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอื่นๆ เพื่อเรียนรู้จากจริงสถานที่จริงและนำกลับมาถ่ายทอดสู่กลุ่มชาวบ้านที่เป็นลูกบ้านของแต่ละคน ดังคำบอกเล่าว่า

“...พ่อหลวงเป็นแกนนำในการเริ่มโครงการเมื่อปี 2540 มาเล่าเรื่องแผนการทำท่องเที่ยวให้ผมและกลุ่มกรรมการหมู่บ้านฟัง...ผมออกไปดูงาน อบรมเห็นว่ามันดีจริงๆ...คือผมได้เห็นชุมชนอื่นเขาดึงคนในชุมชนที่มีความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน”

นายประทีป นงษา-แกนนำหลัก

21 พฤษภาคม 2559

“...กลุ่มคนที่เริ่มกับผมตอนนั้นก็เป็นการหมู่บ้านผมพาไปอบรม ดูงานชุมชนท่องเที่ยวเขาไปอบรมดูงานเอากลับมาอธิบายต่อเขาเห็นของจริง เขาก็จะไปเล่าต่อได้...ถ้าชาวบ้านมีคำถามเพิ่มเติมคณะกรรมการเป็นตัวแทนตอบข้อสงสัยได้...”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

2 กุมภาพันธ์ 2559

“...เมื่อก่อนผมตามออกไปประชุมเกี่ยวกับห้องที่เกี่ยวกับพ่อหลวงกลับมาผมก็จะเล่าให้ลูกบ้านผมฟังว่าข้างนอกเนี่ยมันเกิดอะไรขึ้น...”

นายสุเทพ กิติคุณ-กลุ่มกรรมการ

20 กรกฎาคม 2559

“...การดำเนินงานในช่วงแรกตอนนั้นผมเป็นกรรมการหมู่บ้าน ผมตามพ่อหลวงไปอบรมเรื่องห้องเที่ยว และนำกลับมาเล่าในการประชุมกับชาวบ้านกลุ่มต่างๆ เวียนไปอธิบายการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว...”

นายประทีป นงยา-กลุ่มกรรมการ

21 พฤษภาคม 2559

ช่วงเริ่มต้นกลุ่มชาวบ้านยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ด้วยเป้าหมายเรื่องรายได้ที่เพิ่มขึ้นทำให้ชาวบ้านในชุมชนพร้อมที่จะเรียนรู้ และร่วมมือกันนำหลักใช้วิธีการสื่อสารผ่านการประชุมกลุ่มย่อย การพูดคุยกลุ่มเล็กที่พยายามเปิดโอกาสให้ชาวบ้านสอบถามข้อสงสัยเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนด้วยความถี่ และการเข้าถึงกลุ่มชาวบ้านตลอดเวลา จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาวบ้านนิยมซักถามข้อสงสัย ความไม่เข้าใจเกี่ยวกับการจัดการชุมชนท่องเที่ยวผ่านการพูดคุยที่เป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ

“...ตอนแรกพวกเราก็ไม่รู้ว่าจะมีผลดีกับพวกเราอย่างไร พ่อหลวงก็มาเล่าให้พวกเราฟังว่าพวกเราจะมีรายได้เพิ่มขึ้น หมู่บ้านเราก็พัฒนาขึ้น... พี่มองว่าบ้านเราธรรมดาดีมันดีกว่าที่อื่นนะ...”

วันเพ็ญ นงอินตา-กลุ่มชาวบ้าน

21 พฤษภาคม 2559

“...ป่าก็ไม่มีความรู้เรื่องชุมชนจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวพ่อหลวงบอกว่าเราจะมีรายได้เพิ่มขึ้น...อะไรที่ป่าไม่เข้าใจป่าก็จะเดินไปถามพ่อหลวง หรือในที่ประชุม ตอนแรกป่าก็งุนงงภาพไม่ออก...”

นางเดือนแรม นงศยา-กลุ่มชาวบ้าน

21 พฤษภาคม 2559

มิติด้านจัดการในระยะเริ่มต้นของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง พบว่า แกนนำหลักใช้วิธีการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวโดยการจัดการภายในชุมชนผ่านการประชุมกลุ่มย่อยที่เวียนไปแต่ละปาง และการพูดคุยที่แกนนำหลักเดินไปตามคุ้ม แต่ละหลังภายใต้บรรยากาศแบบไม่เป็นทางการ และแกนนำหลักออกแบบเนื้อหาสาระในประเด็นการสร้างเป้าหมายร่วมกันด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ชาวบ้านจะได้รับ และการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคด้านต่างๆ ภายในชุมชน แสดงให้เห็นว่าแกนนำหลักมีทักษะในการโน้มน้าวใจ และทักษะในการออกแบบสาร

กลุ่มกรรมการหมู่บ้านได้รับมอบหมายจากแกนนำหลักออกไปศึกษา ดูงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอื่นๆ และนำกลับมาเล่าต่อให้ลูกบ้านของตนเอง ใช้ความถี่ในการพูดคุยทุกครั้งที่มีโอกาสแสดงให้เห็นถึงทักษะในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารของกลุ่มกรรมการหมู่บ้านในขณะทีกลุ่มชาวบ้านรับรู้เรื่องการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะเรื่องราวได้ที่เพิ่มขึ้นและการพัฒนาสาธารณูปโภคในชุมชน กลุ่มชาวบ้านมีการซักถามข้อสงสัย และความไม่เข้าใจเกี่ยวกับการจัดการชุมชนท่องเที่ยวผ่านการพูดคุยที่เป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ

1.3 มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน

ช่วงเริ่มต้นเมื่อกลุ่มชาวบ้านเริ่มมีความรู้ ความเข้าใจ และตัดสินใจร่วมกันดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แกนนำหลักดำเนินงานตามแผนติดต่อหน่วยงานภาครัฐเข้ามาอบรมให้ความรู้กับชาวบ้านและเป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินการสู่ชุมชนท่องเที่ยว เป็นการใช้สื่อกิจกรรมที่สร้างความน่าเชื่อถือกับกลุ่มชาวบ้านมากขึ้น

“พอหลวงมาที่คุ้มถามถึงปัญหาและสิ่งที่ยอยากให้บ้านเราพัฒนาตอนนั้นปัญหาหลักรายได้น้อย พอหลวงเล่าถึงการพัฒนาหมู่บ้านเราให้คนมาเที่ยว...เราก็เห็นว่ามันดีนะ เราจะไปทำอย่างนั้นได้ยังไง...หลังจากนั้นประชุมใหญ่พอหลวงก็สรุปสิ่งที่หมู่บ้านเราต้องการ และให้พวกเราถามถึงสิ่งสงสัยมีคนจากกรรมการท่องเที่ยวมาเล่าให้เราฟังนะ...เราจะทำยังไง”

จารี วงศ์ด้อย-กลุ่มชาวบ้าน

26 สิงหาคม 2559

“...สมัยนั้นผมเป็นผู้ใหญ่บ้านร่วมกับกรรมการหมู่บ้านเข้าไปคุยกับชาวบ้านแต่ละคุ้มถึงปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน... ร่วมกันสรุปสิ่งที่ชาวบ้านอยากให้หมู่บ้านเราพัฒนาสิ่งที่ชาวบ้านต้องการ และหาแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกัน พร้อมนำเสนอการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์ –แกนนำหลัก

22 พฤษภาคม 2559

“..จำได้ว่าพวกเรากรรมการต่างๆเดินไปพูดคุยกับชาวบ้านทุกหลังเดินอธิบายข้อมูลการจัดชุมชนท่องเที่ยว...มีการเวียนประชุมทุกปาง”

นายประดิษฐ์ ถมมา-กลุ่มกรรมการ

2 กุมภาพันธ์ 2559

จนกระทั่งวันที่ 10 ธันวาคม 2543 ชุมชนหมู่บ้านแม่กำปองได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านโฮมสเตย์โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมการท่องเที่ยว และสำนักงานสหกรณ์เชียงใหม่ กรมส่งเสริมสหกรณ์ในการเข้าร่วมเป็นโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หลังจากนั้นกรมการท่องเที่ยวนำนักศึกษาชาวญี่ปุ่น จำนวน 30 คน มาทดลองเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มแรกคัดเลือกบ้านพักจากความสมัครใจของชาวบ้าน ซึ่งในขณะนั้นนำเสนอทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนไม่มีรูปแบบกิจกรรมที่นำเสนอนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจน

“จำได้ว่าครั้งแรกที่นักศึกษาญี่ปุ่นมาในหมู่บ้านไม่รู้จะให้เขาทำอะไร เขาอยู่ 2 คืนก็เดินไปมาในหมู่บ้าน เราก็ไม่รู้จะพาเขาไปทำอะไร”

นายสุเทพ กิติคุณ-กลุ่มกรรมการ

21 พฤษภาคม 2559

“ตอนแรกที่มีคนมานอนบ้าน เราก็ไม่รู้จะคุยกับเขายังไง ดูแลหรือจัดที่พักอย่างไร ห้องส้วมเราก็ไม่ค่อยดี”

นางจรี วงศ์คู่ย์-กลุ่มกรรมการ

20 พฤษภาคม 2559

เมื่อเริ่มทดลองรับนักท่องเที่ยวได้ระยะหนึ่ง แกนนำหลักดำเนินงานตามแผนเลือกตั้งกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวด้วยการประชุมลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หลังจากได้กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาจึงได้ดำเนินงานอย่างเป็นระบบมากขึ้น กำหนดจัดการประชุมแบบเป็นทางการของกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวทุก 1 เดือน และใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดทุก 3 เดือนในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความก้าวหน้าของการดำเนินงานท่องเที่ยว ตลอดจนปัญหาที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยว

“เราเริ่มพูดคุยเรื่องการท่องเที่ยว ช่วยกันปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวของบ้านเรา... เราพูดกันในการประชุมของหมู่บ้าน..เรามีประชุมหมู่บ้านกันทุก 3 เดือน และเริ่มมีการแต่งตั้งคณะกรรมการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว”

วันเพ็ญ นางอินตา-กลุ่มชาวบ้าน

21 พฤษภาคม 2559

เมื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีมิติด้านกิจกรรมและดำเนินงาน ในช่วงเริ่มต้น พบว่า หลังจากที่แกนนำหลักดำเนินงานตามแผนเพื่อให้ชาวบ้านรับรู้ เรียนรู้ และ เข้าใจเกี่ยวกับการจัดการชุมชนท่องเที่ยวผ่านการประชุมกลุ่มย่อย การพูดคุยกลุ่มเล็ก แกนนำหลัก จัดการอบรมให้ความรู้กับชาวบ้านเกี่ยวกับการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ได้รับการ สนับสนุนจากกรมการท่องเที่ยวเป็นที่เล็งในการดำเนินงานพัฒนาสู่ชุมชนท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้าน มั่นใจ และเกิดความเชื่อถือในการร่วมมือมากยิ่งขึ้น และพบว่า ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง เริ่มใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการลงประชามติดำเนินงานเป็นชุมชนท่องเที่ยว และ ลงคะแนนเสียงเลือกกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวผ่านการประชุมเฉพาะกิจ หลังจากนั้นเริ่มใช้การ ประชุมของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 3 เดือน เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มชาวบ้าน ได้เข้ามามีส่วนร่วมวางแผน ร่วมลงมือพัฒนากิจกรรมและการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

1.4 สรุปกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง ในช่วงเริ่มต้น

ผู้วิจัยวิเคราะห์สถานการณ์การสื่อสารภายในชุมชนสู่การก่อร่างเป็นชุมชน ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านแม่กำปอง พบว่า แกนนำหลักเป็นผู้กำหนดแผนในการสื่อสาร เพื่อดำเนินการสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวที่ต้องมีการสร้างการรับรู้/ความเข้าใจ สร้างการเรียนรู้/ การยอมรับในชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมภายในชุมชน โดยอธิบายถ่ายทอดเนื้อหาของ การจัดการชุมชนท่องเที่ยวให้กับชาวบ้าน ระยะเริ่มต้นนี้ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง มีระยะและระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางของ Tuffte & Mefalopoulos (2009) ดังนี้

ระยะที่ 1 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่แกนนำหลักใช้การประชุมกลุ่มย่อย กับชาวบ้านตามเขตการปกครองในหมู่บ้านแม่กำปอง 6 ปาง เพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันนำเสนอสิ่งที่ ต้องการให้ชุมชนพัฒนา ระหว่างการพูดคุยกลุ่มเล็กแกนนำหลัก และกลุ่มกรรมการถ่ายทอดเนื้อหา การพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการรับรู้ให้กับชาวบ้านในชุมชน และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านสอบถามในสิ่งที่สงสัยเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ระยะที่หนึ่ง

เป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งชุมชนท่องเที่ยวที่แกนนำหลักเน้นสร้างการรับรู้ สร้างการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันสู่การดำเนินงานของชุมชนในอนาคต ในระยะที่หนึ่งนี้ยังไม่พบการมีสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนมากนักเป็นเพียงผู้รับสารที่รับฟังและสอบถามในประเด็นที่สงสัยเพื่อนำสู่การตัดสินใจ

ระยะที่ 2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านในชุมชนใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านลงประชามติ 2 เรื่อง คือ การลงประชามติให้หมู่บ้านดำเนินงานสู่ชุมชนท่องเที่ยว และการลงประชามติเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวเกิดขึ้นหลังจากที่ชาวบ้านในชุมชนมีพลังพัฒนาสู่เป้าหมายร่วมกันและนำสู่ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการแสดงประชามติสู่การตัดสินใจการดำเนินงานร่วมกันต่อไป

ระยะที่ 2

แสดงประชามติสู่การ

ตัดสินใจดำเนินงานร่วมกัน

ระดับการสื่อสารแบบมี

ส่วนร่วม ร่วมลง

ประชามติ

- การประชุมแบบเป็น

ทางการ

ระยะที่ 1 ก่อตั้ง

-รับรู้ เรียนรู้ เข้าใจสู่การตัดสินใจ

ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

-การพูดคุยกลุ่มเล็ก

ภาพที่ 4.2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
หมู่บ้านแม่กำปองในช่วงเริ่มต้น

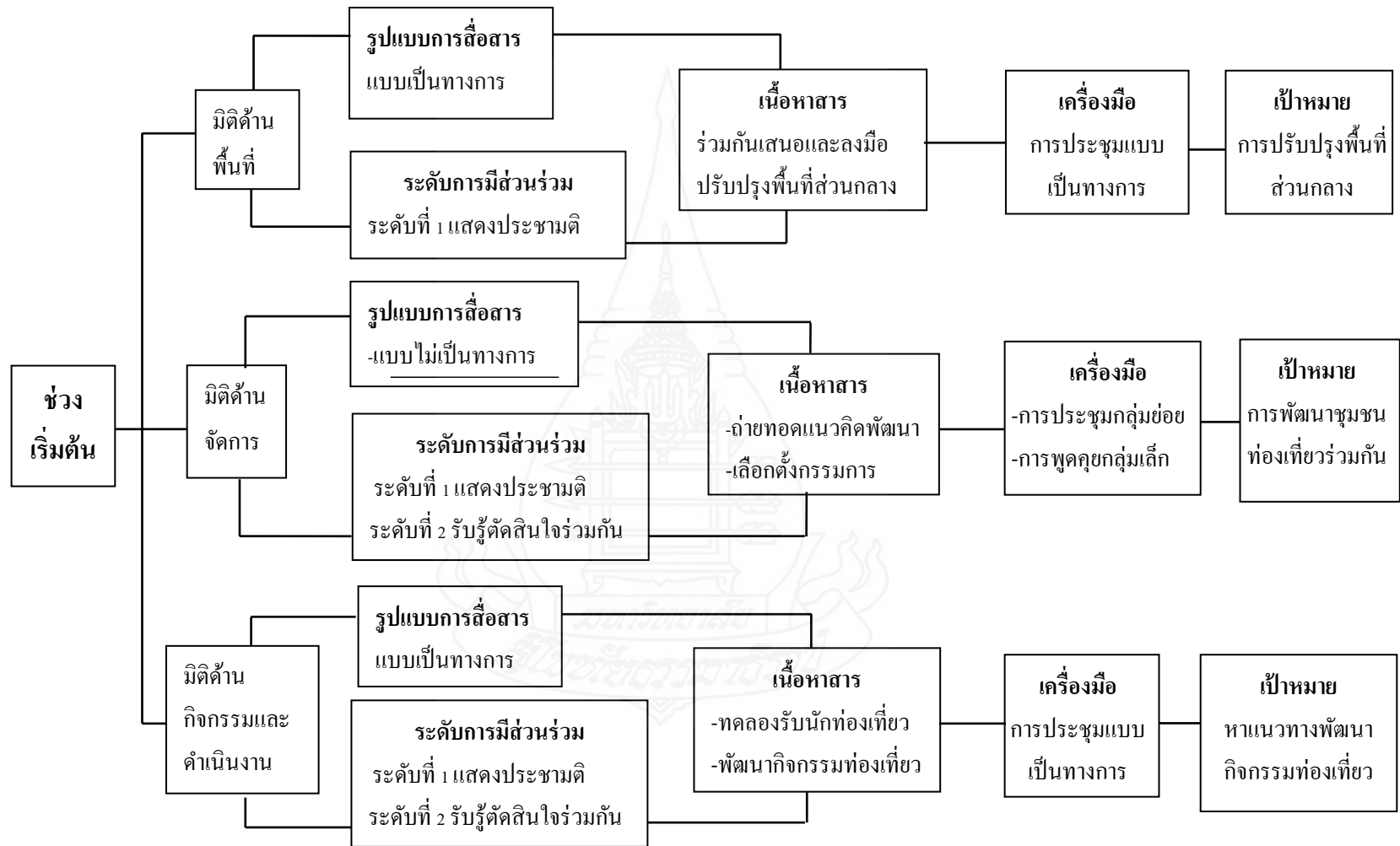
แกนนำหลักมีวิธีสื่อสารภายใต้บรรยากาศการสื่อสารที่ชาวบ้านคุ้นชินซึ่งเป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ แกนนำหลักสื่อสารแบบทางเดียวถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจนกระทั่งชาวบ้านเกิดการยอมรับโดยแกนนำหลักใช้การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวโดยให้ชาวบ้านร่วมกันเสนอสิ่งที่ต้องการให้ชุมชนพัฒนาพร้อมเสนอแนวคิดการจัดตั้งชุมชนท่องเที่ยวที่นำสู่การพัฒนา ด้านสาธารณูปโภคและการเพิ่มรายได้ของชาวบ้านในชุมชนจนก่อให้เกิดการตั้งเป้าหมายร่วมกันภายในชุมชน และออกแบบสารในการจูงใจด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เป็นสิ่งสำคัญของชาวบ้านในชุมชน หลังจากนั้นสร้างการมีส่วนร่วมโดยการลงประชามติเลือกตั้งผ่านการประชุมแบบเป็นทางการ

แกนนำหลักมีบทบาทในการคิดและวางแผนระดับนโยบายให้กับชุมชนและหาแนวทางสื่อสารกระตุ้นชาวบ้านให้เกิดการรับรู้ เข้าใจ และเรียนรู้เกี่ยวกับการก่อตั้งชุมชนท่องเที่ยว โดยใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กแบบเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร โดยแกนนำหลักจัดการประชุมกลุ่มย่อยกับชาวบ้านในแต่ละปางสัปดาห์ละ 1 วัน เป็นเวลา 2 ปี เพื่อให้ชาวบ้านเสนอสิ่งที่ต้องการให้ชุมชนพัฒนาและความต้องการของชาวบ้านต้องการ พร้อมเสนอแนวคิดการจัดตั้งชุมชนท่องเที่ยวที่น่าสู่การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและการเพิ่มรายได้ของชาวบ้านในชุมชนจนก่อให้เกิดการตั้งเป้าหมายร่วมกันภายในชุมชน

การประชุมกลุ่มย่อยเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการที่ชาวบ้านในชุมชนคุ้นเคย และเป็นเวทีพบปะ พูดคุยเกี่ยวกับการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและความต้องการของตนเอง ชักถามข้อสงสัยและแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างกันและจัดข้อขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น ขณะเดียวกันแกนนำหลักส่งกลุ่มกรรมการหมู่บ้านออกไปศึกษา ศึกษานอกและนำความรู้ที่ได้จากการอบรมศึกษา ศึกษานำกลับมากพูดคุยถ่ายทอดให้กับกลุ่มชาวบ้านที่เป็นเครือข่ายของตนเอง

ช่วงเริ่มต้นนี้ กลุ่มกรรมการหมู่บ้านปฏิบัติตามนโยบายของแกนนำหลักในการสื่อสารให้ความรู้ ความเข้าใจกับชาวบ้านการจัดตั้งชุมชนท่องเที่ยวตามการวางแผนของแกนนำหลัก และนำความรู้ที่ได้จากการอบรม ศึกษา ศึกษานอกชุมชนท่องเที่ยวภายนอกอื่นๆ พูดคุยถ่ายทอดให้ชาวบ้านในชุมชนผ่านการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 3 เดือน

ในขณะที่ กลุ่มชาวบ้านเป็นผู้รับสาร ได้รับรู้ เรียนรู้ และทำความเข้าใจเพื่อนำสู่การตัดสินใจเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกลุ่มดำเนินการชุมชนท่องเที่ยว ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นเพียงการลงประชามติผ่านการประชุมแบบเป็นทางการใน 2 เรื่องที่สำคัญ คือ การลงประชามติให้หมู่บ้านดำเนินงานสู่ชุมชนท่องเที่ยว และการลงประชามติเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.3 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองช่วงเริ่มต้น

2. ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552

จากช่วงเริ่มต้นที่ชาวบ้านในชุมชนรับรู้ เข้าใจ เรียนรู้จนเริ่มมีส่วนร่วมในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวทำให้ระยะดำเนินการนี้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นการวางแผนขั้นการปฏิบัติงานในมิติด้านต่างๆ คือ มิติด้านพื้นที่ที่กำหนดพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยวการทำนุบำรุงรักษาพื้นที่ในชุมชนร่วมกัน มิติด้านการจัดการในการวางแผนกฎระเบียบต่างๆ ภายในชุมชนร่วมกัน และมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานตามแผนที่สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกันในการนำภูมิปัญญา วัฒนธรรมของท้องถิ่น มาสร้างอัตลักษณ์และกิจกรรมในการท่องเที่ยว รายละเอียดดังนี้

2.1 มิติด้านพื้นที่

มิติด้านพื้นที่ในช่วงดำเนินการของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองมีการดำเนินการ กำหนดพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การปรับปรุงพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ป่าใช้สอย พื้นที่อนุรักษ์ และการจัดสรรพื้นที่ร้านค้า โดยแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ อธิบายการจัดการพื้นที่ และปัญหาผลกระทบของพื้นที่จากการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวในการประชุมของหมู่บ้าน และให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานในมิติพื้นที่ผ่านการประชุมเฉพาะกิจระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านจำนวน 2 ครั้ง และมีแกนนำหลักมีการแบ่งงานให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันลงมือปฏิบัติการปรับปรุงพื้นที่ร่วมกัน โดยมีกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวเป็นหัวหน้ากลุ่มในแต่ละส่วน ดังคำกล่าวนี้

“...มีการประชุมชาวบ้านช่วยกันเรื่องกฎ ระเบียบการสร้างบ้านการปรับปรุงบ้านที่เหมาะสมให้คนมาพักเป็น โฮมสเตย์... ให้แต่ละหลังมีความเท่าเทียมกัน ร่วมกันวางแผนกฎ ระเบียบพื้นที่ส่วนกลาง สิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน...แต่จะทำหรือไม่ทำขึ้นอยู่กับประชาติของชาวบ้านในการประชุมใหญ่...”

นายสมจิต บุญเลิศ-กลุ่มกรรมการ

20 มิถุนายน 2559

“...เส้นทางถนนท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านที่เห็นเกิดจากการร่วมกันของชาวบ้านผู้ชายในการช่วยกันปรับปรุงพื้นที่...”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์ -แกนนำหลัก

5 กันยายน 2559

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม พบว่า มิติด้านพื้นที่ในระยะดำเนินการใช้การประชุมแบบเป็นทางการระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวและกลุ่มชาวบ้านที่จัดขึ้นทุกๆ 3 เดือน เป็นเครื่องมือการสื่อสารเปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นในการจัดการด้านพื้นที่และกฎระเบียบในการใช้พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวภายในชุมชน และใช้การประชุมเฉพาะกิจในการวางแผนการดำเนินงานปรับปรุงพื้นที่ในส่วนต่างๆ ของหมู่บ้านเพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยว

ช่วงดำเนินการนี้พบว่า ชาวบ้านในชุมชนนำเสนอปัญหาการจัดการขยะจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวภายนอก และเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาการทำนุบำรุงรักษาพื้นที่ด้วยตนเองผ่านการประชุมของหมู่บ้าน โดยปราศจากการกระตุ้นจากแกนนำหรือกลุ่มกรรมการ

“ป่าเป็นคนเริ่มพูดคุยถึงปัญหาขยะเยอะมากจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามา เสนอขอคูงานการแยกขยะที่เชียงดาว หลังจากไปดูงานก็นำมาพูดคุยกับพ่อหลวงและนำไปพูดคุยในที่ประชุมของหมู่บ้าน มิติที่ประชุมหมู่บ้านเสนอให้นำเงินส่วนกลางจ้างคนดูแลเผาขยะ และสร้างโรงเผาขยะที่ท้ายหมู่บ้าน”

นางมาลี ไชยพล-กลุ่มชาวบ้าน

21 มิถุนายน 2559

การนำเสนอปัญหาเรื่องขยะของชาวบ้านแสดงให้เห็นว่ากลุ่มชาวบ้านเริ่มใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายหลังจากที่ชาวบ้านพบว่าขยะจากนักท่องเที่ยวก่อปัญหาในชุมชน และร่วมเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาคือเป็นรูปแบบการสื่อสารล่างขึ้นบนและมีพฤติกรรมสื่อสารโดยแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ในขณะที่แกนนำหลักมีพฤติกรรมสื่อสารที่รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนและสนับสนุนการดำเนินงานของชาวบ้านในชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จ

เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเริ่มเป็นกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงานในชุมชน ตั้งแต่ ขึ้นการวางแผน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันวางแผนพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางเพื่อการท่องเที่ยว ขึ้นปฏิบัติงาน ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมออกกฎ ระเบียบการใช้พื้นที่ผ่านประชาคมติ และลงมือปฏิบัติปรับปรุงพื้นที่ภายในชุมชน ขึ้นการตรวจสอบประเมินผล ชาวบ้านในชุมชนมีการตรวจสอบและระบุปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหาทางแก้ไขตามความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนเอง

2.2 มิติด้านการจัดการ

มิติด้านการจัดการในช่วงดำเนินการเป็นช่วงที่ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองมีการจัดการทรัพยากร การจัดสรรผลประโยชน์ กฎ ระเบียบภายในชุมชนที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว การจัดสรรผลประโยชน์ในชุมชน และการตลาดการประชาสัมพันธ์ ซึ่งแกนนำหลักเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ดังข้อความนี้

“...การบริหารจัดการที่ถูกที่ควรต้องให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการใน 3 ปัจจัย กฎ ระเบียบ การจัดสรรรายได้ การแบ่งการปกครอง...”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

2 กุมภาพันธ์ 2559

การกำหนดกฎ ระเบียบเริ่มต้นจากแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวพบปัญหาการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนและประกอบกับสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น จึงประชุมภายในกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน ขณะเดียวกันชุมชนท่องเที่ยวแม่กำปองดำเนินการเข้าสู่การรับรองมาตรฐาน โสมสเดย์ กรรมการท่องเที่ยวจึงเข้ามาเป็นที่เล็งในการจัดทำกฎระเบียบของชุมชนท่องเที่ยว มีขั้นตอนดังนี้

2.2.1 การประชุมเฉพาะกิจระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการเพื่อจัดทำร่างกฎระเบียบของชุมชนท่องเที่ยว และนำเสนอในที่ประชุมของหมู่บ้านในครั้งที่ 1 เพื่อขอเสนอความคิดเห็นจากชาวบ้านภายในชุมชน พร้อมทั้งขออาสาสมัครจากตัวแทนบ้านละ 1 คน เพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมประชุมออกความคิดเห็นกับรายละเอียดร่างกฎระเบียบชุมชนท่องเที่ยว 7 หมวด คือ

1. ความปลอดภัยในชุมชนและนักท่องเที่ยว
2. การอนุรักษ์อาคารสถานที่
3. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
4. การอนุรักษ์สัตว์ป่า
5. การอนุรักษ์แม่น้ำลำห้วย
6. การอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น
7. การจัดการรายได้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเจ้าหน้าที่กรรมการท่องเที่ยวเป็นวิทยากรกลุ่มย่อย

2.2.2 กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวนำร่างข้อมูลกฎระเบียบทั้งหมดที่ได้จากตัวแทนชาวบ้านมาประชุมเฉพาะกิจร่วมกันกับตัวแทนชาวบ้าน ครั้งที่ 2 เพื่อประเมินรายชื่อและเพิ่มเติมประเด็นต่างๆ ร่วมกับกรรมการท่องเที่ยวที่เข้ามาเป็นที่เล็ง

2.2.3 นำเสนอร่างกฎ ระเบียบเสนอในการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 3 เดือน เพื่อลงประชามติรับหรือไม่รับร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองผ่านการลงคะแนนแสดงประชามติผลมติชาวบ้านรับร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยว โดยมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นประธานในที่ประชุม และกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวจัดทำสรุป

กฎ ระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษรให้ชาวบ้านในชุมชนลงชื่อรับทราบร่วมกันและกลุ่มกรรมการ
ท้องถิ่นนำไปแจกให้ชาวบ้านแต่ละหลัง

“...กฎ ระเบียบของหมู่บ้านเป็นประมุขิตของชาวบ้านในที่ประชุมของหมู่บ้าน...
มีการตกลงกันในที่ประชุม สรุปออกเสียงร่วมกัน...”

นางฟองจันทร์ ต๊ะอูด-กลุ่มชาวบ้าน

21 มิถุนายน 2559

“...กฎ ระเบียบที่ชาวบ้านเห็นด้วยกลุ่มกรรมการทำเป็นเอกสารให้ชาวบ้านลงชื่อ
ร่วมกัน และนำไปแจกให้ชาวบ้านแต่ละหลัง...”

นายประทีป นงยา-กลุ่มกรรมการ

21 มิถุนายน 2559

ช่วงเนิการชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองเริ่มกำหนดการ
ประชุมของคณะกรรมการกลุ่มท้องถิ่นเดือนละ 1 ครั้ง และทุก 3 เดือน คณะกรรมการกลุ่ม
ท้องถิ่นจะรวบรวมข้อมูล ข้อเสนอเกี่ยวกับการท้องถิ่นในชุมชนนำเสนอในการประชุมใหญ่ของ
หมู่บ้านที่ตามปกติจะประชุม 3 เดือนครั้ง โดยในการประชุมของหมู่บ้านมีนายกองค์การบริหาร
ส่วนตำบลเป็นประธานในที่ประชุมและทุกบ้านต้องส่งตัวแทนเข้าประชุมถ้าขาดเกิน 3 ครั้ง จะต้อง
แจ้งเหตุผลในการไม่เข้าร่วมประชุม แบ่งลักษณะการประชุมแบบเป็นทางการของชุมชนท้องถิ่น
หมู่บ้านแม่กำปอง ดังนี้

- 1) การประชุมแบบเป็นทางการของคณะกรรมการท้องถิ่นที่มีการประชุมเดือน
ละครั้ง
- 2) การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านทุก 3 เดือน สถานที่ประชุมใช้อาคาร
เอนกประสงค์ของหมู่บ้าน มีการเชิญนายกองค์การบริหารตำบลมาร่วมประชุม
- 3) การประชุมเฉพาะกิจที่ให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน
ดำเนินกิจกรรมของชุมชน

“...การวางแผนพัฒนาหมู่บ้านด้านการท่องเที่ยวกรรมการช่วยกันรวบรวมข้อมูลที่คิดว่าเป็นประโยชน์สูงสุดของหมู่บ้าน แต่จะทำหรือไม่ทำขึ้นอยู่กับประชาติของชาวบ้านในการประชุมใหญ่...”

สมจิต บุญเลิศ-กลุ่มกรรมการ

20 มิถุนายน 2559

“...มีการประชุมกรรมการทุก 1 เดือน กรรมการคนไหนไม่มาประชุมจะโดนเก็บเงิน 150 บาท กรรมการไม่ได้ค่าเบี้ยประชุมอะไรมากได้แค่ครั้งละ 150 บาท...ผมมองว่าทำเพื่อชุมชน ชาวบ้านประชุมทุก 3 เดือนเราใช้วิธีการบอกต่อกัน...เสียงตามสายนานๆ จะใช้ที นอกจากเป็นเรื่องเร่งด่วนมากๆ...”

นายจันทน์ อุ่นเรือน-กลุ่มกรรม

30 มกราคม 2559

“...กรรมการประชุมทุก 1 เดือน พวกที่ประชุมทุก 3 เดือน ส่วนมากเราก็คุยกันนะ อย่างพวกแม่บ้านถ้ามีคนมานอนเป็นกลุ่ม พวกเราก็จะคุย นัดแนะเรื่องการทำอาหาร การซื้อของมาทำอาหาร...ถ้าบ้านใครมีคนพักแต่ไม่ช่วยมาทำอาหารส่วนกลางก็จะโดนปรับ...”

นางอรุณ อุ่นเรือน-กลุ่มชาวบ้าน

2 กุมภาพันธ์ 2559

ผลสรุปจากการประชุมจัดทำเป็นเอกสารลายลักษณ์อักษรให้ชาวบ้านลงชื่อรับรู้อร่วมกันและกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวนำไปแจกให้ชาวบ้านแต่ละหลัง ดังคำสัมภาษณ์นี้

“...สิ่งที่ได้จากการประชุมกรรมการจะทำเอกสารให้ชาวบ้านลงชื่อร่วมกัน และนำไปแจกชาวบ้านแต่ละหลังจริงๆ ชาวบ้านทุกคนรู้และจำได้เพราะเป็นเรื่องที่เราคุยกันในที่ประชุม...”

นายประทีป นงษา-กลุ่มกรรมการ

21 มิถุนายน 2559

ด้านการจัดสรรผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวใช้รูปแบบการจัดตั้งสหกรณ์ โดยแต่งตั้งคณะกรรมการสหกรณ์จากตัวแทนกลุ่มชาวบ้านจำนวน 11 คน ในการจัดทำบัญชีสหกรณ์ รายรับหลักที่ได้มาจากค่าที่พักภายในชุมชน ค่าเช่าพื้นที่ร้านค้าจากนายทุนภายนอก ค่าไกด์นำเที่ยว ค่าขายของจากร้านค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน ค่าบริการจากกลุ่มหมอเมือง รายรับจากการท่องเที่ยวหลังรับ จ่ายคืนให้กลุ่มชาวบ้านแล้ว รายรับส่วนที่เหลือจัดสรรเป็น (1) กองทุนสหกรณ์เป็นเงินหมุนเวียน สำหรับชาวบ้านที่ต้องการกู้เงิน (2) สวัสดิการชุมชน ทุนอุดหนุนค่าเล่าเรียนชาวบ้านในชุมชน หรือสวัสดิการผู้สูงอายุ (3) เงินบำรุงพัฒนาหมู่บ้าน (4) ค่าตอบแทนของคณะกรรมการท่องเที่ยวในการติดต่อประสานงาน (5) การบริหารจัดการเพื่อพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์ชุมชน

การสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนในการจัดสรรผลประโยชน์ใช้ การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 3 เดือน รวม 4 ครั้ง ต่อปี ในการแจ้ง รายละเอียดรายรับจากการท่องเที่ยวและบัญชีสหกรณ์เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนรับทราบ และทุกสิ้นปี จะมีการจัดทำเอกสารรายรับ-รายจ่าย เป็นลายลักษณ์อักษรแจกให้บ้านละ 1 ชุด

“...รายได้จากการท่องเที่ยวหลังรับจ่ายเรียบร้อยแล้ว จะนำส่วนที่เหลือมาเข้า กองทุนสหกรณ์ 30% เงินบำรุงพัฒนาหมู่บ้าน 20% สวัสดิการชุมชน 15% ได้ทั้งคนที่ทำและไม่ได้ ทำท่องเที่ยว 10% ค่าตอบแทนของคณะกรรมการท่องเที่ยวในการติดต่อประสานงาน อีก 25% พื่อหลวงนำไปบริหารจัดการด้านการประชาสัมพันธ์หรือใช้เป็นทุนในการส่งชาวบ้านไปอบรม”

นายประดิษฐ์ ถมมา-กลุ่มกรรมการ

26 สิงหาคม 2559

ช่วงดำเนินการชุมชนเริ่มจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ งบประมาณ ครั้งแรกใช้เงินของหมู่บ้านที่ได้จากเปอร์เซ็นต์ค่าปรับต่างๆ ในชุมชน มาจัดทำแผ่นพับแบบชาวคา ชาวบ้านในชุมชนช่วยในกระบวนการจัดผลิต เช่น การพับแผ่นพับ หลังจากนั้นพัฒนารูปแบบให้ สวยงามมากขึ้นโดยการนำเงินรางวัลที่ได้จากการประกวด โครงการ OTOP หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ นำมาจัดจ้างบริษัทเอกชนให้ออกแบบและทำแผ่นพับเพื่อนำไปใช้ในการ ประชาสัมพันธ์ตามบูธงานการท่องเที่ยวต่างๆ ภายใต้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการ ท่องเที่ยว

“แผ่นพับแรกๆ ของเราเป็นข่าวคำ ราคาถูกใช้เงินของหมู่บ้านที่ได้จากเปอร์เซ็นต์ค่าปรับต่างๆ มาจัดทำพอทำได้สักพักได้รับเงินจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ที่เอาหมู่บ้านไปประกวดโครงการ OTOP และนำเงินส่วนนั้นมาใช้ในการทำแผ่นพับให้สวยงามขึ้น”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำ

20 มิถุนายน 2559

เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองมีส่วนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานชุมชน ผ่านการประชุมของหมู่บ้านมีการลงประชามติแบบประชาธิปไตย และการประชุมเฉพาะกิจร่วมกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ และดำเนินการ ตลอดจนการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน

2.3 มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน

ช่วงดำเนินการนี้ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้นในช่วงปี 2547 – 2550 หมู่บ้านแม่กำปองเน้นกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และในช่วงปี 2550-2552 กิจกรรมและการดำเนินงานตามแผนของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองเน้นนำเสนอ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น การให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์ที่เรียนรู้วิถีชุมชนท้องถิ่น

มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานในระยะดำเนินการของชุมชนท่องเที่ยวแม่กำปองพบว่า แกนนำหลักปรึกษากับนักวิชาการ และหน่วยงานภาครัฐ จนมีการริเริ่มจัดทำโครงการวิจัยของชุมชน เรื่อง รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนหมู่บ้านแม่กำปอง โดยได้รับเงินสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย และที่ปรึกษาจากสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรมการท่องเที่ยว และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นที่เล็งจัดทำโครงการวิจัยของชุมชน เรื่อง รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนหมู่บ้านแม่กำปอง โครงการวิจัยดังกล่าวได้ดึงเยาวชนรุ่นใหม่ภายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานวิจัยมีตัวแทนอาสาสมัครที่เป็นเยาวชนในแต่ละปาง จำนวนทั้งสิ้น 34 คน ทำหน้าที่ผู้ช่วยเก็บข้อมูลวิจัยโดยแบ่งกลุ่มเยาวชนอาสาสมัครเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เก็บข้อมูลจากชาวบ้านในชุมชน และกลุ่มที่ 2 เก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยว ผลวิจัยดังกล่าว พบว่า เอกลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมเป็นแรงจูงใจสำคัญให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านแม่กำปอง หลังจากนั้นชุมชนท่องเที่ยวแม่กำปองพัฒนาการดำเนินงานท่องเที่ยวภายในโดยใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ดังนี้

2.3.1 การประชุมเฉพาะกิจระหว่างแกนนำหลักและกลุ่มกรรมการ โดยแกนนำหลักมีแนวคิดพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวที่นำเสนอวัฒนธรรมของชุมชน และให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

2.3.2 กลุ่มกรรมการใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้าแจ้งข่าวให้กลุ่มชาวบ้านร่วมตัวประชุมแบบไม่เป็นทางการในลักษณะพูดคุยระหว่างชาวบ้านในชุมชนทุกวันพระ เพื่อให้ไม่กระทบการทำงานของชาวบ้าน เนื่องจากประเพณีของชาวล้านนาจะไม่ทำงานในวันพระเพราะถือเป็นวันรักษาศีล ซึ่งเป็นการปรับใช้ช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชน ชาวบ้านประชุมแบบไม่เป็นทางการแสดงความคิดเห็นและพัฒนากิจกรรมในการสืบทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นตามสภาพความเป็นจริงของชุมชนใช้เวลาในการประชุมแบบไม่เป็นทางการ 2 เดือน รวม 8 ครั้ง จนสามารถจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ดังนี้ กลุ่มดนตรีพื้นเมือง กลุ่มจักสาน กลุ่มหมอมือ เป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านนำไปสู่ส่วนหนึ่งของกิจกรรมท่องเที่ยว กลุ่มนวดแผนไทย ชาวบ้านอาสาสมัครที่สนใจแกนนำหลักส่งไปเรียนการนวดในอำเภอเชียงใหม่ กลุ่มฟ้อนพื้นเมือง อาสาสมัครเยาวชนผู้หญิงเข้าร่วมฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน โดยมีครูในหมู่บ้านเป็นที่เลี้ยง และกลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอาสาสมัครที่เป็นเยาวชนและชาวบ้าน โดยมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยแม่โจ้เป็นที่เลี้ยงในการอบรม

“..ใช้การยกมือออกเสียง มีการโต้เถียงกันในบางครั้ง ชาวบ้านในชุมชนแสดงความคิดเห็น เช่น มันมีปัญหาด้านกิจกรรมทางวัฒนธรรมก็จะมีการเสนอรูปแบบกิจกรรม คนที่เห็นด้วยก็ยกมือไม่เห็นด้วยก็โต้เถียงกัน...ชาวบ้านเรากล้าพูดคุยโต้เถียง...”

นายวันเพ็ญ นงอินตา-กลุ่มกรรมการ

18 พฤษภาคม 2559

การดำเนินงานตามโครงการวิจัยเป็นกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวให้เยาวชนภายในชุมชนสร้างประสบการณ์ ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และการสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน โดยเฉพาะกับคนรุ่นใหม่ ให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วางแผนร่วมกันเพื่อร่วมกันถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นสู่กิจกรรมท่องเที่ยว ช่วงปี 2550-2552 เป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนแม่กำปองสู่การก่อตัวเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังคำบอกเล่าว่า

“กิจกรรมมีหลากหลายมากขึ้นเราก็ดึงเยาวชนมาฝึกเพื่อนพื้นเมืองของบ้านเราเพื่อนำเสนอให้นักท่องเที่ยวเห็นวัฒนธรรมของหมู่บ้านเรา และมีพิธีบายศรีสู่ขวัญแบบบ้านเรา อาหารเราคู่กับชาวบ้านว่าให้เป็นแบบบ้านเราคนเขามาก็จะ ได้รู้จักวัฒนธรรมการกินของบ้านเราด้วย”

พ่อหลวงธีรเมศวร์ ขจรรัตนภิรมย์

23 มิถุนายน 2559

“...หมู่บ้านเรามีกลุ่มพวกผมประมาณ 3-4 คน เล่นดนตรีพื้นเมืองได้ เมื่อก่อนออกไปเล่นในตัวเมืองเชียงใหม่ พอที่หมู่บ้านมีการจัดตั้งกลุ่มดนตรีพื้นเมืองเพื่อให้แขกดูเรากลับมาเล่นดนตรีต้อนรับแขกในหมู่บ้านช่วงตอนค่ำๆ...ปัจจุบันช่วงเช้าเล่นดนตรีพื้นเมืองเหนือที่ครีฟอรั่นหน้าทางเข้าหมู่บ้าน ช่วงค่ำก็มาเล่นดนตรีที่หมู่บ้านเรา...”

นายประดิษฐ์ ฌมยา-กลุ่มกรรมการ

18 พฤษภาคม 2559

“...อาหารที่ป่าทำให้นักท่องเที่ยว ป้าเก็บผักจากที่ปลูกไว้ และทำอาหารที่บ้านป่ากินอะนะ ให้นักท่องเที่ยวกินส่วนมากชอบกินนะ...”

นางลัดดา ไทยกรณ์-กลุ่มชาวบ้าน

18 มิถุนายน 2559

ภาพที่ 4.4 การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ (ฮ้องขวัญมัดมือ) แก่พนักงานท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.5 การแสดงดนตรีพื้นเมือง (สะล้อซอซึง)

ภาพที่ 4.6 อาหารพื้นบ้านแก่นักท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.7 การแสดงฟ้อนพื้นเมืองของเยาวชนในหมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม พบว่า กลุ่มชาวบ้านใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้าในเรื่องการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว หรือปัญหาที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือจากการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว 2 ลักษณะ

1) การพูดคุยแบบเผชิญหน้าระหว่างชาวบ้านกับแกนนำหลัก เนื้อหาการสื่อสารเกี่ยวกับปัญหาและการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

“...เวลาที่มีปัญหาเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว หรือเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวในหมู่บ้านเราที่จะคุยกับพ่อหลวง โดยตรงเพื่อให้แก้ปัญหาให้...”

นางลัดดา บุญเลิศ-กลุ่มชาวบ้าน

18 พฤษภาคม 2559

2) การพูดคุยแบบเผชิญหน้าระหว่างชาวบ้านกับกรรมการ เนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาและการแก้ปัญหาที่ไม่ต้องรอการตัดสินใจ

“...บางครั้งชาวบ้านก็คุยปัญหาท่องเที่ยวเกี่ยวกับกลุ่มกรรมการก่อนนะถ้าเป็นเรื่องเล็กน้อยกรรมการสามารถแก้ปัญหาเองได้ก็จัดการกันเลยเรื่องใหญ่ๆ ผมก็จะเดินไปคุยกับพ่อหลวง... เรื่องสำคัญเราประชุมตลอดจะได้ตัดสินใจด้วยกันนะ...”

นายสมจิต บุญเลิศ-กลุ่มกรรมการ

19 พฤษภาคม 2559

อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาวบ้านมีการสื่อสารแบบการพูดคุยกลุ่มเล็กที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการถ่ายทอดสิ่งที่ชาวบ้านแต่ละคนประสบจากการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว การทบทวนข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ การรวมกลุ่มของชาวบ้านเกิดขึ้นระหว่างช่วงว่างจากงานหรือช่วงเย็นที่ไม่ต้องดูแลแขกที่มาพัก

“...เวลาที่มีปัญหาเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว หรือเรื่องเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวในหมู่บ้านเราที่จะคุยกับพ่อหลวง โดยตรงเพื่อให้แก้ปัญหาให้...”

นางลัดดา บุญเลิศ-กลุ่มชาวบ้าน

18 พฤษภาคม 2559

เหตุการณ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า ช่วงดำเนินการในมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง มีการนำกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนผ่านการประชุมแบบเป็นทางการ และการประชุมเฉพาะกิจเพื่อร่วมกันถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นสู่กิจกรรมท่องเที่ยว ระยะดำเนินการนี้ ยังพบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้าเกี่ยวกับปัญหาที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือจากการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว และยังพบอีกว่ากลุ่มชาวบ้านมีการสื่อสารแบบการพูดคุยกลุ่มเล็กอย่างไม่เป็นทางการเพื่อถ่ายทอดสิ่งที่ชาวบ้านแต่ละคนประสบจากการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว และทบทวนข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ

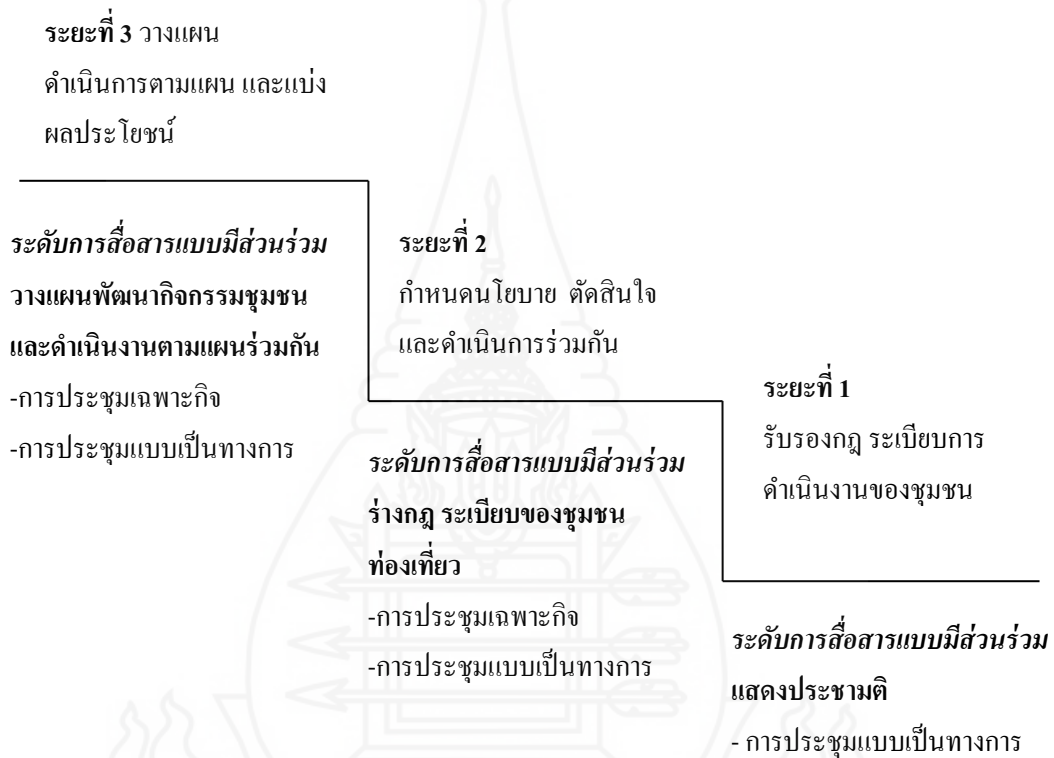
2.4 สรุปกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองในช่วงดำเนินการ

จากการศึกษา พบว่า ช่วงดำเนินการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองมีระยะและระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 3 ระยะ ตามแนวทางของ Tuffie & Mefalopoulos (2009) คือ

ระยะที่ 1 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองเป็นเพียงการแสดงประชามติโดยชาวบ้านยกมือออกเสียงเพื่อรับรองกฎระเบียบการดำเนินงานของชุมชนระหว่างการประชุมแบบเป็นทางการ

ระยะที่ 2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกัน ในระยะดำเนินการนี้ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองร่วมกันกำหนดนโยบายในรูปแบบของการร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยวด้วยการประชุมเฉพาะกิจ และแสดงออกถึงการดำเนินงานร่วมกันในการลงลายลักษณ์อักษรที่แสดงออกการปฏิบัติและการดำเนินงานในทิศทางเดียวกันภายในชุมชน

ระยะที่ 3 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวตั้งแต่การวางแผนและดำเนินงานตามแผนที่นำสู่การแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน ระยะดำเนินการนี้ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านแม่กำปองร่วมกันวางแผนพัฒนากิจกรรมชุมชนสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามวิถีชีวิต ภูมิปัญญาของท้องถิ่นด้วยการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการที่ชาวบ้านในชุมชนแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างกัน และชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมท่องเที่ยวตามการวางแผนร่วมกัน

ภาพที่ 4.8 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
หมู่บ้านแม่กำปองในช่วงดำเนินการ

จากการศึกษาช่วงดำเนินการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง วิเคราะห์ได้ว่า เนื้อหาของสารตามมิติต่างๆ มีดังนี้ มิติด้านพื้นที่ จัดกฎระเบียบการใช้พื้นที่ และการปรับปรุงพื้นที่ในชุมชนแม่กำปอง มิติด้านการจัดการ การจัดทำกฎ ระเบียบเพื่อจัดการระบบท่องเที่ยวภายในชุมชน มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยววัฒนธรรมของชุมชน

แกนนำหลักใช้การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ แก้ปัญหา ประเมินผลการดำเนินงาน ไปสู่การวางแผน ลงมือปฏิบัติร่วมกัน ดังนี้

1) กฎ ระเบียบภายในชุมชน แกนนำหลักใช้การประชุมเฉพาะกิจของหมู่บ้าน เป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเพิ่มระดับการมีส่วนร่วมด้วยการคัดเลือกอาสาสมัคร จากตัวแทนบ้านละ 1 คน เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยในการจัดรายละเอียดร่างกฎระเบียบชุมชนท้องถิ่น หลังจากนั้นใช้การประชุมของหมู่บ้านแบบเป็นทางการให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงประชามติรับหรือไม่รับกฎ ระเบียบของชุมชน

2) การดำเนินงานท้องถิ่นของชุมชนผ่าน โครงการวิจัยของชุมชนเรื่องรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนบ้านแม่กำปอง ทำให้เกิดระดับการมีส่วนร่วมจนถึงขั้นลงมือปฏิบัติของเยาวชนในชุมชนทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวในชุมชนสู่ชาวบ้านรุ่นที่สองทำให้เกิดประสบการณ์ร่วมกัน และการสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนกับชาวบ้านรุ่นใหม่

3) พัฒนากิจกรรมชุมชนสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แกนนำหลักใช้การประชุมแบบไม่เป็นทางการให้ชาวบ้านเสนอความคิดเห็นเพื่อพัฒนากิจกรรมท้องถิ่นตามวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของท้องถิ่น และชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมลงมือดำเนินงานกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวต่างๆ ในชุมชน

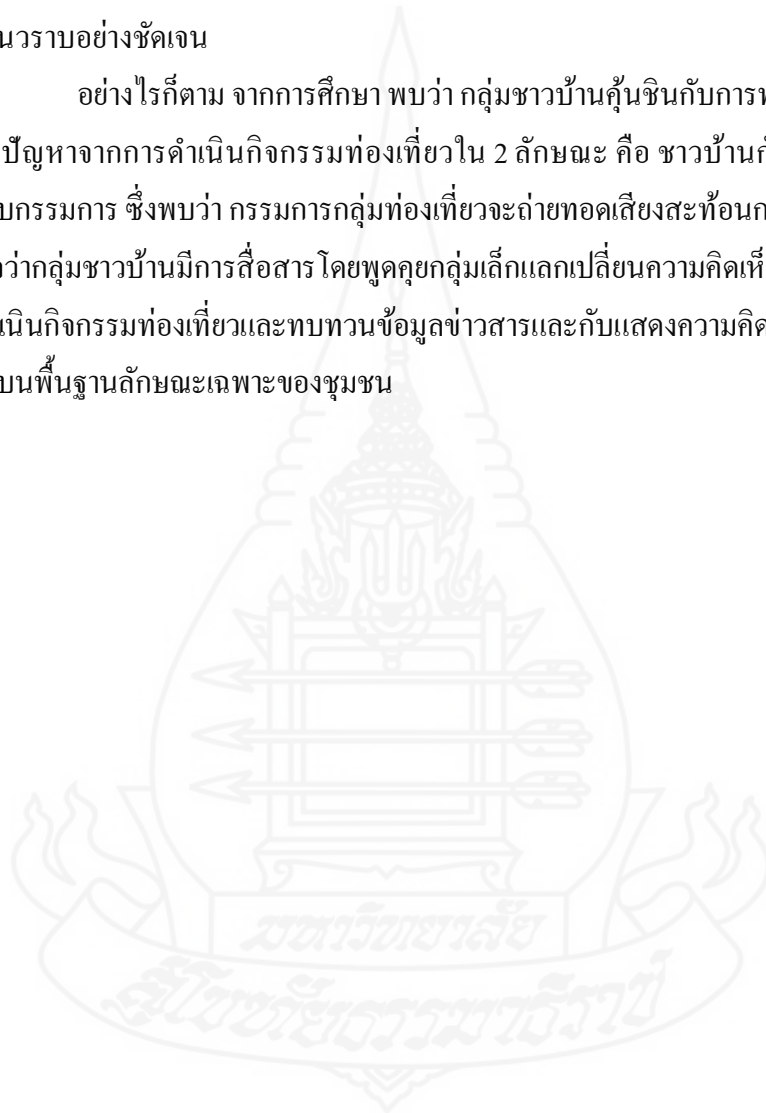
นอกจากนี้ แกนนำหลักใช้การสร้างเครือข่ายภายนอกเพื่อเข้าร่วมสนับสนุนเป็นที่เล็งในทุกการดำเนินงาน ตลอดจนการสนับสนุนด้านเงินทุนในการดำเนินงาน ส่งผลให้กลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้านเกิดความเชื่อถือในตัวแกนนำหลักมากยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นว่า แกนนำหลักรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนและในระยะดำเนินการนี้แกนนำหลักมีบทบาทการสื่อสารที่เน้นการมีส่วนร่วมคิด ร่วมลงมือ และร่วมแก้ปัญหากับชาวบ้านในชุมชน

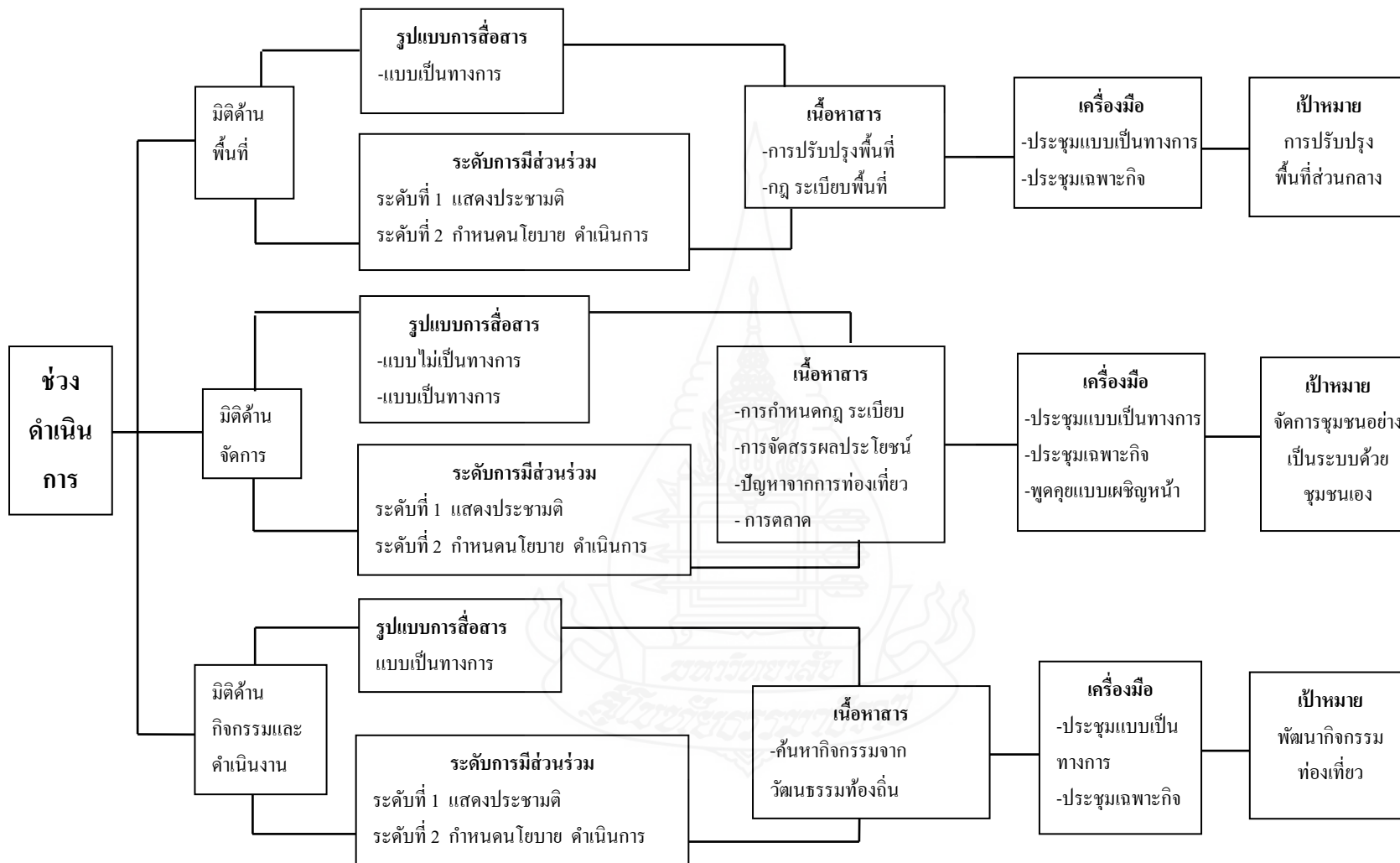
กลุ่มกรรมการท้องถิ่นมีบทบาทในการสื่อสาร โดยรับและถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารด้วยการรวบรวมข้อมูลเนื้อหาข่าวสารที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและใช้การประชุมเฉพาะกิจร่วมกับแกนนำหลัก และกลุ่มชาวบ้านในการดำเนินงานต่างๆ เช่น การปรับปรุงพื้นที่ภายในชุมชน การจัดทำกฎ ระเบียบของชุมชน ใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารสู่ชาวบ้าน ใช้การประชุมแบบไม่เป็นทางการเพื่อรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านในการพัฒนากิจกรรมท้องถิ่นของชุมชน หรือการพูดคุยหาข้อมูลของกลุ่มชาวบ้าน

ช่วงดำเนินการนี้ พบว่า กลุ่มชาวบ้านมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนมากกว่าช่วงระยะเริ่มต้น ที่มีเพียงการยกมือลงประชามติเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ในระยะดำเนินการแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้านใช้การประชุมเฉพาะกิจเพื่อวางแผนการ

ปรับปรุงพื้นที่ กฎ ระเบียบของชุมชน และการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน จนถึงขั้นลงมือปฏิบัติร่วมกันปรับปรุงพื้นที่ชุมชน การรวมกลุ่มเพื่อกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน และใช้การสื่อสารแลกเปลี่ยนเพื่อประเมินปัญหาและนำเสนอการแก้ปัญหาด้านการทำนุบำรุงพื้นที่โดยใช้การประชุมของหมู่บ้านร่วมกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนที่เพิ่มขึ้น โดยนำเสนอความคิดได้อย่างอิสระที่แสดงให้เห็นรูปแบบการสื่อสารแบบล่างขึ้นบน และแนวราบอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา พบว่า กลุ่มชาวบ้านคุ้นชินกับการพูดคุยแบบเผชิญหน้า การพูดคุยปัญหาจากการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวใน 2 ลักษณะ คือ ชาวบ้านกับแกนนำหลัก และชาวบ้านกับกรรมการ ซึ่งพบว่า กรรมการกลุ่มท่องเที่ยวจะถ่ายทอดเสียงสะท้อนกลับไปให้แกนนำหลัก และพบอีกว่ากลุ่มชาวบ้านมีการสื่อสาร โดยพูดคุยกลุ่มเล็กแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ตนเองประสบจากการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวและทบทวนข้อมูลข่าวสารและกับแสดงความคิดเห็นกับกลุ่มที่ตนเองสนิทสนมบนพื้นฐานลักษณะเฉพาะของชุมชน

ภาพที่ 4.9 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองช่วงดำเนินงาน

3. ช่วงชำระรักษาปี พ.ศ. 2552 – 2559

ช่วงชำระรักษาของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และมีจุดเด่นด้านการบริหารจัดการหมู่บ้านที่มีระบบจนเป็นต้นแบบของชุมชนท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในประเทศไทย ในระยะรับผลประโยชน์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีความแตกต่างจากทั้งสองระยะที่ผ่านมาดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 มิติด้านพื้นที่

จากการศึกษา พบว่า ช่วงชำระรักษาการมีชื่อเสียงของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองเกิดปัญหามิติด้านพื้นที่ คือ จำนวนคนเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านมากขึ้นจนไม่สามารถรองรับได้ ในขณะที่หมู่บ้านแม่กำปองมีขนาดเล็ก มีพื้นที่สัจจกรและการคมนาคมที่คับแคบ

“...บางครั้งนักท่องเที่ยวก็มามากจนเกินตั้งรับไหว จนเกิดปัญหาในเรื่องการจัดการพื้นที่ เช่น ช่วงวันที่ 23 ตุลาคม ที่ผ่านมา (2558) เส้นทางขึ้นแม่กำปองยาว 10 กิโลเมตร เต็มไปด้วยรถ สถานที่รองรับไม่เพียงพอสร้างวิกฤตให้แก่ชุมชน ถือเป็นเรื่องน่าตกใจและเป็นปัญหาใหญ่ของชาวบ้าน...ชาวบ้านเราออกมาถ่ายรูปกัน...ตั้งแต่ปี2558 – 2559 เทศกาลต่างๆ รถติดทางเข้าหมู่บ้านตลอด และที่เป็นปัญหามากๆ ตอนปีใหม่ที่ผ่านมารถติดยาวเป็นกิโล เราไม่ได้เตรียมพื้นที่สำหรับการจอดรถไม่ได้เตรียมคนสำหรับการดูแลจราจร หลังจากผ่านช่วงปีใหม่ชาวบ้านพูดคุยกันเรื่องนี้มาก...”

พ่อหลวงธีรเมศวร์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

25 สิงหาคม 2559

“... ปีที่ผ่านมารถติดยาวเป็นกิโลในหมู่บ้านเราไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ชาวบ้านเดินออกมาดูรถติดกันว่าเกิดอะไรขึ้น”

นางนงลักษณ์ สมมุติ-กลุ่มชาวบ้าน

24 มิถุนายน 2559

“...หมู่บ้านเรามีกลุ่มรักษาความปลอดภัย มีชาวบ้านเป็นอาสา กว่า 20 คน ช่วยกันจัดการจราจรและหาพื้นที่ให้จอดรถ เช่น โรงเรียนแม่กำปอง ลานวัดแม่กำปอง และโครงการตีนตก ถ้ามารถมากก็ต้องจัดพื้นที่ตามไหล่ทาง...อยู่ก็มีรถมามาก กว่าหาทางช่วยกันจัดการให้เรียบร้อยใช้เวลาานเหมือนกัน...”

พ่อหลวงธีรเมศวร์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

23 มิถุนายน 2559

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาจราจรและพื้นที่จอดรถ เนื่องจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก พบว่า เกณฑ์หลักใช้การสื่อสารเพื่อแก้ปัญหาเร่งด่วนแบบสั่งการให้กลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้านดำเนินการทันที ด้วยวิถีปฏิบัติแบบออกคำสั่งแสดงถึงลักษณะของความเป็นผู้นำ และเป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้านในชุมชน แสดงถึงรูปแบบการสื่อสารแบบบนลงล่าง และจากการสนทนากลุ่มกับชาวบ้าน พบว่า หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว ชุมชนท่องเที่ยวแม่กำปองแก้ปัญหาโดยใช้การประชุมเฉพาะกิจระหว่างเกณฑ์หลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยว กลุ่มกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มชาวบ้านและองค์การบริหารส่วนตำบล หรือเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกันกับหน่วยงานรัฐในระดับท้องถิ่นที่จะเกิดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ ได้ข้อสรุปหลักการรับนักท่องเที่ยวที่ค้างคืนไม่เกิน 60 คน ต่อคืนและนักท่องเที่ยวไป-กลับ ไม่เกินวันละ 200 คน เพื่อให้เหมาะสมกับปริมาณของพื้นที่ และใช้การประชุมเฉพาะกิจระหว่างกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวกลุ่มกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านกลุ่มรักษาความปลอดภัยเพื่อวางแผนจัดหาพื้นที่สำหรับจอดรถของนักท่องเที่ยวซึ่งสรุปคือ กลุ่มรักษาความปลอดภัยของชุมชนปรับพื้นที่บริเวณวัดเป็นจุดจอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวค้างคืนภายในหมู่บ้าน และปรับพื้นที่ทางบริเวณทางเข้าหมู่บ้านเป็นจุดจอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน

“...วันที่รถติดกันยาวๆ นะผมอยู่ในบ้านมีชาวบ้านวิ่งมาหาผมแล้วบอกว่าให้รีบออกไปดูตอนนี้รถในหมู่บ้านติดกันยาวไม่สามารถขยับได้...พอออกไปคนในบ้านเรามาช่วยกันโบกรถ...กลุ่มรักษาความปลอดภัยของหมู่บ้านมาช่วยกันหาที่ให้รถจอด...เดี๋ยวนี้เรามีกลุ่มไลน์แป็บเดียวรู้กันหมด...”

พ่อหลวงธีรเมศวร์ ขจรรัตนภิรมย์-เกณฑ์นำหลัก

25 สิงหาคม 2559

ภาพที่ 4.10 ชาวบ้านช่วยกันปรับปรุงพื้นที่จอดรถ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวและกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านแม่กำปองมีความสามารถในการสื่อสารเพื่อการแก้ปัญหา และมีการพัฒนาผสมผสานเครื่องมือสื่อสารแบบดั้งเดิมกับสื่อสมัยใหม่ คือ การสื่อสารแบบปากต่อปากผ่านสื่อสมัยใหม่อย่างไลน์ในการแจ้งปัญหาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นการพัฒนาการสื่อสารกับเทคโนโลยีสมัยใหม่

3.2 มิติด้านการจัดการ

ช่วงธำรงรักษานี้ ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองพบปัญหาการเข้ามาของนายทุน ภายนอกที่เข้ามาทำธุรกิจในพื้นที่หมู่บ้านแม่กำปอง และการจัดตั้งโฮมสเตย์ของชาวบ้านในชุมชนเองที่ไม่เข้าร่วมกับหมู่บ้าน ดังคำบอกเล่าว่า

“...เห็นที่ดินตรงนี้ใหม่เล็กนิดเดียวนะ..คูสิยาวแค่นี้เองแต่มีคนจากข้างนอกมาขอซื้อต่อนะ...”

พ่อหลวงธีรเมศวร์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

20 มิถุนายน 2559

“...ที่เห็นบ้านตรงโน้นใหม่ สร้างให้นักท่องเที่ยวเช่าตรงด้านหน้านี้ไม่ได้เข้า
ร่วมกับหมู่บ้านนะ...แต่เราก็มีกฎระเบียบที่จะต้องจ่ายค่าส่วนกลางเพื่อเอาไปบำรุงรักษาหมู่บ้าน...”

นางดาเรศ ถมมา-กลุ่มชาวบ้าน

26 สิงหาคม 2559

ปัญหาการเข้ามาของนายทุนภายนอก และการจัดตั้งโฮมสเตย์ของชาวบ้านใน
ชุมชนที่ไม่เข้าร่วมกับหมู่บ้าน ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมผ่าน
การประชุมแบบทางการเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่นเดียวกับในช่วงดำเนินการ ดังนี้ แคนนำหลักใช้
การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 3 เดือน เพื่อให้ชาวบ้านร่วมแสดงความคิดเห็น
เกี่ยวกับการปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน หลังจากนั้นแคนนำหลักและกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวใช้
การประชุมแบบเป็นทางการของกลุ่มกรรมการที่จัดขึ้นทุก 1 เดือน ร่างกฎ ระเบียบของชุมชน
เกี่ยวกับการใช้พื้นที่ของชุมชน และกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวนำร่างกฎ ระเบียบของชุมชนเกี่ยวกับ
การเข้ามาใช้พื้นที่ของนายทุน และการจัดตั้งโฮมสเตย์ของชาวบ้านในชุมชนเองที่ไม่เข้าร่วมกับ
หมู่บ้านเข้าสู่การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนลง
ประชามติเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับกฎ ระเบียบดังกล่าว โดยมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล
เป็นประธานในการประชุม สรุปมติจากการประชุมเห็นด้วยกับกฎ ระเบียบการเช่าพื้นที่ร้านค้าของ
นายทุนที่ไม่กระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน และจ่ายค่าบำรุงพื้นที่สำหรับโฮมสเตย์ของชาวบ้านใน
ชุมชนที่ไม่เข้าร่วมกับหมู่บ้าน

“เดี๋ยวนี้รอบๆ หมู่บ้านแม่กำปองมีนายทุนมาสร้างมาลงทุนเยอะขึ้น ซึ่งเราก็จะ
ห้ามเขาไม่ได้...เราก็มาคุยกันในชุมชนเราว่าเราจะต้องตั้งกฎ ระเบียบขึ้นมาเพื่อไม่ให้วัฒนธรรม
ดั้งเดิมของชุมชนสูญเสียไป...เราต้องสื่อสารให้ชาวบ้านเข้าใจถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วย...”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์-แคนนำหลัก

23 มิถุนายน 2559

“...หมู่บ้านเรามีกฎชัดเจนในการเข้ามาก่อสร้างทำธุรกิจในชุมชนของเรา...
ชาวบ้านที่สร้างบ้านพักโดยไม่เข้าร่วมก็ต้องจ่ายเงินค่าบำรุงรักษาหลังละแค่ 50 บาท เองที่...พวกเรา
รู้จักดี หนูจำได้ว่ามีการพูดคุยเรื่องนี้ในที่ประชุม...เราช่วยกันคิดและทุกคนก็รับรู้กันหมด...”

นางนงลักษณ์ สมมุติ-กลุ่มชาวบ้าน

24 มิถุนายน 2559

ช่วงธำรงรักษาแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านยังคงใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 3 เดือน เป็นช่องทางหลักในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่ ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ประเมินผลและแก้ปัญหาาร่วมกัน และใช้การประชุมเฉพาะกิจในการแก้ปัญหาเร่งด่วนร่วมกันซึ่งแตกต่างจากในช่วงระยะเริ่มต้นและระยะดำเนินการที่ใช้การประชุมเฉพาะกิจในการวางแผนการจัดการเรื่องต่างๆ ในชุมชน โดยชาวบ้านในชุมชนมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมากขึ้นผ่านการรับรู้ปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน มากกว่าในระยะเริ่มต้นที่มีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพียงแค่การแสดงประชามติยกมือเหตุชอบหรือไม่เห็นชอบเท่านั้น

“...ในการแสดงความคิดเห็นส่วนมากใช้โหวดเสียงส่วนใหญ่เวลาที่มีการลงมติเรื่องอะไรก็ใช้การยกมือชาวบ้านที่นี้กล้าแสดงความคิดเห็น ได้แย้งในสิ่งที่เห็นว่าไม่ดีเราก็จะแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ไม่เข้าใจ และก็มิมิตร่วมกัน”

นายประดิษฐ์ ถมมา-กลุ่มแกนนำ

24 มิถุนายน 2559

ช่วงธำรงรักษานี้แกนนำหลักวางแผนพัฒนาหมู่บ้านรุ่นใหม่ให้มีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนท่องเที่ยวเพื่อสืบทอดดูแลชุมชนท่องเที่ยวให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ซึ่งแกนนำหลักคัดเลือกจากอาสาสมัครในหมู่บ้านที่มีความสนใจและมีอาสาสมัครรุ่นใหม่เข้ามาช่วยงานจึงมีการพัฒนาวิธีการพูดคุยแบบเผชิญหน้า และการพูดคุยกลุ่มเล็กเป็นการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Line)

“...ผมมองในเรื่องของการสร้างคนเป็นเรื่องที่ยาก คือเรามองว่าวันหนึ่งเราต้องพักแล้วคนที่จะสานต่องานตรงนี้ ผมมองถึงความยั่งยืนคนที่จะมาทำงานต่อต้องเข้าใจในเรื่องของการทำงาน คนที่จะเป็นผู้นำต้องเก่งเรื่องประสาน ถ้าไม่เก่งเรื่องนี้ผมว่าโอกาสยั่งยืนมีน้อย...”

พ่อหลวงธีรเมศร์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

3 กุมภาพันธ์ 2559

“เริ่มเข้ามาช่วยงานพ่อหลวงเมื่อ 4 ปีที่แล้ว เมื่อก่อนทำงานอยู่ในเมือง หนองคาย กลับมาอยู่ในหมู่บ้าน..ตอนนี้หนูเป็นหัวหน้ากลุ่มไคด์พร้อมกับช่วยพ่อหลวงในการประสานงานกับชาวบ้านในชุมชน และเรื่องอื่นๆ ที่พ่อหลวงให้ทำ...หนูมาตั้งกลุ่มไลน์ในหมู่บ้านเราคุยกันทางนี้นะ ...ข้อความมากันทุกวันทุกเรื่อง”

นางนงลักษณ์ สมมุติ-กลุ่มชาวบ้าน

24 มิถุนายน 2559

ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองเริ่มเริ่มใช้สื่ออินเทอร์เน็ตในการประชาสัมพันธ์ชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 โดยแกนนำหลัก และกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวใช้การประชุมแบบเป็นทางการของกลุ่มกรรมการที่จัดทุก 1 เดือน ปรีกษาหาหรือเรื่องการประชาสัมพันธ์โดยในระยะเริ่มแรก ศูนย์อินเทอร์เน็ตประจำตำบลจัดทำเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน หลังจากนั้นชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองมีการจัดจ้างจัดทำเว็บไซต์โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ และสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้คำปรึกษาในการจัดจ้างบริษัททำเว็บไซต์

“...หมู่บ้านเราเป็นที่นิยมมาจากการเผยแพร่ผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ ตั้งแต่่ออกอินเทอร์เน็ตคนมาท่องเที่ยวมากจนเกินคาด...”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

23 มิถุนายน 2559

จากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม พบว่า การสื่อสารเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กเพื่อรับรู้และแก้ปัญหาคารท่องเที่ยวระหว่างแกนนำหลักกับชาวบ้าน และกรรมการกับชาวบ้าน

“...บางที่ชาวบ้านมีปัญหาก็เข้ามาคุยกับผมเลย เช่น ปัญหานักท่องเที่ยวไม่พอใจเรื่องที่พัก มารยาทของนักท่องเที่ยวในการเข้าพัก ผมก็เข้าไปแก้ปัญหาให้เลย...มีการคุยปัญหา กับผมบ่อยนะ...บางครั้งเป็นเสียงสะท้อนปัญหากลับมา พอผมรู้ก็จะคุยกันก่อนว่าเกิดอะไรขึ้น...”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

28 สิงหาคม 2559

“...50% ชาวบ้านสะท้อนปัญหา และได้รับการแก้ไขไม่ใช่เกิดจากกรรมการหรือผู้นำทั้งหมด แต่เป็นเสียงสะท้อนรวมกัน แต่ถ้าปัญหาไหนเป็นแค่บางคนก็จะมี การพูดคุยกับ กรรมการหรือผู้นำกับชาวบ้านคนนั้นในการแก้ปัญหา”

นายสมจิต กิติคุณ-กลุ่มกรรมการ

24 สิงหาคม 2559

“...อย่างที่พบปัญหาอะไรที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในหมู่บ้านเรา หรืออะไรที่ไม่ เข้าใจที่จะคุยกับกลุ่มแกนนำ หรือบางครั้งที่ก็คุยกับพ่อหลวงเลย... ส่วนมากเราจะเดินไปคุยกันนอกจาก บางเรื่องที่เราไปถามในที่ประชุม...”

นางมาลี ไชยพล-กลุ่มชาวบ้าน

25 มิถุนายน 2559

3.3 มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน

ช่วงชำระรักษาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านแม่กำปองมีชื่อเสียงใน ระดับประเทศและระดับนานาชาติมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก แต่การ พัฒนา ปรับปรุงกิจกรรมมีอย่างต่อเนื่อง ใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กกับชาวบ้านเพื่อสร้างความสัมพันธ์ ภายในชุมชน รักษาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน และสร้างความรู้ดีการเป็นเจ้าของ ร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน

“...ผมเข้าไปพูดคุยกับชาวบ้านทุกกลุ่มทุกปาง ผมคิดว่าชาวบ้านเข้าใจว่าทุกคนคือ เจ้าของหมู่บ้าน เป็นความพยายามที่เราอยากให้เราเข้าใจ...เราสื่อสารให้เราเข้าใจ....การพัฒนา หมู่บ้านจนมีชื่อเสียงท่องเที่ยวอย่างวันนี้ะ ทุกคนมีส่วนร่วมกันทุกคน...”

พ่อหลวงธีรเมศว์ ขจรรัตนภิรมย์-แกนนำหลัก

23 มิถุนายน 2559

“...ผมว่าหมู่บ้านเราเป็นที่รู้จักเป็นเรื่องวิถีชีวิต...ชาวบ้านช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านทุก คนรับรู้หมู่บ้านเราไม่เหมือนเดิมมีคนเข้ามาใช้ชีวิตและมาท่องเที่ยวมากขึ้น...”

นายประทีป นงยา-กลุ่มกรรมการ

25 สิงหาคม 2559

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม พบว่า ช่วงชำระรักษาหมู่บ้านแม่กำปอง จัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเพื่อประเมินผลข้อคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวและนำไปปรับปรุงการดำเนินงานกิจกรรมท่องเที่ยว โดยคณะกรรมการท่องเที่ยว นำแบบสอบถามที่ได้จากนักท่องเที่ยวมาสรุปและนำเสนอในการประชุมแบบเป็นทางการของกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวทุก 1 เดือน และถ้าเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวจะนำเข้าในการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 3 เดือน เพื่อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาาร่วมกัน

ช่วงชำระรักษานี้ การดำเนินงานของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง แบ่งกลุ่มกิจกรรมโดยมีหัวหน้ากลุ่มเข้ามาดูแล จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2559 ผู้วิจัยเป็นผู้ช่วยไกด์พากลุ่มสัมมนาจากชุมชนท่องเที่ยวทั่วประเทศที่จัดขึ้น โดยกรรมการท่องเที่ยวชมกิจกรรมต่างๆ หัวหน้าไกด์มีหน้าที่จัดแบ่งไกด์นำเที่ยวโดยใช้การพูดคุยกลุ่มผ่านเครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์ (Line) และก่อนการนำชมหัวหน้าไกด์ใช้การประชุมไม่เป็นทางการเพื่ออธิบายถึงกลุ่มที่มาร่วมกิจกรรม กำหนดเส้นทางและการนำเสนอนิทรรศการเดียวกัน และผู้วิจัยสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2559 ในการนำชมของไกด์เด็กกับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก จำนวน 4 คน พบว่า หัวหน้าไกด์ใช้การสื่อสารแบบปากต่อปากด้วยการเดินไปหาที่บ้านของไกด์เด็กและระหว่างการเดินทางมาพบนักท่องเที่ยวหัวหน้าไกด์จะอธิบายถึงลักษณะและกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจในชุมชน ซึ่งจากการสังเกตการณ์พบว่า การบรรยายนำชมรอบหมู่บ้านของไกด์ทั้งสองรุ่นสามารถอธิบายถึงอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และวิถีชุมชน ได้อย่างดี

“...ตอนนี้หนูเข้ามาช่วยเป็นหัวหน้ากลุ่มไกด์ มีชาวบ้านในกลุ่ม 4 คน ในช่วงปิดเทอมหรือวันหยุดมีเด็กๆ ในหมู่บ้านมาช่วยเพิ่ม...หน้าที่รับงานจากพ่อหลวงว่ามีนักท่องเที่ยวกลุ่มไหนต้องการไกด์ในการเดินป่า นำเที่ยว หนูก็จะไปกระจายงานในกลุ่มของตัวเองมีอะไรหนูก็จะแจ้งภายในกลุ่มให้รู้...”

นางนงลักษณ์ สมมุติ-กลุ่มชาวบ้าน

24 มิถุนายน 2559

ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกลุ่มหมอมือง และกลุ่มนวดแผนโบราณจำนวน 2 ครั้ง พบว่า หัวหน้ากลุ่มหมอมืองและกลุ่มนวดแผนโบราณมีหน้าที่ในการจัดลำดับคิวและแก้ปัญหากิจกรรมภายในกลุ่มโดยใช้วิธีการสื่อสารผ่านโทรศัพท์มือถือ และสื่อสังคมออนไลน์ (Line, Facebook) ในการติดต่อสื่อสารกันในกลุ่ม

“...อย่างวันนี้มีนักท่องเที่ยวนวดแผนโบราณเยอะอาจจะแจ้งหรือรับงานกันเองไม่ได้ ถ้านักท่องเที่ยวบอกว่า ต้องการนวดแผนโบราณ อบตัว ที่ต้องแจ้งหัวหน้ากลุ่มให้จัดคิวตามลำดับ...ถ้าคิดต่อมาทางเรานี้พี่ก็ไปบอกให้เขาจัดคิว...”

นางดาเรศ ถมมา-กลุ่มชาวบ้าน

26 สิงหาคม 2559

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2559 ผู้วิจัยเข้าร่วมในฐานะผู้ช่วยในการจัดงานสัมมนาเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวที่มีหน้าที่จัดสถานที่ต้อนรับแขกบริเวณอาคารเอกประสงค์ พบว่า กลุ่มชาวบ้านผู้หญิงในชุมชนที่มีหน้าที่ในการทำกับข้าวพูดคุยสอบถามถึงจำนวนผู้เข้าพักในบ้านแต่ละหลัง ปัญหาของผู้เข้าพักแต่ละบ้าน ตลอดจนการสอบถามถึงผู้เข้าพักบางคนที่เป็นคนค้างบ้านพักอีกหลัง หลังจากเสร็จงานในตอนเย็นชาวบ้านในชุมชนมีการพูดคุยกลุ่มเล็กสอบถามระหว่างกันถึงจำนวนผู้เข้าพักในแต่ละหลังทวนข้อมูลที่ได้รับอีกรอบหนึ่ง

เหตุการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแม่กำปองสร้างเครือข่ายการสื่อสารที่เป็นแบบหลากหลายทิศทางเพื่อทบทวนข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานท่องเที่ยวของชาวบ้านในชุมชน ใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับแกนนำหลัก เพื่อหาข้อสรุปในการแก้ปัญหา ดังข้อความว่า

“...มีนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม แคนานๆ เจอสักทีพอมาทเห็นบ้านก็บอกว่าอยู่ไม่ได้ เราก็บอกว่า เป็นโฮมสเตย์ เขาก็บอกว่าทำไม่ต้องอยู่ร่วมกับเจ้าของบ้าน เราก็จะอธิบายไปนะ ถ้าไม่เข้าใจกันเราก็จะให้พ่อหลวงมาอธิบาย...”

นางมาลี ไชยพล-กลุ่มชาวบ้าน

25 มิถุนายน 2559

สรุปได้ว่า มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานในช่วงธำรงรักษา แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองเน้นเนื้อหาการสื่อสารเพื่อแก้ปัญหาด้านการดำเนินการท่องเที่ยวที่ค้ำึงถึงส่วนได้ส่วนเสียของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองมีการพัฒนาผสมผสาน การพูดคุยแบบเผชิญหน้าและการพูดคุยกลุ่มเล็กผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Line, Facebook) ที่ยังคงรูปแบบการสื่อสารแบบเครือข่ายเพื่อกระจายข้อมูลข่าวสารระหว่างกันได้รวดเร็ว และเป็นช่องทางแลกเปลี่ยนข่าวสารที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

3.4 สรุปกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านแม่กำปองในช่วงธำรงรักษา

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมช่วงธำรงรักษาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง พบว่าเนื้อหาสาระช่วงธำรงรักษาเน้นการแก้ไขปัญหาเมื่อรับรู้ปัญหาซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหาพร้อมกันและการแสดงออกถึงความหวงแหนชุมชน มิติด้านพื้นที่ เป็นเรื่องการแก้ไขปัญหาพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว มิติด้านการจัดการ เป็นเรื่องการแก้ปัญหากลุ่มนายทุนจากภายนอกและกลุ่มชาวบ้านที่ไม่เข้าร่วมกับชุมชน มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน เป็นเรื่องการพัฒนา ปรับปรุงกิจกรรมในชุมชนเพื่อต้อนรับกลุ่มนักท่องเที่ยวใหม่ๆ ช่วงธำรงรักษามีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 4 ช่วง ตามที่ Tuffte & Mefalopoulos (2009) เสนอแนะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองเพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนร่วมกัน ช่วงธำรงรักษาชาวบ้านในชุมชนทำความเข้าใจถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นของชุมชนด้วยการประชุมแบบเป็นทางการ การพูดคุยแบบเผชิญหน้าจนนำไปสู่เป้าหมายและการแสดงประชามติต่อการดำเนินงานแก้ปัญหา

ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกัน ช่วงธำรงรักษามีชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองมีการสื่อสารที่แสดงออกถึงพลังของชุมชนในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหามิติด้านพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยวร่วมกัน การแก้ปัญหามิติด้านจัดการร่างกฎ ระเบียบของชุมชนเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ของชุมชน และการจัดตั้งโฮมสเตย์ของชาวบ้านในชุมชนที่ไม่เข้าร่วมกับหมู่บ้านด้วยการประชุมเฉพาะกิจ การประชุมแบบเป็นทางการ เป็นระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่แสดงออกถึงการดำเนินงานเปลี่ยนแปลงทั้งความตระหนักรู้ถึงปัญหา การปฏิบัติในทิศทางเดียวกันและมีการแสดงออกถึงพลังของชุมชนที่ขับเคลื่อนสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวร่วมกันต่อไป

ระยะที่ 3 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานตามแผนที่นำสู่การดำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน ซึ่งในช่วงธำรงรักษาระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในระยะเร่งด่วนและระยะยาวด้วยการประชุมเฉพาะกิจเพื่อแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนทัศนะร่วมกันในชุมชนและร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหาตามแผนที่วางไว้โดยใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านในการติดตามผลการดำเนินงาน และชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองพัฒนาเครื่องมือการสื่อสารกลุ่มที่มีทิศทางสื่อสารหลายทิศทางเพื่อสร้าง

ความสัมพันธ์ภายในชุมชน รักษาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเพื่อธำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน

ระยะที่ 4 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมการประเมินผลและการตรวจสอบการดำเนินงาน ช่วงธำรงรักษาพบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองการตรวจสอบและสะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยการพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับแกนนำหลัก หรือใช้การสื่อสารกลุ่มเป็นช่องทางการตรวจสอบการดำเนินงานต่างๆ ในชุมชน ที่แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อนำการประเมินผลและการตรวจสอบไปสู่การวางแผนปรับปรุงต่อไป

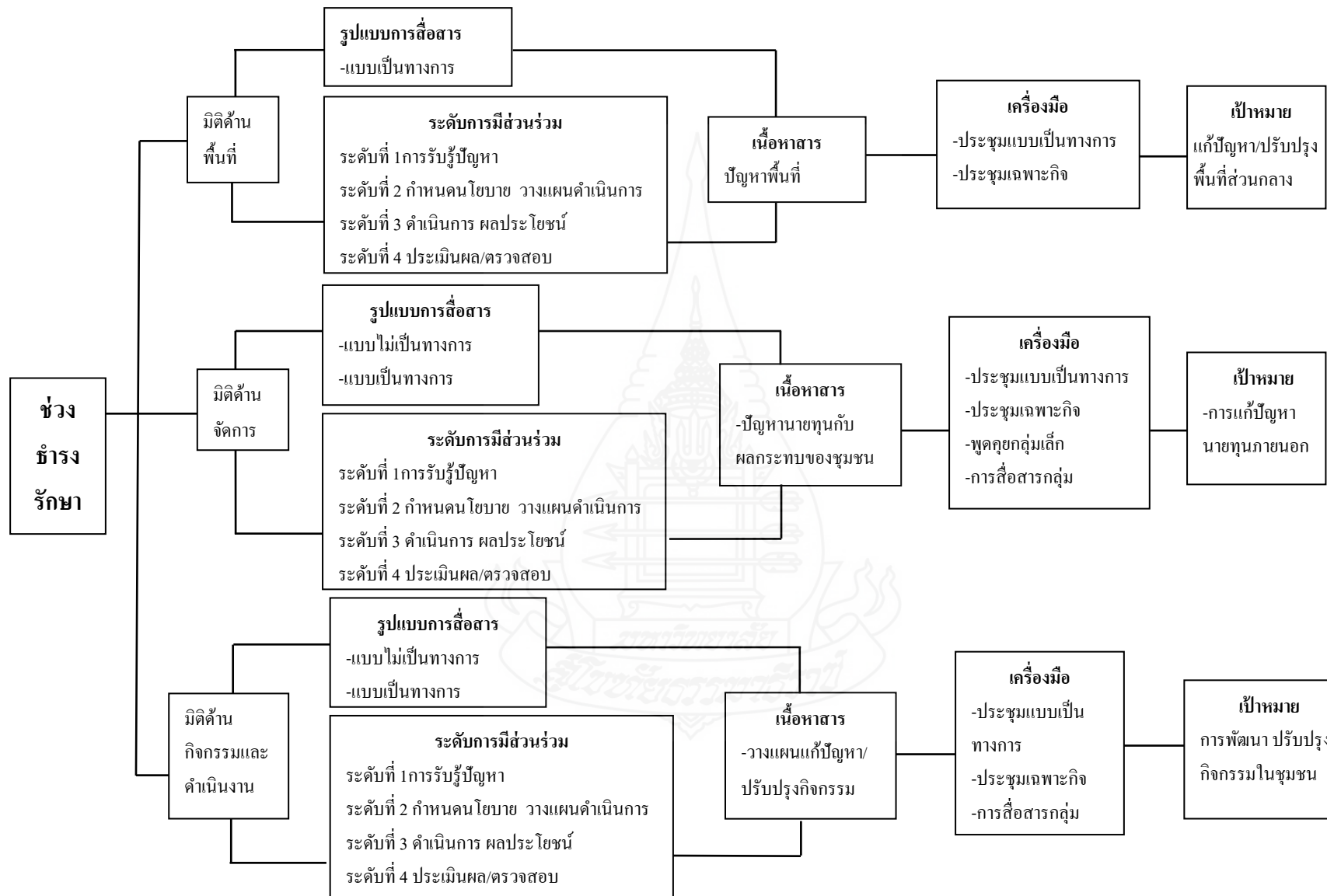
ภาพที่ 4.11 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านแม่กำปองในช่วงธำรงรักษา

แกนนำหลักเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมระบุนปัญหา ค้นหาวิธีการแก้ไข และการดำเนินการแก้ไขทั้งเรื่องที่สำคัญและไม่สำคัญในรูปแบบการสื่อสารแบบแนวระนาบ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าแกนนำหลักใช้การสื่อสารแบบออกคำสั่งเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าก่อน หลังจากนั้นมีการประชุมแบบเป็นทางการร่วมกันระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ กลุ่มชาวบ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลหารือร่วมกันเพื่อวางแผนแก้ปัญหาในระยะยาวต่อไป และใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับชาวบ้านเฉพาะกลุ่ม และใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้าในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับชาวบ้านเพียงคนเดียว

กลุ่มกรรมการทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลข่าวสารหรือปัญหาในมิติด้านต่างๆ ภายในชุมชน โดยใช้การประชุมกลุ่มกรรมการ ท้องถิ่นเพื่อคัดเลือกปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านในชุมชนทั้งหมด และใช้การประชุมของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 3 เดือน หรือ การประชุมเฉพาะกิจเพื่อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น วางแผน แก้ปัญหาและปฏิบัติร่วมกัน และใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับชาวบ้านเฉพาะกลุ่ม และใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้าในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับชาวบ้านเพียงคนเดียว

กลุ่มชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประชุมของหมู่บ้านจัดทุก 3 เดือน มีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับน้อย เพียงรับรู้ข้อมูลข่าวสารและลงประชามติร่วมกัน ในขณะที่การประชุมเฉพาะกิจชาวบ้านในชุมชนมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมากขึ้นตั้งแต่การรับรู้ปัญหา ทำความเข้าใจ ตัดสินใจ การดำเนินการและการแบ่งผลประโยชน์ภายใต้ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน และชาวบ้านใช้การพูดคุยกลุ่มเล็ก (Informal Communication) ปรีกษาหารือระหว่างกลุ่มชาวบ้านด้วยกันเองในเรื่องต่างๆ เสี่ยงสะท้อนปัญหาของชาวบ้านแกนนำหลัก และกลุ่มกรรมการท้องถิ่นมาเสนอในการประชุมแบบเป็นทางการเพื่อชาวบ้านหาทางแก้ปัญหาาร่วมกัน หรือสร้างความเข้าใจร่วมกัน ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับแกนนำหลักและกลุ่มกรรมการในการปรึกษาปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าแสดงให้เห็นพฤติกรรมสื่อสารแบบล่างขึ้นบน

ช่วงธำรงรักษานี้หมู่บ้านแม่กำปองใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการในการกระจายข้อมูลข่าวสารและการแบ่งงานของกลุ่มกลุ่มท้องถิ่นเป็นฝ่ายต่างๆ ชัดเจน นำไปสู่การสื่อสารกลุ่ม (group communication) ที่มีการพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานร่วมกัน ทำให้มีการกระจายข้อมูลข่าวสารหลายทิศทางที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็ว

ภาพที่ 4.12 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองช่วงชำรงรักษา

บทที่ 4 นี้ผู้วิจัยวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวแม่กำปอง โดยวิเคราะห์ถึงกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 3 ช่วง ประกอบด้วย ช่วงเริ่มต้น ช่วงดำเนินการและ ช่วงธำรงรักษา ในบทต่อไปผู้วิจัยวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวนาต้นจั่น เพื่อเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของสองชุมชนท่องเที่ยวต่อไป

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมชุมชนท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

บทนี้ ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย แบ่งการวิเคราะห์ตามช่วงเวลา 3 ช่วง คือ ช่วงเริ่มต้นปี พ.ศ. 2540 – 2545 ช่วงการดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 และช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ตามมิติ 3 ด้าน คือ มิติด้านพื้นที่ มิติด้านการจัดการ และมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน ตามหัวข้อผลการวิเคราะห์ ดังนี้ 5.1) ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 – 2545 5.2) ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 และ 5.3) ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559

1. ช่วงเริ่มต้นปี พ.ศ. 2540 – 2545

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม พบว่า การเข้าสู่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านนาต้นจัน เริ่มต้นจากนางเสงี่ยม แสงลาง ขณะนั้นเป็นผู้ใหญ่บ้านรวมกลุ่มแม่บ้านทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ขายอาหารตามงานวัด รับจ้างเกี่ยวข้าว สานหมวก ทำแชมพู ทอผ้า หารายได้พิเศษและหาเงินสะสมภายในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร จนกระทั่งปี 2540 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจัดตั้งสหกรณ์ทอผ้านาต้นจันทำผ้าหมักโคลนผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาชาวบ้านที่แตกต่างจากผ้าทอในชุมชนอื่นๆ เริ่มแรกมีชาวบ้านเข้าร่วมกลุ่มเพียง 21 คน ล้วนเป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น กลุ่มสหกรณ์ทอผ้านาต้นจันหาความรู้จากการออกไปประชุม อบรมการผลิตผ้าทอเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนจนมีชื่อเสียงในนาม “ผ้าหมักโคลน” จนได้รับรางวัล OTOP 5 ดาวจากการผลิตผ้าทอลายขิด

ภาพที่ 5.1 นางเส็งี่ยม แสงลาก เป็นแกนนำหลัก

“ตอนเริ่มแรกชาวบ้านยังไม่รู้ว่าการรวมตัวต้องทำอะไรบ้าง และพวกเขาจะได้อะไร ชาวบ้านไม่เข้าใจต้องอธิบายสื่อสารจนกว่าจะเข้าใจกัน ใช้เวลานานเริ่มแรกได้รับการสนับสนุนกับกลุ่มเครือข่ายมาก่อน”

นางเส็งี่ยม แสงลาก – แกนนำ

สัมภาษณ์ 9 กันยายน 2559

1.1 มิติด้านพื้นที่

หมู่บ้านนาต้นจั่นตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองศรีสะเกษเข้าไปในหุบเขาถนนเป็นดินลูกรังการเข้าออกของหมู่บ้านค่อนข้างลำบาก ตลอดเส้นทางภายในหมู่บ้านมีเครื่องทอผ้าเรียงรายอยู่ใต้ถุนบ้านของชาวบ้านบ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านทอผ้า ก่อนการก่อตั้งชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น กลุ่มสตรีชาวบ้านในหมู่บ้านมีการรวมตัวเป็นกลุ่มสหกรณ์ทอผ้า พัฒนาการทอผ้า ย้อมผ้า หมักผ้าจากภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เรียก “ผ้าหมักโคลน” จนมีชื่อเสียงในประเทศไทยได้รับการแต่งตั้งเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทดีเด่น

ปี 2541 หมู่บ้านนาต้นจั่นได้รับเงินสนับสนุนจากจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งญี่ปุ่น (JBIC) เพื่อก่อสร้างอาคารเรียนรัฐชุมชนและที่ทำการสหกรณ์ทอผ้า จำนวน 2,800,000 บาท ใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กกับชาวบ้านที่สนิทกันถึงการหาพื้นที่ในหมู่บ้านจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ พร้อมทั้งใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อชักจูงใจให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเห็นความสำคัญของการก่อสร้างอาคารเรียนรัฐชุมชนและที่ทำการสหกรณ์ทอผ้า ให้เป็นแหล่งกระจาย

ผ้าหมักโคลนโดยไม่ต้องไปฝากขายกับร้านค้าในตัวเมือง และเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อผ้าทอในหมู่บ้านก็จะเกิดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค เช่น การตัดถนนลาดยาง และศูนย์กลางเรียนรู้ชุมชนยังเป็นสถานที่ทำกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชน ดังคำบอกเล่าของแกนนำหลักว่า

“...ป่าเริ่มจากการพูดคุยกับคนในหมู่บ้านที่สนิทกันว่าอยากหาพื้นที่ในหมู่บ้านจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้...เรามีที่ขายเองผ้าก็จะราคาถูกลง...เราฝากร้านขายในอำเภอเขาก็บวกราคาเพิ่มอีกอย่างมีคนเข้ามาในหมู่บ้านเราจะ ได้มีรายได้เพิ่มขึ้น...อีกอย่างคนนอกเข้ามาในหมู่บ้าน...รัฐจะได้สร้างทางเข้าถนน...”

นางเสงี่ยม แสงวลาภ – แกนนำ

สัมภาษณ์ 9 กันยายน 2559

“...ตอนเราทอผ้าอย่างเดียวเนอะ...ได้เงินมาสร้างอาคารส่วนหนึ่งอีกส่วนก็เอาไปซื้ออุปกรณ์ทอผ้า...อุปกรณ์จัดตั้งหน้าร้าน...เราเริ่มแบ่งกลุ่มชาวบ้านในการดูแลส่วนต่างๆ...ประชุมในหมู่บ้านเลยว่าจะก่อสร้างตรงไหน”

นางเหม่ม แสงวลาภ – กลุ่มกรรมกร

สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

เมื่อชาวบ้านในชุมชนเข้าใจ และเห็นด้วยในการก่อสร้างอาคารเรียนรู้ชุมชนและที่ทำการสหกรณ์ทอผ้า แกนนำหลักใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะหาพื้นที่จัดสร้างอาคารสหกรณ์ทอผ้ามาตั้งขึ้นได้ข้อสรุปจัดตั้งที่บริเวณด้านหน้าของโรงเรียนบ้านนาต้นจั่นซึ่งเป็นจุดแรกก่อนเข้าไปถึงหมู่บ้านนักท่องเที่ยวจะได้เข้ามาสะดวกและเห็นชัดเจน ตั้งแต่นั้นมาสหกรณ์ทอผ้ามีการดำเนินงานและบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม และเปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นตามคำแนะนำของกรมการท่องเที่ยว โดยภายในจัดส่วนสาธิตการทอผ้าและย้อมผ้าเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยวและส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน ระยะเวลาต่อมาศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นกลายเป็นพื้นที่ส่วนกลางในการทำกิจกรรมชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น

เหตุการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ใช้ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการสร้างกระจายข้อมูลข่าวสารอย่างเท่าเทียม สร้างความเข้าใจ ร่วมกันตัดสินใจ และแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

1.2 มิติด้านการจัดการ

จากการศึกษา มิติด้านการจัดการในช่วงเริ่มต้นของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านนาต้นจันทน์ เริ่มจากการพูดคุยกลุ่มเล็กกับเครือข่ายและชาวบ้านที่สนิทสนมจนก่อตั้งเป็น กลุ่มทอผ้า

“...ตอนเริ่มต้นนะป้าพูดคุยกัน ในกลุ่มที่สนิทกัน ส่วนมากญาติกัน ป้าพยายามให้ เขาว่ามันมีผลประโยชน์ร่วมกัน ไม่ใช่ผลประโยชน์ของป้าคนเดียว... โน้นสมัยก่อตั้งใหม่ๆ...เขาก็ นิินทาว่าป้าหัวการค้าหาเงิน...ป้าก็พูดคุยอธิบายเราลงหุ้นร่วมกันและปันเงินที่ได้ร่วมกัน...”

นางเสงี่ยม แสงวลาภ – แกนนนำ

สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

เมื่อมีการดำเนินงานเจริญเติบโตจน ได้รับการแต่งตั้งเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรม ชนบทดีเด่นมีชาวบ้านในหมู่บ้านเข้าร่วมมากขึ้น แกนนนำหลักพัฒนาด้านการจัดการกลุ่ม ตามคำแนะนำของศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 พิษณุโลก กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมที่เข้ามา เป็นพี่เลี้ยง ดังนี้

1.2.1 เลือกตั้งประธานและคณะกรรมการกลุ่มทอผ้าในการเข้ามาบริหารงานใช้การ ประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุกเดือนในครั้งที่ 1 ในวาระการพิจารณา เพื่อลง ประชามติเลือกตั้งกรรมการสหกรณ์ทอผ้า

“...การพูดคุย คุยให้เข้าใจ คุยให้อยู่ในทิศทางเดียวกันต้องพูดให้ชาวบ้านเข้า มามีส่วนร่วมให้ได้ เราต้องสร้างให้ชาวบ้านรู้ว่าต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามาดูแลชุมชน ร่วมกัน มาประชุม ต้องพูดๆ ให้เกิดจิตสำนึกให้ได้...”

นางเสงี่ยม แสงวลาภ – แกนนนำ

สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

1.2.2 จัดโครงสร้าง กำหนดหน้าที่ฝ่ายงานต่างๆ เช่น ฝ่ายการตลาด ฝ่ายการเงิน ฝ่ายจัดซื้อ ฝ่ายผลิต และฝ่ายขาย โดยมีกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินงานผ่านการประชุมเฉพาะกิจระหว่างแกนนำ กลุ่มกรรมการทอผ้า หลังจากนั้นกลุ่มกรรมการสหกรณ์ทอผ้าที่ได้รับการเลือกตั้ง จัดชาวบ้านเข้าสู่ตำแหน่งหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ตามความสมัครใจผ่านการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านในครั้งที่ 2

“...เพื่อให้การดำเนินงานเป็นระบบเรามีการแบ่งฝ่ายทำงาน เช่นฝ่ายการตลาด ต้องออกไปหาตลาดนอกหมู่บ้าน ฝ่ายการเงิน จัดหาเงินทุน ทำบัญชี ฝ่ายจัดซื้อฝ่าย ลี้อย้อมผ้า ด้าย และฝ่ายผลิต ปรึกษาหารือให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมทุกคน...”

นางเสงี่ยม แสงลาภ – แกนนำ
สัมภาษณ์ 26 มิถุนายน 2559

1.2.3 กลุ่มกรรมการประชุมร่วมกันร่างกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติและบทลงโทษ และนำเสนอในการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านในครั้งที่ 3 เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนแสดงความคิดเห็นต่อร่างกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติและบทลงโทษ

“...ประชุมกลุ่มนี้ พี่เป็นสมาชิกก็ร่วมแสดงความคิดเห็นการทำงาน ของกลุ่มอย่างพี่เคยทำงานบริษัทที่กรุงเทพฯ ก็เอามาใช้ช่วยแสดงความคิดเห็น เราประชุม ปรึกษาหารือกันก่อนให้เห็นด้วยกันในกลุ่มถึงเริ่มทำกัน..”

นางเกตุทิพย์ วุฒิสาร – กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

การตลาดและประชาสัมพันธ์หมู่บ้านนาต้นจัน ในช่วงเริ่มต้นใช้การประชุมเฉพาะกิจระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการสหกรณ์ทอผ้าและฝ่ายการตลาด และเจ้าหน้าที่ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 พิษณุโลก กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมในการวางแผนเป็นพี่เลี้ยงในการหาตลาดกว่า 2 ปี โดยเริ่มดำเนินการฝากขายร้านค้าในตัวเมืองอำเภอศรีสัชนาลัย และออกขายตามงานต่างๆ ทั่วประเทศที่จัดโดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม จนผ้าทอหมักโคลนมีชื่อเสียง และชุมชนหมู่บ้านนาต้นจัน ได้รับการแต่งตั้งเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบท

ดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า มิติด้านจัดการในช่วงเริ่มต้นของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจัน เริ่มใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมในการจัดการชุมชนทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ โดยใช้การประชุมแบบเป็นทางการเพื่อแสดงประชาคมหาข้อสรุปที่เป็นไป ตามความต้องการของกลุ่ม และลงคะแนนเสียงเลือกกรรมการกลุ่มสหกรณ์ทอผ้า

1.3 มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน

มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานตามแผนในช่วงเริ่มต้น กลุ่มทอผ้าหมู่บ้านนาต้นจันเครือข่ายได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 พิษณุโลก กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมและกรมการพัฒนาชุมชนเป็นพี่เลี้ยงในการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ดังนี้

1.3.1 วางแผนพัฒนาสินค้าโดยแกนนำหลัก และกลุ่มกรรมการสหกรณ์ทอผ้า ประชุมแบบเป็นทางการร่วมกันทุกสัปดาห์เป็นเวลา 1 เดือน เพื่อรื้อฟื้นวิธีการทำผ้าหมักโคลนภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนนาต้นจัน หลังจากนั้นกลุ่มกรรมการทอผ้าถ่ายทอดวิธีการผลิตให้กับกลุ่มสมาชิกด้วยการประชุมแบบไม่เป็นทางการทุกเย็นเป็นเวลา 1 สัปดาห์

“...ที่เอาวิธีการหมักผ้าให้นิ่มนะเป็นภูมิปัญญาของบ้านเราที่เดียวเลยทำให้ผ้านี้มันใส่สบาย...คนชอบมากนะขายดีเลย...”

นางแห่ม แสงวลา- กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

1.3.2 แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการสหกรณ์ทอผ้าและฝ่ายการตลาดประชุมแบบทางการทุก 1 เดือน เพื่อวางแผนการตลาดร่วมกับศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 พิษณุโลก กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม โดยเริ่มดำเนินการฝากขายร้านค้าในตัวเมืองอำเภอศรีสัชนาลัย และออกขายตามงานต่างๆ ทั่วประเทศที่จัด โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

1.3.3 แกนนำหลัก และกลุ่มกรรมการทอผ้าได้มีโอกาสออกไปอบรม ศึกษาดูงานด้านการท่องเที่ยวภายนอกหมู่บ้านและถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์จากการออกไปศึกษาดูงานนอกชุมชนที่ได้รับให้ชาวบ้านในการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดทุก 1 เดือน ซึ่งการออกไปอบรมดูงานภายนอกทำให้แกนนำหลักมีแนวคิดการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ช่วงเริ่มต้นนี้แกนนำหลักใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการกับชาวบ้านที่สนิทสนมและกลุ่มเครือข่าย เนื้อหาการนำเสนอ

คือ การจัดการชุมชนท่องเที่ยวที่ชวนไปสู่อายได้ที่มากขึ้นของชาวบ้านในชุมชน หลังจากนั้นแกนนำหลัก (สมัยนั้นเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตึก) จึงปรึกษากับผู้ใหญ่บ้านนาต้นจันเรื่องแนวคิด การพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวแต่ในระยะเริ่มต้นยังไม่มีการดำเนินการเป็นเพียงความคิดที่ค่อยๆ ถ่ายทอดให้ชาวบ้านในชุมชนรู้จักเรื่องชุมชนท่องเที่ยว

“...ปีคุยกับญาติก่อนนะว่าถ้าเราจะพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว คนเข้ามาพักเหมือนที่ไปดูงานที่ญี่ปุ่น หมู่บ้านเรานะก็จะมียายได้มากขึ้น...”

นางเสงี่ยม แสงลาก – แกนนำหลัก

สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

“...ที่เล่าสิ่งที่ได้จากการไปดูงานให้กลุ่มเพื่อนที่สนิทญาติฟัง และเล่าถึงการ ทำชุมชนท่องเที่ยวที่ไปเห็นจากที่อื่น...มีรายได้เพิ่มขึ้นเขาก็สนใจกัน...”

นางแหม่ม แสงลาก – กลุ่มกรรมการ

สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

1.3.4 หลังจากที่คุณัยกลางการเรียนรู้ชุมชนท่องเที่ยวก่อสร้างเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2542 จำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อผ้าทอหมักโคลนภายในหมู่บ้านมากขึ้น เสียงสะท้อนจาก นักท่องเที่ยวระยะทางเข้าหมู่บ้านไกล จากอำเภอศรีสะเกษนำโดยหมู่บ้านนาต้นจันมีระยะทางไกลและ บริเวณทางผ่านไม่มีร้านอาหารเลย กลุ่มกรรมการ สหกรณ์ทอผ้าและกลุ่มชาวบ้านสหกรณ์ทอผ้า ฝ่ายการตลาดจึงประชุมเฉพาะกิจปรึกษาหารือถึงการเปิดร้านขายอาหารประจำหมู่บ้าน จากการ ประชุมสรุปได้ว่า จัดทำซุ้มขายข้าวเป็บ ซึ่งเป็นอาหารท้องถิ่นของหมู่บ้านนาต้นจันหน้าศูนย์กลาง การเรียนรู้ชุมชนทอผ้า หลังจากนั้นใช้การประชุมหมู่บ้านจัดเดือนละ 1 ครั้ง ในการแจ้งข่าวสารเรื่อง การจัดสร้างร้านอาหารของชุมชนบริเวณด้านหน้าศูนย์กลางการเรียนรู้ชุมชนทอผ้า หาแม่ครัวใน การทำข้าวเป็บ และหาอาสาสมัครชาวบ้านผลิตแควดแลร์ร้านอาหารของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านมี งานประจำในการทำไร่

“...พวกเรากลุ่มแม่บ้านนั่งคุยกันว่านักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านเราร้านค้า ต่างๆ ไม่มี ร้านอาหารไม่มีเราน่าจะขายอาหารบ้านเรานะ...มันไม่เหมือนที่อื่น...เรียกว่า ข้าวเป็บ หรือก๋วยเตี๋ยวพระร่วง ในประเทศไทยมีหมู่บ้านเราหมู่บ้านเดียวที่ทำกินกันแบบนี้...”

นางเสงี่ยม แสงลาก – แกนนำหลัก

สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

“...ช่วงนั้นเริ่มมีคนเข้ามาซื้อผ้าหมักโคลนที่ศูนย์การเรียนรู้...มาซื้อแล้วก็กลับเขาก็ไม่มีอะไรดึงดูดนะหาอะไรที่จะให้เขามาหมู่บ้านเราอะ..”

นางเกตุทิพย์ วุฒิสาร- กลุ่มกรรมกร
สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

“...หมู่บ้านเราประชุมบ่อยมาก...พอเราหาแม่ครัวทำข้าวเป็บในร้านของชุมชนเราก็ช่วยกันทำเพิ่งขาย หาชาวบ้านมาเวียนกันมาดูแล...”

นางบุญช่วย นนท์กะทิ- กลุ่มกรรมกร
สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2559

กิจกรรมและการดำเนินงานสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวพัฒนาจากการรวมกลุ่มสหกรณ์ทอผ้าซึ่งเป็นความร่วมมือของชาวบ้านชุมชนผ่านในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 พิษณุโลก กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม เป็นที่เล็งในการดำเนินงาน และพบว่าชุมชนหมู่บ้านนาต้นจันใช้การประชุมแบบทางการของหมู่บ้าน เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมวางแผน ร่วมลงมือพัฒนากิจกรรมร่วมกัน

1.4 สรุปกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันในช่วงเริ่มต้น

บริบทของหมู่บ้านนาต้นจันเป็นชุมชนขนาดเล็กชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมู่บ้าน เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์สถานการณ์การสื่อสารภายในชุมชน พบว่า ในระยะเริ่มต้นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันมีเนื้อหาสื่อสารถ่ายทอดแนวคิดและวิธีการพัฒนาชุมชนที่จะนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของรายได้และการพัฒนาสาธารณูปโภคใช้เครื่องมือในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ดังนี้

1.4.1 การพูดคุยกลุ่มเล็กถ่ายทอดแนวคิดและวิธีการพัฒนาชุมชน ที่สามารถเพิ่มรายได้ทำให้เกิดการร่วมมือเพื่อหาแนวทางสร้างรายได้จากอาชีพเสริมร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันของกลุ่มชาวบ้านเพื่อตัดสินใจและหาข้อสรุปตามต้องการของกลุ่ม

1.4.2 การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุกวันที่ 7 ของเดือน ระยะเริ่มต้นนี้ หลังจากที่แกนนำหลักถ่ายทอดแนวคิดในการพัฒนาชุมชนจนก่อให้เกิดการตั้งเป้าหมายร่วมกัน การประชุมทางการเป็นช่องทางที่แกนนำหลัก กลุ่มกรรมกรสหกรณ์ทอผ้าและกลุ่ม

ชาวบ้านถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเพื่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เรียนรู้และสร้างความเข้าใจจนลงมือปฏิบัติร่วมกัน ตลอดจนลงประชามติเห็นชอบ หรือรับรองในเรื่องต่างๆ

1.4.3 การประชุมเฉพาะกิจที่จัดขึ้นเพียงนานๆ ครั้ง เมื่อต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนแสดงความคิดเห็น หรือปรึกษาหารือร่วมกันในชุมชนเพื่อหาข้อสรุปในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ

ช่วงเริ่มต้นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจัน ใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กในปรึกษาหารือเรื่องราวต่างๆ ภายในชุมชน และเมื่อชุมชนพัฒนาสู่ชุมชนอุตสาหกรรมชนบทที่ต้องมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบจึงเริ่มพัฒนาวิธีการสื่อสารเป็นการประชุมแบบเป็นทางการที่เน้นหลักประชาธิปไตยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการรับรู้ สร้างการเรียนรู้ และนำสู่การมีส่วนร่วมในชุมชนโดยมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมตามระยะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 2 ระยะตามแนวทางของ Tuffie & Mefalopulos (2009) ดังนี้

ระยะที่ 1 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่แกนนำหลักสร้างการรับรู้ สร้างการเรียนรู้ และนำสู่การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนด้วยการพูดคุยกลุ่มเล็ก เป็นบรรยากาศการสื่อสารที่ชาวบ้านคุ้นชินทำให้มีแนวโน้มตัดสินใจตามกลุ่มได้อย่างรวดเร็ว และการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านถ่ายทอดแนวคิดในการพัฒนาชุมชนจนก่อให้เกิดการตั้งเป้าหมายร่วมกัน ตลอดจนลงประชามติเห็นชอบ หรือรับรองในการดำเนินงานเรื่องต่างๆ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันยังไม่พบการมีสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเป็นเพียงผู้รับสารที่รับฟังและสอบถามในประเด็นที่สงสัยเพื่อนำสู่การตัดสินใจ

ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนด้วยการประชุมเฉพาะกิจ ที่นำสู่ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนแสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปในการตัดสินใจร่วมกันในชุมชนเพื่อลงประชามติดำเนินงานพัฒนาชุมชนสู่การเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมร่วมกัน

ระยะที่ 2 การตัดสินใจการ
ดำเนินงานร่วมกัน

ระดับการสื่อสารแบบมี

ส่วนร่วม

แสดงประขามติ

- การประชุมเฉพาะกิจ

ระยะที่ 1 ก่อตั้ง

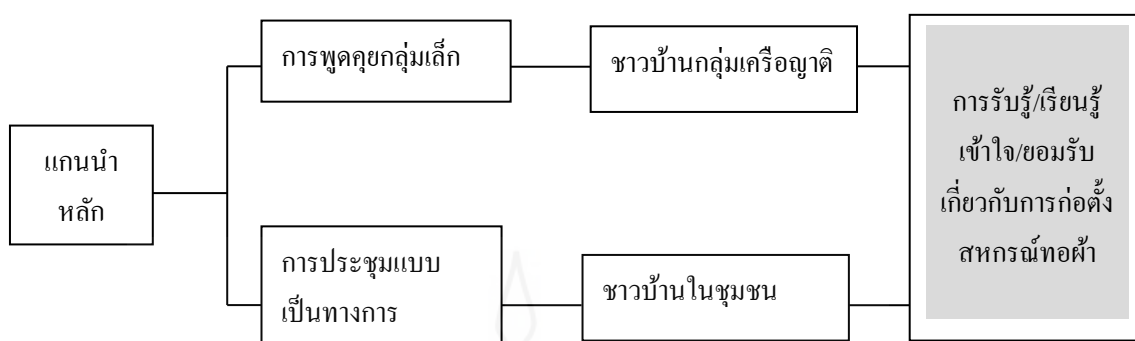
-รับรู้ เรียนรู้ เข้าใจสู่การตัดสินใจ

ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

-การพูดคุยกลุ่มเล็ก

ภาพที่ 5.2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
หมู่บ้านนาต้นจันในช่วงเริ่มต้น

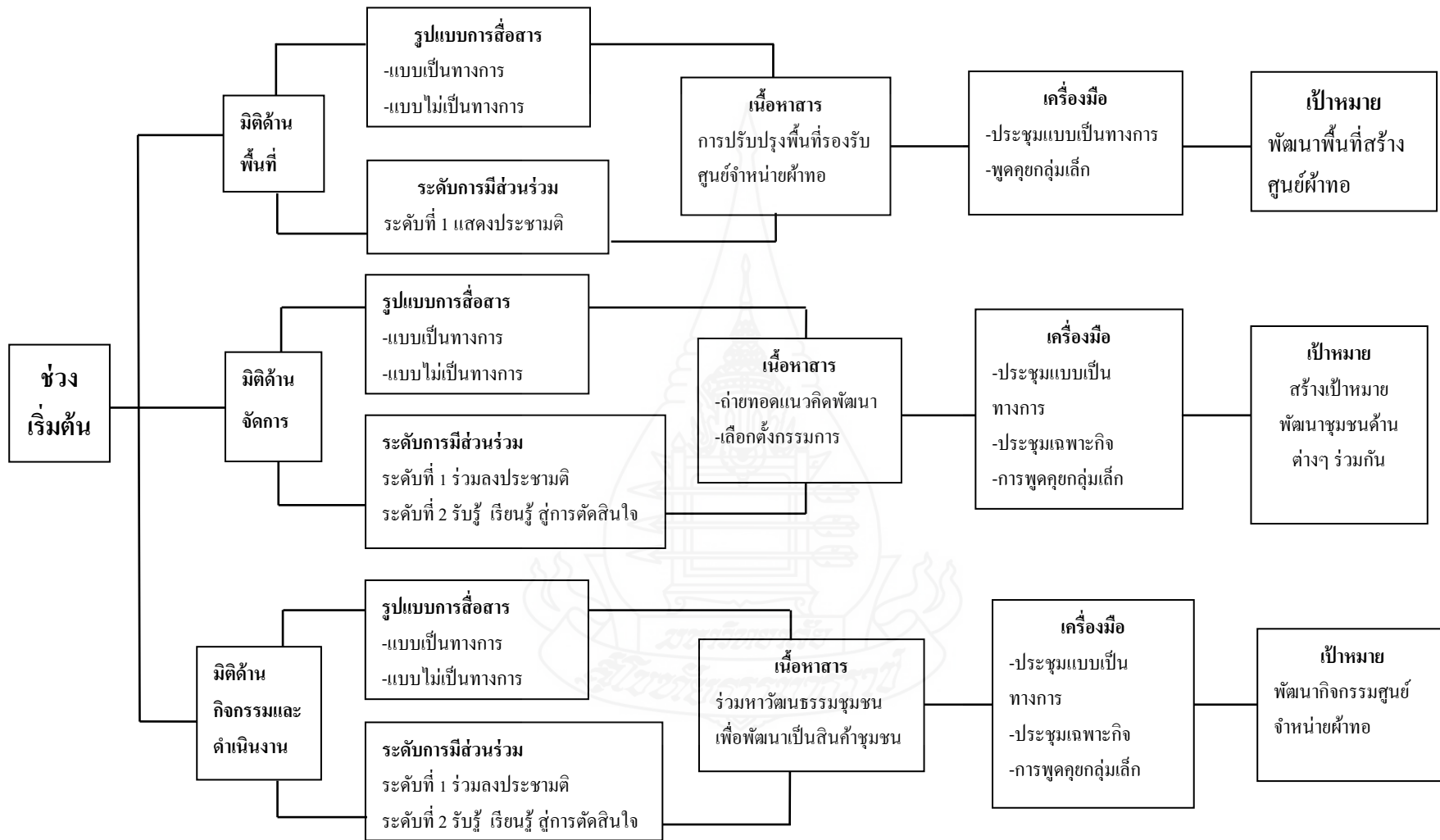
ช่วงเริ่มต้นของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจัน พบว่า แกนนำหลักใช้การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจโดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาชุมชนนำไปสู่การสร้างรายได้เพิ่มขึ้นของชาวบ้านจนก่อให้เกิดการตั้งเป้าหมายร่วมกันในชุมชน โดยแกนนำหลักมีบทบาทในการกำหนดนโยบายในการดำเนินงานและหาเครือข่ายภายนอกในการช่วยเหลือด้านเงินทุนและให้คำปรึกษาในการดำเนินงาน การก่อร่างสหกรณ์ทอผ้าแกนนำหลักใช้วิธีการสื่อสารด้วยการพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการเริ่มจากกลุ่มชาวบ้านที่เป็นเครือข่ายใกล้ชิดและค่อยขยายกลุ่มจนเกิดการคล้อยตามและเมื่อมีชาวบ้านเป็นฐานในการสนับสนุนจึงปรับใช้การประชุมแบบทางการเพื่อนำเสนอแนวคิดการพัฒนาชุมชนอีกครั้งหนึ่งให้ชาวบ้านลงประชามติสนับสนุน ดังแผนภาพที่ 5.1

ภาพที่ 5.3 การสื่อสารภายในชุมชนเพื่อเผยแพร่แนวคิดการก่อตั้งสหกรณ์ทอผ้า

ช่วงเริ่มต้นนี้กลุ่มกรรมการสหกรณ์ทอผ้าปฏิบัติตามนโยบายของแกนนำหลักการให้ความรู้ ความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมทอผ้าสู่การพัฒนาชุมชนเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทผ่านการพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการ และนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานภายนอกชุมชนมาถ่ายทอดในระหว่างการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านประจำเดือน และกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการประชุมเฉพาะกิจ

กลุ่มชาวบ้านเป็นผู้รับสารรับรู้ ทำความเข้าใจ เรียนรู้เพื่อตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันในชุมชน ระยะเริ่มต้นนี้กลุ่มชาวบ้านในชุมชนไม่ค่อยมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นมากนัก เป็นเพียงการลงประชามติเลือกตั้งกรรมการสหกรณ์ทอผ้าในช่วงปีแรกของการดำเนินงานและเพิ่มระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมากขึ้นหลังจากการจัดโครงสร้าง กำหนดหน้าที่ฝ่ายงานต่างๆ ของสหกรณ์ทอผ้าซึ่งผ่านการประชุมเฉพาะกิจจนสามารถ พัฒนาสหกรณ์ทอผ้าสู่การพัฒนาชุมชนเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบท

ภาพที่ 5.4 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ช่วงเริ่มต้น

2. ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552

ช่วงดำเนินการนี้ ชุมชนบ้านนาต้นจั่นพัฒนาต่อยอดสู่การชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หลังจากนางเสงี่ยม แสงวลาท แกนนำหลักกลับจากศึกษาคุณงานชุมชนท่องเที่ยวจากประเทศญี่ปุ่นที่ได้รับทุนสนับสนุนจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยการพัฒนาต่อยอดจากหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทที่เริ่มมีกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อผ้าทอในหมู่บ้าน ซึ่งแกนนำหลักในขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตึกใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับผู้ใหญ่บ้านคือ นายยีน พลฤทธิ์ (ญาติฝ่ายแม่) เพื่ออธิบายประโยชน์ที่จะได้รับจากการพัฒนาชุมชนสู่หมู่บ้านท่องเที่ยวและขอความร่วมมือในการถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าวสู่ชาวบ้านในชุมชน หลังจากนั้นใช้

การประชุมแบบเป็นทางการหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 1 เดือน ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร สร้างการรับรู้ และให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันตัดสินใจดำเนินงาน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านนาต้นจั่นมีทัศนคติที่ดีและเชื่อมั่นในตัวแกนนำหลักเป็นทุนเดิม และพื้นฐานชุมชนท่องเที่ยวมาต้นจั่นมีระบบการจัดการที่ดีทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว มีรายละเอียดดังนี้

“...ครั้งแรกป่าเสงี่ยมมาคุยกับพวกป่าก่อนว่า เราจะพัฒนาหมู่บ้านให้คนมาเที่ยว มาพัก เราคุยในกลุ่มทอผ้า...เราก็เป็นแนวร่วมกันและไปคุยกับผู้ใหญ่บ้านนำเสนอเรื่องในที่ประชุม...ป่าเสงี่ยม ก็เล่าให้ฟังว่าไปดูงานที่ญี่ปุ่นเขาทำโฮมสเตย์คนที่ให้นักท่องเที่ยวพักก็มีรายได้เพิ่มคนที่ไม่สะดวกก็สามารถจัดทำร้านค้าขายนักท่องเที่ยวได้ในที่ประชุมก็เห็นด้วย...”

นางจอม แก้วคุด- กลุ่มชาวบ้าน

สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2559

2.1 มิติด้านพื้นที่

ช่วงดำเนินการนี้ หลังจากที่ชาวบ้านในชุมชนตัดสินใจดำเนินการพัฒนาชุมชนสู่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มิติด้านพื้นที่ในระบการดำเนินการ คือ การจัดสรรพัฒนาพื้นที่ส่วนกลางเป็นแหล่งท่องเที่ยว การกำหนดพื้นที่พักแรม พื้นที่สำหรับท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และพื้นที่สำหรับร้านค้าของชาวบ้านในชุมชน โดย โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

2.1.1 การทำความเข้าใจกับชาวบ้านในการปรับปรุงพื้นที่สู่การเตรียมความพร้อมเป็นชุมชนท่องเที่ยวผ่านการพูดคุยกลุ่มเล็กเป็นหลัก (ครั้งที่ 1) และใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 1 เดือน ในการสร้างความเข้าใจร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง

“...การพูดคุย คุยให้เข้าใจ คุยให้อยู่ในทิศทางเดียวกันต้องพูดให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมให้ได้ เราต้องสร้างให้ชาวบ้านรู้ว่าต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามาดูแลชุมชนร่วมกัน มาประชุม ต้องพูดๆ ให้เกิดจิตสำนึกให้ได้...”

นางเสงี่ยม แสงลาภ – แกนนำ

สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

...อธิบายให้ชาวบ้านฟังว่าการเป็นชุมชนท่องเที่ยวได้อย่างไร เราจะได้อะไร... คุยกันหลายครั้งมาก...แต่ดีที่ชาวบ้านเชื่อใจเราตั้งแต่จัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ทอผ้า...

นายชิน พลฤทธิ – กลุ่มกรรมการ

สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2559

2.1.2 เมื่อชาวบ้านมีความเข้าใจจนมีเป้าหมายเดียวกัน และพร้อมดำเนินงานร่วมกัน แกนนำหลัก และกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวจึงดำเนินการปรับปรุงด้านพื้นที่โดยให้ความรู้และความเข้าใจเรื่องข้อกำหนดการจัดตั้งโฮมสเตย์พร้อมทั้งให้ชาวบ้านที่สนใจนำเสนอบ้านของตนเองเข้าร่วมคัดเลือกบ้านโฮมสเตย์ผ่านการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 1 เดือน สรุปมติที่ประชุมคัดเลือกบ้านที่จะทำการปรับปรุงเป็นโฮมสเตย์ได้ 5 หลัง และของอาสาสมัครชาวบ้านผู้ชายในการช่วยปรับปรุงบ้านที่ได้รับการคัดเลือกเป็นโฮมสเตย์

“...ที่ประชุมก็ถามคนในหมู่บ้านว่ามีใครสนใจไหมและอธิบายให้ชาวบ้านในที่ประชุมฟังว่าโฮมสเตย์มันคืออะไร ชาวบ้านจะได้ทำอะไร...ใครสนใจบ้าง...เราก็พูดๆ อธิบายนะให้เข้าใจกัน สุดท้ายในที่ประชุมคัดเลือกได้ 5 หลังเพราะต้องเลือกบ้านที่ไม่มีเด็ก มีห้องน้ำ และสามารถรับคนได้หลังละ 8-10 คน”

นายชิน พลฤทธิ – กลุ่มกรรมการ

สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2559

“...มีการคุยเรื่องจัดหมู่บ้านเป็นที่ท่องเที่ยวในการประชุมใหญ่ในหมู่บ้าน...ใครสนใจเข้าร่วมและให้ชาวบ้านช่วยกันออกความเห็นว่าจะจัดพื้นที่ในชุมชนอย่างไรให้คนมาเที่ยว เราก็มาช่วยกัน...ตอนจัดบ้านที่ได้รับการเลือกเป็นที่พักแรกๆ เราก็ไปช่วยกันต่อเติม...”

นายชลอม เพิ่มพูน- กลุ่มสมาชิก

สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2559

2.1.3 แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวประชุมเฉพาะกิจ จำนวน 3 ครั้ง ร่วมกับกรรมการท่องเที่ยว จังหวัดสุโขทัย เป็นพี่เลี้ยงในการวางแผนปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน และกำหนดพื้นที่เส้นทางท่องเที่ยวภายในชุมชน หลังจากนั้นใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 1 เดือน นำเสนอแผนปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางของชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็น เสนอแนะข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งการปรับปรุงพื้นที่ในชุมชนแกนนำหลักได้รับความร่วมมือจากผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบดูแลกลุ่มผู้ชายในชุมชนให้ดำเนินการปรับปรุงพื้นที่ในชุมชนตามมติการประชุมของหมู่บ้าน

“...มีการประชุมชาวบ้านเรื่องการปรับปรุงบ้านพื้นที่ส่วนกลางในการรับนักท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยว...ภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่เราจะให้นักท่องเที่ยวเข้ามาดูแล้วไม่เบื่อ...”

นางแห่ม แสงลาภ- กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

2.1.4 กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวช่วยกันวางแผนเส้นทางท่องเที่ยวในหมู่บ้าน และปรับปรุงพื้นที่ในชุมชนผ่านการประชุมเฉพาะกิจของกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวโดยมีสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยนเรศวรเป็นพี่เลี้ยงกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านและให้ข้อเสนอแนะ จำนวน 4 ครั้ง ขณะเดียวกันกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวใช้เวลาว่างจากงานประจำพูดคุยกลุ่มเล็กในการสอบถามความเห็นชาวบ้านเกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อให้ทราบถึงความพอใจของชาวบ้าน ความคิดเห็นส่วนบุคคลต่างๆ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลวางแผนการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวในหมู่บ้าน จนดำเนินงานตามแผนสำเร็จเป็นเวลา 4 เดือน

“...พอเราได้กลุ่มชาวบ้านที่เป็นกรรมการด้านท่องเที่ยว...เรามาช่วยกันกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว...ให้นักท่องเที่ยวและมาช่วยกันปรับปรุงพื้นที่ในชุมชน ช่วยกันปรับปรุงร้านขายข้าวเปียกที่เป็นอาหารของชุมชน...”

นางเสงี่ยม แสงลาภ – แกนนำ
สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

จากการศึกษาชี้ให้เห็นว่ามีมิติด้านพื้นที่ในระยะดำเนินการชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันใช้การพูดคุยกลุ่มเล็ก และการประชุมแบบเป็นทางการในการสร้างการรับรู้สู่การพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และใช้การประชุมแบบเป็นทางการในการปรึกษาหารือภายในชุมชนในการกำหนดการใช้พื้นที่ ร่วมลงมือปรับปรุงเส้นทางในหมู่บ้าน การร่วมแรงร่วมใจลงมือปฏิบัติปรับปรุงบ้านที่ได้รับการคัดเลือกเป็นโฮมสเตย์ร่วมกันให้พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยว

2.2 มิติด้านการจัดการ

มิติด้านการจัดการในช่วงดำเนินการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันพัฒนาระบบการดำเนินงาน กฎระเบียบ การจัดสรรผลประโยชน์ และการประชาสัมพันธ์ ระยะดำเนินการนี้พบว่าชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการสู่ชุมชนท่องเที่ยว และเนื่องจากชาวบ้านหมู่บ้านนาต้นจันมีพื้นฐานการทำงานร่วมกันมาก่อนจนได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบท ทำให้แกนนำหลักตลอดจนชาวบ้านในชุมชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการจัดการเป็นอย่างดี และเมื่อหมู่บ้านนาต้นจันพัฒนาสู่ชุมชนท่องเที่ยว แกนนำหลักและชาวบ้านในชุมชนจึงนำความรู้จากการดำเนินงานในอดีตมาใช้ในการจัดการ ดังนี้

2.2.1 เมื่อชุมชนหมู่บ้านนาต้นจันต่อยอดสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวเริ่มการจัดการโดยใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดทุกวันที่ 7 ของเดือน เลือกตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยว จำนวน 12 คน โดยมติที่ประชุมให้แกนนำหลัก คือ นางเสงี่ยม แสงกลาง เป็นประธานคณะกรรมการท่องเที่ยว

“...ที่นี้มีการประชุมทุกเดือน กำหนดไว้ทุกวันที่ 7 ของเดือน เวลาประชุมหลังเสร็จงานประจำเริ่มประชุมประมาณตอนเย็นๆ ส่วนมากเรื่องที่ประชุมก็จะเป็นเรื่องการพัฒนาหมู่บ้าน”

ผู้ใหญ่นิน พลฤทธิ์-กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2559

“...การประชุมมีตัวแทนของบ้านแต่ละหลัง มีการยกมือโหวตส่วนมากก็เอาเสียงส่วนใหญ่... เนื้อหาการประชุมก็มีการเอาเนื้อหาจากอำเภอมานำ และมีการประชุมการดำเนินงานในหมู่บ้าน การปรับปรุงหมู่บ้าน การพัฒนาหมู่บ้าน”

นางคำปอง ตามดี - กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2559

2.2.2 กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวใช้การประชุมแบบเป็นทางการเฉพาะกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวที่กำหนดให้มีการประชุมทุกสิ้นเดือนเพื่อจัดระบบการบริหารการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีกรรมการท่องเที่ยว สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัยเป็นพี่เลี้ยง แบ่งการบริหารงานภายในกลุ่ม เช่น ฝ่ายจัดสรรบ้านพัก ฝ่ายการตลาดและประชาสัมพันธ์ ฝ่ายบัญชี ฝ่ายความปลอดภัย ฯลฯ หลังจากนั้นกลุ่มกรรมการใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดทุกเดือน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของชาวบ้านในชุมชน โดยร่วมกันคัดเลือกชาวบ้านตามความสามารถและความสมัครใจของชาวบ้านในชุมชนจนครบตามโครงสร้างของฝ่ายต่างๆ

การกำหนดกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์เพื่อเข้าสู่การรับรองมาตรฐานโฮมสเตย์ มีขั้นตอนดังนี้

1) การกำหนดกฎระเบียบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของหมู่บ้านนาต้นจันทน์ใช้การประชุมแบบเป็นทางการของกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวทุกสิ้นเดือนระหว่างแกนนำหลักกลุ่มกรรมการเพื่อจัดทำร่างกฎระเบียบของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์ และนำเสนอในที่ประชุมของหมู่บ้าน (ครั้งที่ 1) เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะจากชาวบ้านในชุมชนเพื่อนำไปปรับแก้ไข

2) กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวประชุมเฉพาะกิจร่วมกับเจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดสุโขทัย โดยการนำร่างกฎ ระเบียบที่กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวจัดทำและข้อเสนอแนะจากชาวบ้านในที่ประชุมเพื่อจัดทำร่างกฎ ระเบียบให้สมบูรณ์มากขึ้น

3) กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวนำเสนอร่างกฎ ระเบียบในการประชุมของหมู่บ้านที่จัดทุกเดือนเพื่อลงประชามติรับหรือไม่รับกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยวนาต้นจันทน์ผ่านการยกมือลงคะแนนเสียงประชามติ ผลจากการประชุมชาวบ้านรับร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยว

“...ระบบ กฎเกณฑ์ของที่นี่ถูกวางโดยแนวคิดของชุมชน...ถ้าเราชาวบ้านมาช่วยอย่างไรเราก็มีการพูดคุยช่วยกันมาตั้งแต่เริ่มต้น เกิดปัญหาอะไรเราก็จะคุยกับตลอด...”

นางเสงี่ยม แสงวลาภ – แกนนำ

สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

การจัดการกฎ ระเบียบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของหมู่บ้านนาต้นจัน ผู้วิจัย พบว่า การใช้กฎ ระเบียบภายใน ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจัน ไม่ได้ยึดติดกับกฎ ระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่เป็นลักษณะคำกล่าวที่ไว้เนื้อเชื่อใจกันที่บ่งบอกลักษณะวิถีประชา จารีตของชุมชน ผ่านการพูดคุยแบบเผชิญหน้าเพื่อว่ากล่าวตักเตือน ควบคุมกันเอง เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนนาต้นจันมีความเป็นเครือญาติกันสูง

“...ที่นาต้นจันเรายังคงถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเหมือนญาติกันแต่พอกลุ่มเริ่มใหญ่ขึ้น เราต้องเอากฎ ระเบียบมาใช้มันชัดเจนขึ้น ก็เพื่อรักษาระบบเอาไว้เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของสมาชิกทุกคน ส่วนใหญ่ก็เข้าใจนะ ยิ่งกลุ่มท่องเที่ยวต้องมีกฎชัดเจนเลยว่า ต้องแบ่งนักท่องเที่ยวที่มาพักให้ทุกหลัง จะให้นักท่องเที่ยวเลือกบ้านเองไม่ได้ แต่ยังใช้เวลาเจ้าของบ้านไหนคิดไปสวนไปทำธุระคว่น เอนักท่องเที่ยวมาฝากโฮมสเตย์หลังอื่น ก็ช่วยเหลือกันตลอดนะ เพราะยังรู้สึกว่าเป็นเหมือนพี่ ป้า น้ำ อา กัน...”

นางเกตุทิพย์ วุฒิสาร- กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

การจัดสรรผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจัน ใช้พื้นฐานจากการจัดการผลประโยชน์ของกลุ่มสหกรณ์ทอผ้าโดยมีตัวแทนคณะกรรมการท่องเที่ยวและกลุ่มชาวบ้านที่ดูแลฝ่ายบัญชี จำนวน 7 คน ในการทำบัญชีชี้แจงรายรับ – รายจ่าย โดยรายรับหลักจากการดำเนินการท่องเที่ยวจากค่าที่พัก ค่าไกด์นำเที่ยว ค่าขายอาหารพื้นเมืองของชุมชน โดยคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวชี้แจงรายละเอียดงบการเงินให้ชาวบ้านรับทราบอย่างสม่ำเสมอในการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านทุก 1 เดือน และทุกสิ้นปีมีการแจกแจงเงินรายได้ รายจ่าย และเงินทุนสะสมจากการท่องเที่ยวที่นำไปพัฒนาหมู่บ้านและสาธารณะประโยชน์ ผ่านการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านและใช้บอร์ดประชาสัมพันธ์ในชุมชนแจ้งรายละเอียบบัญชีรายรับ-รายจ่ายจากการท่องเที่ยว

“...ที่หมู่บ้านนี้เรามีทั้งหมด 11 คุ่ม หัวหน้าคุ่มจะมาเป็นกรรมการท่องเที่ยว... นักท่องเที่ยวเข้ามาพัก 1 คน 60 บาท เราจะไว้กองกลางพัฒนาหมู่บ้าน... ทุกสิ้นปีประชุมแจกแจงเงินรายได้ งานพัฒนาหมู่บ้าน...”

นางเหม่ม แสงวลา- กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 17 ตุลาคม 2559

การตลาดและการประชาสัมพันธ์ได้รับการสนับสนุนจากกรมการท่องเที่ยวในการจัดทำแผ่นพับแนะนำชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ และตัวแทนคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวและชาวบ้าน จำนวน 7 คน ในการดูแลงานฝ่ายการตลาดและประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยว คนเหล่านี้มีหน้าที่ออกไปแนะนำชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์ตามเทศกาลท่องเที่ยวต่างๆ ในประเทศไทย

“...กลุ่มที่มีหน้าที่ออกไปประชาสัมพันธ์ชุมชนตามงานต่างๆ หรือออกร้านขายข้าวเป็บตามงานโอท็อป ต่างๆ ทั่วประเทศ...”

นางบุญช่วย นนทกะทิ- กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2559

เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า มิติด้านการจัดการในช่วงดำเนินการของชุมชนหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ นำกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน โดยให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานผ่านการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การประชุมแบบทางการ และการประชุมเฉพาะกิจเพื่อร่วมกันกำหนดนโยบาย ตัดสินใจ และดำเนินการ ตลอดจนการแบ่งผลประโยชน์

อย่างไรก็ตามจากการศึกษา พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ดำเนินการร่วมกันภายใต้ความไว้เนื้อเชื่อใจไม่ยึดติดกับกฎ ระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่ใช้วิถีประชาและจารีตของชุมชนผ่านการพูดคุยแบบเผชิญหน้าเพื่อว่ากล่าวตักเตือนควบคุมกันเองเมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้ง

2.3 มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน

ในช่วงดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์นำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยวของหมู่บ้านนาต้นจันทน์ในด้านอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา วิถีชีวิตของชุมชน ดังนี้

2.3.1 แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการใช้การประชุมเฉพาะกิจจำนวน 2 ครั้ง กับกรมการท่องเที่ยว จังหวัดสุโขทัย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กรมการส่งเสริมอุตสาหกรรม วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กระทรวงอุตสาหกรรม และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยนเรศวรในการวางแผนค้นหากิจกรรมเพื่อให้แกนนำหลัก และกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวนำไปร่วมค้นหากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนกับกลุ่มชาวบ้าน

“...ประชุมพัฒนากิจกรรมของหมู่บ้านเรากับหน่วยงานราชการในจังหวัด
กรรมการหรือชาวบ้านจะกลับมาเล่าถ่ายทอดและดำเนินการต่อในพวกเราให้เสร็จอาจจะเป็นการ
พูดคุยในกลุ่มหรือการเล่าในที่ประชุม...”

นางเหม่ม แสงลาภ- กลุ่มกรรมกร
สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2559

2.3.2 **แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยว** ตัวแทนกลุ่มชาวบ้านหลังละ 1 คน
ใช้การประชุมเฉพาะกิจหลังเลิกงานตอนเย็นสัปดาห์ละครั้งประมาณ 2 เดือน เพื่อร่วมกันหา
กิจกรรมที่นำเสนอภูมิปัญญา วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน จนได้ข้อสรุปกิจกรรมท่องเที่ยวของ
ชุมชน คือ

- การชมวิถีชีวิตอาชีพหลักการทำสวนผลไม้ของชาวบ้านหมู่บ้านนาต้นจัน
เช่น พุเรียน ลางสาด กล้วย มะนาว ข้าวโพด

ภาพที่ 5.5 ชมวิถีชีวิตอาชีพ

- วัฒนธรรมการกินผ่านอาหารพื้นถิ่น เช่น น้ำพริกชะเอมไข่ ยำบอน

ภาพที่ 5.6 อาหารพื้นบ้านสำหรับนักท่องเที่ยว

- การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าหมักโคลน

ภาพที่ 5.7 นักท่องเที่ยวชมการสาธิตทอผ้าหมักโคลน

2.3.3 แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการประชุมเฉพาะกิจสรุปกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนที่ได้จากการร่วมกันค้นหากับชาวบ้านในชุมชนให้กับกรรมการท่องเที่ยว จังหวัดสุโขทัย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กรมการส่งเสริมอุตสาหกรรมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กระทรวงอุตสาหกรรม และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยนเรศวร โดยในที่ประชุมมีความเห็นว่าใครเพิ่มการแสดงดนตรีไทยให้กับนักท่องเที่ยวและทำให้ชาวบ้านอายุมาก และเยาวชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม

2.3.4 กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวนำข้อสรุปกิจกรรมที่ได้จากการประชุมเฉพาะกิจนำเสนอในที่ประชุมแบบเป็นทางการประจำเดือนของหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนรับทราบ และเสนอแนะเพิ่มเติม พร้อมทั้งร่วมดำเนินงานกิจกรรมท่องเที่ยว

“...หมู่บ้านเราประชุมบ่อยมาก...ช่วยกันคิดกิจกรรมเราก็คุยกันในที่ประชุมว่านักท่องเที่ยวจะเข้ามาชมสวนของเราชาวบ้านในชุมชนต้องช่วยกันนะ...ถ้ามีนักท่องเที่ยวมาเราจะช่วยกันดูแลให้เกิดความปลอดภัย...”

นางบุญช่วย นนทกะทิ- กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 16 ตุลาคม 2559

“...ป่าเหียงม รับฟังความคิดของพวกเราเสมอ ไม่เห็นด้วยเราก็พูดได้อย่างอิสระ จะพูดในที่ประชุมหรือพูดคุยนอกที่ประชุม ก็จะได้รับฟังเราตลอด...”

นายนิคม ชัยพูล -กลุ่มชาวบ้าน
สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2559

มติที่ประชุมแบบเป็นทางการของชาวบ้านในเรื่องกิจกรรมท่องเที่ยว การชมสวนผลไม้ กลุ่มกรรมการท่องเที่ยววางแผนเส้นทางชมสวนผลไม้ และชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดูแลนักท่องเที่ยวให้ปลอดภัยโดยให้เจ้าของบ้านพักเป็นผู้นำทาง สวนผลไม้ของชาวบ้านที่นักท่องเที่ยวเข้าชมเจ้าของสวนจะต้องมีหน้าที่ต้อนรับและพาไปเก็บผลไม้ตามฤดูกาล ในส่วนของการการฟ้อนรำและการเล่นดนตรีพื้นบ้านเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยกลุ่มชาวบ้านสูงอายุและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

“เขามาเที่ยว เขาก็มาทำกิจกรรมอะไรหลายๆอย่าง คนแก่อย่างเราก็มีรายได้จากการทำกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมร้องเพลง กิจกรรมตอนกลางคืนเพราะคนแก่ก็ทำอะไร ทำนา ทำสวน ไม่ไหวแล้ว กิจกรรมตรงนี้ก็ทำให้ช่วยคนแก่ ให้มีรายได้ดีด้วย...เด็กๆที่มามีเล่นดนตรีไทย ก็ได้รับเงินตอบแทนเป็นสินน้ำใจเอาไว้กินขนม เป็นเงินพิเศษ เด็กๆ เขาก็จะได้ภูมิใจและมีกำลังใจกันทั้งเด็กทั้งคนแก่.”

นางต๋น รับเนตร -กลุ่มชาวบ้าน
สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2559

ภาพที่ 5.8 วงดนตรีไทยกลุ่มเยาวชนหมู่บ้านนาต้นจัน

“รู้สึกว่ามีคนอื่นมาเที่ยวบ้านเรามากขึ้น ทำให้คนแก่ๆ อย่างเรามีชีวิตชีวาขึ้น คนแก่เข้าไปร่วมกิจกรรม ร้องรำทำเพลงตอนกลางคืนหรือฟังการร้องรำทำเพลงในอดีตเอามาร้องให้นักท่องเที่ยวฟัง เขาก็สนุกไปกับเราบางคนก็มาร่วมเพื่อนรำกับเราด้วยนะ...”

นายมัน สายหยุด -กลุ่มชาวบ้าน
สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2559

เหตุการณ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานตามแผนในช่วงดำเนินงานของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจัน ใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เน้นให้กลุ่มชาวบ้านเข้าร่วมตั้งแต่กระบวนการวางแผน คิดค้นหากิจกรรมนำเสนอ นักท่องเที่ยว ดำเนินกิจกรรมร่วมกันบนเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชนชาวบ้านรับรู้ถึงผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1. ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้จากอาชีพเสริมที่กลุ่มชาวบ้านได้รับ
 ที่ให้ผลประโยชน์ทั้งในระดับบุคคล และระดับครอบครัว
2. ประโยชน์ที่มีใช้ด้านเศรษฐกิจแต่เป็นการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านในชุมชน
 และก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนทั้งอาหาร การทอผ้า การฟ้อนรำและ
 การเล่นดนตรีพื้นบ้าน

2.4 สรุปกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมช่วงดำเนินงานของชุมชนท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจัน

จากการศึกษา พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันพัฒนาต่อ
 ยอดจากการรวมกลุ่มสหกรณ์ทอผ้าที่ดำเนินการจนได้รับรางวัลหมู่บ้านอุตสาหกรรมวิสาหกิจขนาด
 กลางและขนาดย่อมจนมีชื่อเสียงระดับประเทศซึ่งเป็นพื้นฐานที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีทักษะ
 การทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนบ้านนาต้นจันมีทัศนคติที่ดีและเชื่อมั่นแกนนำหลัก
 เป็นทุนเดิม และได้ผ่านการทำงานร่วมกันมาก่อนจึงทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว

จากการศึกษาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันในช่วงดำเนินการ
 พบว่า เนื้อหาของสารตามมิติต่างๆ ประกอบด้วยมิติด้านพื้นที่ คือ การวางแผนและดำเนินการ
 ปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลาง บ้านพักของชุมชนให้พร้อมรับนักท่องเที่ยว มิติด้านการจัดการ คือ
 การจัดทำกฎ ระเบียบ การตลาดและประชาสัมพันธ์ การจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชน มิติด้าน
 กิจกรรมและการดำเนินงาน คือ การค้นหากิจกรรมท่องเที่ยวที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถี
 ชุมชนร่วมกัน ทั้งนี้ในช่วงระยะดำเนินการชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีระดับการ
 สื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 3 ระยะ ตามแนวทางของ Tuffie & Mefalopoulos (2009) ดังนี้

ระยะที่ 1 แกนนำหลักพูดคุยกลุ่มเล็กนำเสนอแนวคิดในการต่อยอดสู่การเป็น
 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร สร้างการรับรู้ ระยะที่หนึ่งชาวบ้านใน
 ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินงานโดย
 ใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านในการออกเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยว
 และการแสดงประชามติรับรองกฎ ระเบียบของชุมชน

ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ การดำเนินการ
 และปฏิบัติร่วมกัน ระยะการดำเนินการนี้ชาวบ้านในชุมชนมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
 กำหนดร่างนโยบาย กฎ ระเบียบการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวด้วยการประชุมเฉพาะกิจและใช้
 การประชุมแบบเป็นทางการเพื่อรับรองการดำเนินงานในทิศทางเดียวกันภายในชุมชน มีการแบ่ง
 ฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติร่วมกันตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคน

ระยะที่ 3 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างกันเพื่อวางแผนและดำเนินงานตามแผนสู่การรับผลประโยชน์ ระยะดำเนินการนี้ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันร่วมกันวางแผนเส้นทางท่องเที่ยว วางแผนการปรับปรุงพื้นที่และบ้านพัก การกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยว และลงปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ร่วมกันด้วยการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการ และมีมติด้านการจัดการผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชนทั้งประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้จากอาชีพเสริมที่กลุ่มชาวบ้าน ได้รับและประโยชน์ที่มีใช้ด้านเศรษฐกิจแต่เป็นการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านในชุมชน และก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟูภูมิปัญญาของชุมชน

ภาพที่ 5.9 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันในช่วงดำเนินการ

แกนนำหลักใช้การสื่อสารใช้การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความร่วมมือกับชาวบ้านในชุมชนใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้าและการพูดคุยกลุ่มเล็ก เป็นเครื่องมือในการนำเสนอแนวคิดในการต่อยอดสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเหมือนกับระยะเริ่มต้นที่นำเสนอการพัฒนาชุมชนไปสู่การชุมชนอุตสาหกรรมชนบท หลังจากนั้นใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวของชุมชน พร้อมทั้งใช้การประชุมเฉพาะ

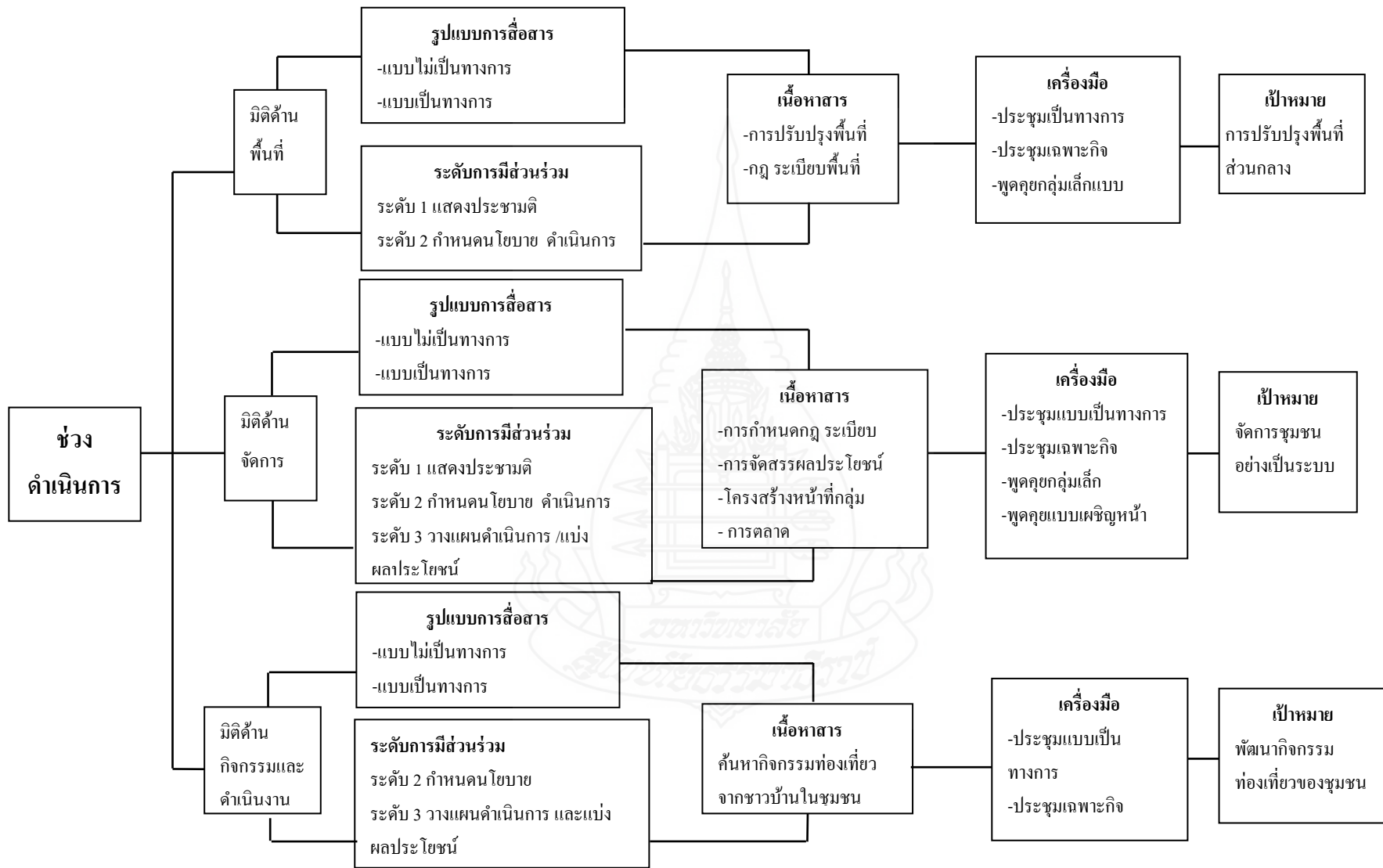
กิจเป็นเครื่องมือสร้างประสบการณ์ร่วมกันผ่านความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ในการร่วมกันค้นหาวางแผนและดำเนินงานกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนร่วมกัน

นอกจากนี้ แกนนำหลักมีการสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชนในการเข้าร่วมสนับสนุนเป็นที่เล็งและให้คำปรึกษาในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ซึ่งจุดเด่นของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ที่ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากกลุ่มชาวบ้านในชุมชนมีการทำงานร่วมกันมาตั้งแต่อดีต กลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้านมีความเชื่อถือในตัวแกนนำหลักตั้งแต่อดีตที่พัฒนาหมู่บ้านมาจนเจริญเติบโตจนเป็นชุมชนอุตสาหกรรมชนบทการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวของหมู่บ้านนาต้นจันทน์เกิดจากการพัฒนาต่อยอดด้วยตัวตนของชาวบ้านในชุมชนเองอย่างแท้จริง

ช่วงดำเนินการนี้กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานโดยมีการแบ่งฝ่ายการรับผิดชอบต่างๆ ที่มีกรรมการท่องเที่ยวเป็นหัวหน้าฝ่ายในการดำเนินงานผ่านการจัดโครงสร้างในการประชุมแบบทางการของหมู่บ้าน มีการแบ่งฝ่ายทำงานอย่างชัดเจนในการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายมีการประชุมแบบไม่เป็นทางการในฝ่ายของตนเอง และกรรมการที่เป็นหัวหน้าฝ่ายนำเนื้อหาที่สำคัญเข้าปรึกษาหารือในการประชุมแบบไม่เป็นทางการของกลุ่มกรรมการท่องเที่ยว และสุดท้ายนำเข้าสู่การประชุมแบบทางการของหมู่บ้าน และใช้การประชุมเฉพาะกิจร่วมกับแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านในการดำเนินงานต่างๆ ที่ต้องการการมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการวางแผน กำหนดนโยบาย การตัดสินใจ การดำเนินการและปฏิบัติร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน

กลุ่มชาวบ้านใช้การประชุมแบบทางการ และการประชุมเฉพาะกิจในการแสดงความคิดเห็นร่วมกำหนดนโยบายวางแผน การดำเนินการและปฏิบัติร่วมกันในการปรับปรุงพื้นที่ชุมชน การร่างกฎ ระเบียบในชุมชน การค้นหาภูมิปัญญาของชุมชนและพัฒนาาร่วมกันสู่กิจกรรมสำหรับการท่องเที่ยวโดยเสนอความคิดเห็นได้อย่างอิสระที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการสื่อสารแบบระนาบและการสื่อสารแบบบนลงล่าง

ช่วงดำเนินงานผู้วิจัย พบว่า การตัดสินใจเรื่องสำคัญภายในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้าน กลุ่มกรรมการท่องเที่ยวใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กเพื่อปรึกษาหารือกับกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนก่อนจึงจะนำเรื่องนั้นๆ นำเสนอในการการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนแสดงความคิดเห็นเพื่อตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันต่อไป

ภาพที่ 5.10 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ช่วงดำเนินงาน

3. ช่วงชำระรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559

ช่วงชำระรักษาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั้งภายในและภายนอกประเทศ และมีจุดเด่นด้านการจัดการและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน แต่การเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมากกับชุมชนเล็กๆ ส่งผลกระทบทั้งในมิติด้านพื้นที่ มิติด้านจัดการ และการดำเนินงานของชุมชนที่ต้องมีการปรับตัวอย่างมากต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในระยะรับผลประโยชน์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันมีรายละเอียดดังนี้

3.1 มิติด้านพื้นที่

ในช่วงชำระรักษานี้ หมู่บ้านนาต้นจันมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั้งภายในและภายนอกประเทศ นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวและพักค้างคืนที่บ้านนาต้นจันจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดปัญหามิติด้านพื้นที่ คือ นายทุนภายนอกเข้ามาเช่าและซื้อที่ดินภายในหมู่บ้านนาต้นจันและหมู่บ้านใกล้เคียงทำธุรกิจที่พักที่กล่าวอ้างว่าเป็นโฮมสเตย์ ทำให้อัตลักษณ์ดั้งเดิมของชาวบ้านถูกบิดเบือนไป

“...หมู่บ้านเราก็เริ่มมีพวกนายทุนเข้ามาในหมู่บ้าน เช่น ทำพวกที่พักค้างคืนอยู่ก่อนถึงนาต้นจันล่าสุดที่พี่ได้ยินเหมือนจะมาขอซื้อที่หรือเช่าที่เห็นว่าจะมาทำพวกที่พัก โฮมสเตย์นี่แหละ พี่ก็กลัวว่าพวกเค้าทำนั่นธุรกิจ เน้นผลกำไรเป็นหลักแต่อย่างบ้านเราทำมานั้นไม่ได้เน้นผลกำไรเราทำด้วยความรู้สึกว่ามันเป็นเพียงอาชีพเสริม มีก็ดี ไม่มีเราก็ทำไร ไถนา ทอผ้า กั้นแบบเดิมเราทำกันแบบเป็นกันเอง โอบอ้อมอารี เหมือนญาติพี่น้องพวกนายทุนเค้าไม่ใช่คนที่นี่กลัวว่าเค้าจะทำแบบนักธุรกิจ ผลกำไรมาก่อน พี่กลัวว่าพอเขาทำแบบนั้นจะทำให้ทุนทางสังคมของเราไม่เข้มแข็งเหมือนแต่ก่อน...”

นายเกตุทิพย์ วุฒิสาร –กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2559

“...ถนนเส้นก่อนถึงทางเข้าบ้านตึกเรา มีเอกชนเปิดที่พักเป็นแบบหลังๆ ใช้ชื่อโฮมสเตย์ไม่ได้หวังเรื่องรายได้แต่เราคิดว่าเมื่อเค้าไปที่พักแบบนั้นแล้วเข้าใจว่าเป็นโฮมสเตย์ จะทำให้เค้าเข้าใจผิดเพิ่มขึ้นไป เพราะกิจกรรมแบบโฮมสเตย์ที่แท้จริงมันต้องแบบบ้านเรานี่ แต่ก็นะเค้าเป็นคนนอกพื้นที่ แล้วก็ทำบนที่ของตัวเอง เราคงไปทำอะไรไม่ได้...”

นางธีรกาน ทับสุข –กลุ่มชาวบ้าน
สัมภาษณ์ 13 เมษายน 2559

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวชุมชนท่องเที่ยว หมู่บ้านนาต้นจั่น ผู้วิจัยพบว่า ไรส์อร์ทในลักษณะของโฮมสเตย์กำลังก่อสร้างขึ้นหลายจุดรอบพื้นที่ ภายนอกของหมู่บ้านนาต้นจั่น จากการสัมภาษณ์กลุ่มกรรมการท่องเที่ยว กลุ่มชาวบ้านในชุมชนถึงการแก้ปัญหา พบว่า แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้าน ใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านในการเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้นและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนรับรู้ปัญหาร่วมกัน หลังจากนั้นแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านใช้การประชุมเฉพาะกิจร่วมกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตึกเล่าถึงปัญหาและผลกระทบที่ชาวบ้านในชุมชนได้รับจากการลงทุนของนายทุนภายนอก

ในขณะที่เดียวกันกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวใช้การประชุมเฉพาะกิจกับกรรมการท่องเที่ยว จังหวัดสุโขทัย เพื่อเล่าถึงผลกระทบของชุมชนท่องเที่ยวเกี่ยวกับขอแนวทางแก้ไขปัญหา และแกนนำหลัก ใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับนักวิชาการที่มีความสนิทสนมถึงแนวทางในการแก้ปัญหา แนวทางการแก้ปัญหาในส่วนของชุมชน คือ ชุมชนท่องเที่ยวนาต้นจั่นควรปรับปรุงพื้นที่และปรับปรุงบ้านพักในชุมชนเพื่อให้ตรงกับตลาดนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน และสามารถแข่งขันกับบ้านพักของนายทุนภายนอกได้

หลังจากนั้น แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยว นำแนวทางการแก้ปัญหาที่ได้ จากเจ้าหน้าที่กรมการท่องเที่ยว และนักวิชาการมาถ่ายทอดให้กลุ่มชาวบ้านในการประชุมแบบ ทางการของหมู่บ้านประจำเดือนเพื่อวิเคราะห์ปัญหาของหมู่บ้านร่วมกัน หาแนวทางร่วมกันในการ ดำเนินงานแก้ปัญหาด้านพื้นที่จากนายทุนภายนอก มติจากการประชุมของหมู่บ้านนาต้นจั่นจึง ร่วมกันดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่และบ้านพักในชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

1. ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านนาต้นจั่น ใช้การพูดคุยกลุ่มเล็ก หลังเลิกจากงาน ประจำภายในฝ่ายงานต่างๆ เพื่อวางแผนการปรับปรุงพื้นที่และร่วมกันผ่านการพูดคุยในเครือข่าย และกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวในฐานะหัวหน้าฝ่ายต่างๆ นำข้อมูลเข้าสู่การประชุมเฉพาะกิจของกลุ่ม กรรมการท่องเที่ยว

2. แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านใช้การประชุมแบบเป็นทางการ ของหมู่บ้านในการสรุปแผนการปรับปรุงพื้นที่และบ้านพัก พร้อมแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับ ฝ่ายต่างๆ ให้ช่วยกันดำเนินการ โดยฝ่ายรักษาความปลอดภัยดำเนินการปรับปรุงเส้นทางภายใน หมู่บ้านให้สะอาดเรียบร้อย และสะดวกในการสัญจร และฝ่ายอื่นๆ รับผิดชอบช่วยกันออกแบบ ปรับปรุงบ้านพักโฮมสเตย์ในชุมชนทั้ง 18 หลัง มติที่ประชุมมีแนวคิดให้บ้าน โฮมสเตย์ แต่ละหลัง จัดมูมถ้ำรูปในบ้านเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่แต่จะต้องไม่ทิ้งวิถีชีวิตของชุมชน

“...พื้มองว่านักท่องเที๋ยวเดี๋ยวนีมี 2 แบบ กลุ่มที่มากท่องเที๋ยวสั้มีวีธีชุมชนบ้านเราจริงๆ กับกลุ่มที่มากตามอินเทอ์เน็ตที่จะมาเชีคอินถ่ายรูป เราคุยกันในชุมชนว่าควรปรับปรุ้พื้นที่ให้มื้ที่ถ่ายรูปเพิ่มขึ้...พื้ก็คุยกับป้าจอมเห็นด้วยกันก็นำเสนอในที่ประชุม...วีธีการทำชาวบ้านช่วยกันระคมความคิดออกแบบ ช่วยกันลงมื้ทำแต่ละบ้าน...”

นางเหม้มี แสวงลาภ- กลุ่มกรรมกร
สั้มีภาษณ์ 9 กันยายน 2559

“...แต่ละบ้านจะออกแบบให้เข้ากับบ้านตัวเองแล้วมานำเสนอกันช่วยกันออกความคิดว่าแบบนีดีใหม่แล้วก็ลงมื้ทำ...”

นางจอม แก้วคด- กลุ่มชาวบ้าน
สั้มีภาษณ์ 16 ตุลาคม 2559

3. ชาวบ้านในชุมชนประเมิ์ผลการปรับปรุ้พื้นที่และบ้านพักร่วมกันโดยการให้ชาวบ้านแต่ละฝ่ายเวียนไปดูผลงานการปรับปรุ้บ้านพักและนำเสนอในฝ่ายของตนเอง กลุ่มกรรมกรในฐานะหัวหน้าฝ่ายก็จะนำความคิดเห็นของกลุ่มไปนำเสนอในการประชุมแบบไม่เป็้นทางการของกลุ่มกรรมกรท่องเที๋ยว หลังจากนั้นกลุ่มกรรมกรท่องเที๋ยวจะนำไปถ่ายทอดให้กับสมาชิกกลุ่มเพื่อพัฒนาข้อบกพร่องและปรับปรุ้ให้ดีขึ้น

“...เดี๋ยวนี้นักท่องเที๋ยวมื้หลายแบบมากขึ้นบางกลุ่มมากตามอินเทอ์เน็ต ชอบมื้มูมถ่ายรูปเพื่อเชีคอิน เราคุยกลุ่มตลาดที่เข้ามาใหม่ะบางกลุ่มที่เข้ามาที่ถေးแบบฉาบฉวย เราก็มีแนวความคิดนำเสนอจัดมูมบ้านพักแต่ละหลังให้สวยงามดีใหม่...เราก็นำเสนอในที่ประชุมพอเห็นด้วยกันเราก็นำช่วยบ้านแต่ละหลังคิดว่าจะทำแบบไหนให้สวยงามมื้การพูดคุยปรึษากัน...”

นางเหม้มี แสวงลาภ- กลุ่มกรรมกร
สั้มีภาษณ์ 21 ธันวาคม 2559

“...เรารดกแต่งเก้ๆ ให้เป็้นมูมถ่ายรูปเล็กของบ้านเราแต่ต้องไม่หลุดออกจากธรรมชาติ วีธีชีวิตของชุมชน...เสร็จเราก้ชวนชาวบ้านคนอื่นๆ มาดูและช่วยกันแนะนำ ตัวพื้เอง ก็ไปดูและแนะนำบ้านอื่นๆ ด้วย”

นางมีนา นั้บัลลั้ก-กลุ่มชาวบ้าน
สั้มีภาษณ์ 23 ธันวาคม 2559

ภาพที่ 5.11 ปรับปรุงหน้าบ้านโฮมสเตย์ให้ทันสมัย

ภาพที่ 5.12 ตกแต่งโฮมสเตย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ามิติด้านพื้นที่ในช่วงธำรงรักษาของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์ใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาาร่วมกันภายในชุมชนผ่านการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ การพูดคุยกลุ่มเล็ก การเพื่อร่วมกันระบุปัญหา ค้นหาวิธีการแก้ไข การดำเนินการแก้ปัญหา และประเมินผลร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามมิติด้านพื้นที่ในช่วงธำรงรักษา พบว่า ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านนาต้นจันทน์พัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนผ่านการสื่อสารแบบเครือข่ายกลุ่ม

3.2 มิติด้านการจัดการ

มิติด้านการจัดการในช่วงธำรงรักษา ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันประสบปัญหาด้านการจัดการ 2 ประการ คือ (1) ปัญหากลุ่มชาวบ้านในชุมชนไม่ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของชุมชน (2) ปัญหาจากการจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชนท่องเที่ยว ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันแก้ไขปัญหามิติด้านการจัดการ กล่าวคือ

1. จากระยะการดำเนินงานการกำหนดกฎระเบียบหรือข้อบังคับด้านต่างๆ ของการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว โดยยึดมติที่ประชุมแบบทางการของหมู่บ้านเป็นแนวทางในปฏิบัติตามกฎ ระเบียบต่างๆ ของชุมชน และมีคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวมีหน้าที่ควบคุมกฎระเบียบต่างๆ แต่ด้วยลักษณะของชาวบ้านนาต้นจันที่อยู่กับแบบเครือญาติใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้าในการว่ากล่าวตักเตือนเมื่อมีชาวบ้านในชุมชนทำผิดกฎ ระเบียบ ไม่มีการจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร และกฎข้อบังคับในการลงโทษอย่างชัดเจน จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนละเมิดกฎ ระเบียบอยู่บ่อยครั้ง และจากการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยว

ปัญหาดังกล่าวแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยว และกลุ่มชาวบ้านจึงมีการปรึกษาหารือหาในการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านประจำเดือนเพื่อแก้ปัญหาด้านกฎ ระเบียบของชุมชน มติที่ประชุมจัดทำกฎ ระเบียบ ข้อบังคับเป็นลายลักษณ์อักษรและให้ชาวบ้านในชุมชนลงลายมือชื่อรับทราบ และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการหน้าที่ควบคุมกฎ ระเบียบต่างๆ ภายในชุมชน โดยรับสมัครชาวบ้านที่สนใจเป็นคณะกรรมการควบคุมกฎ ระเบียบของชุมชนและให้ชาวบ้านลงประชามติเลือกตั้งคณะกรรมการควบคุมกฎ ระเบียบของชุมชน จำนวน 9 คน และเพื่อป้องกันปัญหาจากการดำเนินงาน โสมสแต่ย์แต่ละหลังจะติดระเบียบของการพักไว้ในบริเวณบ้าน และชาวบ้านในชุมชนต้องร่วมมือร่วมใจกันในการดูแลและทำตามกฎ ระเบียบที่วางไว้อย่างเคร่งครัด

“...ช่วงนี้เราประชุมกันบ่อย...ชาวบ้านบ่นว่าประชุมอีกแล้วแต่ก็เข้าประชุมกัน... เดี่ยวก็ประชุมเรื่องนายทุนเสนอแนวทางแก้ไขข้อบังคับ กฎ ระเบียบชุมชนต้องไม่ให้ใครมา มีประโยชน์มากกว่าคนในชุมชนของเรา...”

นางแห่มม แสงลาภ- กลุ่มกรรมการ

สัมภาษณ์ 13 เมษายน 2559

2. การเกิดขึ้นของ โฮมสเตย์และร้านค้าภายในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมกับหมู่บ้านแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยว และกลุ่มชาวบ้านใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านเพื่อปรึกษาหารือ และหาข้อตกลงร่วมกันในชุมชน หลังจากนั้นใช้การพูดคุยเผชิญหน้าอธิบายกับร้านค้าภายในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมกับหมู่บ้านแบบประนีประนอมโดยอาศัยความสัมพันธ์อันดีในฐานะความเป็นเครือญาติกัน

“...ช่วงนี้ในหมู่บ้านเรามีปัญหามีคนจะสร้างโฮมสเตย์รับนักท่องเที่ยวต่างชาติ...คนในชุมชนเรานี้แหละ เราอยู่กันมาแบบญาติพี่น้องชาวบ้านในชุมชน ไปคุยกันว่าจะทำอย่างไรกันต่อไป ป้าคนเดียวคุยไม่ได้เราต้องร่วมพูดคุยหลายฝ่าย...”

นางเสงี่ยม แสงวงลาภ – แกนนำหลัก

สัมภาษณ์ 27 มิถุนายน 2559

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยในการลงพื้นที่ทำวิดิทัศน์ประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น พบว่า มีการชะลอการก่อสร้างที่พักแบบโฮมสเตย์ของชาวบ้านในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วม ในส่วนของร้านค้าภายในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมกับหมู่บ้านมีการพูดคุยและหาทางออกร่วมกันได้ข้อสรุปมีการจ่ายค่าพัฒนาชุมชนให้กับหมู่บ้าน

“...ปัญหาใหญ่ๆ ในหมู่บ้านเราไม่มีนะมีแต่เรื่องเล็กๆน้อยๆ มีอะไรเราก็ประชุมกันจัดการแก้ปัญหากันไป...”

นางคำปอง ตามดี - กลุ่มกรรมการ

สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2559

ช่วงชำระรักษาในมิติด้านจัดการ พบว่า แกนนำหลักเริ่มบริหารในระดับนโยบายเป็นหลักและให้กลุ่มกรรมการท่องเที่ยว กลุ่มชาวบ้านช่วยกันลงมือปฏิบัติงานและดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน จากการสนทนากลุ่มและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดการสรรบ้านพักที่กรรมการกลุ่มท่องเที่ยวรับผิดชอบในรับจองจากนักท่องเที่ยว และชาวบ้านที่อยู่ฝ่ายบ้านพักเป็นผู้จัดสรรคิวบ้านพักภายในหมู่บ้าน

“...พี่เหม่มเข้าเป็นคนรับจองจากนักท่องเที่ยวป่าจอมเป็นคนจัดสรรคิวบ้านพัก
ภายในหมู่บ้าน...มันก็จะตรวจสอบได้ว่าการเวียนบ้านพักอย่างเป็นระบบ”

นางจอม แก้วคด-กลุ่มชาวบ้าน

สัมภาษณ์ 21 ธันวาคม 2559

การตลาดและการประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้น
จันปรับตัวในการประชาสัมพันธ์หมู่บ้านผ่านเว็บไซต์ โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมการ
ท่องเที่ยวในการช่วยดำเนินการจัดทำประชาสัมพันธ์ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้น
จันผ่านเว็บไซต์ จนกระทั่งปี 2558 ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันมีการจัดตั้งฝ่ายดูแลเว็บไซต์
ของชุมชนและจัดทำเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์ของหมู่บ้านด้วยตนเองจากกลุ่มชาวบ้านรุ่นใหม่

“...ลูกสาวพี่เรียนป.ตรี เอกอังกฤษ ตอนแรกก็ตั้งใจทำงานแต่คงอยู่กับแม่ลูก
คลีโฮมสเตย์มาตั้งแต่เด็ก เรียนจบ มาช่วยตอบคำถามฝรั่งในอินเทอร์เน็ต บ้านป่าเลยเน้นรับแขก
ต่างชาติเพราะเราพูดภาษาอังกฤษได้...”

นางสุรินทร์ คำจ้อน-กลุ่มชาวบ้าน

สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2559

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเมื่อ 17 ตุลาคม 2559 ผู้วิจัยช่วยชุมชน
หมู่บ้านนาต้นจันถ่ายภาพเพื่อการประชาสัมพันธ์แหล่งน้ำตกในหน้าน้ำหลากของหมู่บ้านนาต้นจัน
ลงเว็บไซต์ พบว่า กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในเป็นนางแบบ แต่งหน้า และการประดิษฐ์
ชุดสำหรับถ่ายแบบ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความเป็นชุมชนท่องเที่ยวให้กับชาวบ้านรุ่นใหม่

เหตุการณ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า มิติด้านการจัดการในช่วงธำรงรักษาการประชุมชน
แบบเป็นทางการ และการประชุมเฉพาะกิจเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วน
ร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันในการรวมกำหนดนโยบาย
การตัดสินใจ การดำเนินงาน และการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน

จุดเด่นที่ชัดเจนมิติด้านการจัดการในระยะดำเนินการ พบว่ากลุ่มชาวบ้าน
แสดงออกถึงการปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันผ่านการรวมกลุ่มเพื่อพูดคุยแบบเผชิญหน้าอย่าง
ชัดเจน อธิบายกับชาวบ้านที่สร้างบ้านพักในลักษณะโฮมสเตย์และร้านค้าในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วม
จนบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

3.3 มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน

ช่วงธำรงรักษานี้มีมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนหมู่บ้านนาต้นจันในรูปแบบเดิมขาดแรงจูงใจที่ให้นักท่องเที่ยวกลับเข้ามาท่องเที่ยวซ้ำแก่นนำหลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยว และกลุ่มชาวบ้านจึงร่วมกันวางแผนหาวิธีพัฒนา ปรับปรุงและปรับตัวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้หมู่บ้านท่องเที่ยวนาต้นจันเป็นชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป มีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยว และกลุ่มชาวบ้านใช้การพูดคุยกลุ่มเล็ก เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาเบื้องต้นผ่านการสื่อสารเครือข่ายกลุ่ม

“...การพัฒนา หรือจะปรับปรุงอะไร เราจะพูดคุยกันนอกรอบก่อนค่อยประชุม เพื่อหาแนวร่วมสอบถามก่อนว่าเห็นด้วยไหมค่อยประชุมในหมู่บ้าน...”

นางแห่ม แสงลาภ- กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 21 ธันวาคม 2559

3.3.2 การประชุมแบบไม่เป็นทางการของกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวในการสรุปแนวทางในการพัฒนากิจกรรมและการดำเนินงานท่องเที่ยว ที่ได้จากกลุ่มชาวบ้านในเครือข่ายของตนเอง ในขณะที่เดียวกันแก่นนำหลักใช้การพูดคุยแบบไม่เป็นทางการเพื่อขอข้อเสนอแนะต่อเรื่องการพัฒนา และปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยวกับเจ้าหน้าที่กรมการท่องเที่ยว และนักวิชาการ และกลุ่มกรรมการออกไปศึกษา ดูงานชุมชนท่องเที่ยวภายนอกอื่นๆ เพื่อนำมาเป็นแนวคิดในการปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวภายในชุมชน

“...กลุ่มกรรมการออกไปดูงานข้างนอกจะกลับมาเล่าให้ชาวบ้านในหมู่บ้านฟัง แต่เราต้องมีวิธีการพูดนะเราต้องพูดข้อบกพร่องของคนอื่นก่อน แล้วมาพูดต่อว่าถ้าเราเป็นแบบนี้เราจะทำกันยังไง...ชาวบ้านก็จะช่วยกันคิดแหละว่าจะจัดการปัญหาอย่างไร...”

นางแห่ม แสงลาภ- กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 17 พฤศจิกายน 2559

3.3.4 **แกนนำหลัก กลุ่มกรรมการท่องเที่ยว และกลุ่มชาวบ้านใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านเดือนละครั้งโดยกลุ่มกรรมการนำเสนอแนวคิดในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว** เพื่อให้ตอบรับกับพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปและเพื่อพัฒนาให้หมู่บ้านท่องเที่ยวขนาดต้นจันเป็นชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป หลังจากนั้นกลุ่มกรรมการใช้การประชุมเฉพาะกิจกับชาวบ้านหลังเลิกงานประจำทุกวันศุกร์สิ้นเดือน รวม 1 เดือน 4 ครั้ง ในการร่วมกันวางแผนพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศของหมู่บ้านจุดชมวิวยุคต้นไฮ และการปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวภายในชุมชนหมู่บ้านขนาดต้นจัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศของหมู่บ้านจุดชมวิวยุคต้นไฮเป็นจุดชมทิวทัศน์ของหมู่บ้านขนาดต้นจันและเป็นจุดชมทะเลหมอกเพิ่มกิจกรรมการเดินป่าให้นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ โดยแกนนำหลักใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับหัวหน้าป่าไม้ถึงพื้นที่จุดชมวิวยุคต้นไฮในเรื่องป่าสงวน หลังจากนั้นกลุ่มกรรมการใช้การประชุมแบบไม่เป็นทางการระหว่างกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวในการจัดทำโครงการขอทุนปรับปรุงภูมิทัศน์และสร้างจุดชมวิวยุคต้นไฮโดยมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยนเรศวรมาช่วยในการเป็นที่ปรึกษาในการเขียนโครงการดังกล่าว เมื่อได้เงินทุนในการปรับปรุงภูมิทัศน์และสร้างจุดชมวิวยุคต้นไฮ แกนนำหลักใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับผู้ใหญ่บ้านเพื่อให้เป็นให้ข้อมูลข่าวสารในเบื้องต้น และใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านในการแบ่งภาระหน้าที่ในการดำเนินงานปรับพื้นที่และสร้างบันไดทางขึ้นจุดชมวิวยุคต้นไฮ โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้สนับสนุนในการอธิบายให้ชาวบ้านในชุมชนรับทราบ และมีเจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้เข้ามาเป็นที่ปรึกษาในการแนะนำการปรับปรุงภูมิทัศน์และสร้างจุดชมวิวยุคต้นไฮ

“เรามีแหล่งท่องเที่ยวใหม่จุดชมวิวยุคต้นไฮ จากนี้ 3 – 4 กิโลเมตร ไปดูพระอาทิตย์ขึ้นดูทะเลหมอกชมวิวยุคต้นไฮหมู่บ้านเราได้ทุกวันนะ... พวกเราทำโครงการขอทุนปรับปรุงภูมิทัศน์และสร้างจุดชมวิวยุคต้นไฮ... ก่อนทำป่าก็ไปขอคำปรึกษาจากหัวหน้าป่าไม้มา พาเขาไปดูที่จริง เขาก็บอกว่าทำได้...”

นางเสงี่ยม แสงวาลาก – แกนนำหลัก

สัมภาษณ์ 27 มิถุนายน 2559

2) การพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวภายในชุมชนหมู่บ้านขนาดต้นจันเพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนมากขึ้นและมีกิจกรรมที่หลากหลายขึ้นสามารถตอบรับโจทย์ของนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ตามคำแนะนำของกรรมการท่องเที่ยวและอาจารย์จากมหาวิทยาลัยนเรศวร จากการประชุมเฉพาะกิจระหว่างกลุ่มกรรมการกับชาวบ้านหลังเลิกงาน

ประจำทุกวันศุกร์สิ้นเดือน รวม 1 เดือน 4 ครั้ง เพื่อร่วมกันวางแผนพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวภายในชุมชนจากตัวแทนบ้านละ 1 คน เพื่อร่วมกันประเมินผลกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนที่ผ่านมาและวางแผนการปรับปรุงพัฒนาตามสภาพของชุมชน หลังจากนั้นใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุกเดือนเพื่อสรุปแผนการประเมินกับชาวบ้านในชุมชนอีกครั้ง โดยมีชาวบ้านในชุมชนนำเสนอความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ

“...เราต้องมีวิธีการพูดนะ เราจะไม่ว่าชุมชนเราบกพร่องอย่างไร แต่เราจะยกตัวอย่างที่อื่นก่อน...แล้วมาพูดต่อว่าถ้าเราเป็นแบบนี้เราจะทำกันยังไง...ชาวบ้านก็จะช่วยกันคิดแหละว่าจะจัดการปัญหาอย่างไร...”

นางเหม่ม แสงลาภ- กลุ่มกรรมการ

สัมภาษณ์ 17 พฤศจิกายน 2559

สรุปมติที่ประชุมของหมู่บ้านให้พัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวภายในชุมชนหมู่บ้านนาต้นจั่น คือ (1) การจัดตลาดสามแยกย้อนยุคในทุกวันเสาร์และอาทิตย์ (2) การตัดแปลงเกวียนไถ่นาเป็นรถรับนักท่องเที่ยว (3) การบริการปั่นชมบรรยากาศภายในหมู่บ้านนาต้นจั่น (4) การจัดทำร้านกาแฟให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่

“...เราพูดคุยกันในกลุ่มว่าจะต้องมีการปรับการจัดท่องเที่ยวในหมู่บ้านเรา...ให้ไม่น่าเบื่ออะไรใหม่ที่สามรถแข่งกับข้างนอกได้ที่เสนอให้มีการนำเกวียนมารับส่งนักท่องเที่ยวชมหมู่บ้านในกลุ่มเราเห็นด้วย พี่จึงนำไปเสนอในที่ประชุม”

นางธีรگان ทับสุข -กลุ่มชาวบ้าน

สัมภาษณ์ 13 เมษายน 2559

การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในส่วนต่างๆ โดยแบ่งกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวเป็นหัวหน้ากลุ่มพัฒนาและปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวใน 4 ส่วน ดำเนินงานร่วมกับชาวบ้านใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กในเครือข่ายการทำงานวางแผน ดำเนินการและแก้ปัญหาต่างๆ จนงานสำเร็จลุล่วง และนำเสนอความคืบหน้าในการประชุมแบบเป็นทางการของกลุ่มกรรมการและการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านจนการดำเนินงานปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นรูปเป็นร่างสำเร็จตามเป้าหมายรวมเวลา 3 เดือน

“...อย่างเรื่องการนำเกวียนมารับส่งนักท่องเที่ยว ผมฟังในห้องประชุมก็เสนอรับผิดชอบต่อเติมให้รับส่งนักท่องเที่ยวได้...ปกติผมทำตุ๊กตาบาร์ โหนขายนักท่องเที่ยวผมก็เพิ่มมาขับรถรับส่งนักท่องเที่ยวเพิ่ม และมีชาวบ้านอาสาเพิ่มอีก 3 คน...”

นายเกตุทิพย์ วุฒิสาร –กลุ่มกรรมการ
สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2559

จากการดำเนินงานปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวช่วงชารังรักษานี้ พบว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์มีการแบ่งงานกันทำเป็นฝ่ายจากที่ระยะดำเนินการแบ่งการทำงานตามโครงสร้างฝ่ายต่างๆ แต่ในระยะรับผลประโยชน์มีการแบ่งกลุ่มเฉพาะกิจเพื่อดำเนินการแก้ปัญหาของชุมชน และพัฒนา ปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวตามความสามารถของชาวบ้านในชุมชนทำให้พบว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์มีการปรับกลยุทธ์การสื่อสารจากการพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการสู่การสื่อสารกลุ่มที่มีการพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานร่วมกัน และกลุ่มเครือข่ายเฉพาะบุคคลให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็วและเพื่อทวนข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในชุมชน

- ตลาดสามแยกที่มีจุดเด่นตลาดย้อนยุคขนาดเล็ขายอาหารพื้นเมืองข้าวเป็ปที่ทำให้มีจุดเด่นด้วยขนาดของชามใหญ่และตั้งชื่อว่าข้าวเป็ปลัมยักษ์

ภาพที่ 5.13 ตลาดสามแยกย้อนยุคที่ชุมชนท่องเที่ยวบ้านนาต้นจันทน์

- การพานักท่องเที่ยวหมู่คณะชมบรรยากาศหมู่บ้านนาต้นจั่นด้วยการตัดแปลงเกวียนไถ่นาเป็นรถรับนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 5.14 ตัดแปลงเกวียนไถ่นาเป็นรถรับนักท่องเที่ยว

- บัณฑิตจรรยา การให้บริการนักท่องเที่ยวบัณฑิตจรรยาชมบรรยากาศภายในหมู่บ้านนาต้นจั่น

- มุมร้านกาแฟเพื่อตอบสนองการดำเนินชีวิตของกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินการร้านซูปเปอร์มาร์เก็ต เพราะจะทำให้ร้านขายของชำที่เป็นรูปแบบของชุมชนเปลี่ยนไป

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่น เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2559 ผู้วิจัยเข้าไปช่วยขายอาหารที่ตลาดสามแยกให้กับนักท่องเที่ยว พบว่าชาวบ้านในชุมชนมีการพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการสอบถามถึงนักท่องเที่ยวที่เข้าพักในบ้านแต่ละหลัง และตรวจสอบข้อมูลว่านักท่องเที่ยวมีเจ้าของโฮมสเตย์มาดูแลที่ตลาดหรือไม่ และเมื่อพบว่ามีเจ้าของโฮมสเตย์หลังหนึ่งไม่ได้มากับนักท่องเที่ยว กลุ่มชาวบ้านมีการสื่อสารภายในกันเอง

เพื่อหาข้อมูลว่าเกิดอะไรขึ้นและเมื่อพบว่าเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์หลังนั้นต้องไปสวนผลไม้ตั้งแต่เช้ามีดเนื่องจากน้ำท่วมสวนผลไม้ ตัวแทนกลุ่มชาวบ้านเข้าไปบอกนักท่องเที่ยวทันทีว่าจะเป็นคนดูแลไปชมสวนผลไม้พาเดินเล่นรอบหมู่บ้าน พร้อมแจ้งว่าเจ้าของโฮมสเตย์เกิดเหตุการณ์ฉุกเฉิน กระทั่งตัวแทนกลุ่มชาวบ้านคนนั้นจะเป็นคนดูแลให้ความสะดวกแทน โดยการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมดดำเนินการโดยกลุ่มชาวบ้านเองทั้งสิ้น

เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า ระยะเวลาผลประโยชน์ในมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในทุกขั้นตอนตั้งแต่การรับรู้ปัญหาหารือ การวิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานของชุมชนร่วมกันสู่การทำความเข้าใจร่วมกันเพื่อดำเนินงานวางแผนพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขภายในชุมชน ภายใต้อัตลักษณ์การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมลงมือ และร่วมแก้ปัญหาหารือระหว่างกันอยู่เสมอ

3.4 สรุปกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมช่วงธำรงรักษาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจัน

ช่วงธำรงรักษาของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจัน พบว่า เนื้อหาสาระในระยะเวลาผลประโยชน์เน้นการรับรู้ปัญหา วางแผน และลงมือปฏิบัติร่วมกัน การแสดงออกถึงการธำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนและความหวงแหนชุมชนร่วมกัน มิติด้านพื้นที่ การปรับปรุงพื้นที่เพื่อแข่งขันกับกลุ่มนายทุนภายนอก มิติด้านการจัดการ การแก้ปัญหาฤดู ระเบียบภายในชุมชน การแก้ปัญหาการเกิดขึ้นของโฮมสเตย์และร้านค้าภายในชุมชนที่ไม่เข้าร่วมกลุ่ม และการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต และมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวให้ตอบรับกับพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงของนักท่องเที่ยว ช่วงธำรงรักษานี้มีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 4 ระยะเวลา ตามแนวทางของ Tuffte & Mefalopulos (2009) ดังนี้

ระยะที่ 1 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันเพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนร่วมกัน ช่วงธำรงรักษานี้ชาวบ้านในชุมชนทำความเข้าใจถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นของชุมชนใช้การประชุมแบบเป็นทางการเพื่อแสดงประจักษ์ต่อการดำเนินงานแก้ปัญหาหารือกัน

ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกัน ช่วงธำรงรักษามีชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันมีระดับการสื่อสารที่แสดงออกถึงพลังของชุมชนในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาในมิติด้านพื้นที่ การเข้ามาของนายทุนภายนอก ด้านการจัดการ การกำหนดนโยบาย กฎ ระเบียบของชุมชนเป็นลายลักษณ์อักษร การปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน โดยชาวบ้านในชุมชนรับรู้ปัญหา ตัดสินใจในการดำเนินการแก้ปัญหา

ร่วมกันด้วยการพูดคุยกลุ่มเล็ก การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่แสดงออกถึงพลังของชุมชนที่ขับเคลื่อนสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวร่วมกันต่อไป

ระยะที่ 3 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานตามแผนที่นำสู่การดำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน ซึ่งระยะรับผลประโยชน์ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ร่วมกันแสดงทัศนะและปรึกษาหารือวางแผนและดำเนินการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของชุมชนด้วยการใช้การพูดคุยกลุ่มเล็ก การประชุมแบบเป็นทางการ และวางแผนพัฒนาการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว การวางแผนพัฒนาในมิติด้านการจัดการต่างๆ ด้วยการสื่อสารกลุ่มที่พัฒนามาจากการพูดคุยกลุ่มเล็กและการทำงานร่วมกันในฝ่ายต่างๆ

ระยะที่ 4 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการประเมินผลและการตรวจสอบการดำเนินงาน ช่วงระยะรับผลประโยชน์ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์มีการตรวจสอบและสะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยการพูดคุยกลุ่มเล็กและการสื่อสารกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันที่แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อนำการประเมินผลและการตรวจสอบไปสู่การวางแผนปรับปรุงต่อไป

ภาพที่ 5.15 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านนาต้นจั่นช่วงธำรงรักษา

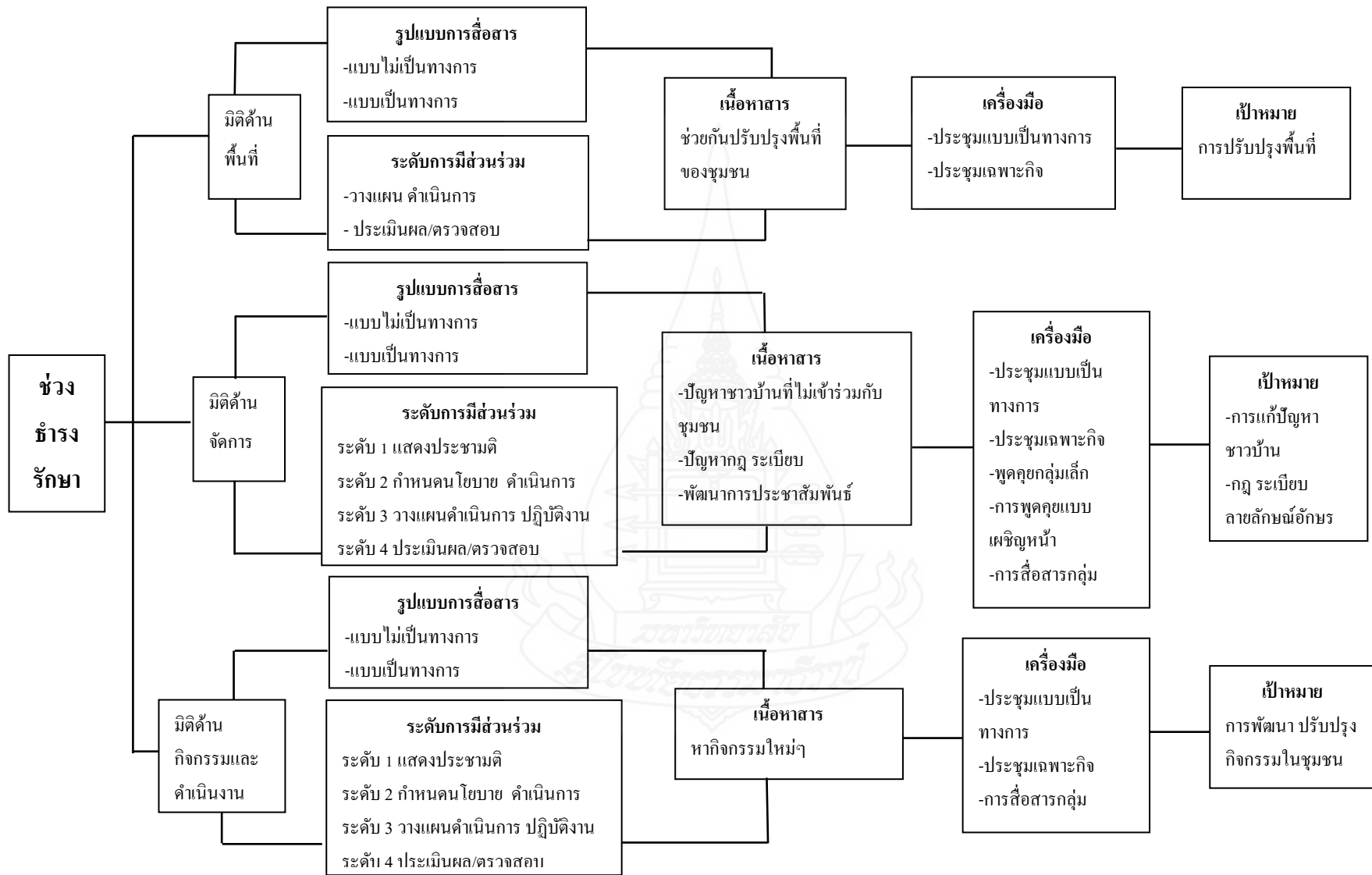
แกนนำหลักใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้กลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้านมีบทบาทในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ตั้งแต่การรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้น การตัดสินใจในการแก้ปัญหา วางแผนเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหา ร่วมกันผ่านการประชุมแบบทางการของหมู่บ้าน และเนื่องจากแกนนำหลักเป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่ และทำงานร่วมกับชาวบ้านในชุมชนเป็นเวลานานทำให้ทราบถึงเครื่องมือการสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบท และผู้รับสารในชุมชนจึงใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กสร้างการรับรู้ถึงปัญหาและหาข้อมูลเบื้องต้นจาก

ชาวบ้านในชุมชนก่อนที่จะมีการพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านเพื่อลดความขัดแย้งภายในชุมชน เช่นเดียวกับพฤติกรรมสื่อสารของกลุ่มกรรมการท่องเที่ยวใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กในปรึกษาหารือในเบื้องต้นในกลุ่มงานของตนเอง หรือกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะการพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการกับกลุ่มชาวบ้านที่เป็นผู้ใหญ่ในชุมชนก่อนเพื่อลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นสะท้อนบริบทความเป็นเครือญาติในสังคมไทย

กลุ่มชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกันตั้งแต่ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารอย่างเท่าเทียม ปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปหรือข้อตกลงร่วมกันในชุมชนผ่านการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นทุก 1 เดือน และการประชุมเฉพาะกิจ และกลุ่มชาวบ้านรวมแสดงออกถึงการแก้ปัญหาเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันผ่านการรวมกลุ่มเพื่อพูดคุยแบบเผชิญหน้าอธิบายกับชาวบ้านที่สร้างบ้านพักในลักษณะ โฮมสเตย์และร้านค้าในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมจนบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

ช่วงธำรงรักษาชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์มีการปรับกลยุทธ์การสื่อสารจากรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ด้วยวิธีการพูดคุยกลุ่มเล็กสู่การสื่อสารกลุ่ม (group communication) ใน 3 ลักษณะ กล่าวคือ

1. การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานร่วมกันแบบปกติ
2. การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานเฉพาะกิจ
3. การพูดคุยกลุ่มเครือข่ายเฉพาะบุคคลมีทิศทาง การไหลของข้อมูลข่าวสารหลายทิศทางทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็วและเพื่อทวนข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในชุมชนทำให้มีการกระจายข้อมูลข่าวสารหลายทิศทางที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็ว

ภาพที่ 5.16 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ช่วงชำระรักษา

บทที่ 5 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น โดยทำการวิเคราะห์ถึงกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 3 ช่วงระกอบด้วย ช่วงเริ่มต้น ช่วงดำเนินการและช่วงธำรงรักษา ในบทต่อไปผู้วิจัยวิเคราะห์ เพื่อเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของสองชุมชนต่อไป

บทที่ 6

เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากบทที่ 4 และ 5 ซึ่งได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย ในบทที่ 6 นี้ ผู้วิจัยนำเสนอเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านทั้งสอง ประกอบด้วย (1) การเปรียบเทียบบริบทของชุมชนทั้งสองแห่ง (2) การเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสาร ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ประเด็นเนื้อหาของสาร เครื่องมือและช่องทางการสื่อสาร และศักยภาพของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ของหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

1.1 บริบทของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และ
หมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัยเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ที่ตั้งของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งอยู่กลางหุบเขาที่ห่างไกลจากตัวเมือง ในอดีตการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคเข้าไปไม่ถึง การเดินทางเข้าหมู่บ้านทั้งสองเป็นไปด้วยความลำบาก โดยชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองตั้งอยู่กลางหุบเขาของอำเภอแม่ออน ส่วนชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันตั้งอยู่หลังเขาในเขตอุทยานแห่งชาติศรีสัชนาลัย

ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นเครือญาติใกล้ชิดกัน ชาวบ้านทั้งสองชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม หมู่บ้านแม่กำปองชาวบ้านปลูกเมี่ยง หมู่บ้านนาต้นจันชาวบ้านในชุมชนทำไร่ข้าวเหนียว และสวนผลไม้ต่างๆ โดยหมู่บ้านนาต้นจันมีความโดดเด่นด้านภูมิปัญญาจากการทอผ้าหมักโคลก

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง โคดเด่นทางทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ล้อมรอบด้วยพืชพรรณธรรมชาติ ป่าไม้ แหล่งน้ำจากน้ำตกไหลทอดยาวตลอดหมู่บ้าน สภาพอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี ส่วนชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันเป็นที่ดอนอยู่หลังเขาในเขตอุทยานแห่งชาติศรีสัชนาลัย

ตารางที่ 6.1 เปรียบเทียบบริบทชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจัน

บริบทชุมชน	หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่	หมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย	✓ เหมือน/ ✗ ต่าง
ประวัติชุมชน	ชุมชนของคนพื้นเมืองเกิดขึ้นเมื่อกว่า 100 ปี ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ เพื่อเข้ามาเพาะปลูกไร่เมี่ยง หรือไร่ชา สมัยก่อนมีดอกกำปองขึ้นเป็นจำนวนมากบริเวณแม่น้ำลำห้วย จึงใช้ชื่อเรียกว่า “หมู่บ้านแม่กำปอง”	หมู่บ้านนาต้นจันมีประวัติการก่อตั้งชุมชนยาวนานกว่า 200 ปี ชุมชนดั้งเดิมอพยพมาจากนครลำปาง ต่อจากนั้นมีชาวบ้านจากอำเภอลับแล จ.อุตรดิตถ์ และในบริเวณที่อพยพมีต้นจันเป็นจำนวนมาก จึงให้ชื่อว่า “หมู่บ้านนาต้นจัน” ภาษาที่ใช้จึงมีลักษณะแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดสุโขทัย	✗
ลักษณะทางกายภาพ	- ตั้งอยู่ท่ามกลางหุบเขาและอากาศดีตลอดปี - อยู่กลางหุบเขาที่ห่างไกลจากตัวเมือง	- ตั้งอยู่บริเวณที่ราบ มีภูเขาล้อมรอบ มีลำน้ำสายหลัก - ที่ดอนอยู่หลังเขาในเขตอุทยานแห่งชาติศรีสัชนาลัย ห่างไกลจากตัวเมือง	✗ ✓

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

บริบทชุมชน	หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่	หมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย	✓ เหมือน/ ✗ ต่าง
ลักษณะทาง ประชากร	ชุมชนหมู่บ้านขนาดเล็กที่ ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็น เครือญาติกัน	ชุมชนหมู่บ้านขนาดเล็กที่ ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็น เครือญาติกัน	✓
ทรัพยากร ธรรมชาติ	ทรัพยากรทางธรรมชาติที่ อุดมสมบูรณ์ล้อมรอบด้วย พืชพรรณธรรมชาติ ป่าไม้ แหล่งน้ำจากน้ำตกไหลทอด ยาวตลอดหมู่บ้าน สภาพ อากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี	สภาพพื้นดินอุดมสมบูรณ์ไป ด้วยแร่ธาตุต่างๆ ส่งผลให้ สามารถทำการเพาะปลูกพืชผล ทางการเกษตรได้เป็นอย่างดี	✗
อาชีพ	ทำการเกษตร เช่น ปลูกเมือง	ทำการเกษตร เช่น การทำไร่ ข้าวเหนียว การทำสวนพริก และพืชผักต่างๆ	✓

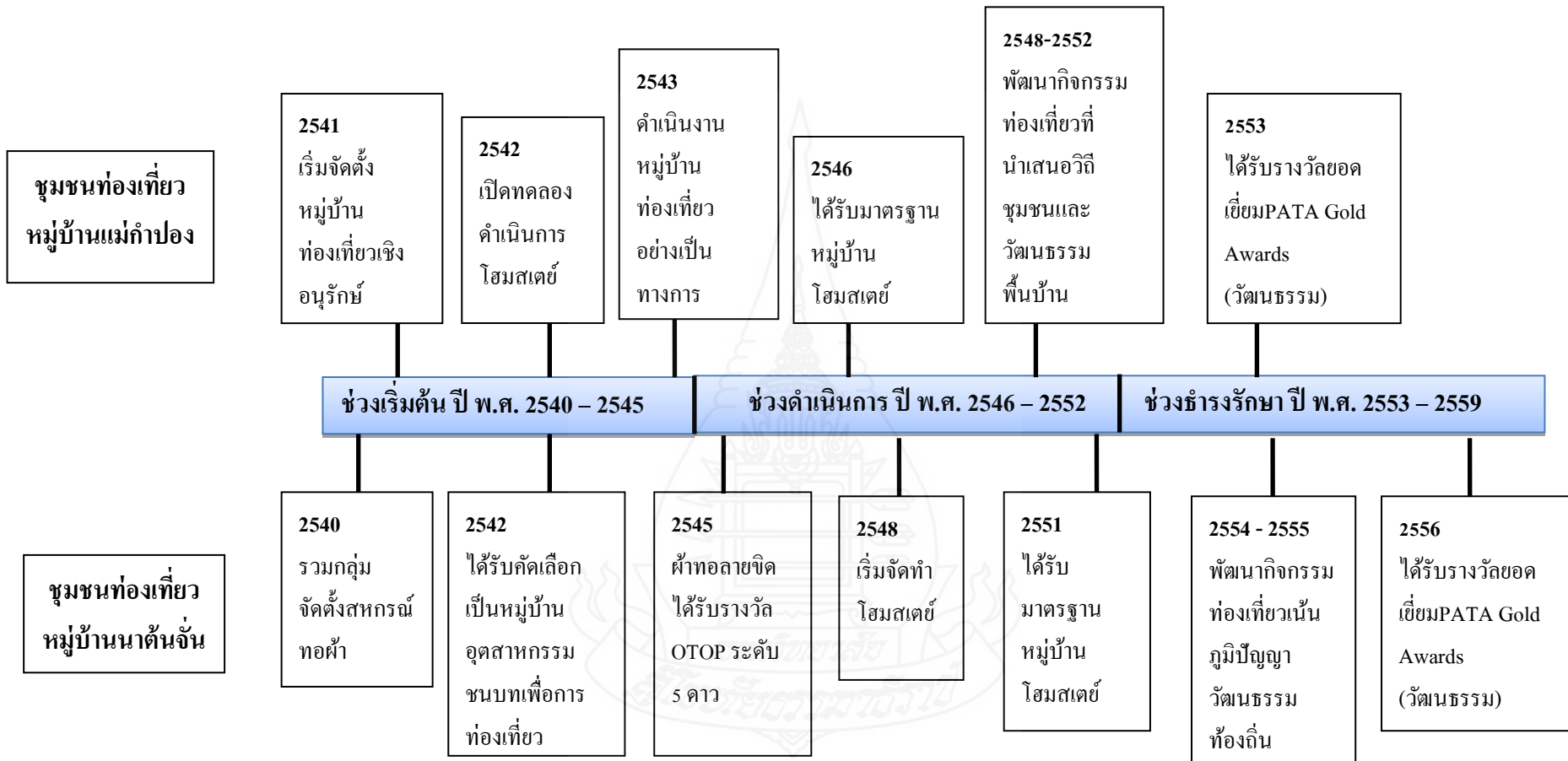
พัฒนาการของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองเกิดจากจุดร่วมเดียวกันคือปัญหาด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชน ปัญหาการขาดการพัฒนาในด้านสาธารณูปโภคต่างๆ การรวมตัวของชาวบ้านทั้งสองแห่งจึงมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนที่น่าเสนอ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านแม่กำปองที่มีความสวยงามท่ามกลางหุบเขาและอากาศดีตลอดปี และพัฒนาชุมชนสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่น่าเสนอวิถีชุมชนวัฒนธรรมพื้นบ้านแบบล้านนา ในขณะที่ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันเป็นการพัฒนาต่อขอยอดจากการจัดตั้งสหกรณ์ทอผ้านาต้นจันที่น่าเสนอสินค้าทางวัฒนธรรมผ้าทอหมักโคลนที่โดดเด่นสู่การเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมและพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเวลาต่อมา ดังตารางที่ 6.2

ตารางที่ 6.2 เปรียบเทียบพัฒนาการของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง และหมู่บ้านนาต้นจั่น

ระยะเวลา (พ.ศ.)	ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่	ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย
2540	เริ่มมีอาสาสมัครเข้าไปทำกิจกรรมกับชุมชน	นางเสงี่ยม แสงวงลาภ เกิดแรงบันดาลใจที่ต้องการให้ชาวบ้านในหมู่บ้านรวมกลุ่มกันเพื่อจัดตั้งสหกรณ์ทอผ้า และได้รับแรงสนับสนุนจากกลุ่มเครือข่าย
2541	นายพรหมินทร์ พวงมาลา (ภายหลังเปลี่ยนชื่อนายธีรเมศวร์ ขจรรัตน์-ภิรมย์) ขณะนั้นมีตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะของโฮมสเตย์โดยได้แรงสนับสนุนจากชาวบ้านและเครือข่าย	หมู่บ้านนาต้นจั่นเป็นตัวแทนจังหวัดสุโขทัยเข้าแข่งขันในโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว และได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ จากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งญี่ปุ่น (JBIC) เพื่อนำมาสร้างอาคารที่ทำการสหกรณ์ทอผ้า
2542	เดือนเมษายน 2542 ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองเริ่มเปิดทดลองดำเนินการในลักษณะโฮมสเตย์แรกเริ่มมีบ้านที่ได้รับการคัดเลือกเข้าเป็นโฮมสเตย์จำนวน 5 หลัง	พัฒนาผ้าทอลายจิด และผ้าหมักโคลนสู่การขายในระดับอุตสาหกรรม
2543	วันที่ 10 ธันวาคม 2543 เปิดตัวดำเนินการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะของโฮมสเตย์อย่างเป็นทางการ และเริ่มดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนที่เน้นเชิงนิเวศ	ฟื้นฟูอาหารพื้นบ้าน “ข้าวเหนียว” นำเสนอแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาซื้อผ้าทอหมักโคลนในหมู่บ้าน

ตารางที่ 6.2 (ต่อ)

ระยะเวลา (พ.ศ.)	ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่	ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั้น จังหวัดสุโขทัย
2544 – 2545	ปี พ.ศ.2544 – 2545ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองพัฒนาและปรับปรุงโฮมสเตย์เพื่อรองรับมาตรฐานหมู่บ้านโฮมสเตย์ไทย	ปี พ.ศ. 2545 ผ้าทอลายมัดของหมู่บ้านนาต้นจั้นได้รับรางวัลสินค้า OTOP ระดับ 5 ดาว ทำให้ผ้าทอจากชุมชนบ้านนาต้นจั้นเป็นที่รู้จักมากขึ้น
2546 – 2547	ปี 2547 ได้รับตราสัญลักษณ์มาตรฐานหมู่บ้านโฮมสเตย์ไทย	พัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนแบบวันเดียว
2548-2549	ปี พ.ศ.2548-2549 พัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวที่นำความรู้ภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการวิจัยร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนและกองทุนสนับสนุนการวิจัย	ปี 2548 แกนนนำหลัก นางเสงี่ยม แสงลาภ ได้รับการแนะนำจากกรมการท่องเที่ยวให้จัดทำโฮมสเตย์แรกเริ่มมีบ้านที่ได้รับการคัดเลือกเข้าเป็นโฮมสเตย์จำนวน 5 หลัง
2550-2552	พัฒนาชุมชนสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นำเสนอวิถีชุมชนวัฒนธรรมพื้นบ้านแบบล้านนา	ปี 2551 หมู่บ้านนาต้นจั้นได้รับตราสัญลักษณ์มาตรฐานหมู่บ้านโฮมสเตย์ไทย
2553 - 2559	ปี 2553 ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมPATA Gold Awards (วัฒนธรรม)ของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก หรือ Pacific Asia Travel Association (PATA) ซึ่งเป็นรางวัลระดับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก	ปี 2554 - 2555 พัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวที่เน้นการนำภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้มีความหลากหลายมากขึ้น
		ปี 2556 ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมPATA Gold Awards (วัฒนธรรม)ของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก หรือ Pacific Asia Travel Association (PATA) ซึ่งเป็นรางวัลระดับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

ภาพที่ 6.1 พัฒนาการของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจัน

1.2 เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิง

วัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัยที่ศึกษาในครั้งนี้ประกอบด้วย (1) รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และวิธีการสื่อสาร (2) เนื้อหาสาร (3) ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (4) เครื่องมือและความถี่ในการสื่อสาร (5) เครือข่ายภายนอก (6) จุดเด่นของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจันดังนี้

1.2.1 รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและวิธีการสื่อสาร

ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 – 2545 ช่วงก่อร่างชุมชนแกนนำหลักทั้งสองชุมชน ใช้การพูดคุยกลุ่มย่อยเพื่อสร้างการรับรู้/ความเข้าใจ สร้างการเรียนรู้/การยอมรับในชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมกับชาวบ้านในชุมชนโดยแกนนำหลักชุมชนท้องถิ่นเชิงหมู่บ้านแม่กำปองพูดคุยกลุ่มเล็กร่วมกับชาวบ้านตามเขตการปกครองภายในหมู่บ้านแม่กำปอง เพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันนำเสนอสิ่งที่ต้องการให้ชุมชนพัฒนาพร้อมทั้งถ่ายทอดแนวความคิดการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านสอบถามสิ่งที่สงสัยเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน หลังจากนั้นใช้วิธีการประชุมแบบเป็นทางการเพื่อเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นส่วนแกนนำหลักชุมชนท้องถิ่นเชิงหมู่บ้านนาต้นจันใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กสร้างการรับรู้ ถ่ายทอดแนวทางในการพัฒนาชุมชนสู่หมู่บ้านอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม และใช้การประชุมแบบเป็นทางการให้ชาวบ้านสอบถามข้อสงสัยเกี่ยวกับการดำเนินงาน แสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปในการตัดสินใจดำเนินงานร่วมกัน ดังตารางที่ 6.1

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ช่วงเริ่มต้นเพื่อก่อร่างชุมชนท้องถิ่นเชิงทั้งสองชุมชนใช้รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการเพื่อตั้งเป้าหมายร่วมกันภายในชุมชนเป็นบรรยากาศการสื่อสารที่ชาวบ้านคุ้นชินทำให้เกิดการตัดสินใจตามกลุ่มได้อย่างรวดเร็วมีทิศทางแบบบนลงล่างคือจากแกนนำหลักไปสู่ชาวบ้านในชุมชนเพื่อถ่ายทอดแนวความคิดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเชิง แกนนำหลักทั้งสองชุมชนใช้การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจที่สร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชน และเมื่อชาวบ้านทั้งสองชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานจึงใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการโดยชุมชนท้องถิ่นเชิงหมู่บ้านแม่กำปองใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านส่วนชุมชนท้องถิ่นเชิงหมู่บ้านนาต้นจันใช้การประชุมเฉพาะกิจแสดงให้เห็นทิศทางการสื่อสารแบบแนวราบที่ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหาข้อสรุปในการดำเนินงานร่วมกัน

ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งใช้วิธีการประชุมแบบเป็นทางการ และการประชุมเฉพาะกิจเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภายในชุมชน โดยชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองใช้การประชุมเฉพาะกิจร่วมกับระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านในการวางแผนกฎ ระเบียบ การวางแผนในกิจกรรมและการดำเนินงานต่างๆ และใช้การประชุมแบบเป็นทางการเพื่อถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารไปสู่ชาวบ้านและเป็นเวทีลงประชามติรับรองเรื่องต่างๆ ร่วมกันแกนนำหลักและกลุ่มกรรมการใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กหรือการพูดคุยแบบเผชิญหน้าในการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านและถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารในเครือข่ายของตนเอง ส่วนชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันแบ่งกรรมการรับผิดชอบฝ่ายต่างๆ ใช้วิธีการสื่อสารผ่านการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับชาวบ้านในฝ่ายงานของตนเองเพื่อร่วมกันหารือในกลุ่มงานเพื่อรักษาความสัมพันธ์ของกลุ่มงานของตนเอง ตลอดจนให้ชาวบ้านดำเนินงานตามความสามารถและความถนัดของตนเอง หลังจากนั้นกลุ่มกรรมการสรุปประเด็นในกลุ่มงานของตนเองนำเสนอไปยังการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านที่จัดขึ้นเป็นประจำทุก 1 เดือนเพื่อร่วมกันรับรู้ข้อมูลข่าวสาร วางแผน และดำเนินงานร่วมกันในเรื่องต่างๆ ดังตารางที่ 6.1

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านเพื่อกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงานในมิติต่างๆ เช่น การวางแผนปรับปรุงพื้นที่ การร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยว การวางแผนพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนมีรูปแบบการสื่อสารแบบล่างขึ้นบนระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับแกนนำหลัก และกลุ่มกรรมการและทิศทางการสื่อสารแนวราบระหว่างชาวบ้านภายในชุมชนใช้วิธีการสื่อสาร เช่น การพูดคุยกลุ่มเล็กเพื่อวางแผนดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก

ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งประสบปัญหาคล้ายกัน คือ การเข้ามาของกลุ่มนายทุนภายนอก ช่วงระยะเวลานี้เน้นการรับรู้ปัญหา แก้ไขปัญหาและการดำเนินงานเพื่อดำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชน ด้วยวิธีการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมลงมือ และร่วมแก้ปัญหา โดยชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารถึงปัญหาที่พบในชุมชน ปรัชญาหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อวางแผนหาข้อสรุปในการแก้ปัญหาหรือข้อสรุปในการดำเนินงานแก้ปัญหาด้วยกันภายใต้ความเป็นเจ้าของชุมชนแสดงถึงรูปแบบการสื่อสารในแนวราบระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการและชาวบ้านในชุมชนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนเป็นการกระจายอำนาจการบริหารจัดการที่เห็นพ้องร่วมกันภายในชุมชน ดังตารางที่ 6.1

ตารางที่ 6.3 เปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
หมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจัน

รูปแบบ การ สื่อสาร	หมู่บ้าน แม่กำปอง	หมู่บ้าน นาต้นจัน	หมู่บ้าน แม่กำปอง	หมู่บ้าน นาต้นจัน	หมู่บ้าน แม่กำปอง	หมู่บ้าน นาต้นจัน
	วิธีการสื่อสารช่วงเริ่มต้น		วิธีการสื่อสารช่วงดำเนินงาน		วิธีการสื่อสารช่วงธำรงรักษา	
แบบ	-การประชุม	-การประชุม	-การประชุม	-การประชุม	-การประชุม	-การประชุม
ทางการ	หมู่บ้านจัด ขึ้นทุก 3 เดือน	หมู่บ้านจัด ขึ้นทุก 1 เดือน	เฉพาะกิจ -การประชุม หมู่บ้านจัดขึ้น ทุก 3 เดือน	หมู่บ้านจัดขึ้น ทุก 1 เดือน -การประชุม เฉพาะกิจ	เฉพาะกิจ -การประชุม หมู่บ้านจัดขึ้น ทุก 3 เดือน	หมู่บ้านจัดขึ้น ทุก 1 เดือน -การประชุม เฉพาะกิจ
ไม่เป็น	-การพูดคุย	-การพูดคุย	-การพูดคุย	-การพูดคุย	-การพูดคุย	-การพูดคุย
ทางการ	กลุ่มเล็ก	กลุ่มเล็ก	กลุ่มเล็ก -การพูดคุย แบบ เผชิญหน้า	กลุ่มเล็ก	กลุ่มเล็ก -การพูดคุย แบบ เผชิญหน้า	กลุ่มเล็ก -การพูดคุย แบบเผชิญหน้า

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารและวิธีการสื่อสารพบ
ประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ

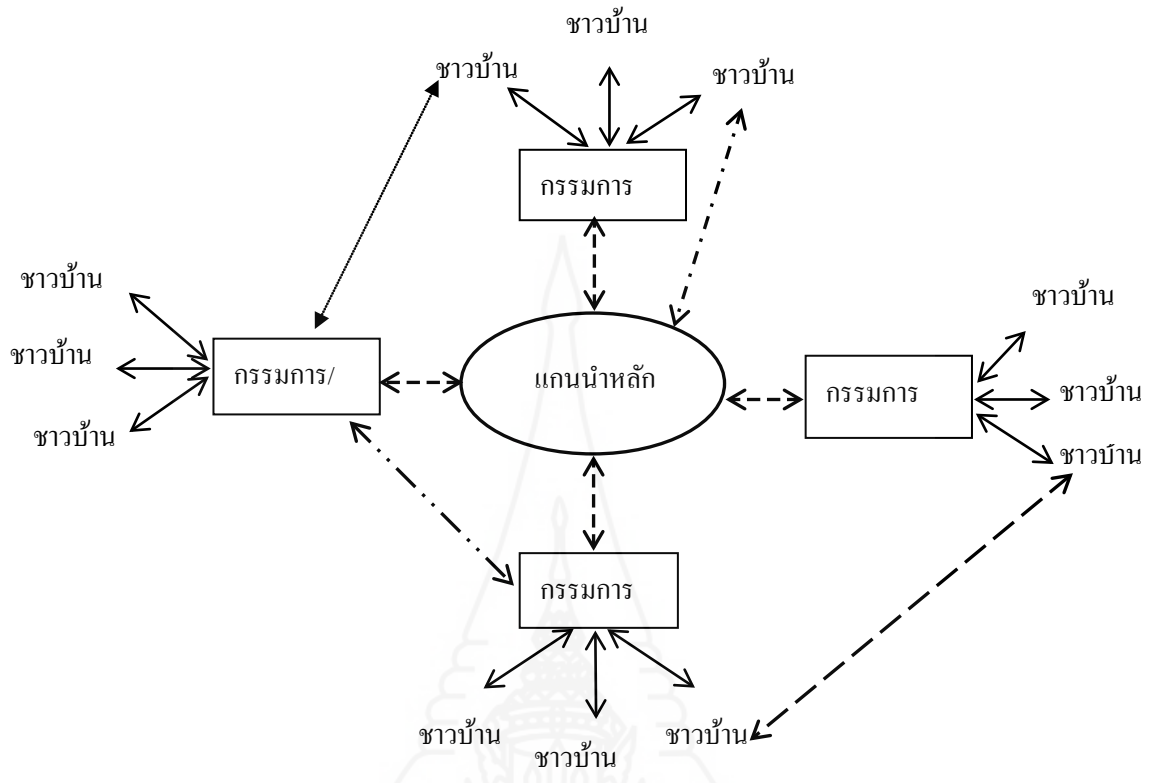
1) การพัฒนารูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนในระยะรับ
ผลประโยชน์ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งพัฒนาและประยุกต์รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทาง
การจากการพูดคุยกลุ่มเล็กสู่การสื่อสารกลุ่ม (group communication) ที่มีทิศทางแบบหลายทิศทาง
ซึ่งเป็นลักษณะสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เน้นกระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดการมีส่วนร่วม คือ

(1) การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานร่วมกันแบบปกติ

(2) การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานเฉพาะกิจ

(3) การพูดคุยกลุ่มเครือข่ายเฉพาะบุคคลมีทิศทางทางไหลของข้อมูล

ข่าวสารหลายทิศทางทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็วและเพื่อทวนข้อมูลข่าวสารที่
เกิดขึ้นในชุมชน

- ←---→ หมายถึง แกนนำหลักสื่อสารกับกรรมการ
- ←==> หมายถึง กรรมการสื่อสารกับกลุ่มชาวบ้าน
- ←-...-> หมายถึง แกนนำหลักสื่อสารกับกลุ่มชาวบ้าน
- ←...-> หมายถึง กรรมการสื่อสารกับกรรมการ
- ←--> หมายถึง กลุ่มชาวบ้านกับกลุ่มชาวบ้าน
- ←==> หมายถึง กรรมการฝ่ายอื่นกับกลุ่มชาวบ้านฝ่ายอื่น

ภาพที่ 6.2 ทิศทางการสื่อสารกลุ่มของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

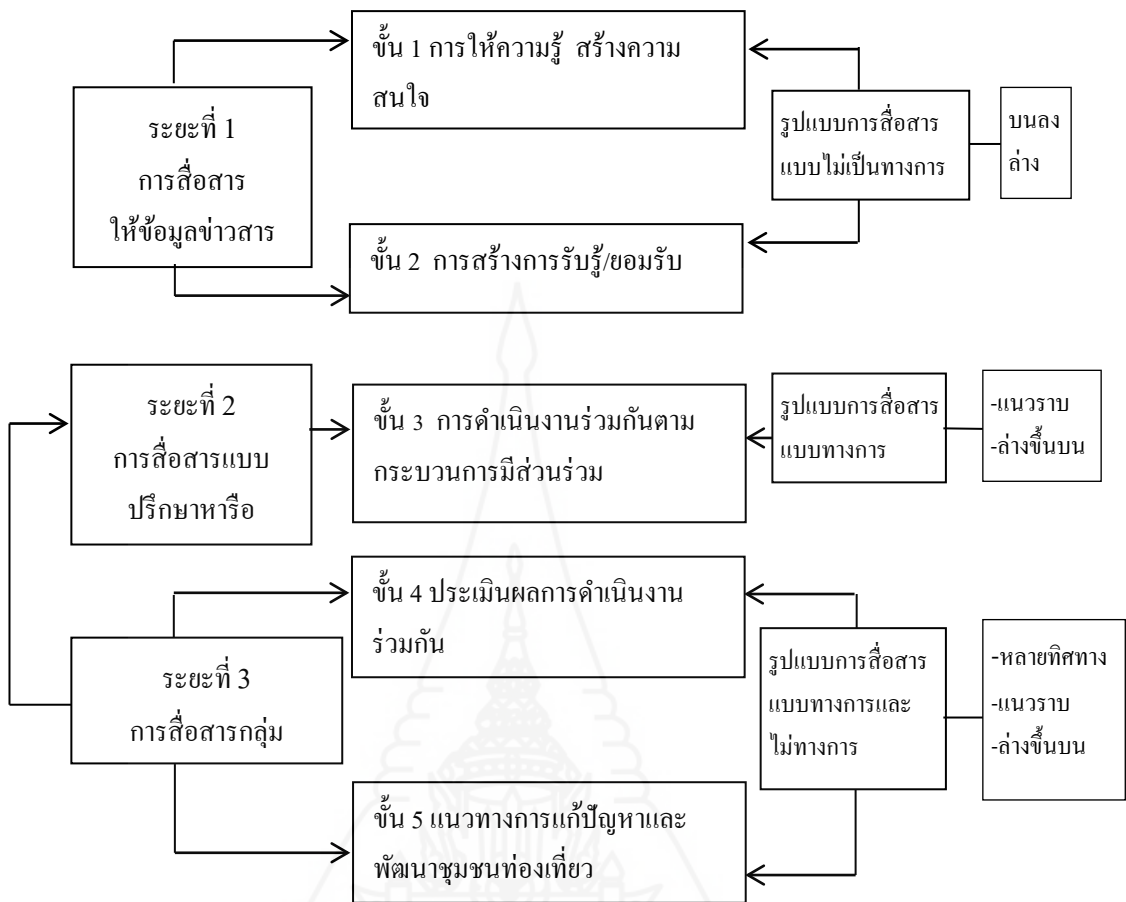
2) ชุมชนท้องถิ่นทั้งสองแห่งใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กในการแก้ปัญหาในเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นหมู่บ้านนาต้นจันทน์มีการพูดคุยกลุ่มเล็กกับกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ภายในชุมชนที่ไม่ได้เป็นกลุ่มกรรมการเพื่อบอกเล่าเรื่องราวและขอความคิดเห็นในการแก้ปัญหา หรืออธิบายวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนอกรอบ (lobby) ก่อนการประชุมแบบเป็นทางการเพื่อลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นซึ่งสะท้อนถึงบริบทความเป็นเครือญาติในชุมชนและวัฒนธรรมของสังคมไทยที่เคารพผู้อาวุโส

อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจันทน์ สามารถสรุปกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีพัฒนาการของกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 3 ระยะ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ระยะที่ 1 การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสาร มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารเพื่อให้ความรู้เกิดความสนใจและการสร้างการรับรู้/ยอมรับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น ขั้น 1 การให้ความรู้และความสนใจโดยให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและโน้มน้าวใจชาวบ้านในชุมชน ขั้นที่ 2 การสร้างการรับรู้และยอมรับ เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนสร้างเป้าหมายร่วมกัน

ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนการดำเนินงานร่วมกันตามกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นที่ 3 เป็นการกำหนดนโยบายตัดสินใจ และการวางแผนดำเนินงานร่วมกัน

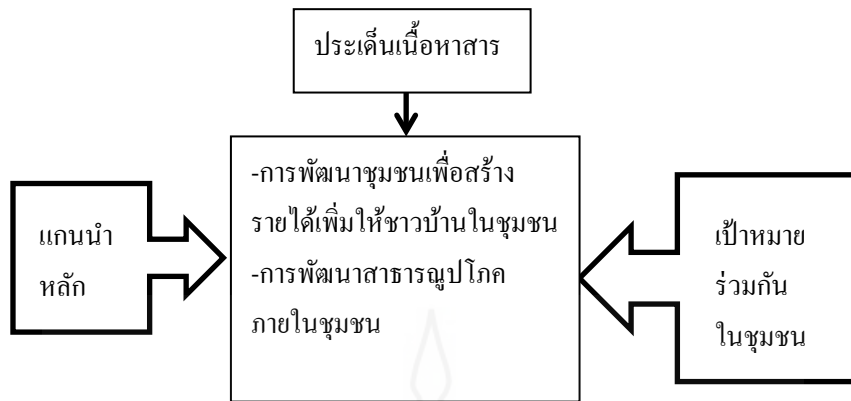
ระยะที่ 3 การสื่อสารกลุ่ม ที่มีทิศทางสื่อสารหลายทิศทางเน้นกระจายอำนาจการสื่อสารเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านทุกคนในชุมชน ที่แบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ ขั้นที่ 4 ประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน และขั้นที่ 5 หาแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการสื่อสารแบบปรึกษาหารือร่วมกันในชุมชน ดังแผนภาพที่ 6.3

ภาพที่ 6.3 รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม
หมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจัน

1.2.2 เนื้อหาสาร

ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 – 2545 ชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัยในระยะเริ่มต้นแกนนำหลักทั้งสองชุมชนนำเสนอแนวคิดการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การสร้างรายได้เพิ่มขึ้นของชาวบ้านในชุมชน และการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคภายในชุมชนจนก่อให้เกิดการตั้งเป้าหมายร่วมกันในชุมชนดังภาพที่ 6.3 แสดงประเด็นเนื้อหาสารใน 2 เรื่อง คือ (1) การพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างรายได้เพิ่มของชาวบ้านในชุมชน (2) การพัฒนาสาธารณูปโภคภายในชุมชน

ภาพที่ 6.4 ประเด็นเนื้อหาสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่นทั้งสองแห่ง

หลังจากที่กลุ่มชาวบ้านทั้งสองชุมชนเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานชุมชนท้องถิ่น พบว่า ช่วงเริ่มต้นเนื้อหาสารของชุมชนทั้งสองแห่งเหมือนกัน คือ มิติด้านพื้นที่ ได้แก่ การปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว มิติด้านการจัดการ ได้แก่ การสร้างเป้าหมายพัฒนาชุมชนร่วมกัน และการเลือกตั้งคณะกรรมการในการจัดการด้านต่างๆ มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานมีความแตกต่างกัน คือ การกำหนดและพัฒนากิจกรรมตามบริบทของชุมชน โดยชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรมที่มีความสวยงามท่ามกลางหุบเขาและอากาศเย็นตลอดปีจึงนำเสนอการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่นักท่องเที่ยว ส่วนชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่นนำเสนอผ้าทอหมักโคลนสินค้าทางวัฒนธรรมของชุมชนและอาหารพื้นเมืองข้าวเป็ปดังตารางที่ 6.4

ตารางที่ 6.4 เปรียบเทียบประเด็นเนื้อหาสารในช่วงเริ่มต้นของชุมชนทั้งสองแห่ง

ประเด็นเนื้อหาสารในช่วงเริ่มต้น					
มิติด้านพื้นที่		มิติด้านการจัดการ		มิติด้านกิจกรรมและ การดำเนินงาน	
หมู่บ้าน แม่กำปอง	หมู่บ้าน นาต้นจั่น	หมู่บ้าน แม่กำปอง	หมู่บ้าน นาต้นจั่น	หมู่บ้าน แม่กำปอง	หมู่บ้าน นาต้นจั่น
ปรับปรุงพื้นที่ ส่วนกลาง และ โฮมสเตย์	ปรับปรุงพื้นที่ ส่วนกลางและ โฮมสเตย์	-สร้างเป้าหมาย ชุมชนร่วมกัน -เลือกตั้งกลุ่ม กรรมการเพื่อ ช่วยในการ จัดการด้าน ต่างๆ	-สร้างเป้าหมาย ชุมชนร่วมกัน -เลือกตั้งกลุ่ม กรรมการเพื่อช่วย ในการจัดการด้าน ต่างๆ	กำหนดและ พัฒนากิจกรรม ตามบริบทของ ชุมชน (การท่องเที่ยว เชิงนิเวศ)	กำหนดและ พัฒนา กิจกรรมตาม บริบทของ ชุมชน (สินค้าทาง วัฒนธรรม)

ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 ชาวบ้านทั้งสองชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชนมากขึ้นตั้งแต่การกำหนดนโยบาย ตัดสินใจวางแผน ดำเนินงานและแบ่งผลประโยชน์เนื้อหาสารในระบายนี้อย่างชัดเจนของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งเหมือนกัน คือ มิติด้านพื้นที่ ได้แก่ การกำหนดพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยว การกำหนดและปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางในการรับนักท่องเที่ยวโดยเนื้อหาสารของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองเพิ่มเติมเรื่องการทำนุบำรุงรักษาพื้นที่ในชุมชนร่วมกัน มิติด้านการจัดการ เนื้อหาสารของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งเหมือนกัน ได้แก่ กฎ ระเบียบต่างๆ ภายในชุมชน การตลาดและประชาสัมพันธ์ การจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชน และมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานมีเนื้อหาสารที่แตกต่างกัน คือ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อหาสารสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรมและสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว ส่วนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย เนื้อหาสารค้นหากิจกรรมท่องเที่ยวที่ถ่ายทอด ภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถีชุมชน ดังตารางที่ 6.5

ตารางที่ 6.5 เปรียบเทียบประเด็นเนื้อหาสารในช่วงดำเนินการของชุมชนทั้งสองแห่ง

ประเด็นเนื้อหาสารในช่วงดำเนินการ					
มิติด้านพื้นที่		มิติด้านการจัดการ		มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน	
หมู่บ้านแม่กำปอง	หมู่บ้านนาต้นจันทน์	หมู่บ้านแม่กำปอง	หมู่บ้านนาต้นจันทน์	หมู่บ้านแม่กำปอง	หมู่บ้านนาต้นจันทน์
-การกำหนดพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยว	-การกำหนดและปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางในการรับนักท่องเที่ยว	-กำหนดกฎระเบียบภายในชุมชนร่วมกัน (ลายลักษณ์อักษร)	-กำหนดกฎระเบียบของชุมชน - วางแผนการตลาดและประชาสัมพันธ์	-สร้างการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ค้นหาภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น	-การค้นหากิจกรรมท่องเที่ยวที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาวัฒนธรรม
-การทำนุบำรุงรักษาพื้นที่ในชุมชนร่วมกัน	-การปรับปรุงโฮมสเตย์ของชาวบ้าน	-วางแผนการตลาดและประชาสัมพันธ์	-จัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชน (ด้านเศรษฐกิจ)	-สร้างอัตลักษณ์และกิจกรรมในการท่องเที่ยว	วิถีชุมชน

ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักระดับประเทศ ทำให้ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งประสบปัญหาการเข้ามาดำเนินธุรกิจของนายทุนภายนอกเช่นเดียวกัน ช่วงระยะนี้ชาวบ้านในชุมชนทั้งสองแห่งรับรู้ปัญหาวางแผนแก้ไขปัญหาในการธำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน ประเด็นเนื้อหาสารช่วงธำรงรักษามีลักษณะเหมือนกัน คือมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน ได้แก่ การพัฒนาปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวให้ตอบรับกับพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงของนักท่องเที่ยว และกลุ่มนักท่องเที่ยวใหม่ๆ ส่วนประเด็นเนื้อหาสารในมิติด้านพื้นที่ และมิติด้านการจัดการ มีความแตกต่างกัน คือมิติด้านพื้นที่ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองเน้นการแก้ไขปัญหาพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ส่วนชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์ เน้นการปรับปรุงพื้นที่เพื่อแข่งขันกับกลุ่มนายทุนภายนอกมิติด้านการจัดการ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองร่วมกันแก้ปัญหาด้านนายทุนจากภายนอกและกลุ่มชาวบ้านที่ไม่เข้าร่วมกับชุมชนส่วนชุมชน

ท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น แก้ปัญหากฎ ระเบียบภายในชุมชน การแก้ปัญหาการเกิดขึ้นของโฮมสเตย์ และร้านค้าภายในชุมชนที่ไม่เข้าร่วมกลุ่ม และการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ อินเทอร์เน็ต ดังตารางที่ 6.6

ตารางที่ 6.6 เปรียบเทียบประเด็นเนื้อหาสารในช่วงธำรงรักษาของชุมชนทั้งสองแห่ง

ประเด็นเนื้อหาสารในช่วงธำรงรักษา					
มิติด้านพื้นที่		มิติด้านการจัดการ		มิติด้านกิจกรรมและ การดำเนินงาน	
หมู่บ้าน แม่กำปอง	หมู่บ้าน นาต้นจั่น	หมู่บ้าน แม่กำปอง	หมู่บ้าน นาต้นจั่น	หมู่บ้าน แม่กำปอง	หมู่บ้าน นาต้นจั่น
การแก้ไข ปัญหาพื้นที่ใน การรองรับ นักท่องเที่ยวที่ เพิ่มขึ้น	การปรับปรุง พื้นที่เพื่อ แข่งขันกับกลุ่ม นายทุนภายนอก	-แก้ปัญหาด้าน นายทุนจาก ภายนอกและ กลุ่มชาวบ้านใน ชุมชน	-แก้ปัญหากฎ ระเบียบภายใน ชุมชน -แก้ปัญหาด้าน นายทุนจาก ภายนอกและกลุ่ม ชาวบ้านในชุมชน -การ ประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อ อินเทอร์เน็ต	-วางแผน/ พัฒนา ปรับปรุง กิจกรรมเพื่อ ตอบรับกลุ่ม ใหม่ๆ	-วางแผน/ พัฒนา กิจกรรม ท่องเที่ยวให้ ตอบรับกับ พฤติกรรมที่ เปลี่ยนแปลง ของ นักท่องเที่ยว

จากการวิเคราะห์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจั่น พบว่า แกนนำหลักทั้งสองชุมชนใช้เนื้อหาสารที่จะทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีภาระผูกพันหรือมีเงื่อนไขในการดำเนินงานเหมือนกัน คือช่วงเริ่มต้นเน้นเรื่องการพัฒนาชุมชนที่ช่วยให้รายได้ของครอบครัวเพิ่มขึ้น และการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคของชุมชนช่วงดำเนินการเนื้อหาสารเน้นเรื่องการวางแผนการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวการเลือกตั้งกรรมการฝ่ายงานต่างๆ ช่วงธำรงรักษาเนื้อหาสารเน้นเรื่องปัญหาการดำเนินงานของชุมชน และหาทางแก้ไขปัญหาปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวแบบใหม่ๆ เนื้อหาสารที่มีความแตกต่างกันระหว่างสองชุมชน คือ มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองเน้นเนื้อหาสารที่เรียนรู้ภูมิปัญญา วัฒนธรรมในชุมชนร่วมกัน ส่วนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่นเน้นเนื้อหาสารค้นหากิจกรรมท่องเที่ยวตามวัฒนธรรมชุมชน

1.2.3 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

สถานการณ์การสื่อสารภายในชุมชนช่วงก่อร่างเป็นชุมชนท่องเที่ยว (ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 – 2545) แกนนำหลักของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งกำหนดแผนการสื่อสารสร้างการรับรู้/ความเข้าใจ สร้างการเรียนรู้/การยอมรับในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนสร้างเป้าหมายร่วมกันตามสภาพความเป็นจริงของชุมชนคือ แกนนำหลักของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กถ่ายทอดแนวคิดการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้ชาวบ้านรับรู้และเข้าใจเหมือนกัน และเมื่อชาวบ้านในชุมชนตั้งเป้าหมายร่วมกันแล้วใช้การประชุมแบบเป็นทางการให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมลงประชามติรับรองการดำเนินงานร่วมกันระยะเริ่มต้นระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งอยู่ในระดับน้อยมากเพียงแค่การยกมือลงประชามติดำเนินงานพัฒนาสู่ชุมชนท่องเที่ยวและเป็นเพียงผู้รับสารที่รับฟังและสอบถามในประเด็นที่สงสัยเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ

ช่วงดำเนินการ (ปีพ.ศ. 2546 – 2552) ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจันมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 3 ระดับเหมือนกันคือ (1) ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแสดงประชามติ โดยชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านลงประชามติรับรองในเรื่องต่างๆเหมือนกัน เช่น การเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยว การรับรองกฎ ระเบียบของชุมชน (2) ระดับที่สองการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันแกนนำหลักกลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งร่วมกันกำหนดนโยบายในรูปแบบของการร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยวเหมือนกัน และ(3) ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มีการเพิ่มระดับไปสู่วางแผนและดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ โดยชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การประชุมเฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการเพื่อปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการวางแผนกิจกรรมหรือการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวด้วยชาวบ้านในชุมชนเองเหมือนกัน

ช่วงธำรงรักษา (ปี พ.ศ. 2552 – 2559) ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 4 ระดับ เหมือนกัน โดยระดับที่ 1 –3 เป็นระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเหมือนในระยะดำเนินการ คือ (1) ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแสดงประชามติ (2) ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย และ(3) ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานตามแผนที่นำสู่การธำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกันและ (4) ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการประเมินผลและตรวจสอบการดำเนินงานชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน

การประเมินผลและตรวจสอบการดำเนินงานของชุมชนที่ผ่านมาเพื่อค้นหาปัญหา แนวทางแก้ไข และพัฒนาการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวเหมือนกัน แต่ใช้ช่องทางการสื่อสารที่แตกต่างกัน โดยชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับแกนนำหลัก และใช้การสื่อสารกลุ่มตรวจสอบการดำเนินงานต่างๆ ในชุมชน ขณะที่ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่นใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กตรวจสอบและสะท้อนปัญหาของชุมชนและใช้การสื่อสารกลุ่มทวนข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในชุมชน

1.2.4 เครื่องมือและความถี่ในการสื่อสาร

ช่วงเริ่มต้น (ปี พ.ศ. 2540 – 2545) แกนนำหลักของทั้งสองชุมชนใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กนำเสนอและถ่ายทอดการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนได้ และเมื่อชาวบ้านทั้งสองแห่งมีเป้าหมายร่วมกันแล้วจึงใช้การประชุมแบบเป็นทางการให้สมาชิกทั้งหมดในชุมชนร่วมลงประชามติรับรองการดำเนินงานร่วมกัน

ช่วงดำเนินการ (ปี พ.ศ. 2546 – 2552) ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจเป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันในการกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกัน และวางแผนพัฒนากิจกรรมต่างๆ ตามวิถีชีวิต ภูมิปัญญาของท้องถิ่นและลงปฏิบัติตามแผน

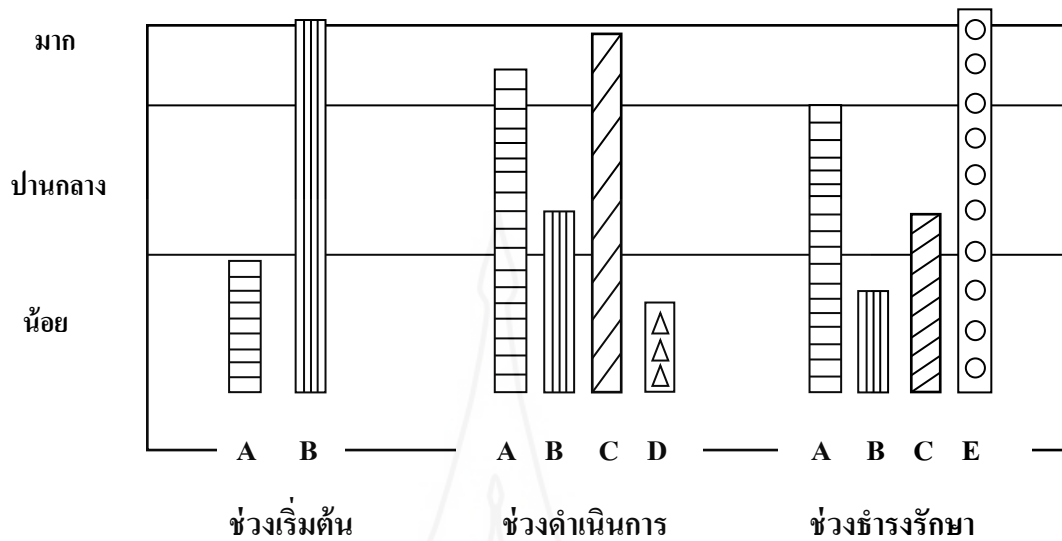
ช่วงธำรงรักษา(ปี พ.ศ. 2552 – 2559) ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งยังคงใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจเหมือนกับระยะดำเนินการเป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือร่วมกัน ในขณะที่ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับแกนนำหลักเป็นช่องทางการสื่อสารที่สะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนในขณะที่ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่นใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กตรวจสอบและสะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและในระยะรับผลประโยชน์ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การสื่อสารกลุ่มในการตรวจสอบและทวนข้อมูลข่าวสารต่างๆ ภายในชุมชน

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบช่องทางการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองพบประเด็นที่น่าสนใจ 2 ประเด็น คือ

1) ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองนิยมใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้า (face-to-face communication) ในปรึกษาหารือร่วมกันในชุมชน โดยใช้สื่อบุคคล การประชุมแบบเป็นทางการ การประชุมเฉพาะกิจ การพูดคุยกลุ่มเล็กเป็นช่องทางในสื่อสาร

2) ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งใช้การประชุมเฉพาะกิจ และการประชุมแบบเป็นทางการเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเหมือนกันแต่ความถี่ในการประชุมเฉพาะกิจของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองมีมากกว่าชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น เนื่องจากชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองมีการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน 3 เดือนต่อครั้ง ในขณะที่ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่นประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านเดือนละครั้ง ซึ่งมีความถี่มากกว่าผลจากการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารแบบเป็นทางการทำให้ชาวบ้านทั้งสองชุมชนเกิดระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือตามกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมากขึ้นกว่าการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ

เมื่อวิเคราะห์ความถี่ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งตามช่วงดำเนินงาน คือ ช่วงเริ่มต้น มีความถี่ในการพูดคุยกลุ่มเล็กที่ชาวบ้านในชุมชนคุ้นเคยมากกว่าการประชุมแบบเป็นทางการช่วงดำเนินการ มีความถี่ในการสื่อสารแบบเป็นทางการมากขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นปรึกษาหารือร่วมกัน โดยมีความถี่ในการประชุมแบบเป็นทางการมากที่สุด รองลงมาเป็นการประชุมเฉพาะกิจ ส่วนความถี่ในการพูดคุยกลุ่มเล็กเริ่มน้อยลง และช่วงนี้พบว่ามีความถี่ในการพูดคุยแบบเผชิญหน้าระหว่างแกนนำหลักในการแก้ปัญหาส่วนบุคคล ช่วงธำรงรักษา ชุมชนทั้งสองแห่งใช้การประชุมแบบเป็นทางการการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมฝ่ายงานด้วยความถี่ใกล้เคียงกัน และยังคงใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กในการทวนข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากภายในชุมชน แต่การพูดคุยแบบเผชิญหน้าระหว่างแกนนำหลักหายไปเนื่องจากชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งใช้การปรึกษาหารือแก้ปัญหา ร่วมกันในฝ่ายงานต่างๆ เป็นหลัก ตามภาพที่ 6.5 ดังนี้

- ▬ A หมายถึง การประชุมแบบเป็นทางการ
- ▮ B หมายถึง การพูดคุยกลุ่มเล็ก
- ▨ C หมายถึง การประชุมเฉพาะกิจ
- ▴ D หมายถึง การพูดคุยแบบเผชิญหน้า
- E หมายถึง การประชุมฝ่าย/กลุ่มงาน

ภาพที่ 6.5 เครื่องมือและความถี่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ถึงแม้ว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้รูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการ โดยใช้การประชุมของหมู่บ้านการประชุมเฉพาะกิจ เพื่อระดมความคิดเห็นหาข้อตกลงร่วมกันในการวางแผนการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ โดยใช้การพูดคุยกลุ่มเล็ก เป็นหลัก แต่จากการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารสู่สมัยใหม่กลุ่มชาวบ้านที่เป็นผู้ใหญ่ในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งควรปรับตัว เรียนรู้การใช้สื่อสมัยใหม่ในการติดต่อสื่อสารให้มากขึ้นเพื่อเชื่อมต่อการสื่อสารกับกลุ่มชาวบ้านรุ่นใหม่ต่อไปจะกลายเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาชุมชนต่อไป ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาวบ้านรุ่นใหม่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเริ่มใช้สื่อสมัยใหม่ในการติดต่อสื่อสาร เช่น การสื่อสารกลุ่มผ่านไลน์ เฟซบุ๊ก

1.2.5 ความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบ พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจันทน์มีการสร้างเครือข่ายภายนอกทั้งจากภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนการดำเนินงานระยะเริ่มแรกชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ และได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย การศึกษานอกโรงเรียน และมหาวิทยาลัยแม่โจ้เป็นที่เลี้ยงให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

ในขณะที่ ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์ในระยะเริ่มแรกได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนและการอบรมให้ความรู้โดยกรมการพัฒนาชุมชนเข้ามาส่งเสริมอาชีพผ้าทอจนจัดตั้งเป็นสหกรณ์ทอผ้า หลังจากนั้นกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเข้ามาเป็นที่เลี้ยงในการจัดระบบการทำงานในรูปแบบขององค์กร และได้รับเงินทุนสนับสนุนในการก่อสร้างอาคารแสดงผ้าทอจากธนาคารเจบีซี ประเทศญี่ปุ่น และการอบรม คุณาน การจัดโฮมสเตย์ที่ประเทศญี่ปุ่น หลังจากนั้นชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์ได้รับการสนับสนุนจากกรมการท่องเที่ยว และมหาวิทยาลัยนเรศวรในการให้ความรู้ด้านการดำเนินงานท่องเที่ยวชุมชน

ผลการวิจัยพบว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการสร้างเครือข่ายภายนอกในการสนับสนุนทั้งด้านเงินทุนและเป็นที่เลี้ยงให้ความรู้ในการดำเนินงานซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าสู่ความสำเร็จของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.2.6 ศักยภาพของของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจันทน์ จังหวัดสุโขทัย

จากการวิเคราะห์และเปรียบเทียบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจันทน์พบศักยภาพที่สำคัญของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่ง คือ

1) แกนนำหลักมีความสามารถทางการสื่อสาร จากการศึกษา พบว่า แกนนำหลักของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีความสามารถทางการสื่อสารที่จะสื่อสารให้เกิดการจุดประกาย ตั้งคำถามให้ชาวบ้านคิด และเห็นภาพ เช่น การนำข้อมูลที่ได้จากชุมชนอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จมาถ่ายทอดใช้การสื่อสารที่กต้ออย่างจริงใจให้ชาวบ้านในชุมชน และชักชวนให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินงาน และปฏิบัติงานจริง จนทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของร่วมจนเข้าสู่กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชน

นอกจากนี้แกนนำหลักของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองชุมชน ยังมีทักษะการสื่อสารในการเขียนเพื่อขอเงินสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ภายนอกได้ และรู้จักเลือกใช้รูปแบบสื่อสารที่ชาวบ้านในชุมชนของตนเองคุ้นเคย เช่น การพูดคุยกลุ่มเล็กถ่ายทอดแนวคิดการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวในเชิงปริศนาหรือแนวทางการพัฒนาชุมชน และความ ต้องการของชาวบ้านในชุมชนร่วมกัน ทำให้เกิดการตัดสินใจร่วมกันได้อย่างรวดเร็ว

2) แกนนำหลักมีศักยภาพในการเป็นผู้นำ จากการศึกษาพบว่า แกนนำหลักของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีศักยภาพการเป็นผู้นำที่สามารถวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน และสามารถระดมพลังที่สามารถให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว

จุดที่น่าสังเกต คือ แกนนำหลักของทั้งสองชุมชนเป็นคนในพื้นที่ดั้งเดิม ที่รู้จักพื้นที่ ลักษณะเฉพาะของชุมชน และมีเครือข่ายทางสังคมในชุมชนทำให้ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านในชุมชนได้อย่างรวดเร็ว

3) บทบาทของแกนนำหลัก จากการศึกษาพบว่าแกนนำหลักของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง มีบทบาทในการเป็นตัวกลางประสานเชื่อมโยงให้ชาวบ้านในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น และใช้เหตุผลของชาวบ้านในชุมชนอื่นๆ ประกอบการตัดสินใจ เช่น การขจัดความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน แกนนำหลักของทั้งสองชุมชน มีบทบาทหลักเป็นคนกลางเชื่อมโยงให้ชาวบ้านในชุมชนทั้งสองฝ่ายที่เกิดความขัดแย้งได้พูดคุย และหาข้อสรุปด้วยตัวเองทั้งสองฝ่าย

แต่อย่างไรก็ตาม พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาคันจัน พบปัญหาความขัดแย้ง การละเมิดกฎ ระเบียบต่างๆ ของชาวบ้านภายในชุมชน เนื่องจากในช่วงเริ่มต้น และช่วงดำเนินการขาดการจัดการเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะฉะนั้นการดำเนินงานภายในชุมชนแกนนำหลักต้องมีทักษะการสื่อสารที่ปรับให้สอดคล้องกับ โครงสร้างใหม่ของชุมชนที่ การพึ่งพาในชุมชนมีเรื่องระบบของเศรษฐกิจมาเป็นส่วนขับเคลื่อนชุมชน

4) ทุนทางชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีทุนทางสังคม คือ วัฒนธรรม ประเพณี และความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาโดยที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันดำเนินงานจนสามารถแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชุมชนที่พยายามอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งไม่ได้เปลี่ยนแปลงชุมชนไปตามความทันสมัย แต่ก็ยังคงสามารถนำเสนอวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี

ของชุมชนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ ดังนั้นหากชุมชนอื่นต้องการพัฒนาสู่ชุมชนท่องเที่ยว จำเป็นต้องใช้การระดมความคิดของชาวบ้านในชุมชนหาทุนทางสังคมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

5) ความสัมพันธ์ในชุมชนพบว่า หมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจั่น เป็นชุมชนขนาดเล็กชาวบ้านในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และเกือบทั้งหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน ภายใต้บริบทของสังคมไทยที่ให้การนับถือผู้ใหญ่จากผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านทั้งสองชุมชนมีวิธีการสื่อสารเพื่อลดความขัดแย้งและขอรับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ภายในชุมชนด้วยการการพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการในเรื่องสำคัญต่างๆ ก่อนจะนำไปหารือในการประชุมอย่างเป็นทางการต่อไป

6) รูปแบบการบริหารจัดการการสื่อสารภายในชุมชน พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีรูปแบบการบริหารจัดการด้านการสื่อสารที่พัฒนาและประยุกต์จากรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการด้วยวิธีการพูดคุยกลุ่มเล็กซึ่งชาวบ้านในชุมชนคุ้นเคยสู่รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีการสื่อสารกลุ่ม (group communication) ที่มีหลายทิศทาง ลักษณะคล้ายกับการจัดการรูปแบบการทำงานขององค์กรที่เน้นกระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดการมีส่วนร่วมที่ผสมผสานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

บทที่ 7

แนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม

ตามวัตถุประสงค์การวิจัยในข้อที่ 3 คือ นำเสนอแนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้จากการวิเคราะห์และเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ซึ่งแนวทางการพัฒนาประกอบด้วย (1) รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (2) ทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (3) เครื่องมือและความถี่ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (4) เนื้อหาสาร และ (5) เงื่อนไขความสำเร็จในการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรายละเอียด ดังนี้

1. รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการนำชาวบ้านในชุมชนเข้ามาดำเนินงานตามกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น กำหนดเป้าหมายนโยบาย วางแผน ลงมือปฏิบัติงานต่างๆ และการประเมินผลร่วมกัน เพื่อให้เกิดการปรึกษาหารือร่วมกันของชาวบ้านอย่างแท้จริง

จากการเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย พบว่า ช่วงเริ่มต้น แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องสื่อสารถ่ายทอดแนวคิดการพัฒนาสู่ชุมชนท่องเที่ยวเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนรับรู้เข้าใจในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวตั้งแต่แรกจนเกิดการยอมรับและเข้ามามีส่วนร่วมขับเคลื่อนชุมชนไปในทิศทางเดียวกัน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองชุมชน ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการที่ชาวบ้านในชุมชนคุ้นชิน ช่วงดำเนินการใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการ(การประชุมแบบทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ) ที่มีทิศทางการสื่อสารแนวระนาบที่ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปในการตัดสินใจดำเนินงานร่วมกัน ช่วงธำรงรักษา ชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งยังคงใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการ (การประชุมแบบทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ) เพื่อปรึกษาหารือร่วมกันภายในชุมชน และพัฒนาสู่การสื่อสารกลุ่มที่มีรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการมี

หลายทิศทางเพื่อกระจายอำนาจการสื่อสารให้กับชาวบ้านในชุมชนอย่างเท่าเทียมที่ดังตารางเปรียบเทียบที่ 7.1

ตารางที่ 7.1 เปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

เปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม			
ช่วงเวลา	หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่	หมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย	✓เหมือน/ ✗ต่าง
ช่วงเริ่มต้น	แบบไม่เป็นทางการ -การพูดคุยกลุ่มเล็ก	แบบไม่เป็นทางการ -การพูดคุยกลุ่มเล็ก	✓
	แบบเป็นทางการ -การประชุมหมู่บ้านจัดขึ้นทุก 3 เดือน	แบบเป็นทางการ -การประชุมหมู่บ้านจัดขึ้นทุก 1 เดือน	✓
ช่วงดำเนินการ	แบบเป็นทางการ -การประชุมเฉพาะกิจ -การประชุมหมู่บ้านจัดขึ้นทุก 3 เดือน	แบบเป็นทางการ -การประชุมเฉพาะกิจ -การประชุมหมู่บ้านจัดขึ้นทุก 1 เดือน	✓ ✓
	แบบไม่เป็นทางการ -การพูดคุยกลุ่มเล็ก -การพูดคุยแบบเผชิญหน้า	แบบไม่เป็นทางการ -การพูดคุยกลุ่มเล็ก -การสื่อสารกลุ่ม	✓ ✗
	ช่วงธำรงรักษา	แบบเป็นทางการ -การประชุมเฉพาะกิจ -การประชุมหมู่บ้านจัดขึ้นทุก 3 เดือน	แบบเป็นทางการ -การประชุมเฉพาะกิจ -การประชุมหมู่บ้านจัดขึ้นทุก 1 เดือน
	แบบไม่เป็นทางการ -การสื่อสารกลุ่ม	แบบไม่เป็นทางการ -การสื่อสารกลุ่ม -การพูดคุยแบบเผชิญหน้า	✓ ✗

ทั้งนี้ การเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง สามารถสรุปแนวทางการกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมโดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความรู้/ความสนใจ และการสร้างการรับรู้/ยอมรับของชาวบ้านในชุมชน โดยในระยะที่หนึ่งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 สร้างความรู้และความสนใจด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวด้วยการสื่อสารให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่นำไปสู่ความแตกต่างจากเดิม ทั้งเรื่องราวได้ที่เพิ่มขึ้นและการพัฒนาสาธารณูปโภคภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 แคนนำหลักหรือผู้นำชุมชนสร้างการรับรู้และยอมรับให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านในชุมชน โดยใช้รูปแบบการสื่อสารที่ชาวบ้านในชุมชนคุ้นเคยตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการสื่อสารของชุมชน คือ ใช้การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการเป็นการสร้างบรรยากาศให้ชาวบ้านได้มีโอกาสซักถามสิ่งที่ยสงสัยเกี่ยวกับการดำเนินงานท่องเที่ยวชุมชน หลังจากนั้นใช้การสื่อสารแบบสองทางกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมวิเคราะห์บริบทของชุมชนทั้งจุดเด่น จุดด้อย โอกาสในการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันกำหนดนโยบาย วางแผน ตัดสินใจและดำเนินงานร่วมกันในทิศทางเดียวกันและแสดงออกถึงพลังของชุมชนที่ขับเคลื่อนสู่การพัฒนา

ขั้นตอนที่ 3 ชาวบ้านในชุมชนปรึกษาหารือดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวร่วมกันด้วยการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) ที่มีทิศทางการสื่อสารแบบแนวนอน (horizontal communication) ในระยะแรกชาวบ้านในชุมชนอาจมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในลักษณะพื้นผิวที่ยังไม่ถึงขั้นการปรึกษาหารือกันของชุมชน ดังนั้นแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องเปิดเวทีและช่องทางการสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางและหลากหลาย เช่น การประชุมของหมู่บ้านการประชุมเฉพาะกิจหรือเวทีชาวบ้าน

ระยะที่ 3 การสื่อสารกลุ่ม กระบวนการสื่อสารที่ชาวบ้านร่วมกันพัฒนาช่องทางการสื่อสารเป็นลักษณะของการสื่อสารกลุ่ม (group communication) มีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทาง (multiple communication) ที่ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวอย่างมีระบบ และกระจายอำนาจการบริหารจัดการให้

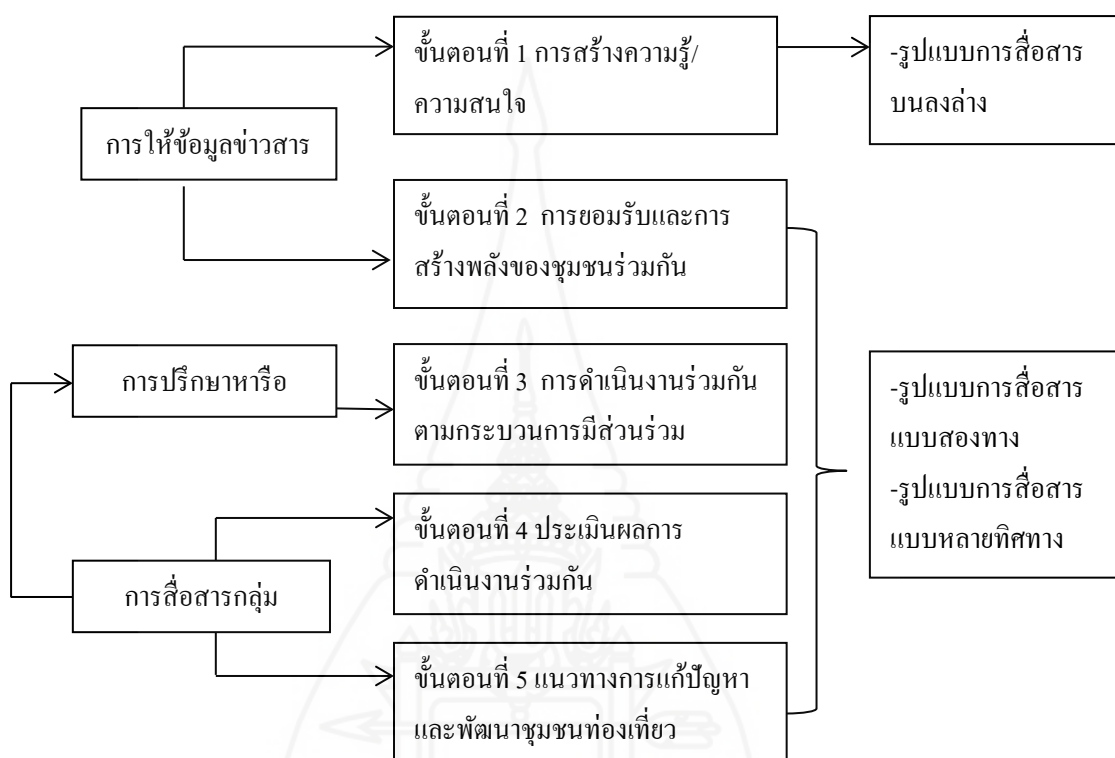
ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งระยะที่สามนี้ แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนมีบทบาทจัดการการสื่อสารน้อยลง แต่กระจายอำนาจการสื่อสารกับชาวบ้านทุกคนในชุมชน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องเปิดเวทีหรือช่องทางการสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชน ได้แสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงานที่ผ่านมาได้อย่างอิสระ และต้องเปิดใจรับฟังผลการประเมินและข้อเสนอแนะของชาวบ้านในชุมชนเพื่อสรุปการดำเนินงานที่ผ่านมา และนำสู่ขั้นตอนที่ 5 คือ การหาแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 5 แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เมื่อแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนรับฟังผลการประเมินและข้อเสนอแนะของชาวบ้านในชุมชนที่มีต่อการดำเนินงานที่ผ่านมาแล้วตามขั้นตอนที่ 4 ควรหาช่องทางการสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานของชุมชน ดังภาพที่ 7.1

อย่างไรก็ตาม การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนอาจจะเกิดขึ้นใน 2 ลักษณะ คือ (1) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยตรงในการแสดงความคิดเห็นในการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชน และ (2) การสื่อสารกับคณะกรรมการชุมชนท้องถิ่น

ภาพที่ 7.1 กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม

2. ทิศทางการสื่อสารของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม

การท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการท้องถิ่นโดยชุมชนที่ชุมชนต้องมีการจัดการเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้และเกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชนควรมีการจัดระบบการดำเนินงานในรูปแบบขององค์กรที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ ตามแนวคิดของ Newstrom & Davis (1993) การท้องถิ่นโดยชุมชนเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วยการแบ่งความรับผิดชอบกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม จากการศึกษาเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย พบว่า ชาวบ้านในชุมชนทั้งสองแห่งใช้รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการด้วยการพูดคุยกลุ่มเล็กในการแสดงความคิดเห็น

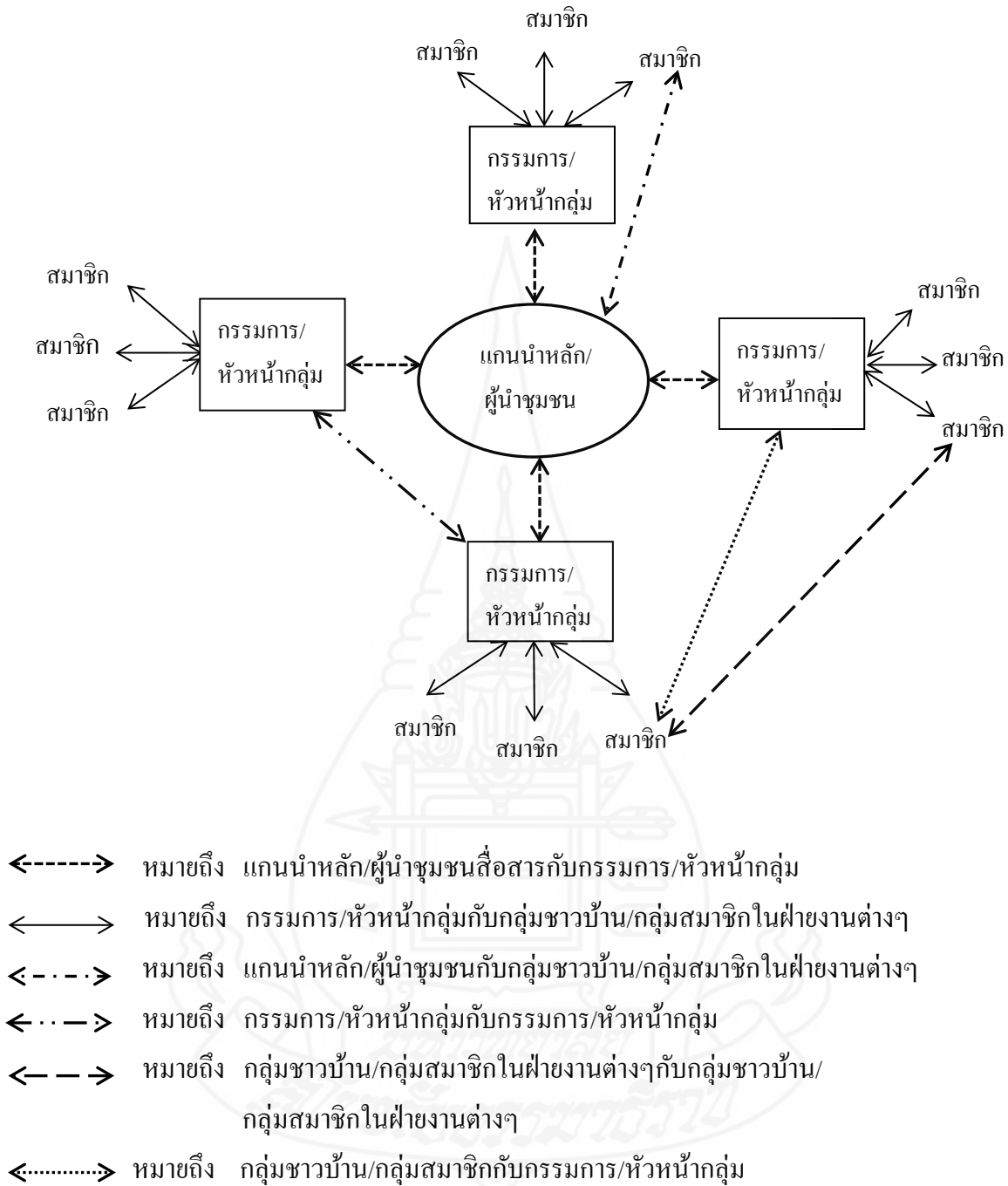
ต่อปัญหา ผลกระทบ หรือวิพากษ์วิจารณ์สิ่งเกิดขึ้นจากการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชน การสื่อสารกลุ่ม (group communication) ที่มีทั้งทิศทางการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) และแบบหลายทิศทาง (multiple communication) ดังภาพที่ 7.3 ทิศทางการสื่อสารกลุ่มของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่พัฒนาจากการพูดคุยกลุ่มเล็กที่มีรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ เป็นแนวทางการสื่อสารที่ชาวบ้านคุ้นเคยเข้าสู่ระบบการจัดการในรูปแบบโครงสร้างขององค์กรที่ แบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ ซึ่งรูปแบบการสื่อสารกลุ่มมีข้อดี คือ

2.1 ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในทุกกระบวนการตามความถนัดของตนเองทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากขึ้น

2.2 การสื่อสารกลุ่มก่อให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวอย่างมีระบบในรูปแบบขององค์กร มีการแบ่งหน้าที่หรือฝ่ายในการรับผิดชอบในการทำงานทำให้เป็นการกระจายอำนาจทางการสื่อสารสู่ชาวบ้านและทำให้ชาวบ้านในชุมชนทุกคนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการดำเนินการของชุมชน

2.3 การสื่อสารกลุ่มสามารถลดความขัดแย้งภายในชุมชน โดยเฉพาะสังคมไทยที่เคารพผู้อาวุโส การสื่อสารกลุ่มย่อยกับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเพื่อทำความเข้าใจกับเรื่องราวต่างๆ หรือขอคำแนะนำในการแก้ไขปัญหาก่อนที่จะนำไปสู่ที่ประชุมของหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ซึ่งทำให้การประชุมเป็นไปอย่างราบรื่นไม่มีการหักหน้าผู้หลักผู้ใหญ่ในกลางที่ประชุม

ฉะนั้น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนไม่จำเป็นต้องใช้การสื่อสารแบบสองทางเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมควรเชื่อมช่องทางสื่อสารต่างๆ ในหลากหลายทิศทางที่จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของฝ่ายต่างๆ ในชุมชนอย่างทั่วถึง

ภาพที่ 7.2 ทิศทางการสื่อสารกลุ่มของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อนึ่ง กิจกรรมและหัวหน้ากลุ่มอาจจะมีมากกว่าสี่ฝ่ายตามภาพ และทิศทางการสื่อสารตามภาพอาจไม่ได้จำกัดเฉพาะเส้นทางเพียงเส้นเดียว หรือสามเส้นทางตามแผนภาพ เนื่องจากการสื่อสารกลุ่มนี้เป็นการสื่อสารแบบหลายทิศทาง (multiple communication)

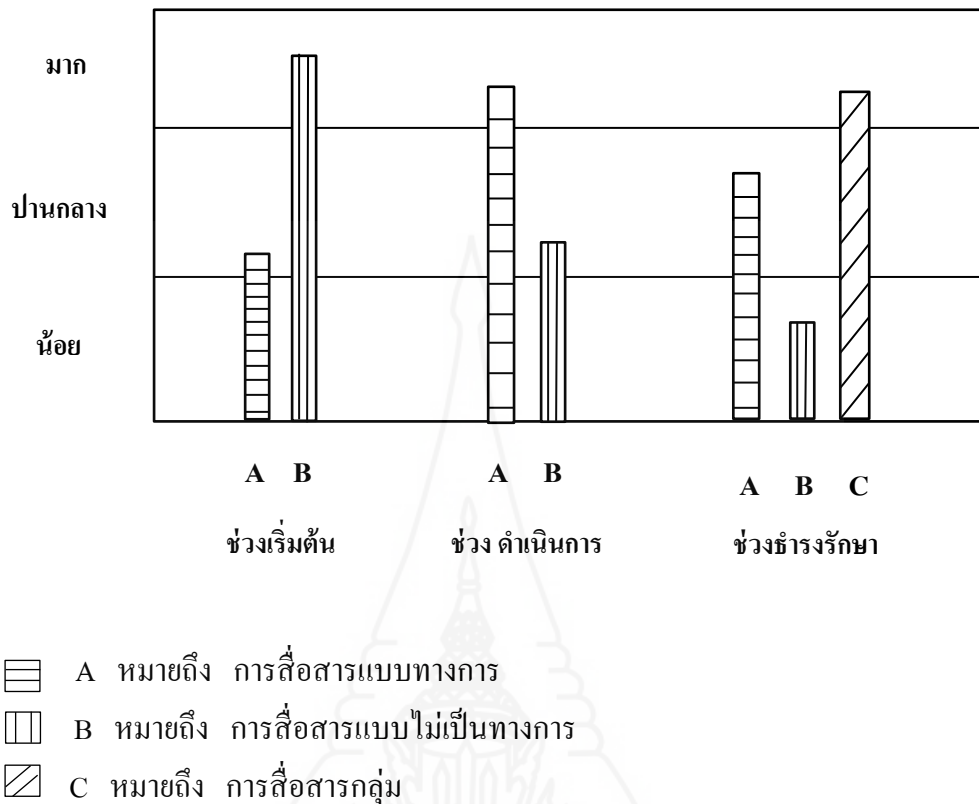
3. เครื่องมือและความถี่ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีปัจจัยสำคัญ คือ การปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินงานร่วมกันภายใต้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) ทิศทางการสื่อสารแบบแนวนราบ (horizontal communication) กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องมีความถี่ในการสื่อสารผ่านเครื่องมือหรือช่องทางการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยแบ่งความถี่ของรูปแบบการสื่อสารใน 3 ช่วง ดังนี้

3.1 ช่วงเริ่มต้น แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนควรเป็นผู้ริเริ่มการสื่อสารด้วยรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ หากใช้หรือทำให้กลมกลืนกับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นจะทำให้เกิดประโยชน์และผลสำเร็จได้เร็วขึ้น เช่น การพูดคุยกลุ่มเล็ก การพูดคุยแบบเผชิญหน้า โดยใช้ความถี่ในการสื่อสารเพื่อกระจายข้อมูลข่าวสารในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่ผู้ประโยชน์ที่จะเกิดร่วมกันในชุมชน และใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการที่มีความถี่น้อยกว่า ในช่วงก่อตั้งกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนอาจมีเพียงเล็กน้อย เช่น การลงประชามติตัดสินใจร่วมกันดำเนินงานพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว

3.2 ช่วงดำเนินการ ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการด้วยการประชุมหมู่บ้านประจำเดือนซึ่งเป็นวิถีตามปกติของหมู่บ้านอยู่แล้ว และการประชุมเฉพาะกิจที่มีความถี่อย่างมาก เพื่อเป็นช่องทางการสื่อสารที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชน กลุ่มสมาชิกหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ปรึกษาหารือร่วมกันภายใต้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) โดยมีทิศทางการสื่อสารแบบแนวนราบ (horizontal communication)

3.3 ช่วงธำรงรักษา ให้ความสำคัญกับความถี่ในการสื่อสารกลุ่ม (group communication) ทั้งทิศทางการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) และหลายทิศทาง (multiple communication) เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชน กลุ่มสมาชิกหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้แสดงความคิดเห็นต่อปัญหา ผลกระทบ หรือวิพากษ์วิจารณ์สิ่งเกิดขึ้นจากการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนตามความสามารถของตนเอง และช่วงเติบโตมีการแบ่งงานเป็นฝ่ายต่างๆ มีการประชุมกลุ่มในฝ่ายจึงทำให้การสื่อสารแบบเป็นทางการ เช่น การประชุมหมู่บ้าน และการประชุมเฉพาะกิจลดระดับความถี่ลงตามภาพที่ 7.3

ภาพที่ 7.3 เครื่องมือและความถี่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แม้ว่าการสื่อสารแบบเผชิญหน้าสอดคล้องกับวิถีชุมชนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกันอย่างสังคมไทย และส่งผลให้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง แต่จากการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรมานำสื่อสมัยใหม่ผสมผสานกับการสื่อสารแบบเผชิญหน้าเพื่อใช้ในการสื่อสารภายในชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะการแจ้งปัญหาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนซึ่งทำให้การติดต่อและรับส่งข้อมูลเป็นไปอย่างรวดเร็ว และการใช้สื่อสมัยใหม่เป็นช่องทางการประชาสัมพันธ์กับกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่มีพฤติกรรมบริโภคสื่อที่เปลี่ยนแปลงไป

4. เนื้อหาสาร

เนื้อหาสารเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ประเด็นเนื้อหา (key messages) ต้องสามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความสนใจ ต้องการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานของชุมชน แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชน และกลุ่มกรรมการจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเตรียมข้อมูลเนื้อหาสาร เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชน

ได้ทำความเข้าใจ และแลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ ร่วมกัน โดยเฉพาะประเด็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับปัญหาต่างๆ ในชุมชนที่ต้องทำความเข้าใจร่วมกัน และเนื้อหาสาระที่กระตุ้นความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของชุมชน หรือเกี่ยวเนื่องกับผลประโยชน์หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในภายหลังจะยิ่งส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังมากขึ้น กิตติ กันภัย (2551) ระบุว่า ตามหลักจิตวิทยาในการสื่อสารผู้ส่งสารต้องเลือกเนื้อหาสาระที่เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มชน หรือมีสิ่งๆ ที่ผู้รับสารจะได้ผลประโยชน์ เนื่องจาก ผู้รับสารจะเลือกกระทำพฤติกรรมที่ประเมินแล้วว่าเกิดผลประโยชน์กับตนเอง ในขณะที่สุเมธย์ หนกหลัง (2558) ระบุว่า หลักจิตวิทยาการทำงานในชุมชนการรวมกลุ่มของชาวบ้านจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจากความต้องการทางกายภาพ เช่น การอยู่รอดในการดำรงชีวิต และความต้องการทางจิตใจในการได้รับการยอมรับ เช่น การแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

จากการเปรียบเทียบชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย สรุปได้ว่า ช่วงเริ่มต้นเนื้อหาสาระของชุมชนทั้งสองแห่งเหมือนกัน ได้แก่ การปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การสร้างเป้าหมายพัฒนาชุมชนร่วมกัน การเลือกตั้งคณะกรรมการในการจัดการด้านต่างๆ และการพัฒนากิจกรรมตามบริบทของชุมชน ช่วงดำเนินงานเนื้อหาสาระของชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งที่เหมือนกัน คือ การกำหนดพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยว การกำหนดและปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางในการรับนักท่องเที่ยว กฎ ระเบียบต่างๆ ภายในชุมชน การจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชน และเนื้อหาสาระที่แตกต่างกัน คือ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อหาสาระสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรมและสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว ส่วนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย เนื้อหาสาระค้นหากิจกรรมท่องเที่ยวที่ถ่ายทอด ภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถีชุมชน ส่วนในช่วงธำรงรักษาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีประเด็นเนื้อหาสาระที่เหมือนกัน คือ การพัฒนาปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยวให้ตอบรับกับพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงของนักท่องเที่ยว และกลุ่มนักท่องเที่ยวใหม่ๆ ส่วนประเด็นเนื้อหาสาระที่แตกต่างกัน คือ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง เน้นการแก้ไขปัญหาพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ส่วนชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจัน เน้นการปรับปรุงพื้นที่เพื่อแข่งขันกับกลุ่มนายทุนภายนอก ดังตารางเปรียบเทียบที่ 7.2

ตารางที่ 7.2 เปรียบเทียบประเด็นเนื้อหาสารของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

เปรียบเทียบเนื้อหาสาร			
ช่วงเวลา	หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่	หมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย	✓เหมือน/ ✗ต่าง
ช่วงเริ่มต้น	1. สร้างเป้าหมายการพัฒนา	1.สร้างเป้าหมายการพัฒนา	✓
	ร่วมกันในชุมชน	ร่วมกันในชุมชน	
	2. ปรับปรุงพื้นที่เพื่อรองรับ	2.พัฒนาผลิตภัณฑ์จาก	✗
	นักท่องเที่ยว(เชิงนิเวศ)	ภูมิปัญญาของชุมชน	✓
	3.เลือกตั้งกลุ่มกรรมการ	3.เลือกตั้งกลุ่มกรรมการ	
ช่วงดำเนินการ	1.การพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ท่องเที่ยว	1.การพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ท่องเที่ยว	✓
	2.ชาวบ้านค้นหาภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยว	2. ร่วมกันจัดกิจกรรมท่องเที่ยวตามภูมิปัญญาท้องถิ่น	✗
	3. กฎ ระเบียบภายในชุมชน	3. กฎ ระเบียบภายในชุมชน	✓
	4.จัดสรรผลประโยชน์	4. จัดสรรผลประโยชน์	✓
	5.ชาวบ้านสะท้อนปัญหา กลับร่วมกัน	-	✗
ช่วงธำรงรักษา	1. การแก้ปัญหาจากภายนอกชุมชน	1. การแก้ปัญหาผลประโยชน์ของชาวบ้านในชุมชน	✗
	2. การปรับปรุงพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว	2. การปรับปรุงพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว	✓
		3. การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว	✓

ผลการเปรียบเทียบชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย สามารถเสนอแนวทางเนื้อหาสารในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ช่วงเริ่มต้น การเข้าสู่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนควรสร้างประเด็นเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านในชุมชนยิ่งกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนเห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เช่น (1) รายได้ที่ชาวบ้านได้รับเมื่อเข้าร่วมกลุ่มชุมชนท่องเที่ยว (2) ชุมชนพัฒนาสาธารณูปโภคที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (3) ความรู้เกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (4) ชุมชนของเรามีคุณค่าทั้งด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น (5) ชาวบ้านทุกคนในชุมชนไม่ต้องออกไปหางานทำนอกพื้นที่ แต่สามารถมีรายได้เลี้ยงครอบครัวเพิ่มขึ้นจากการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยว

ช่วงที่ 2 ช่วงดำเนินการ ในช่วงนี้ ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน ประเด็นเนื้อหาสาระ เช่น (1) การจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชนมีความโปร่งใส (2) การจัดสรรรายได้มีความเท่าเทียมกันทุกคน (3) ชาวบ้านในชุมชนทุกคนเป็นเจ้าของพื้นที่ และเจ้าของกิจการร่วมกันต้องร่วมกันวางแผน และลงมือปฏิบัติงาน (4) กฎ ระเบียบต้องเกิดจากคนภายในชุมชน

ช่วงที่ 3 ช่วงธำรงรักษาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อาจได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยแกนนำหลัก ผู้นำชุมชน และกรรมการชุมชน ควรมีประเด็นเนื้อหาสาระ คือ (1) ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนมีชื่อเสียง ช่วยกันปกป้องและรักษาชุมชนจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์ (2) ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเหมือนที่ผ่านมาและช่วยกันพัฒนา ปรับปรุงการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนตลอดเวลา ดังตารางที่ 7.3

ตารางที่ 7.3 แนวทางเนื้อหาสาระในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ช่วงระยะเวลา	เนื้อหาสาระ
ช่วงเริ่มต้น	<ol style="list-style-type: none"> 1. รายได้ที่ชาวบ้านได้รับเมื่อเข้าร่วมกลุ่มชุมชนท่องเที่ยว 2. ชุมชนพัฒนาสาธารณูปโภคที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น 3. ความรู้เกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4. ชุมชนของเรามีคุณค่าทั้งด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น 5. ชาวบ้านทุกคนในชุมชนไม่ต้องออกไปหางานทำนอกพื้นที่ แต่สามารถมีรายได้เลี้ยงครอบครัวเพิ่มขึ้นจากการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 7.3 (ต่อ)

ช่วงระยะเวลา	เนื้อหาสาระ
ช่วงดำเนินการ	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชนมีความโปร่งใส 2. การจัดสรรรายได้มีความเท่าเทียมกันทุกคน 3. ชาวบ้านในชุมชนทุกคนเป็นเจ้าของพื้นที่ และเจ้าของกิจการร่วมกันต้องร่วมกันวางแผน และลงมือปฏิบัติงาน 4. กฎ ระเบียบต้องเกิดจากคนภายในชุมชน
ช่วงธำรงรักษา	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนมีชื่อเสียง ช่วยกันปกป้องและรักษาชุมชนจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์ 2. ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเหมือนที่ผ่านมาและช่วยกันพัฒนา ปรับปรุงการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนตลอดเวลา

5. เงื่อนไขความสำเร็จของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีปัจจัยสำคัญที่เป็นเงื่อนไขของความสำเร็จ ดังนี้

5.1 ความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผน ตัดสนใจในการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชน ซึ่งแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการสื่อสารที่จุดประกาย เพื่อกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะร่วมกันในชุมชน และก่อให้เกิดพันธสัญญาที่จะร่วมกันเรียนรู้ ลงมือปฏิบัตินำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เห็นพ้องร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน นอกจากนี้ แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถทางการสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน

5.2 ผู้นำชุมชนหรือแกนนำหลักเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในชุมชนจนได้รับความไว้วางใจ สามารถวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน และสามารถระดมพลังให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว และมีความรู้ที่

สำคัญ 2 ด้าน คือ ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และความรู้ทั่วไปภายในชุมชน เพราะฉะนั้น แกนนำหลักถ้าไม่ได้เป็นชาวบ้านในพื้นที่ดั้งเดิมต้องรู้จักพื้นที่ชุมชน ลักษณะเฉพาะของชุมชน และสร้างเครือข่ายทางสังคมในชุมชน

5.3 บทบาทของผู้นำชุมชนหรือแกนนำหลักในการสร้างการมีส่วนร่วม ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น และใช้เหตุผลอื่นๆ ของชาวบ้านในชุมชนประกอบการตัดสินใจในการดำเนินงาน

5.4 ทุนทางชุมชนเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสู่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันเรียนรู้ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชุมชนของตนเองที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงชุมชนไปตามความทันสมัย ชาวบ้านในชุมชนต้องร่วมกันระดมความคิดหาทุนทางชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองและนำเสนอผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน

แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวเกิดจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนที่ต้องการสร้างรายได้เพิ่มขึ้น แต่เมื่อชาวบ้านในชุมชนให้ความสนใจเรื่องรายได้เป็นหลัก เน้นการดำเนินงานเป็นที่ตั้งของเศรษฐกิจอาจทำให้หลงลืมการดำรงรักษาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนที่เป็นส่วนสำคัญในการธำรงรักษาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้น แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี วิถีชุมชนของชุมชน ตลอดจนสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชนทุกช่วงวัยเกิดจิตสำนึกหวงแหนดำรงรักษาทุนทางชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

5.5 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ควรเกิดจากแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนในท้องถิ่นของตนเองเพราะชาวบ้านจะเกิดความเชื่อมั่นและไว้วางใจมากกว่าแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนที่มาจากภายนอกจากนี้ แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนในท้องถิ่นยังสามารถวิเคราะห์ความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านในชุมชน และสามารถระดมพลังชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะชุมชนขนาดเล็กที่ชาวบ้านในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดยิ่งก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น

5.6 ช่องทางการสื่อสาร การสื่อสารผ่านสื่อบุคคลทั้งที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ชาวบ้านในชุมชนมีความคุ้นเคย ความถี่ในการสื่อสารเป็นส่วนสำคัญก่อให้เกิดความเข้าใจ และความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชน เพราะฉะนั้นการดำเนินงานภายในชุมชนควรปรับให้สอดคล้องกับ โครงสร้างใหม่ของชุมชนที่การพึ่งพาในชุมชนมีเรื่องระบบของเศรษฐกิจมาเป็นส่วนขับเคลื่อนชุมชน และควรมีการพัฒนา ประยุกต์การสื่อสารที่มีลักษณะคล้าย

กับการจัดการรูปแบบการทำงานขององค์กรที่เน้นกระจายอำนาจสื่อสารอย่างเท่าเทียมพร้อมทั้ง
ค่อยๆ ผสมผสานการสื่อสารผ่านสื่อบุคคลกับสื่อสมัยใหม่ ซึ่งเป็นสื่อที่ให้ความสะดวกสบาย
รวดเร็วในการติดต่อและรับส่งข้อมูล

บทที่ 8

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย เป็นการศึกษาปรากฏการณ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในสนามวิจัยของชุมชนทั้งหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 2 แห่ง และแนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ในการเก็บข้อมูล ใช้ระยะเวลาในสนามวิจัย ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – ธันวาคม 2559 รวม 11 เดือน ในบทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากงานวิจัยรายละเอียดดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย สรุปผลการวิจัย 2 ส่วน คือ (1) กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ประเด็นดังนี้ รูปแบบและทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เนื้อหาสาระ ความถี่ในการสื่อสาร และระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (2) แนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรายละเอียดดังนี้

1. กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

1.1 รูปแบบการสื่อสารและทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย พบว่า ช่วงเริ่มต้นปี พ.ศ. 2540 – 2545 ชุมชนท่องเที่ยวแกนนำหลักของทั้งสองแห่งใช้การประชุมกลุ่มย่อย และการพูดคุยกลุ่มเล็กที่เป็นรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการถ่ายทอดแนวคิดการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างการรับรู้/ความเข้าใจ สร้างการเรียนรู้/การยอมรับในชุมชนเพื่อตั้งเป้าหมายร่วมกัน และ

เมื่อชาวบ้านในชุมชนพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานจึงใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการด้วยการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน และการประชุมเฉพาะกิจเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและหาข้อสรุปในการตัดสินใจดำเนินงานร่วมกัน

ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง และหมู่บ้านนาต้นจั่นใช้การประชุมแบบเป็นทางการ และการประชุมเฉพาะกิจเพื่อกำหนดนโยบายวางแผนการดำเนินงานในมิติต่างๆ เช่น การวางแผนปรับปรุงพื้นที่ การร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยว การวางแผนพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน ที่แสดงให้เห็นรูปแบบการสื่อสารแบบสองทางระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้านภายในชุมชนเป็นการสื่อสารเพื่อวางแผนดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก

ช่วงธำรงรักษาปี พ.ศ. 2552 - 2559 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง และหมู่บ้านนาต้นจั่นประสบปัญหาการเข้ามาของกลุ่มนายทุนภายนอกและปัญหาการดำเนินงานท่องเที่ยวอื่นๆ ช่วงระยะเวลานี้เน้นการรับรู้ปัญหา แก้ไขปัญหาและการดำเนินงานในการดำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยวิธีการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการเพื่อวางแผนหาข้อสรุปในการแก้ปัญหาหรือข้อสรุปในการดำเนินงานแก้ปัญหาาร่วมกันซึ่งแสดงถึงทิศทางการสื่อสารแบบสองทางหรือแนวราย และใช้การสื่อสารกลุ่มที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านในชุมชน และการกระจายอำนาจในการสื่อสารสู่การบริหารจัดการที่เห็นพ้องร่วมกันภายในชุมชนภายใต้ความเป็นเจ้าของชุมชน

ข้อค้นพบที่สำคัญในช่วงธำรงรักษามีการพัฒนาและประยุกต์รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการด้วยวิธีการพูดคุยกลุ่มเล็กเป็นการสื่อสารกลุ่ม (group communication) มีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทาง ดังนี้ (1) การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานร่วมกันแบบปกติตามโครงสร้างองค์กรซึ่งแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ (2) การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานเฉพาะกิจ (3) การพูดคุยกลุ่มเครือข่ายเฉพาะบุคคลมีทิศทางการไหลของข้อมูลข่าวสารหลายทิศทางทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็วและทวนข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เน้นกระจายอำนาจการสื่อสาร

รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจั่น จากการศึกษา พบว่า การก่อตั้งชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งแกนนำหลักต้องถ่ายทอดแนวความคิดการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวให้ชาวบ้านในชุมชน ด้วยรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ เช่น การประชุมกลุ่มย่อย และการพูดคุยกลุ่มเล็กมีทิศทางการสื่อสารแบบบนลงล่างเพื่อโน้มน้าว และสร้างการรับรู้ การยอมรับในชุมชนเพื่อการตั้งเป้าหมายร่วมกันภายในชุมชน หลังจากนั้นใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการด้วยวิธีการประชุมหมู่บ้าน

และการประชุมเฉพาะกิจที่มีทิศทาง การสื่อสารแบบสองทางหรือแนวราบเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชน ร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปในการตัดสินใจดำเนินงานร่วมกัน

ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้าน แม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจั่น ใช้การประชุมแบบเป็นทางการ และการประชุมเฉพาะกิจ เพื่อปรึกษาหารือกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงานต่างๆ ร่วมกันมีทิศทาง การสื่อสารแบบ สองทางหรือแนวราบ และชาวบ้านในชุมชนมีการตรวจสอบและสะท้อนปัญหาการดำเนินงานของ ชุมชนไปสู่แกนนำหลัก และกลุ่มกรรมการ แสดงให้เห็นถึงทิศทาง การสื่อสารแบบล่างขึ้นบน

ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 - 2559 ชาวบ้านในชุมชนรับรู้ปัญหา แก้ไขปัญหา และดำเนินงานเพื่อธำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน มีการสื่อสารกันด้วยการประชุม เฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการ มีทิศทาง การสื่อสารแบบสองทางและแนวราบ การสื่อสารกลุ่มมีทิศทาง การสื่อสารหลายทิศทาง ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านใช้การสื่อสารร่วมกันในชุมชน เพื่อกระจายอำนาจในการสื่อสารสู่การบริหารจัดการที่เห็นพ้องร่วมกันภายในชุมชน

ข้อค้นพบที่สำคัญการสื่อสารกลุ่มมีทิศทาง การสื่อสารหลายทิศทางที่สามารถ กระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน กระจายข้อมูลข่าวสารอย่าง เท่าเทียมและยังคงรักษาความสัมพันธ์ภายในชุมชนได้อย่างดี

1.2 เนื้อหาสาร

ช่วงเริ่มต้น ปี 2540 – 2545 แกนนำหลักของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้ง สองแห่ง กำหนดเนื้อหาสารที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนตั้งเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน คือ การพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับชาวบ้าน โดยไม่ต้องออกไปหางาน ทำในตัวเมือง หรือในกรุงเทพ การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคภายในชุมชน และความรู้ในเกี่ยวกับ ชุมชนท่องเที่ยว

ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง เน้นให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ประเด็นเนื้อหาสารมิติด้านพื้นที่ คือ ชาวบ้านเป็นเจ้าของชุมชนต้องช่วยกันปรับปรุงพื้นที่ร่วมกัน มิติด้านการจัดการ คือ ชุมชนพัฒนาได้ ทุกคนต้องช่วยกันดำเนินงาน การจัดสรรรายได้มีความเท่าเทียมกันและช่วยกันจัดทำกฎ ระเบียบ ของชุมชนที่เกิดจากชาวบ้าน ส่วนประเด็นเนื้อหาสารที่แตกต่างกัน คือ มิติด้านกิจกรรมและ การดำเนินงาน คือ ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง เนื้อหาเน้นเรื่องการสร้างชุมชนแห่ง การเรียนรู้เพื่อค้นหากฎมึปัญญา วัฒนธรรม และสร้างอัตลักษณ์ในชุมชน ส่วนชุมชนท่องเที่ยว หมู่บ้านนาต้นจั่น เนื้อหาเน้นเรื่องการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวจากกฎมึปัญญา วัฒนธรรมของชุมชน

ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง เน้นการรับรู้ปัญหา และแก้ไขปัญหาคำรรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน ประเด็นเนื้อหาสาร มิติ ด้านพื้นที่ คือ ปรับปรุงพื้นที่ในชุมชน มิติด้านการจัดการ เนื้อหาสาร คือ ทุกคนร่วมกันทำให้ชุมชน มีชื่อเสียงต้องร่วมกันปกป้องและรักษาชุมชนจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์ และ มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน เนื้อหาสาร คือ การปรับปรุงกิจกรรมใหม่ที่สร้างรายได้ อย่าง ยั่งยืนของชาวบ้านในชุมชน

1.3 เครื่องมือและช่องทางในการสื่อสาร

ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 – 2545 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้ การพูดคุยกลุ่มเล็กนำเสนอและถ่ายทอดการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ชาวบ้านใน ชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สามารถเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชน และเมื่อชาวบ้านมีเป้าหมายและพร้อมทำงานร่วมกันแล้ว จึงใช้การประชุมแบบเป็นทางการในการ ร่วมลงประชามติรับรองการดำเนินงานร่วมกัน

ช่วงดำเนินการ ปี 2546 - 2552 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การ ประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจเป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือ ร่วมกันในการกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงาน ตัดสินใจดำเนินการปฏิบัติงานตามแผน ร่วมกัน โดยเฉพาะการประชุมเฉพาะกิจที่ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการ วิธีการ ดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวร่วมกับกลุ่มที่เลี้ยงจากเครือข่ายภายนอกชุมชน ต่างๆ ซึ่งเป็นการ เสริมสร้างศักยภาพการทำงานของชาวบ้านในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง ยังคงใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ และการสื่อสารกลุ่มเพื่อ ตรวจสอบและสะท้อนปัญหาจากการดำเนินงานที่ผ่านมา โดยช่วงธำรงรักษาในช่วงปี 2552 - 2554 ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองใช้การพูดคุยแบบเผชิญหน้ากับแกนนำหลัก ส่วนชุมชนท่องเที่ยว หมู่บ้านนาต้นจั่นใช้การพูดคุยกลุ่มเล็ก และในช่วงปี 2555-2559 ค่อยๆ พัฒนาเป็นการสื่อสารกลุ่ม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงปัญหาที่ชาวบ้านแต่ละคนประสบจากการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว ซึ่งการสะท้อนปัญหาจากการดำเนินงานที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนสำคัญหนึ่งของ กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ การร่วมกันประเมินผลที่ชาวบ้านในชุมชนได้แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ที่นำไปสู่การปรับปรุงการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวตามความถนัดของชาวบ้าน แต่ละคน และสร้างความร่วมมือกันในระยะยาวต่อไป

1.4 ความถี่ในการสื่อสาร

จากการศึกษา การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งสองแห่งพบว่า ระยะเริ่มต้นมีความถี่ของการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ อาทิ การพูดคุยกลุ่มเล็ก การพูดคุยแบบเผชิญหน้า และความถี่ค่อยๆ ลดน้อยลงเมื่อเข้าสู่ระยะดำเนินการที่พบว่ามีความถี่ในการประชุมเฉพาะกิจ และการประชุมแบบเป็นทางการมากขึ้นแทน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินงานร่วมกันภายใต้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) ในแนวราบ (horizontal communication) หลังจากนั้นในช่วงธำรงรักษาชุมชนท่องเที่ยว ทั้งสองแห่งมีความถี่ในการสื่อสารกลุ่มมากขึ้น เนื่องจากมีการแบ่งฝ่ายดำเนินงานภายในชุมชนที่เป็นระบบมากขึ้น จึงใช้การประชุมเฉพาะกิจ และการประชุมแบบเป็นทางการมากขึ้น และความถี่ของการพูดคุยกลุ่มเล็ก การพูดคุยแบบเผชิญหน้าจะเกิดขึ้นเฉพาะในกรณีเกิดปัญหาเร่งด่วน หรือต้องการลดความขัดแย้งภายในชุมชน

1.5 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

จากการศึกษาระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เข้มข้นขึ้นตามระยะเวลาการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว กล่าวคือ

ระดับที่หนึ่ง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแสดงประจักษ์ชัด โดยชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการดำเนินงานที่เหมือนกัน คือ ในระยะเริ่มต้นเป็นเพียงผู้รับสารที่รับฟังแนวคิดการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยว โดยระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการสื่อสารเป็นเพียงผิวเผินเพื่อสอบถามประเด็นที่สงสัยนำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมดำเนินงาน และยกมือลงประชามติดำเนินงานพัฒนาสู่ชุมชนท่องเที่ยว การยกมือออกเสียงเพื่อรับรองกฎ ระเบียบการดำเนินงานของชุมชน การออกเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวเท่านั้น

ระดับที่สอง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกัน โดยชาวบ้านในชุมชนทั้งสองแห่งมีเหมือนกัน คือ ต่างร่วมกำหนดนโยบาย ร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยว มีการประชุมกำหนดแบ่งฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติงานตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคน

ระดับที่สาม การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมวางแผน ปฏิบัติงานตามแผน รับผลประโยชน์ร่วมกัน ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีเหมือนกัน คือ ร่วมกันปรึกษาหารือกันเพื่อวางแผนดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนท่องเที่ยวและลงปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ระดับที่สี่ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมประเมินผลและตรวจสอบการดำเนินงาน ซึ่งเป็นระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่พบในช่วงธำรงรักษาที่ไม่เพียงแต่ชาวบ้านในชุมชนดำเนินงานร่วมกันเท่านั้น แต่ร่วมกันประเมินผลและตรวจสอบการดำเนินงานเพื่อร่วมกันปรับปรุงการดำเนินงานของชุมชนต่อไปในอนาคต โดยชาวบ้านในชุมชนทั้งสองแห่งมีเหมือนกัน คือ ต่างร่วมกันการดำเนินงานตรวจสอบและสะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนสู่การวางแผนปรับปรุงต่อไป

2. แนวทางกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย พบว่า แนวทางกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานได้อย่างยั่งยืนควรแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความรู้/ความสนใจ และสร้างการรับรู้/ยอมรับของชาวบ้านในชุมชนระยะที่หนึ่งนี้เป็นช่วงเริ่มต้นแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนควรสร้างประเด็นเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านในชุมชน ประเด็นเนื้อหาสาระ เช่น (1) รายได้ที่ชาวบ้านได้รับเมื่อเข้าร่วมกลุ่มชุมชนท่องเที่ยว (2) ชุมชนพัฒนาสาธารณูปโภคที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (3) ความรู้เกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยระยะที่หนึ่งนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 สร้างความรู้และความสนใจด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่นำไปสู่รายได้ที่เพิ่มขึ้นและการพัฒนาสาธารณูปโภคภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนควรสร้างการรับรู้และการยอมรับให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านในชุมชน โดยใช้รูปแบบการสื่อสารที่ชาวบ้านคุ้นเคย คือ ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการเพื่อให้ชาวบ้านซักถามสิ่งที่สงสัยเกี่ยวกับการดำเนินงานท่องเที่ยวชุมชน

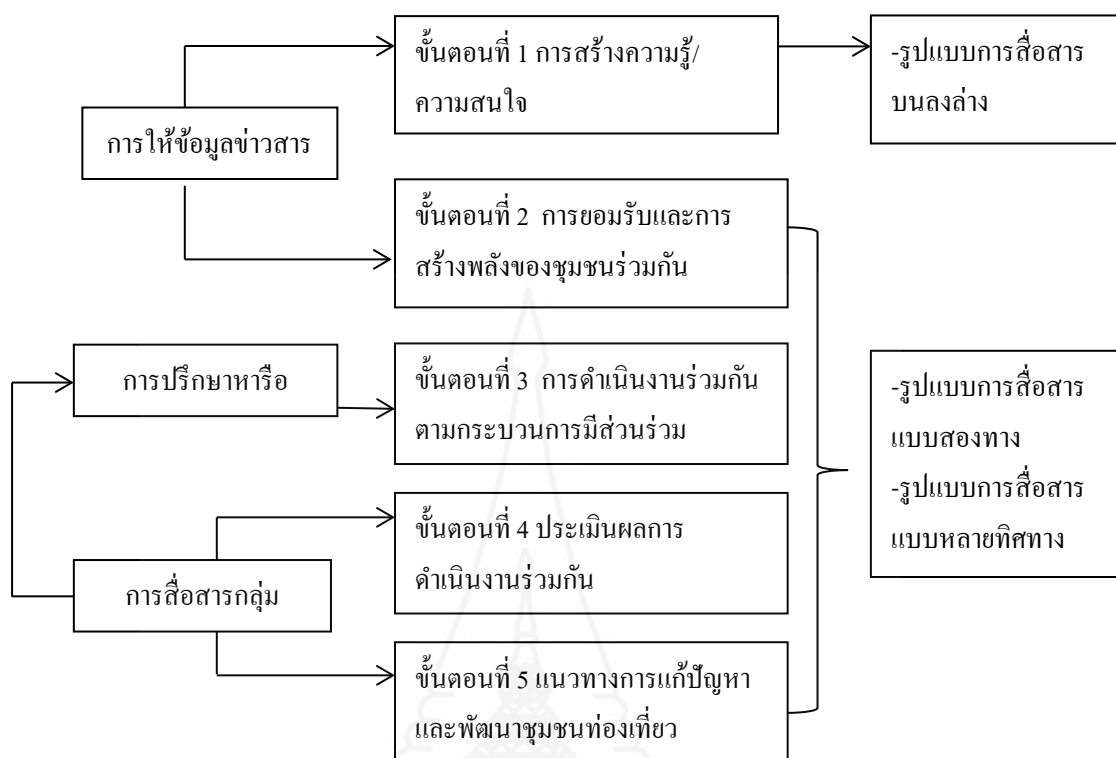
ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันกำหนดนโยบายวางแผน ตัดสินใจและดำเนินงานร่วมกันที่แสดงออกถึงพลังของชุมชนในการขับเคลื่อนสู่การพัฒนาาร่วมกัน ประเด็นเนื้อหาสาระในช่วงระยะที่สองนี้ เช่น (1) การจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชนมีความโปร่งใส เท่าเทียมกัน (2) ชาวบ้านในชุมชนทุกคนเป็นเจ้าของพื้นที่ และเจ้าของกิจการร่วมกันต้องร่วมกันวางแผน และลงมือปฏิบัติงาน (3) กฎ ระเบียบต้องเกิดจากคนภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ชาวบ้านในชุมชนปรึกษาหารือหรือดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวร่วมกันที่มีทิศทางการสื่อสารแบบแนวราบ ระยะแรกชาวบ้านในชุมชนอาจมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในลักษณะพื้นผิว แขนงนำหลักหรือผู้นำชุมชนควรเปิดเวทีและช่องทางการสื่อสารที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล แสดงความคิดเห็น เช่น การประชุมของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ หรือเวทีชาวบ้าน

ระยะที่ 3 การสื่อสารกลุ่ม (group communication) กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านที่มีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทาง (multiple communication) ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และกระจายอำนาจการบริหารจัดการให้ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งระยะที่สามนี้ แขนงนำหลักหรือผู้นำชุมชนมีบทบาทจัดการการสื่อสารน้อยลงแต่กระจายอำนาจการสื่อสารกับชาวบ้านทุกคนในชุมชนและชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาจได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกชุมชน แขนงนำหลักหรือผู้นำชุมชน และกลุ่มกรรมการชุมชน ควรประเมินเนื้อหาสาระ คือ (1) ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนมีชื่อเสียง ช่วยกันปกป้องและรักษาชุมชนจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์ (2) ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเหมือนที่ผ่านมาต้องช่วยกันพัฒนา ปรับปรุงการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนตลอดเวลา ระยะที่สามนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน แขนงนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องเปิดเวทีหรือช่องทางการสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงานที่ผ่านมา และต้องเปิดใจรับฟังผลการประเมินและข้อเสนอแนะของชาวบ้านในชุมชนเพื่อสรุปการดำเนินงานที่ผ่านมา

ขั้นตอนที่ 5 แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว เมื่อแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนรับฟังผลการประเมินและข้อเสนอแนะของชาวบ้านในชุมชนที่มีต่อการดำเนินงานที่ผ่านมาตามขั้นตอนที่ 4 ควรหาช่องทางการสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานของชุมชน ดังภาพที่ 8.1

ภาพที่ 8.1 แนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม

2. อภิปรายผล

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย อภิปรายผล ตามประเด็นที่เป็นข้อค้นพบงานวิจัย คือ รูปแบบและทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เนื้อหาสาร เครื่องมือและช่องทางการสื่อสาร และระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม รายละเอียดดังนี้

2.1 รูปแบบและทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง ในช่วงเริ่มก่อตั้งแกนนำหลักใช้การสื่อสารแบบบนลงล่างถ่ายทอดแนวคิดพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนเห็นถึงศักยภาพของตนเองจนก่อให้เกิดการตั้งเป้าหมายร่วมกันในชุมชน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Paolo Mefalopulos (2003) ที่พบว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะเกิดผลสำเร็จต้องเริ่มจากการสื่อสารให้กลุ่มประชาชนเห็นความสำคัญของการพัฒนาที่แตกต่างให้อำนาจประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทำและให้เห็นถึงความสามารถของตนเอง ประชาชนก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงในช่วงดำเนินงานชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม

ทั้งสองแห่ง ใช้การสื่อสารแบบสองทางที่มีทิศทาง การสื่อสารแนวราบปรึกษาหารือกันเพื่อกำหนดนโยบายวางแผนการดำเนินงาน และลงมือปฏิบัติงานร่วมกัน

ช่วงธำรงรักษาชาวบ้านในชุมชนใช้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง ที่มีทิศทาง การสื่อสารแบบแนวราบ และการสื่อสารกลุ่มที่มีหลายทิศทางเพื่อแก้ไขปัญหาและดำรงรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน ตามแนวคิดของ Nair & White (1993); Freire (อ้างถึงใน Qasmi, 2013) และ Tuffie & Mefalopoulos (2009) ที่ระบุว่าลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) ในแนวทางแบบระนาบ (horizontal communication) ที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชาวบ้านในชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์เพื่อปรึกษาหารือร่วมกันอย่างต่อเนื่องในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ถ่ายทอดประสบการณ์ และแสดงทัศนคติต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จากความร่วมมือของคนภายในชุมชนเป็นหลักบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ Freire (อ้างถึงใน Qasmi, 2013 และกาญจนา แก้วเทพ, 2547) เชื่อว่า ผู้สื่อสารจะสามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อารมณ์ ความรู้สึก ประสบการณ์ผ่านการสื่อสารแบบสองทาง มีการสลับบทบาทเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารเปิดโอกาสให้คู่สนทนาทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร ซึ่งจากงานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจันทน์มีการปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวด้วยกันตลอดเวลาด้วยรูปแบบการสื่อสารแบบสองทางและประยุกต์รูปแบบการสื่อสารจากการพูดคุยกลุ่มเล็ก ที่ชาวบ้านในสังคมไทยคุ้นชินสู่รูปแบบการสื่อสารกลุ่ม (group communication) มีทิศทาง การสื่อสารแบบหลายทิศทาง (multiple communication) เช่น ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านในชุมชนเห็นถึงปัญหาขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยวจึงนำไปพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านที่สนิทกัน หลังจากนั้นจึงรวมกลุ่มชาวบ้านนำเสนอปัญหาเรื่องขยะกับกลุ่มกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย และแก้ไขปัญหาจนสำเร็จ หรือชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์ จังหวัดสุโขทัย ชาวบ้านในชุมชนมีการพูดคุยกลุ่มเล็กถึงปัญหาการไม่รักษาภู ระเบียบของชาวบ้านในชุมชนด้วยกันเอง หลังจากนั้นกลุ่มชาวบ้านนำเรื่องปัญหาดังกล่าวเสนอฝ่ายจัดการ และฝ่ายรักษาความปลอดภัยหาทางแก้ปัญหาร่วมกัน จนพบว่าชุมชนหมู่บ้านนาต้นจันทน์ไม่มีการจัดทำกฎ ระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ใช้การว่ากล่าวตักเตือนตามลักษณะของเครือญาติ ชาวบ้านในชุมชนจึงร่วมมือกันจัดทำกฎ ระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษรและกำหนดใช้ร่วมกัน ซึ่งรูปแบบการสื่อสารกลุ่ม (group communication) ยังคงรักษาความสัมพันธ์ของชาวบ้านในลักษณะของเครือญาติเป็นเงื่อนไขของการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

ทั้งนี้ รูปแบบการสื่อสารกลุ่ม ทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็วมีกระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนมากขึ้น และมีการออกแบบโครงสร้างการทำงานของกลุ่มชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคล้ายองค์กรที่มีการแบ่งงานอย่างเป็นระบบตามความสามารถของชาวบ้านแต่ละคนพร้อมทั้งดำรงรักษาความสัมพันธ์ใกล้ชิดของชาวบ้านในชุมชน สอดคล้องกับที่ กาญจนา แก้วเทพ (2547); ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2549) และ Bessette (อ้างถึงใน Kheerajit Cherdpong, 2013) อธิบายว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนต้องมีการพัฒนาแนวทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชนให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยเน้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนได้หารือร่วมกันในชุมชน

ข้อค้นพบในประเด็นการพัฒนาและประยุกต์รูปแบบการสื่อสารกลุ่ม (group communication) ซึ่งให้เห็นว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการแบ่งฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชนเพื่อปฏิบัติงานร่วมกันเป็นรูปแบบขององค์กรตามแนวคิดของ Freire (อ้างถึงใน Servaes & White, 1996) ที่ว่า การสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้นำและสมาชิกในชุมชนเป็นหลักการพื้นฐานของการบริหารจัดการชุมชนที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้อำนาจกับชุมชนในการตัดสินใจและปฏิบัติงานร่วมกันแบบกลุ่ม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2551) ที่พบว่า กระบวนการบริหารจัดการในชุมชนจะต้องมีการออกแบบโครงสร้างของกลุ่ม มีการแบ่งงานกันระหว่างสมาชิกซึ่งต้องร่วมกันกำหนดให้ชัดเจนโดยคำนึงถึงเป้าหมายหลักร่วมกัน

นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชนที่ต้องมีการบริหารจัดการชุมชนในรูปแบบขององค์กรตามแนวคิดของ Garrod & Fyall, 1998 (อ้างถึงใน กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ, 2555) ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนควรจัดโครงสร้างองค์กรและจัดการอย่างเป็นระบบ โดยการวางแผนพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องกระตุ้นให้กลุ่มชาวบ้านสนับสนุนและมีส่วนร่วม สร้างเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เพราะจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

ผลการวิจัยนี้พบว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่หนึ่ง การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสาร ระยะที่สอง การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ และระยะที่สาม การสื่อสารกลุ่ม เมื่อนำมาเทียบเคียงตามแนวคิดของ Prettys (อ้างถึงใน Breugel 2013) เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 7 ขั้น พบว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งนำกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ในการดำเนินงานของชุมชน ดังนี้

ระยะที่ 1 การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสาร แก่นนำหลักใช้รูปแบบการสื่อสารแบบบนลงล่างเพื่อสร้างการรับรู้ และยอมรับแนวคิดการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับขั้นที่ 1 เรียนรู้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองรับรู้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชนร่วมกัน ขั้นตอนที่ 2 สร้างการรับรู้ยอมรับ ตั้งเป้าหมายร่วมกันในชุมชน สอดคล้องกับขั้นที่ 2 คือ ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองเปิดรับข้อมูลข่าวสาร เรียนรู้ ทำความเข้าใจกับการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว และมีการตั้งเป้าหมายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนร่วมกัน

ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง มีทิศทางแนวราบที่ชาวบ้านในชุมชนปรึกษาหารือตามกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ การกำหนดนโยบาย ตัดสินใจ และการวางแผนดำเนินงานแก้ปัญหาและการรับผลประโยชน์ร่วมกัน สอดคล้องกับ ขั้นที่ 3 การปรึกษาหารือร่วมกันในการกำหนดนโยบาย และวางแผนดำเนินงานร่วมกัน ขั้นที่ 4 มีการแบ่งสรรผลประโยชน์จากการดำเนินงานร่วมกัน ขั้นที่ 5 มีส่วนร่วมกำหนดดำเนินงานตามกลุ่มหน้าที่ความรับผิดชอบ และนำความรู้ที่ได้จากเครือข่ายภายนอกมาใช้ในการดำเนินงาน และ ขั้นที่ 6 มีส่วนร่วมวิเคราะห์วางแผนการดำเนินงานร่วมกัน

การปรึกษาหารือเป็นหลักสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดำเนินการปรึกษาหารือร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ปาริชาตีสถาปีตานนท์ (2549) และ Freire (อ้างถึงใน Mefalopoulos, 2003) เสนอว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่ดำเนินการสื่อสารแบบปรึกษาหารือในลักษณะการเผชิญหน้ากันที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารร่วมกัน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งปรึกษาหารือสลับบทบาทระหว่างแก่นนำหลัก กลุ่มกรรมการ และกลุ่มชาวบ้าน ในประเด็นเนื้อหาสาระต่างๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวในลักษณะการเผชิญหน้าที่ใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจการพูดคุยกลุ่มเล็ก และการพูดคุยแบบเผชิญหน้าได้อย่างเท่าเทียมและอิสระเสรี และการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองเกิดจากการตัดสินใจของชาวบ้านในชุมชนร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Thomas (2004) ที่ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ 1) นำไปสู่ความเท่าเทียมกัน 2) อยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติ และการแสดงออกอย่างอิสระและเสรีอย่างแท้จริง 3) อยู่บนพื้นฐานของความเปลี่ยนแปลงที่เห็นพ้องต้องกันในชุมชน

ระยะที่ 3 การสื่อสารกลุ่ม ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง มีรูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง ที่มีทิศทางการสื่อสารหลายทิศทาง มีการกระจายอำนาจ การสื่อสารให้ชาวบ้านทุกคนในชุมชน โดยใช้วิธีการสื่อสารกลุ่มในเครือข่ายและฝ่ายงานของตนเองประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมา และหาแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว ที่เน้นการสื่อสารแบบปรึกษาหารือร่วมกันในชุมชน สอดคล้องกับขั้นที่ 7 การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนที่สามารถดำเนินงานหรือแก้ปัญหของชุมชนได้ด้วยการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เช่น ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ มีการพูดคุยในฝ่ายรักษาความปลอดภัยสะท้อนปัญหาขณะที่เกิดจากนักท่องเที่ยวนำไปสู่การแก้ปัญหาหารือกันในการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน มีอาสาสมัครเป็นตัวแทนชุมชน ไปอบรมวิธีการกำจัดขยะกลับมาจัดทำเตาเผาขยะของชุมชน เหล่านี้แสดงให้เห็นการสะท้อนปัญหา แก้ไขปัญหาตามประสบการณ์และความสามารถของชาวบ้าน ส่วนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ชาวบ้านมีการพูดคุยกลุ่มเล็กในฝ่ายสวัสดิการสะท้อนปัญหาการไม่รักษากฎระเบียบของชาวบ้านในชุมชน นำสู่การแสดงความคิดเห็นในการประชุมเฉพาะกิจ จนชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ได้ว่าที่ผ่านมามีการตั้งกฎ ระเบียบแต่เป็นเพียงการตักเตือน ไม่มีการจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรหรือบทลงโทษที่ชัดเจน จึงมีการจัดทำกฎ ระเบียบใหม่ให้รัดกุมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับขั้นที่ 7 การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนที่สามารถดำเนินงานและพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

2.2 เนื้อหาสาร

เนื้อหาสารในช่วงเริ่มต้นของชุมชนทั้งสองแห่ง พบว่า แกนนำหลักกำหนดประเด็นเนื้อหาที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนสนใจการพัฒนาเป็นชุมชนท่องเที่ยว โดยยกผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวบ้านตลอดจนการพัฒนา ด้านสาธารณสุขไปไกล ในช่วงดำเนินการ แกนนำหลักใช้เนื้อหาสารเรื่อง การวางแผน และดำเนินงาน โดยชาวบ้านในชุมชนเป็นหลักการจัดสรรรายได้จากการดำเนินงานอย่างเท่าเทียม และในช่วงธำรงรักษาชุมชนทั้งสองแห่งประสบปัญหาการเข้ามาของนายทุนภายนอก แกนนำหลักใช้ประเด็นเนื้อหาสารที่กระตุ้นย้ำเตือนให้ชาวบ้านในชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ชาวบ้านทุกคนร่วมกันทำให้ชุมชนมีชื่อเสียงต้องร่วมกันปกป้องและรักษาชุมชนจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์ และปรับปรุงกิจกรรมใหม่ที่สร้างรายได้อย่างยั่งยืนของชาวบ้านในชุมชน สอดคล้องกับที่ Grey-Felder (2005) และ Tufte & Mefalopulos (2009) อธิบายว่า ประเด็นเนื้อหาสารเป็นเงื่อนไขสำคัญของการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเกิดความสนใจและความรู้สึกร่วมกันนำไปสู่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ยิ่งชาวบ้านในชุมชนมีความรู้สึกร่วมถึงความเป็นเจ้าของชุมชน

หรือมีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และผลกระทบที่เกิดขึ้นภายในชุมชนมากเท่าไรยิ่งส่งผลให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

จากผลการวิจัยชิ้นนี้ที่แบ่งเนื้อหาสารของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งตามการดำเนินงานในมิติต่างๆ ของชุมชน คือ (1) มิติด้านพื้นที่ ได้แก่ กำหนดพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยว การทำนุบำรุงรักษาพื้นที่และการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ภายในชุมชนท่องเที่ยว (2) มิติด้านการจัดการ ได้แก่ กฎ ระเบียบต่างๆ ภายในชุมชน การตลาดและประชาสัมพันธ์ การจัดสรรรายได้ภายในชุมชน และ (3) มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน ได้แก่ การค้นหากิจกรรมท่องเที่ยวที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน และปรับปรุงกิจกรรมเพื่อตอบรับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ๆ ประเด็นเนื้อหาสารเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในชุมชนมีการกำหนดประเด็นเนื้อหาสารตามการดำเนินงานในช่วงระยะเวลาต่างๆ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Sseruwagi (2012) ที่พบว่า การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในชุมชนต้องมีประเด็นเนื้อหาสารที่จะผลักดันให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทุกสถานการณ์ของการดำเนินงานพัฒนาในชุมชน

2.3 เครื่องมือและช่องทางการสื่อสาร

เครื่องมือและช่องทางการสื่อสาร ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การสื่อสารผ่านบุคคลเป็นหลัก และงานวิจัยชิ้นนี้ยังพบว่าใช้การประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้าน และการประชุมเฉพาะกิจในการปรึกษาหารือในการดำเนินงานที่เป็นทางการและชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการในการแลกเปลี่ยนข้อมูล หาข้อมูลเพื่อตัดสินใจร่วมกันในกลุ่มของตนเองก่อน แม้ว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งพัฒนารูปแบบเป็นการสื่อสารกลุ่มแต่ก็เป็นรูปแบบที่จัดการพูดคุยกลุ่มเล็กเป็นหลักอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กมลวรรณ สุวรรณพะยอม (2556) ; สุชาดา แสงดวงดี (2556) และ Genilo (2013) ที่พบว่า สื่อบุคคลเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชน และชาวบ้านในชุมชนไทยใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กแบบไม่เป็นทางการในการหาข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ และพูดคุยร่วมกันในกลุ่มของตนเองก่อนตัดสินใจรับข้อมูลข่าวสารหรือตัดสินใจดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเริ่มหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ก เพื่อใช้ในการสื่อสารภายในชุมชนและใช้ในการสื่อสารเพื่อดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษพบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองยังคงใช้สื่อบุคคลเป็นหลักในการสื่อสารสอดคล้องกับงานวิจัยของ Genilo (2013) เรื่องการสื่อสารภายในชุมชนของชาวบ้านในหมู่บ้านโนนไส

จังหวัดชัยนาท พบว่า จากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสมัยใหม่ในปัจจุบันกลุ่มชาวนาในหมู่บ้านโนนไส จังหวัดชัยนาท มีการพัฒนาและหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับสื่อใหม่ และเริ่มใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น ไลน์ แต่ก็ยังคงใช้สื่อบุคคลเป็นหลักสำคัญเพียงอย่างเดียวในการสื่อสาร

2.4 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

กรอบแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใน 4 ระยะของ Tuffte & Mefalopulos (2009) ระบุว่า ระยะที่ 1 การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อแสดงประชามติสู่การดำเนินงานร่วมกัน ระยะที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามกระบวนการแบบมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันที่แสดงออกถึงพลังของชุมชน โดยมีระดับการมีส่วนร่วมที่แสดงถึงกระบวนการตัดสินใจร่วมกันบนพื้นฐานของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แสดงออกถึงการดำเนินงานที่เปลี่ยนแปลงทั้งความตระหนักรู้ ความรู้ ทักษะคิด ความเชื่อ และนำสู่การปฏิบัติในทิศทางเดียวกันที่แสดงออกถึงพลังของชุมชนในการรวมกันขับเคลื่อนสู่การพัฒนา ระยะที่ 3 การมีส่วนร่วมดำเนินงานกิจกรรมตั้งแต่การวางแผน ดำเนินงาน และการรับผลประโยชน์ร่วมกันที่มีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการวางแผนที่มาจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและดำเนินงานตามแผนดังกล่าวก่อให้เกิดการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ระยะที่ 4 การประเมินผลและการตรวจสอบการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดปัจจัยกระทบต่อการพัฒนาต่างๆ ระยะที่สี่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกันและนำไปสู่การดำเนินงานต่อไป

งานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Tuffte & Mefalopulos (2009) คือ

ระดับที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนที่รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแกนนำหลักเพื่อลงประชามติเข้าร่วมดำเนินงานของชุมชน และลงประชามติรับรองกฎ ระเบียบการดำเนินงานของชุมชน การออกเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยว

ระดับที่ 2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันที่ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจั่นร่วมกันกำหนดนโยบายในรูปแบบของการร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยวและการแบ่งฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติงานร่วมกันตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคนมีการตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันที่แสดงออกถึงพลังของชุมชนในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาในทิศทางเดียวกัน

ระดับที่ 3 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมปรึกษาหารือของชาวบ้านในชุมชนที่ร่วมกันวางแผนพัฒนากิจกรรม วางแผนแก้ปัญหา และดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ที่ยึดหลักวิถีชีวิต ภูมิปัญญาของท้องถิ่นของชุมชน และการดำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน

ระดับที่ 4 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการประเมินผลและการตรวจสอบการดำเนินงาน ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งตรวจสอบและสะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันและนำการประเมินผลและการตรวจสอบไปสู่การวางแผนปรับปรุงต่อไป

ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย ยังเชื่อมโยงสอดคล้องกับแนวคิดของ Freire (อ้างถึงใน Qasmi, 2013) ที่กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมซึ่งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เกิดจากความร่วมมือของคนภายในชุมชนเป็นหลัก การปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนสามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานได้ เช่น รายรับ-รายจ่ายชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการเลือกตั้งกลุ่มกรรมการฝ่ายบัญชีและற்றுญิกในการจัดทำเอกสารบัญชีรายรับ-รายจ่ายอย่างเป็นระบบและเผยแพร่ให้ชาวบ้านในชุมชนทราบระหว่างการประชุมหมู่บ้านและรายงานประจำปีของหมู่บ้าน หรือการจัดการบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยวชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการจัดตั้งฝ่ายรับและจัดการหมุนเวียนบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยวและจัดทำสมุดลงทะเบียนบ้านพักที่สามารถตรวจสอบการดำเนินงานได้

นอกจากนี้ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย ที่ชาวบ้านในชุมชนแสดงออกตั้งแต่กระบวนการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติงาน การรับผลประโยชน์ ตลอดจนการตรวจสอบและการประเมินผล สอดคล้องกับแนวคิดของ Nair & White, (1993) ที่ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการดำเนินกิจกรรมที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือ มีการปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่อง โดยชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนถึงระยะรับผลประโยชน์ และแสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดของ Servaes & White, (1996) ดังนี้

1. การเข้าถึง (access) สิทธิในการเลือกรับข่าวสารในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และการมีช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการถ่ายทอดข่าวสารทั้งเรื่องสำคัญและไม่สำคัญผ่านการประชุมของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ การพูดคุยกลุ่มเล็ก และการพูดคุยแบบเผชิญหน้า และพัฒนาช่องทางการสื่อสารสู่การสื่อสารกลุ่ม ที่เน้นกระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดขึ้นกับชาวบ้านทุกคนในชุมชน

2. การบริหารจัดการตนเอง (self-management) คือ ความสามารถในการบริหารจัดการภายในชุมชนด้วยตนเองเป็นหลัก ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วม ซึ่งUNESCO (อ้างถึงใน Servaes & White, 1996) กำหนดไว้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วม คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถบริหารจัดการภายในชุมชนด้วยตนเองในรูปแบบขององค์กรที่มีการแบ่งฝ่ายและภาระงานตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคน

3. การมีส่วนร่วมในชุมชน (community participation) คือ กระบวนการตัดสินใจของประชาชนในชุมชนด้วยตนเอง ตั้งแต่ การคิดกำหนดคน โยบาย วางแผน และการจัดสรรงบประมาณที่เป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง งานวิจัยนี้พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวในทุกกระบวนการ

นอกจากนี้ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีองค์ประกอบทั้ง 7 ด้านตามแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ Breugel (2013); Goodwin(2011); และ Mitchall & Muckosy (อ้างถึงใน Claiborne, 2010) ดังนี้

1. องค์กรหรือกลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกิดจากการรวมตัวของชุมชนเป็นหลัก และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง มีการรวมตัวกันบริหารจัดการการท่องเที่ยวของตนเองในรูปแบบขององค์กรที่มีการแบ่งฝ่ายและหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชนร่วมกัน

2. ระบบการบริหารจัดการที่ยั่งยืน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีระบบการบริหารจัดการที่เกิดจากการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ได้แก่ การกำหนดกฎ ระเบียบตามบริบทและวัฒนธรรมของชุมชน และชาวบ้านในชุมชนยึดถือปฏิบัติแต่อย่างใดก็ตาม จากผลการวิจัย พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งยังขาดการสื่อสารการตลาด การวางแผนประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

3. สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง มีการกระจายรายได้จากการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในชุมชน

4. การส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบต่อวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนมีความเข้าใจถึงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

5. การดูแลรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมกับชุมชน ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่คำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และมีการจัดทำกฎ ระเบียบด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการป้องกันจัดการ และแก้ปัญหาหามลภาวะที่นักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติ

6. สร้างการเรียนรู้ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการนำเสนอกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ เข้าใจวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน

7. การบริหารที่ดีและปลอดภัย ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการบริหารจัดการด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวที่มีการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวและมีเครือข่ายกลุ่มชาวบ้านสอดคล้องดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้าระหว่างชาวบ้านในชุมชนเพียงอย่างเดียว ไม่ใช่สื่อประเภทอื่น เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ เสียงตามสาย สื่อวิทยุชุมชน สื่อโทรทัศน์ ฯลฯ แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารแบบเผชิญหน้าสอดคล้องกับวิถีชุมชนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกันและส่งผลให้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

3.1.1 จากการศึกษา พบว่า ในช่วงดำเนินการและช่วงธำรงรักษาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเริ่มมีเยาวชนเข้ามามีบทบาทสำคัญเป็นมัคคุเทศน์ เล่นดนตรีไทย และการแสดงพื้นเมืองเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งจึงควรเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนมากขึ้น เช่น การเข้าร่วมประชุมของหมู่บ้านที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทำให้เยาวชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของการท่องเที่ยวในชุมชน และซึมซับความเป็นเจ้าของชุมชน

3.1.2 ผู้วิจัยมีความเห็นว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งชาวบ้านมีการร่วมมือร่วมใจอย่างกลมเกลียวในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวร่วมกัน แต่ควรกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนดึงศักยภาพของตนเองมาช่วยในการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างผู้นำชุมชนรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนผู้นำชุมชนเดิมที่ต้องหมดสิ้นลงในที่สุด และจากการศึกษา พบว่า แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนล้วนมีพื้นฐานจากชาวบ้านในชุมชนธรรมดาที่มุ่งมั่นพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนรุ่นใหม่ ๆ ให้เข้ามาช่วยพัฒนาชุมชนส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

3.1.3 แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนท่องเที่ยวอื่นๆ ในประเทศไทย หรือชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวที่คำนึงถึงเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนตนเอง และจัดการชุมชนท่องเที่ยวตามวิถีชีวิตชุมชนของตนเองอย่างแท้จริง

3.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

3.2.1 กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ควรให้ความรู้กับชุมชนเพื่อเข้าใจถึงศักยภาพของตนเอง ซึ่งแต่ละชุมชนต่างมีทุนทางสังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน หากได้รับการสนับสนุนความรู้ด้านการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการและกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนตามเป้าหมายและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

3.2.2 ในยุคของการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาจขาดทักษะการใช้เครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการดำเนินงาน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานภาคเอกชนที่มีนโยบายในการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยว ควรสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่าย อุปกรณ์เครื่องมือ หรือบุคลากรในการจัดการอบรมให้ความรู้และทักษะการใช้สื่อสมัยใหม่ การตลาดและการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อใหม่แก่ชาวบ้านในชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพและความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง

3.2.3 กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดเวทีสาธารณะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างแกนนำหลัก และชาวบ้านที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจทำงานเพื่อส่วนรวมมาร่วมกันถ่ายทอดผลงาน เป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของชาวบ้านผู้ดำเนินงานท่องเที่ยวในชุมชน น่าจะสร้างการเรียนรู้ได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีบริบทในพื้นที่แตกต่างจากชาวบ้านในชุมชน

3.2.4 จากการศึกษา พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจันทน์มีแกนนำหลักเป็นสตรี มีกลุ่มกรรมการที่เป็นสตรีโดยส่วนมาก ซึ่งให้เห็นว่าสตรีเป็นผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวไม่แพ้ผู้ชาย จึงควรเห็นให้ภาครัฐสนใจและให้ความสำคัญส่งเสริมและสนับสนุนสตรีให้มีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาประเทศในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรม

3.3 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

3.3.1 งานวิจัยชิ้นนี้เก็บรวบรวมข้อมูลในสองจังหวัดที่ประสบความสำเร็จด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติเท่านั้น และเป็นจังหวัดในภาคเหนือจึงควรขยายผลโดยการวิจัยในพื้นที่จังหวัดภาคอื่นๆ มาศึกษาเปรียบเทียบซึ่งอาจทำให้ได้คำตอบที่หลากหลายทั้งสอดคล้องและแตกต่างกับการศึกษาครั้งนี้

3.3.2 เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนมากขึ้นจึงควรศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับเครือข่ายภายนอก เช่น กรรมการท่องเที่ยว ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้ศึกษาลึกลงไปในรายละเอียด จึงน่าสนใจที่ศึกษาถึงการสร้างและการใช้เครือข่ายการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

3.3.3 งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนหมู่บ้านนาต้นจันทน์ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเป็นที่รู้จักในระดับชาติและนานาชาติ และมีการดำรงรักษาเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิม และสามารถเข้าใจวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้ศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการตลาดในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถนำไปต่อยอดการวางแผนประชาสัมพันธ์และพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการศึกษาารูปแบบการสื่อความหมายในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2556). รายงานการประชุมประจำปี 2556. กรุงเทพฯ: ภาสการพิมพ์.
- กิตติ กัญญ. (2551). จิตวิทยาการสื่อสาร. กรุงเทพฯ: เจริญบุญการพิมพ์.
- กมลวรรณ สุวรรณพะโยม. (2556). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณีศึกษา ชุมชนบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- กรวรรณ เวชชานุเคราะห์. (2556). การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลอง โคน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2547). เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มาย.
- กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ. (2555). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. วารสารนักบริหาร. ปีที่ 32(4), 139 -146.
- จันทร์ธิดา สังข์จันทร์. (2552). การสื่อสารเพื่อจัดการพิพาทนักท่องเที่ยวของชุมชนมอญ บ้านม่วง อำเภอบ้านม่วง จังหวัดราชบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต. (2555). การสื่อสารแบบเน้นการมีส่วนร่วมเพื่อความสมดุลและยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2540). วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชายชาญ ปฐมกาญจนา. (2557). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, นครปฐม.
- ชุกกลิ่น อุ๋นวิจิตร. (2555). การพัฒนาชุมชนต้นแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดเชียงราย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นนทญา หงส์รัตน์. (2550). กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโรงเรียนชานา จังหวัดสุพรรณบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- มิศรา สามารถ. (2543). *การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน.
- ดวงพร อ่อนหวาน และคณะ. (2556). *แผนงานการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชนบนพื้นที่สูงโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ ภูมิศึกษา อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2551). การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. ใน *เอกสารการประชุมของคณะกรรมการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน*. 17 มิถุนายน 2551. สถาบันพระปกเกล้า.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). *วาระแห่งชาติเพื่อการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *อุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. (2555). การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในชุมชนด้วยการจัดการท่องเที่ยวด้วยโมเดลจิต. *วารสารการจัดการสมัยใหม่*. ปีที่ 10(1), 39-51.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2556). *ร่วมงานกับชุมชน CSR RDM*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประเวศ วะสี. (2540). *ศักดิ์แห่งความเป็นคน สักยภาพแห่งความสร้างสรรค์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- พรหมมินทร์ พวงมาลา. (2547). *รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พลอยศรี โปราณานนท์. (2554). *การท่องเที่ยวเบื้องต้น*. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
- พวงชมพู ไชยอาสา แสงรุ่งโรจน์. (2556). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม: กลไกในการขับเคลื่อนแนวคิดสู่การปฏิบัติภายใต้กระบวนการทัศน์การพัฒนาทางเลือก. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*. ปีที่ 30(2), 23-42.
- เพชรศรี นนท์ศิริ. (2557). *รูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน ในเขตภาคเหนือตอนล่าง*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- ภราเดช พัทฒวิเชียร. (2550). การท่องเที่ยววัฒนธรรมรากหญ้าโดยชุมชนในประเทศไทย. *จุลสารทางวิชาการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย*. ปีที่ 5(1), 1-7. สืบค้นจาก <http://etatjournal.com/web/etat-journal/2012/2012-jan-mar/>
- วิทยา จันทร์แดง. (2555). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์. ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, กรุงเทพฯ.
- ศรีธรรม์ โรจนสุพจน์. (2545). การสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านห้วยแก้วกิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2542). เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในมิติใหม่ของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม. ใน เอกสารการสัมมนาวิชาการ ประจำปี 2542. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สินธุ์ สโรบล. (2551). ชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: ข้อเสนอเพื่อการปรับตัวของชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยวไทย. *จุลสารทางวิชาการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย*. ปีที่ 6(3), 1-13. <http://www.tatreviewmagazine.com/upload/224/1CommunityBased.pdf>
- สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ. (2550). การจัดการธุรกิจบ้านพักแบบชุมชนมีส่วนร่วม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- สุชาดา แสงดวงดี. (2556). กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาพแวดล้อม. (2545). โครงการศึกษาพัฒนาการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเมชัย หนกหลัง. (2558). จิตวิทยาเพื่อการทำงานในชุมชน. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*. ปีที่ 8(2), 16-23. สืบค้นจาก <http://edjournal.stou.ac.th/page/book.aspx?idindex=9>
- อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ. (2547). ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง. (วิทยานิพนธ์สาขาสื่อสารมวลชน ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- อินสอน บัวเขียว. (2554). *สาระสำคัญ: การบริหารงานชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ยูโรปาเพรส.

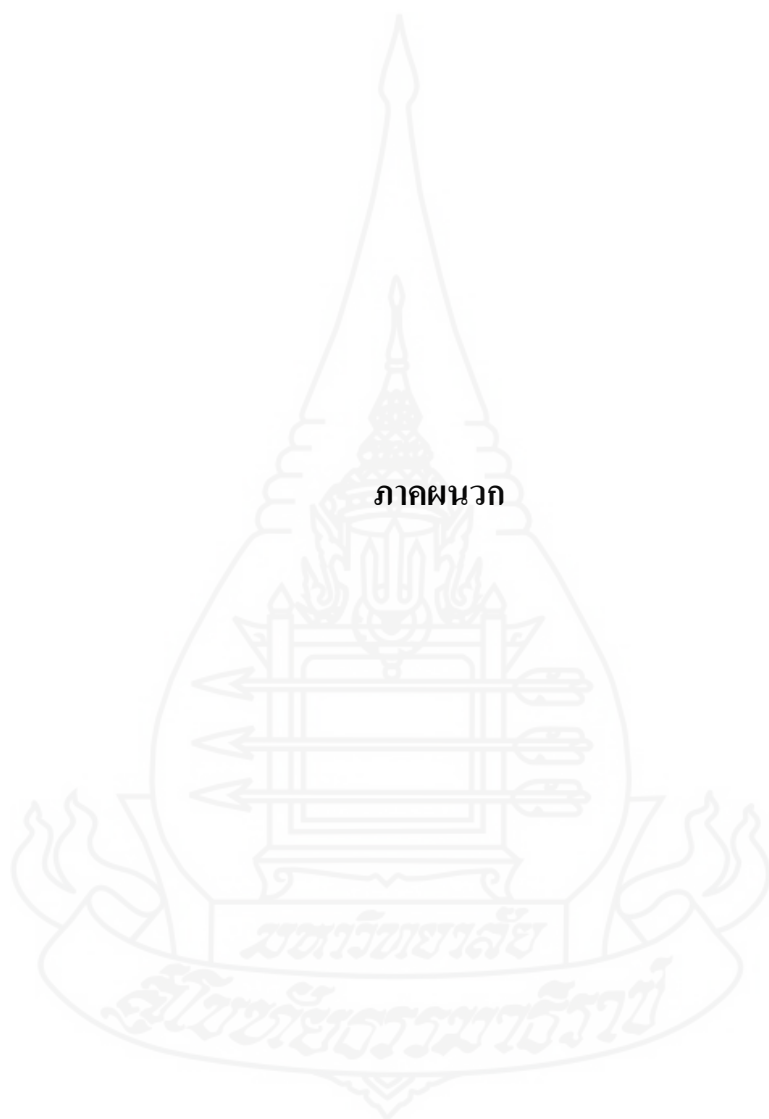
- Bradford, Malcolm. & Lee, Ean. (2011). *Tourism and Cultural Heritage in Southeast Asia*. Bangkok: Seameo-spafa publication.
- Breugel, Van Liedewij. (2013) *Community-based tourism: Local Participation and Perceived Impacts A Comparative Study Between Two-Communities in Thailand*. (Master Social and Cultural Science). Radboud University Nijmegen, Netherlands. Retrieved from www.ru.nl/nisco/thesis-msc-students.
- Bywater, M. (1993). The Market for Cultural Tourism in Europe. *Travel and Tourism Analyst*, 6, 30-46.
- Colle, Royal D. (2008). *Threads of Development Communication*. In James Servaes *Communication for Development and Social Change*. Singapore: Sage.
- Claiborne, Petra. (2010). *Community Participatory in Tourism Development and the Value of Social Capital*. (Unpublished master's thesis). University of Gothenburg, Greece.
- Fennell, D.A. (1999). *Ecotourism: An Introduction*. New York: Routledge.
- Genilo, Jude. William. (2013). *Community – Based Communication: A New Approach to Development Communication*. University of Liberal Arts Bangladesh (ULAB), Philippines. Retrieved from <https://www.worldcat.org/title/community-based-communication-a-new-approach-development-communication/oclc/75875919/>
- Goodwin, Haruld. (2011). *Taking Responsibility for Tourism*. Oxford: Goodfellow Publishers.
- Grey-Felder. (2005). *Who Measures Change? An Introduction to Participatory Monitoring and Evaluation of Communication for Social Change*. CFSC Consortium Inc. Retrieved from http://www.communicationforsocialchange.org/pdf/who_measures_change_pdf
- Grybovych, Oksana. (2003). *Deliberative Democratic Practices in Tourism Planning: Towards a Modal of Participatory Community Tourism Planning*. University of Hong Kong. Abstract online. Pub. No. 4356341. Retrieved from <http://sunzi.lib.hku.hk/ER/detail/hkul/>.
- Jacobson, T.L., & Kollurl, S. (1999). *Participatory Communication as Communicative Action*. Cresskill NJ: Hampton Press Inc.
- Homan, S. Mark. (1994). *Promoting Community Change*. CA: Pacific Gove Publication.

- Kheerajit Cherdpong. (2013). Participatory Development Communication for Natural Resources Management in Ratchaburi Province, Thailand. E-journal of Applied Procedia – Social and Behavioral Sciences, 103, (703-709). Retrieved from https://ac.els-cdn.com/S1877042813038354/1-s2.0-main.pdf?_tid=ae35311a-0a28-11e8-9ec5-00000aacb35ce87986af61728c440ef243c9e72f4e6
- Mefalopulos, Paolo. (2003). *Theory and Practice of Participatory Communication: The Case of the FAO Project Communication for Development in Southern Africa*. (Doctoral dissertation, Doctor of Philosophy). University of Texas, USA. Retrieved from <https://www.lib.utexas.edu/etd/d/2003/.../mefalopulos039.pdf>
- Nair, K.S. & White, (1993). *Participatory communication: Working for Change and Development*. New Delhi: Sage Publication.
- Newstrom, J.W. & Davis, K (2002). *Organizational behavior: Human behavior at work*. New York: McGraw-Hill.
- Qasmi, Hosai. (2013). *Building Solidarity and Social Cohesion through Participatory Communication in Afghanistan: A case Study of the National Solidarity Program*. (Doctoral dissertation, Doctor of Philosophy). University of Ottawa, Canada. Retrieved from <https://www.ruor.uottawa.ca/handle/10393/26130?locale=fr>
- Servaes, Jan.& White. (1996). *Participatory Communication for Social Change*. New Delhi: Sage Publication.
- Singhal, A.,& Stapitanond. (1996). The role of communication development: Lessons Learned from a Critique of the Dominant Dependency and Alternative Paradigms. *The Journal of Development Communication*, 7(2), 11-25.
- Sharpley, Richard and Telfer, David. (2015) *Tourism and development: concepts and issues*. Bristol; Buffalo: Channel View Publications.
- Sseruwagi, K. Gerald. (2012). *Participatory development: An investigation of in-community stakeholders' Perceptions*. (Doctoral dissertation, Doctor of Philosophy) University of the Incarnate Word Texas, Retrieved from <http://2014.uiw.edu/doctoral/documents/GeraldDissertation.pdf>
- Stoner, James A.F & Wankel, Charles, (1987). *Management*. New Delhi: Prentice-Hall.

- Thomas, Pradip. (2004). *Participatory communication for social change*. California: Sage Publication.
- Tufte, T., & Mefalopulos, P. (2009). *Participatory communication: A practical guide*. Washington D.C.: The World Bank.
- United Nations. (1983). *Popular participation as a strategy for promoting community level action and nation development*. New York: United Nations.
- Wanjiru Caroline. (2015). *Community Participation and Implementation of Constituency Development Fund Projects in Kenya*. (Master of Arts Degree in Communication). University of Nairobi, Kenya. Retrieved from http://erepository.uonbi.ac.ke/bitstream/handle/11295/93040/Ng%60an%60ga_Community%20participation%20and%20implementation%20of%20constituency%20development%20fund%20projects%20in%20Kenya.pdf?sequence=1
- World Tourism Organization. (2006). *Communication and Sustainable Tourism*. Proceedings of the E-conference and Summer Speaker Series on The Role of Development Communication in Sustainable Tourism. Retrieved from [www. Devcomm-congress.org](http://www.Devcomm-congress.org)
- White, A. Shirley. (1994). *Participatory Communication Working for change and development*. New Delhi: Sage Publication.

ภาคผนวก

แนวคำถามสัมภาษณ์เจาะลึกแกนนำ

การวิจัย เรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม:
หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจันทน์ จังหวัดสุโขทัย

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมด้านพื้นที่

1. ท่านใช้วิธีการสื่อสารกับชาวบ้านในการกำหนดพื้นที่ท่องเที่ยวภายในชุมชนอย่างไร
2. ท่านใช้วิธีการสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบในการจัดการพื้นที่ร่วมกันอย่างไร
3. ท่านใช้วิธีการสื่อสารอย่างไรให้กลุ่มชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงรักษาชุมชนรวมกัน

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมด้านการจัดการ

4. ปกติท่านใช้วิธีใดสื่อสารในการจัดการชุมชนท่องเที่ยวเกี่ยวกับกลุ่มชาวบ้านอย่างไร / ท่านใช้วิธีการสื่อสารในการจัดการ เช่น การออกกฎระเบียบของชุมชนท่องเที่ยวร่วมกันอย่างไร และกลุ่มชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในออกกฎระเบียบอย่างไร / ท่านใช้ช่องทางการสื่อสารเพื่อเผยแพร่กฎระเบียบอย่างไร
6. รูปแบบการจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชนระยะเริ่มต้น ระยะดำเนินงาน ระยะรับผลประโยชน์มีความแตกต่างกันอย่างไร / ท่านใช้ช่องทางใดในการสื่อสารด้านการจัดสรรผลประโยชน์กับชาวบ้านในชุมชน
7. ท่านใช้สื่ออะไรในการเริ่มต้นประชาสัมพันธ์ชุมชนสู่นักท่องเที่ยวภายนอก และปัจจุบันนักท่องเที่ยวภายนอกรู้จักชุมชนจากสื่ออะไรเป็นหลัก
8. ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติในการจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ชุมชนสู่นักท่องเที่ยวภายนอกหรือไม่ อย่างไร

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน

9. ในระยะเริ่มแรกท่านมีวิธีการสื่อสารอย่างไรกับกลุ่มชาวบ้านให้เกิดแรงบันดาลใจในการร่วมกันก่อตั้งชุมชนท่องเที่ยว
10. กลุ่มชาวบ้านมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผลการดำเนินงานผ่านการสื่อสารอย่างไร
11. ผลกระทบ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเป็นชุมชนท่องเที่ยวคืออะไร และท่านใช้วิธีการสื่อสารร่วมกับชาวบ้านในการดำเนินงานแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร

12. ปัจจุบันท่านมีวิธีการสื่อสารภายในชุมชนอย่างไร และการสื่อสารภายในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากเดิมหรือไม่ อย่างไร
13. ช่องทางการสื่อสารและรูปแบบที่ใช้ในการสื่อสารของชุมชนระหว่างแกนนำกับคณะกรรมการแตกต่างกับกลุ่มชาวบ้านหรือไม่ อย่างไร
14. ท่านคิดว่าปัญหา อุปสรรคในการสื่อสารกับคณะกรรมการคืออะไร / ปัญหา อุปสรรคในการสื่อสารกับกลุ่มชาวบ้านคืออะไร

แนวคำถามสนทนากลุ่มกรรมการ

การวิจัย เรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม:
หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมด้านพื้นที่

1. ในระยะเริ่มต้นมีการพูดคุยเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างไรบ้าง
2. กลุ่มกรรมการมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผลการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านการสื่อสารอย่างไร
3. กลุ่มกรรมการมีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผลในการทำนุบำรุงรักษาชุมชนผ่านการสื่อสารอย่างไร

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการ

4. ในระยะเริ่มแรกมีการพูดคุยในการจัดการหน้าที่ความรับผิดชอบของกรรมการในชุมชนท่องเที่ยวอย่างไร / มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในกลุ่มคณะกรรมการอย่างไร
5. ปกติท่านใช้วิธีการสื่อสารจัดการชุมชนท่องเที่ยวร่วมกับแกนนำและกับกลุ่มชาวบ้านอย่างไร
6. ท่านมีส่วนร่วมคิดในการออกกฎระเบียบในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวอย่างไร / ใช้ช่องทางอะไรในการสื่อสารเพื่อเผยแพร่กฎระเบียบ / กฎระเบียบร่วมกันของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างจากระยะเริ่มต้นหรือไม่ อย่างไร
7. รูปแบบการจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชนระยะเริ่มต้น ระยะดำเนินงาน ระยะรับผลประโยชน์มีความแตกต่างกันอย่างไร / กลุ่มกรรมการมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมปฏิบัติ และประเมินผลจัดการด้านการสรรผลประโยชน์ในชุมชนท่องเที่ยวผ่านการสื่อสารช่องทางใด
8. ท่านทราบหรือไม่ว่านักท่องเที่ยวภายนอกรู้จักชุมชนของท่านได้อย่างไร / กลุ่มกรรมการมีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผลในการวางแผนประชาสัมพันธ์ชุมชนสู่นักท่องเที่ยวภายนอกอย่างไร

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมด้านกิจกรรมและการดำเนินงานตามแผน

9. ในระยะเริ่มก่อตั้งเป็นชุมชนท่องเที่ยว กลุ่มกรรมการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ผ่านการสื่อสารอย่างไร

10. ปัจจุบันกลุ่มกรรมการใช้วิธีการสื่อสารเพื่อร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผลการดำเนินงานชุมชนท้องถิ่นอย่างไร

11. ชุมชนมีการเผยแพร่ผลการดำเนินงานให้ชาวบ้านในชุมชนรับรู้ผ่านช่องทางใด

12. เมื่อเกิดปัญหาที่เกี่ยวกับการท้องถิ่นในชุมชน กลุ่มกรรมการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร และกลุ่มกรรมการ แกนนำ และชาวบ้าน ใช้วิธีการสื่อสารแก้ปัญหา ร่วมกันอย่างไร

แนวคำถามสนทนากลุ่มชาวบ้าน

การวิจัย เรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม:

หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมด้านพื้นที่

1. ระยะเริ่มต้นก่อนการเป็นชุมชนท่องเที่ยวที่มีการร่วมคิดเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ในชุมชนอย่างไร
 2. ท่านมีส่วนร่วมคิดในการออกกฎระเบียบด้านพื้นที่ของชุมชนท่องเที่ยวอย่างไร
 3. ท่านมีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ เพื่อทำนุบำรุงรักษาชุมชนผ่านช่องทางการสื่อสารอะไร
- การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการ
4. กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนมีอะไรบ้าง และท่านมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างไร
 5. ท่านมีวิธีการสื่อสารจัดการชุมชนท่องเที่ยวร่วมกับแกนนำและกับกลุ่มกรรมการอย่างไร
 6. ท่านมีส่วนร่วมคิดในการออกกฎระเบียบบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวผ่านช่องทางการสื่อสารใดบ้าง/ ชาวบ้านรับรู้กฎระเบียบของชุมชนจากสื่ออะไร / กฎระเบียบของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากเดิมตั้งแต่เริ่มเป็นชุมชนท่องเที่ยวหรือไม่อย่างไร
 7. แกนนำสื่อสารเรื่องราวได้จากการทำงานของชุมชนผ่านช่องทางใด
 8. เคยเกิดปัญหาความขัดแย้งในการรับผลประโยชน์หรือไม่อย่างไร / ถ้าท่านมีปัญหาด้านการจัดสรรผลประโยชน์ท่านสื่อสารกับแกนนำโดยตรง หรือคุยกับกลุ่มกรรมการ หรือกลุ่มชาวบ้านด้วยกันก่อน
 9. ท่านทราบหรือไม่ว่านักท่องเที่ยวภายนอกรู้จักชุมชนของท่านได้อย่างไร
 10. ท่านเข้าไปมีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผลการตลาดและการประชาสัมพันธ์ชุมชนสู่นักท่องเที่ยวภายนอกหรือไม่ อย่างไร

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการดำเนินงานตามแผน

11. ในระยะเริ่มก่อตั้งเป็นชุมชนท่องเที่ยว ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ผ่านการสื่อสารอย่างไร
12. ปัจจุบันชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานท่องเที่ยวตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผลการดำเนินงาน ผ่านการสื่อสารอย่างไร
13. ชาวบ้านรับรู้ผลการดำเนินงานผ่านช่องทางการสื่อสารใดบ้าง
14. เมื่อเกิดปัญหาที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนท่านมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร และชาวบ้านใช้วิธีการสื่อสารแก้ปัญหาร่วมกับแกนนำ กลุ่มกรรมการ อย่างไร

แบบสังเกตการณ์ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การวิจัย เรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม:
หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจัน จังหวัดสุโขทัย

คำชี้แจง ผู้วิจัยสังเกตสภาพทั่วไป และบันทึกพฤติกรรมที่สังเกตเห็น

ชุมชน.....
สังเกต ครั้งที่.....ในวันที่.....เดือน.....2559
เวลาเริ่มสังเกตการณ์.....เสร็จเวลา.....
สถานที่.....

ชุดที่ 1 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
2. สื่อที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ภายในชุมชน

ชุดที่ 2 ลักษณะกิจกรรมและการดำเนินงานภายในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชน

1. ลักษณะกิจกรรมของชุมชน
2. ลักษณะการสื่อสารภายในชุมชน
3. พฤติกรรมการสื่อสารภายในชุมชน
4. รูปแบบการสื่อสารภายในชุมชน
5. ข้อคิดเห็น / ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ประวัติสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก

The Pacific Asia Travel Association : PATA

สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association - PATA) ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1952 ที่เมืองฮอนโนลูลู มลรัฐฮาวาย ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นองค์การที่ไม่หวังผลกำไร ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นองค์การการท่องเที่ยวของรัฐ สายการบิน บริษัทท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร และธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอื่นๆ ทั่วโลกกว่า 2,200 หน่วยงาน ใน 44 ประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในภูมิภาคแปซิฟิก และสนับสนุนทางวิชาการ งานวิจัยในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ มรดก วัฒนธรรมภายในภูมิภาค ดังนี้

1. เป็นสื่อกลางแห่งความร่วมมือระหว่างประเทศ และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
2. การให้ความช่วยเหลือด้านการส่งเสริม และการพัฒนาแก่ประเทศสมาชิก และช่วยเหลือแหล่งเงินทุนสำหรับโครงการที่เกี่ยวข้องที่พัก และการพักผ่อนหย่อนใจ
3. การประสานงานระหว่างสมาชิกทั้งหมดกับวงการอุตสาหกรรมขนส่ง และธุรกิจการท่องเที่ยว
4. การดำเนินการ โฆษณา ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเป็นที่รู้จักกว้างขวางในฐานะที่เป็นภูมิภาคที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวพักผ่อนแห่งหนึ่งของโลก
5. การส่งเสริมให้มีการบริการ และการอำนวยความสะดวกในด้านการขนส่งทั้งที่เข้ามา และภายในภูมิภาคแปซิฟิกให้พอเพียง
6. การดำเนินการด้านสถิติ และค้นคว้าวิจัยแนวโน้มของการเดินทางท่องเที่ยว และการพิจารณาของการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์แก่สมาชิกทั้งหมด

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวหฤทัย ปัญญาอุทรตระกูล
วัน เดือน ปีเกิด	15 สิงหาคม 2520
ประวัติการศึกษา	ศศ.บ นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต พ.ศ. 2542 นศ.ม. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. 2549
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
ตำแหน่ง	หัวหน้าสาขาวิชาการ โฆษณาและการประชาสัมพันธ์

